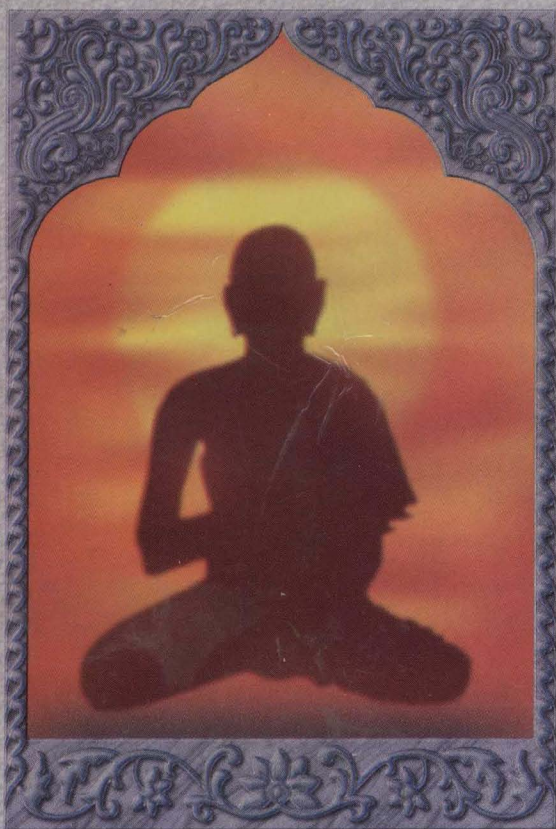

श्री सोमसुंदरसूरिकृत
उपदेशमाला
जालापजोध
[पूर्वार्ध]

संशोधक-संपादकः
डॉ. कान्तिभाई जी. शाह

શ્રી માટુંગા જૈન ચેતામ્બર મૂર્તિપૂજક તપગચ્છ સંઘ એન્ડ ચેરિટીઝ,
મુંબઈ-૧૯. પ્રેરિત પ્રકાશન

શ્રી સોમસુંદરસૂરિકૃત

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ

(૧થી ૨૬૦ મૂળ ગાથા, બાલાવબોધ, સારાનુવાદ, પાઠાંતર
અને સાર્થ શબ્દકોશ સહિત)

[પૂર્વાર્ધ]

સંશોધક-સંપાદક :
ડૉ. કાન્તિભાઈ બી. શાહ

સંયોજક :
ગુણવંત બરવાળિયા

પ્રકાશક :
સૌરાષ્ટ્ર કેસરી પ્રાણગુરુ જૈન ફિલોસોફિકલ એન્ડ લિટરરી રીસર્ચ સેન્ટર
SPR જૈન કન્યાશાળા ટ્રસ્ટ, શ્રી જગધીર બોડા વિદ્યાસંકુલ,
કામાગલી, ઘાટકોપર (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦૦૮૬.
ફોન : ૫૧૨૫૬૫૮, ૫૧૬૩૪૩૪

Shri Somsundarsurikrut Upadeshmala Balavbodh

Ed. by Dr. Kantibhai B. Shah

First Edition 2001

પહેલી આવૃત્તિ : ડિસેમ્બર ૨૦૦૧

પ્રત : ૫૦૦

પૃષ્ઠસંખ્યા : ૪૨+૧૯૦

કિંમત : રૂ. ૧૨૦-૦૦

આવરણ-સંયોજન :

રોહિત કોઠારી

પ્રકાશક / પ્રાપ્તિસ્થાન :

SKPG જૈન ફિલોસોફિકલ એન્ડ લિટરરી રીસર્ચ સેન્ટર,

Adm.-Office ગુણવંત બરવાળિયા,

૩૧૬/૧, સિદ્ધિ વિનાયક સોસાયટી, હિંગવાલા લેન એક્ષ્ટેન્શન,

ઘાટકોપર (પૂર્વ), મુંબઈ ૪૦૦૦૭૭

ફોન : ૫૧૨૫૬૫૮, ૫૧૫૫૪૭૬

પ્રાપ્તિસ્થાન (૨) :

નવભારત સાહિત્ય મંદિર,

૧૩૪, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૪૦૦ ૦૦૨ તથા

ગાંધી રોડ, મહાવીરસ્વામી ઢેરાસર પાસે, અમદાવાદ-૧

ટાઈપસેટિંગ :

શારદા મુદ્રણાલય

જુમ્મા મસ્જિદ સામે, ગાંધી માર્ગ, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૧

મુદ્રક .

ભગવતી ઓફસેટ

૧૫/સી, બંસીધર એસ્ટેટ, બારણેલપુરા, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૪

अर्पण

स्व. श्री वसनञ्ज परसोत्तम लाठिया

तथा

स्व. श्री बयुल्पाई वसनञ्ज लाठियानी

पुण्यस्मृतिने...

ડૉ. કાન્તિભાઈ બી. શાહનાં પુસ્તકો

સંશોધન-સંપાદન :

૧. સહજસુંદરકૃત ગુણરત્નાકરછંદ
[ગુ.સા. પરિષદ, ગુજરાત સા. અકાદમી અને શ્રી જયભિખ્મુ ટ્રસ્ટ દ્વારા પુસ્તકૃત]
૨. શ્રી સોમસુંદરસૂરિકૃત ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂવાર્ધ/ઉત્તરાર્ધ)

સંપાદન :

૩. સામાયિકસૂત્ર (મો.દ. દેશાઈકૃત)
- ૪ જિનદેવદર્શન (મો.દ. દેશાઈકૃત)
૫. જૈન અને બૌદ્ધમત : સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ અને સિદ્ધાંતો (મો. દ. દેશાઈકૃત)
૬. પંડિત વીરવિજયજી સ્વાધ્યાયગ્રંથ
૭. ઉપાધ્યાય યશોવિજય સ્વાધ્યાયગ્રંથ
(આ. શ્રી વિજયપ્રદ્યુમ્નસૂરિજી અને જયંત કોઠારી સાથે)
૮. મધ્યકાલીન ગુજરાતી જૈન સાહિત્ય (જયંત કોઠારી સાથે)
૯. સરસ્વતીચંદ્ર : વીસરાયેલાં વિવેચનો (જયંત કોઠારી સાથે)
૧૦. વિરલ વિદ્વત્પ્રતિભા અને મનુષ્યપ્રતિભા (જયંત કોઠારી સાથે)
[શ્રી મો.દ. દેશાઈનું જીવનચરિત્ર અને એમનાં લખાણોની ગ્રંથસૂચિ-લેખસૂચિ]
૧૧. પ્રેમાનંદકૃત અભિમન્યુ આખ્યાન (વિનોદ અધ્વર્યુ અને સોમાભાઈ પટેલ સાથે)
૧૨. ઉદય-અર્ચના (વિનોદચંદ્ર ૨. શાહ અને કીર્તિદા જોશી સાથે)
[ઉદયરત્ન ઉપાધ્યાયકૃત લઘુકાવ્યકૃતિઓનો સંગ્રહ]
૧૩. શ્રાવક કવિ ઋષભદાસકૃત શ્રી હીરવિજયસૂરિરાસ (મુખ્ય સંપા. આ. શ્રી વિજયહેમચંદ્રસૂરિજી સાથે)
૧૪. શ્રી ભગવતીસૂત્ર-વંદના (આ. વિજયપ્રદ્યુમ્નસૂરિજી સાથે)
૧૫. એક અભિવાદન-ઓચ્છવ, એક ગોષ્ઠિ
૧૬. જોડણીવિચાર પુ.૧થી ૪ (અન્યના સહયોગમાં)

લેખન :

૧૭. મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્યનો પરિચય (અન્યના સહયોગમાં)
૧૮. નિબંધપ્રદીપ (,,)
૧૯. લઘુનિબંધ અને વિચારવિસ્તાર (,,)

અનુવાદ :

૨૦. મંજિલની દિશામાં (સંત અમિતાભકૃત)

પ્રકાશકીય નિવેદન

જૈન ગ્રંથભંડારોમાં સચવાઈ રહેલી હજારો તાડપત્રીય અને અન્ય હસ્તપ્રતોમાં લખાયેલા પ્રાચીન ગ્રંથોમાં લાખો કથાઓ, ગાથાઓ અને સુભાષિતો ગ્રંથસ્થ છે. આ ગ્રંથો દ્વારા જૈનધર્મનું દાર્શનિક તત્ત્વજ્ઞાન શ્રમણ સંસ્કૃતિના અમૂલ્ય વારસા રૂપે આપણને મળ્યું છે.

આ ભંડારોમાંથી શક્ય બને તેટલું સાહિત્ય સંશોધન, સંપાદન અને પ્રકાશન કરવાના ઉપક્રમ અંતર્ગત 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ'નું પ્રકાશન થઈ રહ્યું છે. શ્રુતજ્ઞાનના મહાસાગરમાંથી આચમન કરવાનો આ નાનકડો પ્રયાસ છે.

ત્રણ વર્ષ પૂર્વે જૈન સાહિત્યના સંશોધનમાં રસ ધરાવતા વિદ્વાનોનું એક સંમેલન સેંટર દ્વારા સ્વ. જયંતભાઈ કોઠારીના પ્રમુખસ્થાને અમદાવાદ ખાતે બોલાવવામાં આવ્યું હતું. આ સંમેલનમાં જૈન સાધુકવિઓ દ્વારા રચાયેલા વિવિધ વિષયો પરના બાલાવબોધોનું તેમજ ખંભાતના વિદ્વાન સુશ્રાવક ઋષભદાસના અપ્રગટ સાહિત્યનું સંશોધન પ્રકાશન કરવાની વિદ્વાનો તરફથી ભલામણ આવી.

સંમેલન પૂર્વે જ ડૉ. કાંતિભાઈ બી. શાહ જેના પર સંશોધન સંપાદનનું કાર્ય કરી રહ્યા હતા તે આચાર્ય શ્રી સોમસુંદરસૂરિકૃત 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ'નું સેંટર દ્વારા પ્રકાશન કરવાનું નક્કી થઈ ચૂક્યું હતું. આ સંમેલન દ્વારા સેંટરની પ્રવૃત્તિને નવું બળ મળ્યું.

વીર સંવતના છઠ્ઠા શતકમાં શ્રી ધર્મદાસ ગણીએ મૂળ પ્રાકૃત ભાષામાં ઉપદેશમાલાની રચના કરી. જૈન જ્ઞાનભંડારોના તાડપત્રો પર લખાયેલા ગ્રંથોની કાગળ પર નકલ કરી લેવાનું કાર્ય આચાર્યશ્રી સોમસુંદરસૂરિ (વિ.સ. ૧૪૩૦)ના સમયથી શરૂ થયું.

શ્રી સોમસુંદરસૂરિએ ગુજરાતી ભાષામાં બાલાવબોધી રચ્યા. તેમણે 'ઉપદેશમાલા', 'ભક્તામરસ્તોત્ર' અને 'ગૌતમપૃષ્ઠા' જેવી કૃતિઓ પર બાલાવબોધ રચ્યા છે.

મધ્યકાલીન ગુજરાતી ગદ્યના અભ્યાસ માટે બાલાવબોધનું મહત્ત્વ છે. બાલાવબોધ એટલે, ઉચ્ચ કક્ષાના તત્ત્વજ્ઞાનની સમજણશક્તિમાં જે જીવો

બાલકક્ષાના છે તેઓને, જ્ઞાનની સમજણ આપવા માટે જૈનાચાર્યોએ કરેલી રચના. 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ'માં સંક્ષેપમાં સાધુજીવનની સમાચારી અને શ્રાવકાચાર અભિપ્રેત છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં સાધુઓના પ્રકારો, સાચા સાધુ અને શિથિલાચારી સાધુઓનો તફાવત, ગુરુશિષ્યના સંબંધો, સંવેગી સાધુનાં લક્ષણો, સાધુઓના આહાર-વિહાર અને જયજ્ઞાપાલન એમ સાધુજીવનનાં અનેક પાસાંઓ બતાવવા માટે સર્જકે અનેક મહાત્માઓની દૃષ્ટાંતકથાઓનું નિરૂપણ કર્યું છે.

હળુકર્મી અને ભારેકર્મી જીવ, રાગ, દ્રેષ, પશ્ચાત્તાપ, મનુષ્યભવની દુર્લભતા, શ્રાવકે ત્યજવાના અભક્ષ્યો, પરિગ્રહ ત્યાગ, શ્રાવકજીવનના આદર્શો, વ્રતો, ન્યાયસંપન્ન વૈભવ, ગુરુભક્તિ અને જિનશાસનના હિતચિંતનની વાર્તા સમજાવવા આદર્શ શ્રાવકોના દૃષ્ટાંતોનું નિરૂપણ કર્યું છે.

અહીં, વાચકના કથારસને પોષે તેવી સરળ ગુજરાતીમાં ૬૮ દૃષ્ટાંતકથાઓ ગાથાના વિવરણને છેડે અલગ કથારૂપે રજૂ થઈ છે. અને વિવરણ અંતર્ગત ૫૭ સુભાષિતો પણ અહીં રચયિતા દ્વારા મુકાયાં છે. આ બન્નેની યાદી સંપાદકશ્રીએ પરિશિષ્ટોમાં રજૂ કરી છે.

ધર્મ, નીતિ અને સદાચારમય જીવનની પ્રેરણા માટે, મધ્યકાલીન ગદ્યના અભ્યાસ માટે, જૈનદર્શનના વિવિધ પાસાને ઊંડાણથી સમજવા માટે જનસાધારણ, વિદ્વાન અને જિજ્ઞાસુઓને આ ગ્રંથ ઉપયોગી થશે.

આમાંની પ્રત્યેક ગાથા અને કથા પર ચિંતન કરવામાં આવે તો પ્રસ્તુત ગ્રંથ સુસાધુમહાત્મા અને વૈરાગ્યવંત સુશ્રાવક માટે ગ્રંથરત્ન બની રહેશે.

આ સેંટરને પૂજ્ય આચાર્યશ્રી વિજયપ્રદ્યુમ્નસૂરિજી તથા પૂજ્ય બાપજીનાં શિષ્યા પૂ. ડૉ. તરુલતાજી સ્વામીના આશીર્વાદ મળ્યા છે તે અમારા માટે ગૌરવની ઘટના છે.

પ્રકાશનકાર્યમાં સહયોગ આપવા બદલ સ્વ. જયંતભાઈ કોઠારી, કાંતિભાઈ બી. શાહ, રોહિતભાઈ કોઠારી, પન્નાલાલ શાહ તથા શારદા મુદ્રણાલયના સંચાલકોનો આભાર.

પ્રકાશનના આર્થિક સહયોગી શ્રી માટુંગા જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક તપગચ્છ સંઘ એન્ડ ચેરિટીઝ મુંબઈ-૧૯, શ્રી સંઘ, તેમના કાર્યવાહકો તથા ટ્રસ્ટીમંડળનો આભાર માનીએ છીએ.

મુંબઈ

ડિસેમ્બર-૨૦૦૧

ગુણવંત બરવાળિયા

માનદ્ સંયોજક

સૌરાષ્ટ્ર કેસરી પ્રાણગુરુ જૈન ફિલોસોફિકલ
એન્ડ લીટરરી રીસર્ચ સેંટર - મુંબઈ

સંપાદકીય નિવેદન

૧૯૯૮ના જુલાઈમાં મારા પીએચ.ડી.ના મહાનિબંધ 'સહજસુંદરકૃત ગુણરત્નાકરછંદ'ના પ્રકાશનકાર્યમાંથી પરવારીને જરી હળવાશ અનુભવતો હતો ત્યાં જ પૂજ્ય આચાર્યશ્રી વિજયપ્રદ્યુમ્નસૂરિજીનો પત્ર આવી પડ્યો. તેઓશ્રી લખતા હતા કે 'હવે તમે તમારા મહાનિબંધના કામમાંથી મુક્ત થયા હો તો 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ'ના સંપાદનનું કામ હાથ પર લેવા જેવું છે. પ્રારંભ કરી જ દો.' પત્ર સાથે પ્રસ્તુત ગ્રંથની બે હસ્તપ્રતોની ઝેરોક્ષ નકલ પણ એમણે મોકલી આપી હતી. એક લા.દ.ભા.સં. વિદ્યામંદિર, અમદાવાદની અને બીજી કોડાય ભંડારની. બંનેના લેખનવર્ષ અનુક્રમે સં.૧૪૯૯ અને સં.૧૫૨૭ હતાં.

આ 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ' એટલે આજથી પોણા છસો વર્ષ પહેલાં સં.૧૪૮૫માં તપાગચ્છના શ્રી સોમસુંદરસૂરિએ રચેલી જૂની ગુજરાતીની નોંધપાત્ર ગદ્યકૃતિ. શ્રી ધર્મદાસગણિએ પ્રાકૃતમાં રચેલા 'ઉપદેશમાલા' ગ્રંથ પરનો ગુજરાતી ભાષાનો આ સૌથી જૂનામાં જૂનો બાલાવબોધ. આ બાલાવબોધ રચાયેલા ૧૪ વર્ષ પછીની જ સં.૧૪૯૯ની હસ્તપ્રત સામેથી મારા ખોળામાં આવીને પડી હતી. મારે માટે તો જાણે ઘરમાંગણે ગંગા, ભૂલ્યો, સરસ્વતી વહી આવ્યાં હતાં. મન ઉલ્લસિત બની ગયું. અને ન કેમ બને ? પ્રાચીન ગુજરાતીનો અદ્યાપિપર્યંત અપ્રગટ રહેલો અતિ મહત્ત્વનો 'બાલાવબોધ' સંશોધિત-સંપાદિત થઈને પ્રકાશિત થવામાં નિમિત્ત બનવાનું થતું હોય તો ?

પૂ. આચાર્ય વિજયપ્રદ્યુમ્નસૂરિજીની પ્રેરણા અને મારા વડીલ મિત્ર શ્રી જયંત કોઠારીનું માર્ગદર્શન એ બેના સુમેળથી

આ કામ હાથ પર લેવાનો નિર્ણય કર્યો. જ્યંતભાઈ તો હંમેશાં ઊંચું નિશાન તાકનારા માણસ. એટલે આ ગ્રંથની બે જ હસ્તપ્રતોથી એમને સંતોષ થાય ? હસ્તપ્રતસૂચિઓમાંથી અન્ય પ્રતિઓની યાદી મેળવી. એમાંથી જીર્ણ, અપૂર્ણ, લેખનસંવત વિનાની, મોડા લેખનસંવતવાળી એવી પ્રતિઓ રદ કરીને, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર, પાટણની સં. ૧૫૪૬ની હસ્તપ્રત મેળવવાનું નક્કી કર્યું. આ ત્રીજી હસ્તપ્રત પણ પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિજીએ ઉપલબ્ધ કરાવી આપી.

‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’ના સંશોધન-સંપાદનનું મારું કામ લગભગ અડધે પહોંચવા આવ્યું હશે એ ગાળામાં જ્યંતભાઈને વિદ્યાકીય કામે મુંબઈ જવાનું થયું. ત્યાં એમને ‘સૌરાષ્ટ્રકેસરી પ્રાણગુરુ જૈન ફિલોસોફિકલ એન્ડ લિટરરી રિસર્ચ સેન્ટર’ના માનદ્ સંયોજક શ્રી ગુણવંત બરવાળિયા અને શ્રી પન્નાલાલ ર. શાહ મળવા ગયા અને રિસર્ચ સેન્ટર જે અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરવા ધારે છે એનાથી માહિતગાર કર્યા. એમાંની એક મહત્ત્વની પ્રવૃત્તિ તે પ્રાચીન-મધ્યકાલીન સાહિત્યની અગત્યની કૃતિઓની હસ્તપ્રતોના સંશોધન-સંપાદન-પ્રકાશનનું કામ. આ માટે કેટલાક મહત્ત્વના ગ્રંથોની એક યાદી જ્યંતભાઈ એમને પૂરી પાડે એમ તેઓની અપેક્ષા હતી. જ્યંતભાઈને તો આવાં કામોનો તીવ્ર રસ. યાદી તૈયાર કરી આપવાનું તો એમણે સ્વીકાર્યું, સાથે વાતવાતમાં એમણે ‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’ પર મારા ચાલી રહેલા સંપાદનકાર્યનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો. અને તે પછીના થોડાક જ દિવસમાં શ્રી ગુણવંત બરવાળિયાનો મારા ઉપર પત્ર આવી પડ્યો. એમાં એમણે એમના રિસર્ચ સેન્ટર તરફથી આ ગ્રંથને પ્રકાશિત કરવાની તત્પરતા દર્શાવી હતી અને મારો પ્રત્યુત્તર માગ્યો હતો. આ અંગે પૂજ્ય આ. પ્રદ્યુમ્નસૂરિજીની સંમતિ અને આશીર્વાદ મેળવીને મેં મારી સ્વીકૃતિ મોકલી આપી. આ બધાની ફલશ્રુતિ તે ‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’નું આ પ્રકાશન.

પણ આ ગ્રંથનું પ્રકાશન થતાં અગાઉ એક અતિ દુઃખદ ઘટના બની ગઈ તે મારા હરકોઈ કામમાં માર્ગદર્શક રહેલા શ્રી જ્યંતભાઈનું નિધન. આમ તો સમગ્ર સાહિત્યજગતને

एकधः श्रीमदुद्विषयः कृत्यो नमः ॥ श्रीयईकत दिन वरमानमतनोमिबालेधोधः ॥ प्रथमं विवरणमुपदेशः ॥ माला ॥ श्रीतयगणस्यो जए
 यदुदिवसुदरगुरुकसरेणुगशाहवर्गविक्रितगदश्रीमोससुदरगुरुकसरेदः ॥ प्रथमं विवरणमुपदेशः ॥ माला ॥ श्रीतयगणस्यो जए
 लनिगताबुछामिषरुवसेणगजिनवरेदश्रीतीर्थकरदेवनमिजणकदीइनमकरीइणमोएउपदेशनीनालाश्रेणबुछामिबोलिसु ॥ ५ ॥ इतरसेण
 गुरुश्रीतीर्थकरगणधमदिकतेदतइउपदेशानुत्राएणीबुद्धिश्रीजिनवरंइम्यावशइदनरेदिविइइनरेदसकसहिवासुदवपुसुवमरे
 कुरतेदश्विनपूजितवचैइवलीकिन्यातिलेउरुसुप्रमर्त्तपातारूपजेविक्रिलोकतेदनायममकूकोकतायतणउपदेशाणद्वारतइ ॥ ५ ॥ श्रयदिली
 मायप्राखिलोत्राचार्यनीकीधीसंयधजोणिवारुणीअदश्रीधर्मदंसगणेशासुनदधुरेंगलीकसणीपदिलाश्वनइचउवीसनातीर्थकरावतउतमक
 रकदइवडाजगइजामणिदुडाउसतोवीरोतिलेउसिरितिलवाएणा लोगाइओएगोवक्रविकुचणम्या ॥ ३ ॥ उसोकोकदीइश्रीआदिताघतेकिन्वा ॥ ६ ॥ उ
 इइजगहृद्यवणिदुडाजगनेणीइसंजदरबात्मकलोकतदनइ
 नद्यथिरिचिनउबद्धतिलेअसिरितिलेउविलोकश्रीत्रिसुवन
 तिनरमेधुरश्रीमदावीरकरीत्रिसुवनश्रीसदइतद्योगो
 नइडादित्यइकरीसकलक्रियातांइवइइं ॥ तिसुगनदधुरिआशा ॥ दिनवैकरिसकललोकइइआहित्यसमनठइजिनप्रजातस
 गोत्रकूतिइयणस्यारकश्रीमदावीरत्रिसुवनइइचकुनेणीइलोसमतवइ ॥ जिमलोबनिकरोसकलपदाईवकानुडइ ॥ तिमश्रीमदा ॥ वीरबो लि
 नजेतिहंनतीणइं करीभद्यजीवइइसकलेतवडवसुनउविकाअजमिहांतमीणइं करीनद्यजीवइइ ॥ सकलतवातवइकोत्रकुइइ ॥ ५ ॥ श्रीआदि
 तावक्रगइप्रवकारुइइइआजेवसणीश्रीआदिनावनइइडासमिअनइआदिन्यउपमानवधीआअनइश्रीमदावीरणीसुइजिको लिइकडा
 जयवनाहंइतीणइं श्रीश्रीमदावीरकइं तिलकअनइसोचननाउपमानवीधरयवकारनेउअत्रिजायाप्रदिलेउनेंगलीकतणतपनेउपदे
 नाकदीउडासावडासुसजिलो ॥ तन्मोवदनाएजिजावदो ॥ इयदिदरिआनिरेमणाइइं जेएउवमोएण ॥ इंसवसरवरसदीसउमनजिरः

उपदेशमावा आवावओध-नी सं. १ पर ७भां वावायेवी उस्तप्रत (अ)नु प्रथम पा.नु.

॥ फण एं न मः श्रीवद्वमानाया ॥ श्रीवद्वमानजिनवरमानम्यतनोमिबालबोधायाप्राकृतवाचरुपविवरणमुप
 देशमालाया ॥ श्रीतपागणसरोजयविश्रीदेवसुंदरगणेंद्रविनेयः आदवर्गविदिताग्रहितश्रीशोमसुंदरगुरुः
 क्ररुतेऽद ॥ नमिक्रणजिणवरिंदेऽदनरिंदक्षिणतिलोअगुरुः उवएसमालमिणमोबुद्धामिसिगुरुवएसण
 ॥ जिनवरेंद्रश्रीतीर्घीकरदेवानमिकणकदीइनमस्करशीऽणमो एउपदेजानीमालाश्रेणिबुद्धामिबोलिसुगु
 रवएसणं। गुरुश्रीतीर्घीकरगणधरादिकतेदनइउपदेसिं। नउआपणीबुद्धिं। श्रीडिनवागंडकिस्याठइऽद
 नरिंदक्षेणं। इडदधइदनं डचक्रवर्तिवासुदेवप्र मुखनरश्वरोवेदेअचित्तघजितवर्तंदां वलीकिस्याठइंति
 लोअगुरुः। स्वर्गमर्त्योपातालरूपजेत्रलिं लोकेते दनाद्युसुसम्पगंमोहमार्गनणउपदेसणूरठइं ॥ ११ ॥ एप
 दिलीगाघायाठिलोआचार्यनीकीधी। संबधा जालिवाभणी। अघश्रीधर्मदासगणिशाखुधुरिमंग
 लीकचणीपदिलाअनइचउवीसमाश्रीतीर्घीक रनउनमस्कारकदइंठइं। अगचूडामणिचूडासलो
 वीरोतिलाअसिरितिलउ। एगोलोगाइचो। एगोच ररुतिदूअणस्स ॥ १२ ॥ सनोकहीइश्रीआदिनाघातेकि
 सिउठइ। अगचूडामणिचूडी। अगलणीइचकदरक्षात्मकलोकातेदनइंरूडामणिचूडामुक्रटसमानवर्तइ
 मुक्तिपदस्त्रिनभणी। अनइवीरो। श्रीमहावीरकिस्मिउठइ। तिलोअसिरितिलत्री। तिलोकश्रीत्रिजुवनलक्ष्मी
 तेदनइतिलकसरीषउठइ। तिलककरीडिममुखसोऽइतिमपरमेधरिश्रीमहावीरकरीत्रिजुवनजोत्त
 इठइ ॥ ॥ एगोलोगाइचो। एकश्रीआदिनाघलोकदिआदित्यसमानोजिमप्रज्ञातनइसमइआदित्यकरी
 सकलक्रियामार्गघवर्तं। तिमयुगनइधुरिश्रीआदिनाघिइं करीसकललोककव्यवहारअनइधर्मव्यवहार

'उपदेशभाषा. आधावबोध'नी. सं. १ प ४६ भां. ध्यायेवी. उस्तप्रत. (१)नु प्रथम पा.नु.

એમની ખોટ વરતાશે, પણ આ પ્રકારની પ્રવૃત્તિમાં પડેલા અમારા જેવાઓ માટે તો ભૂકંપ પછીનો આ બીજો મોટો ભૂકંપ જ હતો. સમસ્યા પાઠનિર્ણયની હોય કે શબ્દનો અર્થ શોધવાની હોય - દોડી જતા જયંતભાઈ પાસે. આ પૂછવાવાટ જ જાણે ઝૂંટવાઈ ગઈ. હવે, એમનો આભાર તો શું માનું, પણ મારા આ ગ્રંથસંપાદનકાર્ય થકી જ એમને હૃદયાંજલિ અર્પું !

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી વિજયપ્રદુમ્નસૂરિજીનાં પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહને જ મારો વિદ્યાવ્યાસંગ ચાલતો રહ્યો છે. અત્યંત ઉમળકાભેર એમણે આ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના પણ લખી આપી છે. એમને હું મારા હૃદયભાવે વંદના કરું છું. જે-જે સંસ્થા/ જ્ઞાનભંડારમાંથી આ હસ્તપ્રતો ઉપલબ્ધ થઈ શકી છે એનું ઋણ માથે ચડાવું છું. 'સૌરાષ્ટ્રકેસરી પ્રાણગુરુ જૈન ફિલોસોફિકલ એન્ડ લિટરરી રિસર્ચ સેન્ટર'ના માનદ સંયોજક શ્રી ગુણવંત બરવાળિયાએ આ ગ્રંથનું પ્રકાશન કરવામાં જે ઉમંગ ને તત્પરતા દર્શાવ્યાં છે એ માટે એમના પ્રતિ અને સંસ્થા પ્રતિ આભારની લાગણી વ્યક્ત કરું છું. સ્નેહીભાઈશ્રી પન્નાલાલ ર. શાહે પ્રકાશન સંસ્થા અને મારી વચ્ચે સેતુરૂપ બનીને જે રસ લીધો છે એ માટે એમનો પણ આભારી છું. જૂની ગુજરાતી ભાષાના આ ગ્રંથનું અત્યંત ચીવટપૂર્વક ટાઇપસેટિંગ કરી આપવા માટે ભાઈ રોહિત કોઠારીનો અને સુઘડ મુદ્રણ માટે ભગવતી ઓફસેટના શ્રી ભીખાભાઈ પટેલનો આભાર માનું છું.

પ્રાચીન-મધ્યકાલીન જૈન ગુજરાતી સાહિત્ય જેટલું પ્રકાશિત થયું છે એનાથી અનેકગણું હજી હસ્તપ્રતોનાં પોટલાંઓમાં અને દાબડાઓમાં પ્રગટ થવાની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યું છે. આશા રાખું કે શ્રી સોમસુંદરસૂરિકૃત 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ'નું આ પ્રકાશન પ્રકાશિત પ્રાચીન-મધ્યકાલીન ગુજરાતી ગદ્યસાહિત્યમાં એક નોંધપાત્ર પ્રદાન બની રહેશે.

તા. ૨૩-૧૨-૨૦૦૧

કાન્તિભાઈ બી. શાહ

અમદાવાદ

॥ नमो नमः श्री गुरुनेमिसूरये ॥

आनंद साथे आवकार

उपदेशमाणा अे यरझकरझानुयोगनो संग्रहग्रंथे छे. कछो के ग्रंथमझि छे. प्राचीन तो छे ज पझ तेना उपर केटकेटला सर्जक ग्रंथकारोनी कलम इरी छे. अने साक्षी पाठ तरीके आ ग्रंथनी गाथा तो सडस्राधिक स्थानोमां सांपडे छे ते ज ते ग्रंथनी ज्वंततानी साबिती छे. आ ग्रंथ उपर संस्कृत विवरझ सारी संख्यामां मणे छे. संक्षिप्तमां मणे छे तो विस्तारथी पझ मणे छे. कथा विनानुं विवरझ मणे छे तो विस्तृत कथा साथे पझ मणे छे.

श्री सिद्धर्षिमळाराज जेवा द्विगूज विद्वान पुरुष आ ग्रंथ उपर वृत्ति रये ते ज अे ग्रंथनुं मूल्य समजवा माटे पर्याप्त छे. पछीना तमाम वृत्तिकारोअे अे सिद्धर्षिमळाराजे रयेली टीकाने मूलटीका कळी छे. अे छे तो संक्षेपमां पझ तेमां अर्थनुं गांभीर्य छे. अे संस्कृत-प्राकृत पछी गुजरातीमां अवतरित करवानुं काम सर्व प्रथम आचार्यश्री सोमसुंदरसूरि मळाराजे कर्युं छे. अने ते ग्रंथने यथामति संशोधित-संपादित करीने आपझा सुधी लई आववानुं सत्कार्य श्री कान्तिभाई बी. शाडे कर्युं छे. तेओअे हस्तलिखित प्रत उपरथी आ समग्र बालावबोधनी प्रतिविपि करी तेना शब्दोन्नो पझ अभ्यास कर्यो, अर्थो आप्या. साथे बालावबोधनो सारानुवाह आपी जूनी गुजराती भाषा नळीं समज्ज शकनारा माटे पझ कृतिना अवबोधनी सरणता करी आपी. परिशिष्ये पझ बडी मडेनते तैयार कर्या छे.

मध्यकालीन साहित्यमां बालावबोधनो लंडार छे अने

તે હજી રાહ જુવે છે કોઈ એવી સંશોધક વ્યક્તિ આવે, અમને ધન્ય બનાવે.

‘જૈન ગૂર્જર કવિઓ’ના દશ ભાગ ઉપર નજર માંડતાં હજી ૨૫૦-૩૦૦ બાલાવબોધ નોંધાયેલા જોવા મળે છે. એકલા ઉપદેશમાળા ઉપર જ પંદર નોંધાય્યા છે. ભાષાકીય દષ્ટિએ પણ આ બાલાવબોધ અભ્યાસીને ઘણી સામગ્રી પૂરી પાડે તેવો છે. આને આવકારતાં મનમાં આનંદ થાય છે.

આવા ગ્રંથને પ્રકાશિત કરનાર વ્યક્તિ કે સંસ્થા પણ આજકાલ ઝટ મળતાં નથી. એથી એ સંયોગમાં પ્રકાશક સંસ્થા ‘સૌરાષ્ટ્ર કેસરી પ્રાણગુરુ જૈન ફિલો. એન્ડ લિટરરી રીસર્ચ સેન્ટર’ પણ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

આશા રાખવી ગમે છે કે આવા કાર્નિભાઈ બી. શાહ જેવા અભ્યાસીઓની સંખ્યામાં વધારો થાય તો જ પ્રાચીન મૂલ્યવંત સાહિત્યનો પ્રસાર થશે અને અજ્ઞાનનું અંધારું ઉલેચાશે, પ્રજ્ઞાના પ્રકાશનો પ્રસાર થશે એ જ અભિલાષા સાથે -

દશા પોરવાડ જૈન ઉપાશ્રય,
પાલડી, અમદાવાદ-૭
જન્માષ્ટમી વિ.સં.૨૦૫૭

શ્રી નેમિ-અમૃત-દેવ-હેમચન્દ્રસૂરિ-
શિષ્ય
પ્રવૃન્નસૂરિ

શ્રી સોમસુંદરસૂરિકૃત ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ :

અભ્યાસ

૧. શ્રી ધર્મદાસગણિ

‘ઉપદેશમાલા’ એ મૂળ પ્રાકૃત ભાષામાં રચાયેલો વૈરાગ્યપ્રેરક ગ્રંથ છે. આ મૂળ ગ્રંથના કર્તા શ્રી ધર્મદાસગણિ છે. કહેવાય છે કે તેઓ અવધિજ્ઞાન-ધારક હતા. પોતાના પુત્ર રણસિંહને આ ગ્રંથ ઉપયોગી બનશે એમ અવધિજ્ઞાનથી જાણીને ધર્મદાસગણિએ એની રચના કરી હતી.

ધર્મદાસગણિના જીવનકાળ અને ‘ઉપદેશમાલા’ના રચનાકાળ અંગે કેટલાક મતમતાંતરો પ્રવર્તે છે. એક મત એમ કહે છે કે તેઓ ચોવીસમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીરસ્વામીના હાથે દીક્ષિત થયા હતા. જ્યારે ઇતિહાસવિદો ધર્મદાસગણિને શ્રી મહાવીરના સમકાલીન નહીં, પણ મહાવીરના નિર્વાણ (વીર સંવત ૫૨૦) પછી થયાનું માને છે. ‘ઉપદેશમાલા’માં કાલિકાચાર્ય અને દત્તનો પ્રસંગ તૂરમણિમાં બન્યો છે. એ હૂણસમ્રાટ તોરમાણની રાજધાની પવ્વઠઆ હોય તો તે ઘટના વિક્રમની પાંચમી સદી પછીની બન્યાનું ગણાય એવો એક ઇતિહાસમત છે. ‘ઉપદેશમાલા’ની ૫૩૭મી ગાથામાં સંકેતથી ધર્મદાસગણિનું નામ ગૂંથી લેવામાં આવ્યું છે. તે ગાથાના આરંભના શબ્દો ધંત મણિ દામ છે. એમાં કેટલાક આ ગ્રંથના રચનાસમયનો સંકેત પણ જુએ છે. (ધંત = ૧, મણિ = ૭, દામ = ૫; એટલે કે સં. ૫૭૧) તો વળી એક મત એવો છે કે શ્રી મહાવીર-દીક્ષિત ધર્મદાસગણિ અને ‘ઉપદેશમાલા’કાર ધર્મદાસગણિ એ બે અલગ અલગ છે.

ધર્મદાસગણિ અંગેનું જે પ્રચલિત જીવનવૃત્તાંત છે તે આ પ્રમાણે છે :

વિજયપુરમાં વિજયસેન નામે રાજા હતો. તેને અજયા અને વિજયા નામે જ બે રાણીઓ હતી. વિજયા રાણીને રણસિંહનામે પુત્ર જન્મ્યો. પણ આ પુત્રજન્મ થતાંની સાથે જ વિજયસેનની અજયા રાણીએ દ્રેષભાવથી રણસિંહને માતાથી અલગ કરાવી દીધો. રાજાને આની જાણ થતાં જ રાજા વિજયસેન, રાણી વિજયા અને વિજયાના ભાઈ સુજયને સંસારની અસારતા સમજાઈ અને તેમણે ભગવાન મહાવીર

પાસે દીક્ષા લીધી. તેઓ અધ્યયન કરીને મહત્તર બન્યાં. ત્યારબાદ રાજા વિજયસેન ધર્મદાસગણિ મહત્તર, વિજયા રાણી સાધ્વી વિજયશ્રી અને સુજય જિનદાસગણિ મહત્તરને નામે ઓળખાયાં.

વિજયસેનના પુત્ર રણસિંહને અજયા રાણી દ્વારા એનાં માતા-પિતાથી અલગ કરી દેવાયો હતો તે એક ખેડૂતને ત્યાં મોટો થયો. પાર્શ્વનાથની પૂજા કરતાં કરતાં તે અધિષ્ઠાયકની સહાયથી વિજયપુરનો રાજા બન્યો અને કનકવતી, કમળાવતી અને રત્નવતી એમ ત્રણ કન્યાઓને પરણી પોતાના પુત્રપરિવારસહ સુખી જીવન ગાળવા લાગ્યો. કર્મયોગે ક્રમશઃ તે ધર્મવિમુખ બન્યો અને પાપસભર જિંદગી ગુજારવા લાગ્યો. એના અન્યાયોથી પ્રજા ત્રસ્ત બની.

બીજી તરફ ધર્મદાસગણિને અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં પોતાના પુત્રની ધર્માભિમુખતા માટે તેમણે પ્રાકૃત ભાષામાં 'ઉપદેશમાલા'ની રચના કરી રાખી હતી. જિનદાસ મહત્તરને આ 'ઉપદેશમાલા' કંઠસ્થ હતી. જિનદાસગણિ અને સાધ્વી વિજયશ્રીએ વિજયનગરના ઉદ્યાનમાં પધારી રાજા રણસિંહને ન્યાયિક અને ધાર્મિક વૃત્તિવાળો કરવા માટે ઉપદેશ આપ્યો. રાજા રણસિંહ આ 'ઉપદેશમાલા'થી પ્રભાવિત થયો. પોતાના આચરણ અંગે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો અને આ ગ્રંથનો મુખપાઠ કરી ધર્મમાં સ્થિર થયો ને શુદ્ધ સમ્યક્ત્વધારી શ્રાવક બન્યો. કેટલાક સમય પછી પોતાની એક રાણી કમળાવતીના પુત્રને રાજ્યસિંહાસને બેસાડી રાજા રણસિંહે આચાર્ય મુનિસુંદરસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી. અને વિશુદ્ધ સંયમની આરાધના કરીને દેવલોકમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયો.

તે પછી રણસિંહના પુત્ર અને એની પ્રજાએ 'ઉપદેશમાલા'નું પઠનપાઠન ચાલુ રાખ્યું. આમ ધર્મદાસગણિએ પુત્રને પ્રતિબોધિત કરવા માટે 'ઉપદેશમાલા'ની રચના કરી.

૨. 'ઉપદેશમાલા' પર રચાયેલા સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ટીકાગ્રંથો

કહેવાય છે કે 'કલ્પસૂત્ર' અને 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર'ને બાદ કરતાં 'ઉપદેશમાલા' પર જેટલા ટીકાગ્રંથો રચાયા છે તેટલા કદાચ કોઈ ગ્રંથ પર રચાયા નથી. આ ગ્રંથ ઉપર સંસ્કૃત-પ્રાકૃતમાં ટીકા, વિવરણ, અવચૂરિ, વૃત્તિ, કથા અને ગુજરાતીમાં રચાયેલા બાલાવબોધોની સંખ્યા ઘણી મોટી છે.

'ઉપદેશમાલા' ઉપરની સૌ પ્રથમ ટીકા આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિની મળે છે. 'યોગશતક'ની ૪૯મી ગાથામાં એનો ઉલ્લેખ મળે છે. તે પછી સં. ૯૧૩માં શ્રી કૃષ્ણર્ષિશિષ્ય આચાર્ય જયસિંહસૂરિની પ્રાકૃત ટીકા રચાયેલી છે જેનો નિર્દેશ બૃહદ્ગણપનકમાં મળે છે. પણ સૌથી મહત્ત્વનો ટીકાગ્રંથ પ્રાપ્ત થાય છે સં. ૯૭૪માં આચાર્ય સિદ્ધર્ષિગણિ પાસેથી. એમણે 'ઉપદેશમાલા' ઉપર સંસ્કૃત હેયોપાદેય

ટીકાગ્રંથની રચના કરી. આ ગ્રંથ દ્વારા એમણે ‘ઉપદેશમાલા’ના પાઠોને વ્યવસ્થિત કરી આપ્યા અને ‘ઉપ૦’ની ગાથાઓમાં જે કથાઓનો ઉલ્લેખ કરાયો છે એ કથાઓને શ્રી સિદ્ધર્ષિગણિએ સંક્ષેપમાં સંસ્કૃત ભાષામાં રજૂ કરી. પાછળના ટીકાકારો ઘણુંખરું શ્રી સિદ્ધર્ષિગણિની આ ‘હેયોપાદેય ટીકા’ને અનુસર્યાં છે.

આ. રત્નપ્રભસૂરિએ સં. ૧૨૩૮માં રચેલી ‘ઉપ૦’ પરની દોઘટ્ટી ટીકામાં અને આ. મુનિચંદ્રસૂરિએ ‘લલિતવિસ્તરા’ની પંજિકામાં શ્રી સિદ્ધર્ષિગણિને આથી જ ‘વ્યાખ્યાતૃચૂડામણિ’ તરીકે ઓળખાવ્યા છે. આ ‘હેયોપાદેય ટીકા’ આશરે ૪૨૬૦ ગ્રંથાગ્રની છે.

સિદ્ધર્ષિગણિના આ ગ્રંથ પછી મોટું કામ આચાર્ય વર્ધમાનસૂરિએ કર્યું. એમણે ‘ઉપદેશમાલા’ પરની ટીકા સં. ૧૦૫૫માં ખંભાતમાં રચી. એમાં એમણે ‘હેયોપાદેય ટીકા’નો પાઠ સ્વીકાર્યો અને સાથેસાથે એ ગ્રંથનાં સંસ્કૃતભાષી સંક્ષિપ્ત કથાનકોને સ્થાને પોતાનાં વિસ્તૃત પ્રાકૃત કથાનકો જોડ્યાં. આવાં પ્રાકૃત કથાનકો સાથેની ‘હેયોપાદેય ટીકા’ ગ્રંથ આશરે ૮૫૦૦થી ૧૦૦૦૦ ગ્રંથાગ્રનો બન્યો. જોકે એમાં કેટલાક અપવાદો જોવા મળે છે. જેમકે દર્દુરાંકની કથા પ્રાકૃતને બદલે સંસ્કૃતમાં રચી છે, ક્યાંક મૂળની જ સંસ્કૃત કથાઓ રહેવા દીધી છે તો ક્વચિત્ જ્યાં કથા ન હોય તેવાં સ્થાનોએ પણ કથા આપી છે.

શ્રી શાલિભદ્રશિષ્ય આ. જિનભદ્રસૂરિએ સં. ૧૨૦૪માં પ્રાકૃતમાં ‘કથાસમાસ’ની રચના કરી. નાગેન્દ્રગચ્છીય આ. વિજયસેનસૂરિશિષ્ય આ. ઉદયપ્રભસૂરિએ સં. ૧૨૮૯માં આ ગ્રંથ પર કર્ણિકાટીકાની રચના કરી. સં. ૧૪૬૪માં આ. શ્રી રત્નસિંહસૂરિએ સંસ્કૃતમાં ‘ઉપદેશમાલા વિવરણ’ ગ્રંથની રચના કરી.

તે ઉપરાંત શ્રી અમરચંદ્રગણિએ સં. ૧૫૧૮માં રચેલી, અંચલગચ્છીય આ. મહેન્દ્રપ્રભસૂરિશિષ્ય આ. જયશેખરસૂરિએ રચેલી, શ્રી ધર્મનંદગણિએ સં. ૧૫૮૯માં રચેલી અવચૂરિઓ મળે છે.

સં. ૧૭૮૧માં શ્રી સુમતિગણિશિષ્ય શ્રી રામવિજયે ‘ઉપદેશમાલા’ પર સંસ્કૃત ટીકાગ્રંથ રચ્યો છે.

આ સિવાય પણ બીજા કેટલાક ટીકાગ્રંથો સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષામાં રચાયેલા છે.

‘ઉપદેશમાલા’ની ગાથાસંખ્યા :

‘ઉપ૦’ની ભિન્નભિન્ન ગાથાઓવાળી અનેક હસ્તપ્રતો પ્રાપ્ત છે. પણ ઘણીબધી હસ્તપ્રતોમાં એની ગાથાસંખ્યા ૫૪૦ હોવાનો ઉલ્લેખ આવે છે. ‘ગાહાણં સવ્વાણં પંચસયા ચેવ ચાલીસા.’ જેસલમેર ભંડારની તાડપત્ર પરની પ્રતિમાં ૫૪૨

ગાથાઓ છે. ખંભાત ભંડારની તાડપત્રપરની પ્રતમાં પૃથ્વી ગાથાઓ છે. પણ બાકીની હસ્તપ્રતોમાં ૫૪૪ ગાથાઓ છે. સામાન્ય અનુમાન એવું છે કે વિષયવસ્તુ સાથે સંબંધ ધરાવતી ગાથાઓ મૂળમાં ૫૪૦ હશે.

૩. 'ઉપદેશમાલા' ગ્રંથ પરના ગુજરાતી બાલાવબોધો / સ્તબકો

'જૈન ગૂર્જર કવિઓ' ભા.૭ (બીજી આવૃત્તિ)માંની કૃતિ-વર્ણાનુક્રમણીમાં 'ઉપદેશમાલા' ગ્રંથ પર રચાયેલા/લખાયેલા જે બાલાવબોધો/સ્તબકો દર્શાવાયા છે તે આ પ્રમાણે છે :

૧. તપાગચ્છના આચાર્યશ્રી સોમસુંદરસૂરિકૃત 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ' (ર.સં. ૧૪૮૫) (અપ્રગટ)
૨. કોરંટગચ્છના શ્રી નન્નસૂરિરચિત 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ' (ર.સં. ૧૫૪૩, ખંભાતમાં) (પ્રકાશિત) [A study of the Gujarati Language in the 16th Century (V. S.) by Dr. T. N. Dave, પ્રકા. રોયલ એસિએટિક સોસાયટી, લંડન, ૧૯૩૫.]
૩. કવિ વૃદ્ધિવિજયકૃત 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ' (ર.સં. ૧૭૩૩) (અપ્રગટ)
૪. કવિ રામવિજયકૃત 'ઉપદેશમાલા ટીકા' (ર.સં. ૧૭૮૧)નો ગુજરાતી અનુવાદ (પ્રકાશિત)

આ સિવાય 'જૈ. ગૂ. કવિઓ' ભાગ-૨થી ૬ (બીજી આવૃત્તિ)માં અજ્ઞાત કવિકૃત 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ/સ્તબક/ટબો'ની જુદા જુદા સમયે લખાયેલી હસ્તપ્રતોનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. (લે.સં. ૧૫૪૬, ૧૬૭૩, ૧૬૮૩, ૧૬૯૪, ૧૬૯૯, ૧૭૩૨, ૧૭૬૫, ૧૭૭૧, ૧૭૮૭, ૧૭૯૧ તથા બે લેખનસંવત વિનાની.) પણ આ અજ્ઞાત કવિને નામે દર્શાવાયેલ ઉપ૦ બાલાવબોધોમાંથી કોઈ કોઈ તો કવિશ્રી સોમસુંદરસૂરિકૃત 'ઉપ૦ બાલાવબોધ' જ હોવાનું જણાયું છે. આ બધી અપ્રગટ રચનાઓ હોવાથી એમાંની કેટલી અલગ અલગ કવિની કૃતિઓ હશે એ હસ્તપ્રતો જોયા વિના સ્પષ્ટ થાય એમ નથી.

૪. કવિ શ્રી સોમસુંદરસૂરિ

શ્રી સોમસુંદરસૂરિનો જન્મ વિ.સં. ૧૪૩૦, મહા વદ ૧૪, શુક્રવારના રોજ પાલનપુરમાં થયો. તેઓ પ્રાગ્વાટ (પોરવાડ) જ્ઞાતિના હતા. પિતાનું નામ સજજન અને માતાનું નામ માલહણદેવી. કવિનું સંસારી નામ સોમ હતું. માતાપિતાની સંમતિથી તેમને સાત વર્ષની ઉંમરે સં. ૧૪૩૭માં દીક્ષા આપવામાં આવી. તેમના દીક્ષાગુરુ શ્રી જયાનંદસૂરિ હતા. દીક્ષિત થયા પછી તેઓ સતત અભ્યાસરત રહેવા લાગ્યા. પરિણામે એમણે પ્રમાણમાં નાની વયમાં જ અસાધારણ વિદ્વત્તા પ્રાપ્ત કરી.

વીસમા વર્ષે સં. ૧૪૫૦માં એમને વાયકપદ - ઉપાધ્યાયપદ પ્રદાન થયું અને સં. ૧૪૫૭માં ૨૭ વર્ષની યુવાન વયમાં પાટણમાં એમને આચાર્યપદ - સૂરિપદ આપવામાં આવ્યું. આ આચાર્યપદવીનો મહોત્સવ તપાગચ્છના ૪૯મા પટ્ટધર આ. શ્રી દેવસુંદરસૂરિની નિશ્રામાં યોજવામાં આવ્યો. પ્રતિષ્ઠાસોમ નામના શિષ્યે સંસ્કૃતમાં કરેલી 'સોમ-સૌભાગ્ય' કાવ્યરચનામાં આ આચાર્યપદ-પ્રદાન મહોત્સવનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

શ્રી સોમસુંદરસૂરિ પાછળથી ગચ્છાધિપતિ અને તપાગચ્છના ૫૦મા પટ્ટધર થયા. તેઓ સાધુઓના શુદ્ધાચારના આગ્રહી હોઈ, સાધુઓમાં પ્રવેશેલી આચાર-શિથિલતા દૂર કરવા તરફ લક્ષ આપ્યું. એમની નિશ્રામાં અનેક તીર્થયાત્રાઓ યોજાઈ. શત્રુંજય, ગિરનાર, સોપારક વગેરે ધાર્મિક સ્થાનોની અનેક યાત્રાઓમાં એમની ઉપસ્થિતિ હતી. એ જ રીતે ગુજરાતનાં ઘણાં ચૈત્યોનાં જિનાબિંબોની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા પણ એમની નિશ્રામાં થઈ હતી. જેમકે સં. ૧૪૭૯માં તારંગના અજિતનાથ ભગવાનના બિંબની પ્રતિષ્ઠા તેમજ શેઠ ધરણાશાએ બંધાવેલ, રાણકપુરના સુવિખ્યાત જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા શ્રી સોમસુંદરસૂરિની નિશ્રામાં થઈ હતી. એમણે કરેલી બિંબ-પ્રતિષ્ઠાના સં. ૧૪૭૧થી ૧૪૯૮ સુધીના ઘણા લેખો મળી આવ્યા છે.

જૈન જ્ઞાનભંડારોના તાડપત્રો પર લખાયેલા ગ્રંથોની કાગળ પર નકલ કરી લેવાનું ભગીરથ કામ આ.શ્રી સોમસુંદરસૂરિના સમયમાં શરૂ થયું. આ શ્રી દેવસુંદરસૂરિ અને આ.શ્રી સોમસુંદરસૂરિ-એ ગુરુશિષ્યની જોડીએ પોતાના અનેક શિષ્યોની સહાયથી આ કામ પાર પાડ્યું. અને એ રીતે મોટી સંખ્યામાં હસ્તપ્રતો કાગળ પર તૈયાર કરવામાં આવી. ખંભાતના મોઢ શાતિના પર્વત શેઠે ૪૫ આગમો પૈકીનાં ૧૧ અંગો ભારે ખર્ચ કરીને શ્રી સોમસુંદરસૂરિ દ્વારા લખાવડાવ્યાં. આ રીતે ગુજરાતના જ્ઞાનભંડારોના સમુદ્ધારનું જે મોટું કામ થયું એમાં આ. સોમસુંદરસૂરિ અને એમના શિષ્યમંડળનું યોગદાન મહત્ત્વનું છે.

કહેવાય છે કે આ. સોમસુંદરસૂરિના પ્રભાવથી જ, માંડવગઢના સંગ્રામ સોની નામના ધનાઢ્યે ભગવતીસૂત્રના વાચન વખતે જ્યાં જ્યાં 'ગોયમા' (ગૌતમ) શબ્દ આવે ત્યાં ત્યાં એક એક સોનામહોર મૂકતા જઈ આવી ૩૬૦૦૦ સોનામહોરો વાપરી હતી. ઉપરાંત એમાં અન્ય દ્રવ્ય ઉમેરી કાલિકાચાર્યની કથાની સચિત્ર પ્રતિઓ સુવર્ણ અને રૂપેરી અક્ષરોમાં તૈયાર કરાવી હતી. શ્રી સોમસુંદરસૂરિ તપાગચ્છના ગચ્છાધિપતિ હોવા સાથે પ્રકાંડ પંડિત પણ હતા. એમણે સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ભાષામાં રચનાઓ કરી છે.

સંસ્કૃતમાં એમણે 'ભાષ્યત્રયચૂર્ણ', 'કલ્યાણકસ્તવ', 'રત્નકોશ', 'નવસ્તવ' આદિ રચનાઓ કરી છે.

એમના ગુરુભાઈ શ્રી કુલમંડનસૂરિએ તત્કાલીન ગુજરાતી ભાષામાં 'મુગ્ધાવબોધ ઔક્તિક'ની રચના સં. ૧૪૫૦માં કરી એને અનુસરીને શ્રી સોમસુંદરસૂરિએ ગુજરાતીમાં બાલાવબોધો રચ્યા અને સાથે કેટલીક પદ્યકૃતિઓ પણ આપી. એમણે 'ઉપદેશમાલા', 'યોગશાસ્ત્ર', 'ષડાવશ્યક', 'આરાધના પતાકા', 'ષષ્ટિશતક' (શ્રાવક નેમિચંદ્રભંડારીકૃત) - એ મહત્વના ગ્રંથો પર બાલાવબોધો રચ્યા છે. આ ઉપરાંત 'ભક્તમરસ્તોત્ર', 'વિચારગ્રંથ/વિચારસંગ્રહ/અનેક વિચારસંગ્રહ', 'ગૌતમપૃષ્ઠળ' વગેરે કૃતિઓ પર પણ બાલાવબોધ રચ્યા છે. 'નવતત્ત્વ' પરનો બાલાવબોધ એમણે રચ્યો હોવાનું મનાતું હતું પણ 'ગુજરાતી સાહિત્યકોશ' ખંડ-૧ દર્શાવે છે એ પ્રમાણે સમયદષ્ટિએ વિચારતાં એ બાલાવબોધ શ્રી સોમસુંદરસૂરિશિષ્યનો હોય એમ જણાય છે.

મધ્યકાલીન ગુજરાતી ગદ્યના અભ્યાસ માટે આ બાલાવબોધોનું ગદ્ય વિપુલ અને વૈવિધ્યપૂર્ણ સામગ્રી પૂરી પાડે છે.

ખાસ કરીને 'ઉપદેશમાલા'નો ઉપદેશ અને 'યોગશાસ્ત્ર'ના સિદ્ધાંતો સમજાવવા માટે એમણે કેટલીક દષ્ટાંતકથાઓ આપી છે. ગુજરાતી ગદ્યમાં પ્રયોજાયેલી આ દષ્ટાંતકથાઓનું ગદ્ય સાદું, સરળ અને તત્કાલીન બોલચાલની સાહજિક લક્ષણવાળું છે.

'આરાધના રાસ' એ એમની સંભવતઃ પ્રાકૃતમાં રચાયેલી પદ્યાત્મક કૃતિ છે. આ રાસ એમણે સં. ૧૪૫૦માં રચ્યો. આ રાસમાં મરણોન્મુખ જીવને અંતકાળ સુધારી લેવાના, દુષ્કૃતની ગર્હાના, સુકૃતની અનુમોદનાના, જીવમાત્ર પ્રતિ મૈત્રીભાવ કેળવવાના, પ્રાણીમાત્રની ક્ષમાયાચનાના, સદ્ગુરુ-સદ્દેવ-સદ્ધર્મનું શરણું લેવાના વગેરે ૧૦ અધિકારોનું વર્ણન છે.

૩૩ કડીનું 'અર્બુદાયલ સ્તવન', ૨૫ કડીનું 'ગિરનાર સ્તવન', ૮ કડીનું 'નવખંડન સ્તવન' એ એમની પદ્યરચનાઓ છે.

શ્રી સોમસુંદરસૂરિનો શિષ્યપરિવાર ઘણો બહોળો હતો. આ શિષ્યો પૈકીમાંથી અનેકને એમણે આચાર્યપદવી આપી છે. એમના સમુદાયમાં મુનિસુંદરસૂરિ, જ્યસુંદરસૂરિ, ભુવનસુંદરસૂરિ, જિનસુંદરસૂરિ જેવા વિદ્વાન સાધુઓ હતા. ઉપરાંત જિનમંડન, જિનકીર્તિ, સોમદેવ, સોમજય, વિશાળરાજ, ઉદયનંદી, શુભરત્ન વગેરે શિષ્યો-પ્રશિષ્યો હતા.

શ્રી સોમસુંદરસૂરિ સં. ૧૪૮૮માં સ્વર્ગવાસી થયા. કોઈ એમના સ્વર્ગવાસનું વર્ષ સં. ૧૫૦૧ કે ૧૫૦૩ પણ જણાવે છે.

પ્રકાંડ પંડિત એવા આ આચાર્યે વિક્રમના ૧૫મા શતકના ગુજરાતી ગદ્યને ઘાટ આપવાનું તેમજ જ્ઞાનોદ્ધારનું મહત્ત્વનું કાર્ય કર્યું છે. તેથી જ જૈન સાહિત્યના

ઇતિહાસમાં વિ.સં. ૧૪૫૦થી ૧૫૦૦ સુધીના અર્ધશતકના ગાળાને 'સોમસુંદરયુગ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

૫. 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ'ની સમીક્ષા

આરંભના બાલાવબોધકારો

ધર્મદાસગણિનો પ્રાકૃત ભાષામાં રચાયેલો મૂળ 'ઉપદેશમાલા' ગ્રંથ એના શીર્ષકમાં નિર્દિષ્ટ છે. એ પ્રમાણે ઉપદેશપ્રધાન, વૈરાગ્યપ્રેરક, ધર્માભિમુખ કરનારો ગ્રંથ છે. ભલે એનું નિમિત્ત બન્યું હોય કર્તાના પુત્ર રણસિંહને પ્રતિબોધિત કરવાનું પણ એ સમગ્ર જૈન સમુદાયને પ્રભાવિત કરનારો ગ્રંથ બન્યો છે. આ ગ્રંથ ઉપર અત્યાર સુધીમાં જે સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ટીકાગ્રંથો રચાયા અને પ્રાચીન-મધ્ય. ગુજરાતીમાં જે બાલાવબોધો રચાયા એ જ એની પ્રભાવકતાનો એક પુરાવો છે.

ગુજરાતીમાં 'ઉપદેશમાલા' ઉપર જે બાલાવબોધો રચાયા તેમાં સૌથી જૂનો બાલાવબોધ તપાગચ્છના આ. શ્રી દેવસુંદરસૂરિના શિષ્ય અને ૫૦મા પટ્ટધર કવિશ્રી સોમસુંદરસૂરિનો ઉપલબ્ધ છે. આ બાલાવબોધ એમણે એમની ઉત્તરાવસ્થામાં ૫૫ વર્ષની પાકટ વયે સંવત ૧૪૮૫માં રચ્યો છે. જોકે કવિશ્રી સોમસુંદરસૂરિ અગાઉ ખરતરગચ્છના આ. શ્રી જિનચન્દ્રસૂરિના શિષ્ય આ. શ્રી તરુણપ્રભસૂરિએ સં. ૧૪૧૧માં પાટણમાં 'ષડાવશ્યક/શ્રાદ્ધ ષડાવશ્યકસૂત્ર / શ્રાવક પ્રતિક્રમણસૂત્ર' પર બાલાવબોધ રચ્યો છે. તે ઉપરાંત એક મેરુતુંગસૂરિએ સંસ્કૃત ગ્રંથો પરના 'વ્યાકરણચતુષ્ક-બાલાવબોધ' અને 'તદ્વિત-બાલાવબોધ' એ બાલાવબોધો રચાયેલા છે. આ મેરુતુંગસૂરિ કયા તે નિશ્ચિત કહી શકાય તેમ નથી પણ જો તે અંચલગચ્છના હોય તો અંચલગચ્છના આ. મહેન્દ્રપ્રભસૂરિના શિષ્ય અને સં. ૧૪૦૩/૫થી સં. ૧૪૭૧/૭૩ વચ્ચે થયા હોવાનું ઠરે. આમ કવિશ્રી સોમસુંદરસૂરિ પહેલાં ગણ્યાંગાંઠ્યા બાલાવબોધો મળે છે પણ 'ઉપદેશમાલા' ગ્રંથ પરનો સૌ પ્રથમ બાલાવબોધ શ્રી સોમસુંદરસૂરિ પાસેથી મળે છે. 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ' સિવાય પણ આ કવિએ અન્ય જે બાલાવબોધો રચ્યા છે એની વાત આપણે કવિપરિચયના લખાણમાં જોઈ ગયા.

આમ તરુણપ્રભસૂરિ અને સોમસુંદરસૂરિ આપણા ગુજરાતી સાહિત્યના આરંભના બાલાવબોધ-લેખકો ઠરે છે. બન્નેએ રચેલા બાલાવબોધોમાં મૂળ ધર્મગ્રંથોના અનુવાદને દષ્ટાંતકથાઓથી પુષ્ટ કર્યા છે. શ્રી અનંતરાય રાવળના શબ્દોમાં કહીએ તો 'એ રીતે ગદ્યમાં લખાયેલી લઘુ બોધવાર્તાઓના પહેલા ગણનાપાત્ર લેખકો તરીકે તેઓ યશભાગી બને છે.'

મધ્યકાળનું ગદ્યસાહિત્ય

પ્રાચીન-મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં પદ્યસાહિત્યની તુલનાએ

ગદ્યસાહિત્ય પ્રયોગક્ષેત્ર અને પ્રકારવૈવિધ્યની દૃષ્ટિએ ઘણું સીમિત છે. મધ્યકાળનું જે ગદ્યસાહિત્ય ઉપલબ્ધ છે તેમાં પ્રકારોની દૃષ્ટિએ બાલાવબોધો, બાલાવબોધ અંતર્ગત દૃષ્ટાંતકથાઓ, ‘પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર’ જેવી પ્રાસબદ્ધ ગદ્યમાં સમાયેલી દીર્ઘ ગદ્યકથાઓ, મૂળ ગ્રંથની પંક્તિઓના શબ્દશઃ અનુવાદ આપતા ‘ટબો/સ્તબક’ વ્યાકરણની સમજૂતી આપતા ઐક્તિકો અને કેટલાક સંસ્કૃત ગ્રંથના સારાનુવાદોને ગણાવી શકાય.

‘બાલાવબોધ’ સ્વરૂપ

શ્રી અનંતરાય રાવળ બાલાવબોધના સ્વરૂપની લાક્ષણિકતા સંક્ષેપમાં આ રીતે દર્શાવે છે : ‘બાલાવબોધ એટલે સમજશક્તિ અને જ્ઞાનભંડોળ પરત્વે બાલદશના ગણાય એવા લોકોના અવબોધ (= જ્ઞાન, સમજણ) અર્થે સંસ્કૃત-પ્રાકૃત કૃતિઓના સાદી ભાષામાં કરેલા સીધા અનુવાદ અથવા તેમના પર લખેલાં ભાષ્યાત્મક વ્યાખ્યાન. એવાં વ્યાખ્યાનમાં કેટલીક વાર દૃષ્ટાંતકથાઓથી મૂળનો અર્થાવબોધ કરાવવામાં આવતો.’

‘ઉપદેશમાલા-બાલાવબોધ’નું વિષયવસ્તુ : ધર્મોપદેશ

આમ તો ‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’નું વિષયવસ્તુ તે ‘ઉપદેશમાલા’નું જ વિષયવસ્તુ હોય. કેમકે બાલાવબોધકારે તો મૂળ ગ્રંથની ગાથાઓમાં જે વિષય નિરૂપાયો છે એને જ તત્કાલે બોલાતી ભાષામાં વિશદપણે અનુવાદ/વિવરણ કરીને મૂકવાનો છે. એટલે વિષયવસ્તુ પરત્વે પ્રસ્તુત બાલાવબોધ અને મૂળ ગ્રંથની અભિન્નતા સ્વીકારીને ચાલવાનું છે.

સંક્ષેપમાં કહીએ તો આ આખોયે ગ્રંથ જાણે કે સાધુજીવનની આચરસંહિતા જેવો બન્યો છે. સારો સાધુ કેવો હોય અને એને માટે શું હેયોપાદેય હોઈ શકે એની જ વાત મુખ્યતયા અહીં ઉપસાવવામાં આવી છે. આ નિમિત્તે સાધુઓના વિવિધ પ્રકારો, સારા સાધુ અને શિથિલાચારી સાધુઓ વચ્ચેનો ભેદ, ગુરુ-શિષ્યના સંબંધો, સુશિષ્યના ગુણો અને દુર્વિનીત શિષ્યના દોષો, ગુરુવચનમાં શિષ્યની શ્રદ્ધા, ગુરુ-આદેશના પાલનમાં શિષ્યની તત્પરતા, સાધુજીવનમાં તપ-સંયમ-નિયમવ્રતની દૃઢતા, સંવેગી સાધુનાં લક્ષણો, સાધુનાં આહાર-વિહાર, ચારિત્રપાલન માટે સાધુજીવનમાં દસ બોલની જયણા – એમ સાધુ જીવનનાં અનેક પાસાંઓનું નિરૂપણ અહીં થયું છે અને એ માટે કવિએ અનેક મહાત્માઓનાં દૃષ્ટાંતો કે દૃષ્ટાંતકથાઓનું નિરૂપણ કર્યું છે.

આ સિવાય, હળુકર્મી જીવ અને ભારેકર્મી જીવ, વસ્તુનું અનિત્યપણું, મોક્ષસુખની શ્રેષ્ઠતા, કર્મોનું સ્વરૂપ, રાગદ્વેષથી સર્જાતા અનર્થો, વિવેકી અને નિવિવેકી જીવનો તફાવત, સ્વાર્થી સગાંઓ દ્વારા જ આચરાતું અહિત, મોહાસક્ત

અને સંસારગ્રસ્ત જીવનો પશ્ચાત્તાપ, કામનું સ્વરૂપ, મોક્ષમાર્ગની વિરાધનાનાં નિમિત્તો, કર્મનું સામર્થ્ય, દેવ-નરક-મનુષ્ય-તિર્યગ્લોકનાં સ્વરૂપો, મનુષ્યભવની દુર્લભતા જેવા અનેકવિધ વિષયો પરનો ધર્મોપદેશ અહીં રજૂ થયો છે.

જેમ સાધુજીવનની આચારસંહિતા અહીં પ્રાપ્ત થાય છે તેમ શ્રાવકધર્મને પણ અહીં નિરૂપવામાં આવ્યો છે.

સાચા શ્રાવકે પાળવાની ધર્મનિશ્ચલતા, શ્રાવકે ત્યજવાનાં અભક્ષ્યો, શ્રાવકે આજીવિકા કે વ્યવસાયમાં જાળવવાની શુદ્ધિ, એણે કરવાનો સત્સંગ, સાધુમહાત્મા માટેનો આદર-ભક્તિભાવ, પરિગ્રહત્યાગ, જિનશાસનનું હિતચિંતન - એમ શ્રાવકને ધર્માભિમુખ કરતી અનેક વાતો અહીં રજૂ કરવામાં આવી છે. અને એ માટે કામદેવ શ્રાવક કે પૂરણ શ્રેષ્ઠી જેવાનાં દષ્ટાંતો ટાંકવામાં આવ્યાં છે.

‘ઉપદેશમાલા’ના અંતમાં કવિ ધર્મદાસગણિ કહે છે કે ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષ પરત્વે જીવો ભિન્ન રુચિવાળા હોવાથી સર્વને આ ‘ઉપદેશમાલા’ સુખ ન આપે. ઉંદરને સુવર્ણનો કશો અર્થ નથી ને કાગડાને રત્નમણિ અપાતો નથી તેમ આ ઉપદેશમાલા પ્રમાદી જીવને ન અપાય. આ ધર્મોપદેશ સાંભળ્યા પછી પણ જો ધર્મરુચિ કે વૈરાગ્ય ન થાય તો જાણવું કે એ જીવ અનંતસંસારી છે અને એનાં કર્મો જ ભારે છે. તેથી આ ઉપદેશમાલા સુસાધુ મહાત્માને, વૈરાગ્યવંત સુશ્રાવકને અને સંવિગ્નપાક્ષિકને દેવાનું કવિએ ઉચિત ગણ્યું છે.

આ ગ્રંથની ફલશ્રુતિ અને આ ગ્રંથને આશીર્વાચન સાથે કવિ ગ્રંથસમાપ્તિ કરે છે.

(વિષયવસ્તુની વિશેષ વીગત માટે જુઓ ગાથાવાર વિષયનિર્દેશ)

‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’માં દષ્ટાંતકથાઓ

‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’નું જો કોઈ વિશેષ આસ્વાદ્ય અંગ હોય તો એમાં વિવિધ ઉપદેશ અર્થે અપાયેલી નાની-મોટી દષ્ટાંતકથાઓ. એક સ્પષ્ટતા કરવી જોઈએ કે અહીં જે-જે દષ્ટાંતકથાઓ આલેખાઈ છે તે વસ્તુતઃ ધર્મદાસગણિની મૂળ પ્રાકૃત ગાથાઓમાં નિર્દેશાઈ છે. પણ બાલાવબોધકારે એને પોતાની રીતે નાના-મોટા કદમાં વિસ્તારીને રજૂ કરી છે.

અહીં નાની-મોટી ૬૮ દષ્ટાંતકથાઓ ગાથાના વિવરણને છેડે અલગ કથારૂપે રજૂ થઈ છે. જેમાં ધર્મબીજ હાથમાં આવતાં ચાર પ્રકારના જીવો રૂપી ચાર પ્રકારના ખેડૂતો એનું શું કરે એની એક વિસ્તૃત રૂપકકથાનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ દષ્ટાંતકથાઓના કેન્દ્રમાં જંબૂસ્વામી, વયરસ્વામી, ચિલાતીપુત્ર, નંદિષેણ, ગજસુકુમાલ, સ્થૂલભદ્ર, સિંહગુફાવાસી મુનિ, મેતાર્ય મુનિ, દત્તમુનિ, વારત્તક મહાત્મા, દઢપ્રહારી મુનિ, સ્કંદકુમાર, મેઘકુમાર, પુંડરીક-કુંડરીક જેવા

સાધુમહાત્માઓ, ભરતેશ્વર ચકવર્તી, સનત્કુમાર ચકવર્તી, બ્રહ્મદત્ત ચકવર્તી જેવા ચકવર્તીઓ, મૃગાવતી, સુકુમાલિકા જેવી સતી સ્ત્રીઓ, શાલિભદ્ર અને ધન્ના જેવા શ્રેષ્ઠીઓ, ચંદ્રાવતંસક, પ્રદેશી, શ્રેણિક, પર્વતક, દશાર્ણ્ય કૃષ્ણ જેવા રાજાઓ, ચાણક્ય જેવા મંત્રી આદિ કેન્દ્રમાં છે.

તે ઉપરાંત મહાવીરસ્વામીના મરીચિભવની કથા, મૃગલો, માસાહસ પંખી, ગિરિશુક-પુષ્પશુક એ બે પોપટ જેવાં પશુ-પંખીની, નાપિત અને ત્રિદંડની, ભીલની, ધૂર્ત બ્રાહ્મણની, દર્દુરંકદેવ આદિની દષ્ટાંતકથાઓ કહેવાઈ છે. ધર્મબીજ વાવતા ચાર પ્રકારના ખેડૂતોની કથા રૂપકકથા બની છે, તો માસાહસ પંખીની કથા માર્મિક વિનોદકથા બની છે. દર્દુરંક દેવની કથા કર્મસિદ્ધાંત પર આધારિત સમસ્યાના તત્ત્વવાળી છે, તો કાલસુરિયા ખાટકીના પુત્ર સુલસની કથા નાટ્યાત્મક અંશોથી યુક્ત છે. તે ઉપરાંત જેમની અલગ કથા રજૂ થઈ નથી પણ કોઈ વિષયને સંદર્ભે જેમનાં દષ્ટાંતો ટાંકવામાં આવ્યાં છે તેમાં ઋષભદેવ, મહાવીરસ્વામી, અભયકુમાર, અણિકાપુત્ર, કરકંડુ, ગોશાલો, ગૌતમસ્વામી, ચંદનબાળા, પૂરણશ્રેષ્ઠી, મરુદેવી, વસુદેવ, યદુનંદન કૃષ્ણ વગેરે ચરિત્રોનો સમાવેશ થાય છે. આવાં ૧૫ જેટલાં દષ્ટાંતો અહીં નિર્દિષ્ટ થયાં છે.

બાલાવબોધકાર સોમસુંદરસૂરિની સર્જકતા અને ગદ્યશૈલીનું સાચું પ્રતિબિંબ આવી દષ્ટાંતકથાઓમાં પડે છે. ગદ્યશૈલીની દષ્ટિએ આ દષ્ટાંતકથાઓ વિશેષ અભ્યાસનો વિષય બને એમ છે. આ દષ્ટાંતકથાઓ વાચકના કથારસને પોષે છે અને ધર્મોપદેશ જેવા વિષયની શુષ્કતાને હળવી કરવામાં સહાયક બને છે. (વિશેષ માહિતી માટે જુઓ પરિશિષ્ટ-૧ : 'શ્રી સોમસુંદરસૂરિરચિત 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ' અંતર્ગત દષ્ટાંતકથાઓ')

'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ'માં સુભાષિતો

આ બાલાવબોધમાં શ્રી સોમસુંદરસૂરિએ અવાંતરે કુલ ૫૭ સુભાષિતો મૂક્યાં છે. જેમાં ૨૮ સુભાષિતો સંસ્કૃતમાં અને ૨૯ સુભાષિતો પ્રાકૃત ભાષામાં છે. 'યત ઉક્તમ્' કે 'ઉક્તં ચ' કહીને બાલાવબોધકાર સુભાષિત ટાંકે છે. ઘણુંખરું તો જે વિષય નિરૂપાયો હોય તેની સાથે સંબદ્ધ આ સુભાષિત હોય છે. આ સુભાષિતો સ્વરચિત ન હોતાં અન્યત્રથી પ્રક્ષિપ્ત કર્યા હોવાનો સંભવ વિશેષ જણાય છે. કેમકે આમાંના કેટલાક સુભાષિત-શ્લોકના સંદર્ભો સોમસુંદરસૂરિએ આપ્યા છે. જેવા કે ઉત્તરાધ્યાયનસૂત્ર કે દશવૈકલિક સૂત્ર કે ઉમાસ્વામીના સિદ્ધાંતમાંથી લીધેલાં હોવાનો એમણે નિર્દેશ કર્યો છે. પણ આવા સંદર્ભ-નિર્દેશો બહુ ઓછા સુભાષિતોના અપાયા છે. ૨૭૪મી ગાથાના બાલાવબોધ-અંતર્ગત આવતી બે પદ્યકડીઓ સુખદુઃખનાં પલ્યોપમના અંક દર્શાવનારી છે. ૨૨૭મી ગાથાના બાલાવબોધમાં જે બે સંસ્કૃત

સુભાષિત-શ્લોકો છે તે કથા-અંતર્ગત રાજાને સંબોધીને કહેતા પોપટની ઉક્તિ રૂપે આવે છે, અને તે અર્થાન્તરન્યાસનું એક સુંદર ઉદાહરણ બને છે.

(વિશેષ માહિતી માટે જુઓ પરિશિષ્ટ-૨ : ‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’ અંતર્ગત સંસ્કૃત-પ્રાકૃત સુભાષિતો)

‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’નું ગદ્ય

‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’ના ગદ્યમાં તત્કાલીન ભાષાસ્વરૂપનો, બોલચાલની લઢણોનો, એ સમયે પ્રયોજાતા રૂઢિપ્રયોગોનો, ભાષાઅંતર્ગત શબ્દભંડોળનો અને એની આગવી અર્થસ્થાયાનો પરિચય મળી રહે છે.

બાલાવબોધકાર ‘ઉપદેશમાલા’ની પ્રત્યેક મૂળ ગાથાનો ક્રમશઃ આંશિક નિર્દેશ કરતા જઈ, બહુધા એના શબ્દપર્યાયો આપતા જઈ ગાથાના કથ્ય વિષયને તત્કાલીન ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદના સ્વરૂપે મૂકી આપે છે. પણ એ કેવળ અનુવાદ રહેતો નથી. ભાવકને કથ્ય વિષયનો વિશદપણે અવબોધ થાય તે માટે બાલાવબોધકાર ખપ જોગો વિસ્તાર કરીને વિષયને સમજાવે છે. આ વિસ્તૃતીકરણમાં લેખકે ભારે સંયમ-વિવેક જાળવ્યાં છે. બાલાવબોધ એ લાંબુંચોડું વિવરણ ન બની જાય કે વિષયનો અતિવિસ્તાર કે બિનજરૂરી વિસ્તાર ન થઈ જાય એની એમણે એકદરે કાળજી લીધાની છાપ પડે છે. કથ્ય મુદ્દાને ચાતરીને કોઈ વિષયાંતરમાં સરી પડ્યાનું પણ ક્યાંય જણાતું નથી. બાલાવબોધકારોની કદાચ આ સહજસ્વીકૃત લેખનશિસ્ત પણ હોય.

આગળ જોયું તેમ કવિએ નાનીમોટી દષ્ટાંતકથાઓને અહીં પ્રયોજી છે જે કથારસને પોષવા સાથે ધર્મોપદેશને મિષ્ટતાપૂર્વક વાચકના ગળે ઉતારવામાં સહાયક બને છે.

દર્દુગંક દેવની કથા કે કાલસુરિયા ખાટકીના પુત્ર સુલસની દષ્ટાંતકથામાં તો સરસ મઝાની સંવાદકળાના અંશો પણ જોવા મળે. તો માસાહસ પક્ષીની કથામાં માર્મિક વિનોદની લકીર ખેંચાયેલી જોઈ શકાય છે.

અહીં અલગ રીતે મુકાયેલી દષ્ટાંતકથાઓ તો રસપોષક બને જ છે, પણ ગ્રંથકાર ધર્મદાસગણિએ વિષયની પુષ્ટિ માટે કે વિષયને ચોટદાર બનાવવા માટે મૂળ ગાથામાં નિર્દેશોલાં દષ્ટાંતો અને પ્રયોજેલા ઉપમારૂપાકાદિ અલંકારોનું બાલાવબોધકારે જે રીતે ગદ્યમાં રૂપાંતરણ-વિસ્તરણ કર્યું છે એ માટે તે પણ જશના અધિકારી અચૂક બને છે.

આરંભની ગાથામાં જ આદિનાથ પ્રભુને માટે મુકુટ અને સૂર્યની ઉપમાઓ અને મહાવીરસ્વામીને માટે ત્રિભુવનના તિલક અને ચક્ષુની ઉપમાઓ નોંધપાત્ર બની છે. (ગાથા ૨)

સારી સંયમક્રિયા વિના, કેવળ સાધુવેશથી કાંઈ નીપજે નહીં એ વાત ઠસાવવા માટે કેવળ ગારુડીનો વેશ ધારણ કરવાથી ઝેરનું નિવારણ થતું નથી એ દષ્ટાંત ચોટદાર બન્યું છે. (ગાથા ૨૧)

સંસારમાં વિષયવાસનાને લઈને અનેક જીવોને દુઃખ પામતા જોઈ મહાત્મા જાતે જ તપ રૂપી પાંજરામાં આસનસ્થ બને છે એ વાત પાંજરે નંખાયેલો સિંહ મદની વેળા થતાં ખડ્ગ સાથે ઊભેલા સુભટોને જોઈને સ્વેચ્છાએ જ મદરહિત બની શાંત થઈ જાય છે એ દષ્ટાંત દ્વારા વિશદતાથી અને રસિક રીતે આલેખાઈ છે. (ગાથા ૫૯-૬૦-૬૧)

કર્મની કલુષિતતા જુદી જુદી ઉપમાઓથી દર્શાવાઈ છે. પાણી ધૂળમાં ભેળવતાં ડહોળાય એમ, લોઢાને કાટ લાગતાં કટાઈ જાય એમ, મેલથી વસ્ત્ર ખરડાય એમ આ જીવ કર્મથી કલુષિત થાય છે. (ગાથા ૨૪૯)

આ સિવાય પણ કેટલાંક માર્મિક દષ્ટાંતો અહીં પ્રયોજાયાં છે જેની સાથે ઉપમા-રૂપકાદિ અલંકારો પણ ગૂંથાઈ ગયા છે. કેટલાંક ઉદાહરણ જોઈએ :

જેમ વસ્ત્ર વણતાં મૂળ તાણો ઉજ્જવળ હોય, પણ એને વાણાનો વિરૂપ રંગ લાગતાં એની ઉજ્જવળ શોભા વરવી બને છે એમ સમ્યક્ત્વ મૂળ તાણા સરખું નિર્મળ છે, પણ પછી વિષય-કષાયાદિનો રંગસ્પર્શ થતાં એ જીવનવસ્ત્રને ખરાબ કરે છે. (ગાથા ૨૭૩)

વિષવેલિના વનમાં પ્રવેશનાર ત્યાંના વાયુનાં ગંધ-સ્પર્શથી જ મરે એમ માયાની વિષવેલિવાળું આ સંસારવન છે જેની ગહનતા માણસ જાણતો નથી. (ગાથા ૩૧૩)

સાધુ નારીરૂપ જોઈને એ રીતે દષ્ટિ વાળી લે છે, જેમ માણસ સૂર્ય સામે ગયેલી દષ્ટિને પાછી વાળી લે છે. (ગાથા ૩૨૮)

ગચ્છમાંથી નીકળી ગયેલા સાધુ પ્રમાદરૂપ જંગલમાં જ્યાં અનર્થ કરનારા અનેક વિષય-કષાયાદિ ચોરોનો વાસ છે ત્યાં જઈ ક્રિયારહિત બને છે. (ગાથા ૪૨૨)

ચંદન-સુખડનો ભાર વહેતો ગર્દભ કેવળ ભારનો જ ભાગીદાર થાય છે, ચંદનની સુગંધને અનુભવી શકતો નથી તેમ ચારિત્રક્રિયારહિત જ્ઞાની કેવળ પોતાંમાંના જ્ઞાનનો જ ભાર વહે છે, પણ એના ફળસ્વરૂપ મોક્ષને પામી શકતો નથી. (ગાથા ૪૨૬)

જેમ કોઈ રાજા સિંહાસને બેસી પોતાની મેળે જ છત્ર-ચામર-ધ્વજાદિકનો આડંબર કરાવે, પણ પૃથ્વી, લક્ષ્મી કે હાથીઘોડાની રાજ્યરિક્ષિ ન હોય તો કેવળ છત્ર-ચામર ધરાવવાથી લક્ષ્ય સિદ્ધ ન થાય, તેમ ક્રિયાનુષ્ઠાન વિના કેવળ વેશમાત્રથી મહાત્મા ન થવાય. (ગાથા ૪૩૬)

કોઈ મૂર્ખ ખીલો, દોરડું, મોરંગી, ગળે બાંધવાની ઘંટડી - એવાં ઢોરને યોગ્ય સાધનો વસાવે, પણ ઘેર ઢોર જ ન હોય તો બધું નિરર્થક. તેમ સાધુ વસ્ત્ર, પાત્ર, ડાંડો, દંડાસન આદિ ઉપકરણો એકઠાં કરી જો જયણા જ ન કરે તો બધું નિરર્થક. (ગાથા ૪૪૬)

જેમ બળી ચૂકેલી લાખ ને ભાંગેલો શંખ કામનાં રહેતાં નથી તેમ પ્રમાદી દીક્ષિત જીવન નકામું છે. (ગાથા ૪૮૯)

ઉપરની કેટલીક ગાથાઓમાં રજૂ થયેલાં દષ્ટાંતો અને એની સાથે ગૂંથાયેલાં ઉપમા-રૂપકાદિ અલંકારો ઉપરાંત ક્યારેક કવિ રોજિંદા જીવનવ્યવહારમાંથી પણ ઉપમાનો ખોળી લાવે છે. જુઓ :

ગાંધીને ત્યાંથી વસાણું પણ રોકડ નાણાંથી જ મેળવાય છે, એમ આવતા ભવનાં લબ્ધિ-સુખ આ ભવમાં કરેલી ધર્મારાધનાથી જ મેળવાય. (ગાથા ૨૮૨)

માણસ કામવાસનાજનિત દુઃખને પણ સુખ માને છે, જેમ ખરજવાને ખંજવાળતો માણસ એના દુઃખને સુખ માને છે. (ગાથા ૨૧૨)

જેમ વૈદ્ય કોઈ વાયુવિકારના દર્દીને સૂંઠ-પીપળનું વાયુનાશક ઔષધ ઘસીને પિવડાવે તેમતેમ રોગના પ્રબળપણાને લીધે પેલા રોગીનું પેટ વાયુથી ભરાઈ જાય તેમ વીતરાગરૂપી આપ્તવૈદ્ય કર્મરૂપી રોગના નાશ માટે સિદ્ધાંતમદ રૂપી ઔષધ પિવડાવે તોપણ ગાઢા બહુકર્મી પાપી સંસારી જીવરૂપી રોગીનાં ચિત્તરૂપી પેટ પાપરૂપી વાયુથી ભરાઈ જાય છે. (ગાથા ૪૮૮)

કમળપત્રોને એક ઉપર એક મૂકી તીક્ષ્ણ સોયથી તત્કાલ વીંધવામાં આવે પણ હકીકતે તે પત્ર એક પછી એક કમશ: ભેદાય છે, તથા કોઈ પુરુષ જૂનું વસ્ત્ર તત્કાલ હાથથી ફાડે છે પણ હકીકતે એક તાંતણા પછી બીજો તાંતણો તૂટતો હોય છે. તે રીતે સમય સૂક્ષ્મ છે અને એવા અસંખ્યતાના સમયમાં કર્મબંધ બંધાય છે. (ગાથા ૨૪)

(ગાથા ૨૪ના બાલાવબોધમાંની આ બન્ને કલ્પના બાલાવબોધકારની મૌલિક છે, મૂળ ગાથામાં નથી.)

જેમ વાઘણ પોતાના બાળકને ભદ્ર અને સૌમ્ય જ માને છે, પણ એમ ન જાણે કે એ મોટા હાથીઓનો પણ વિનાશક છે. (ગાથા ૮૪)

આમ જોઈ શકાશે કે આખાંયે ગ્રંથનો વિષય વૈરાગ્યપ્રેરક ઉપદેશનો. ધર્મગ્રંથ તરીકે એની ઉપયોગિતા ઘણીબધી છતાં એક સાહિત્યકૃતિ તરીકે આખોયે ગ્રંથ નીરસ અને શુષ્ક બની જવાનું મોટું ભયસ્થાન. પણ જાણે કવિ આ ઉપદેશ તત્ત્વ હૃદયસ્પર્શી બનાવવાનો પડકાર ઝીલતા હોય એમ એમણે કથાઓ અને દષ્ટાંતોને સાંકળી લઈને, ઠેરઠેર ઔચિત્યપૂર્ણ, ચોટદાર અને માર્મિક એવાં ઉપમા-રૂપકાદિથી

અલંકૃત કરીને ગદ્યને સરળ અને રસાળ બનાવ્યું છે. ધર્મપ્રેમીને જો આ ગ્રંથના ઉપદેશમાં રસ પડશે તો સાહિત્યપ્રેમીને એ ઉપદેશને ભાવક સુધી પહોંચાડતા ગદ્યમાં પણ એટલો જ રસ પડશે એ નિઃશંક છે.

આ બાલાવબોધ દ્વારા મધ્યકાલીન ગુજરાતી ભાષાનું કેવળ મોટું શબ્દભંડોળ અહીં ઉપલબ્ધ બને છે ! આજથી પોણા છસો વર્ષ પહેલાં રચાયેલા આ ગ્રંથમાં તત્કાલીન ગુજરાતી ગદ્યનું સાહજિક સ્વરૂપ જોવા મળે છે એ રીતે એનું દસ્તાવેજી મૂલ્ય પણ છે. છ સૈકા પૂર્વે થયેલા અને મધ્યકાળના ‘બાલાવબોધ’ જેવા ગદ્યસાહિત્યસર્જનમાં પોતાનો પ્રભાવ પાડી જનારા આ કવિની અદ્યોતિપર્યંત અપ્રકાશિત રહેલી આ કૃતિ પ્રગટ થતાં મધ્યકાળના પ્રકાશિત ગુજરાતી સાહિત્યમાં નોંધપાત્ર ઉમેરણ બની રહેશે.

૬. પ્રતપરિચય અને પાઠસંપાદન

પ્રાપ્ય પ્રતો :

જૈન સાધુકવિ શ્રી સોમસુંદરસૂરિકૃત ‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’ (રચના સંવત ૧૪૮૫)ની સાત હસ્તપ્રતો ‘જૈન ગૂર્જર કવિઓ’ ભાગ-૧ (બીજી આવૃત્તિ)માં નોંધાયેલી છે. આ સિવાય પણ આ કૃતિની લા. દ. ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિર (અમદાવાદ), પાટણ, કોડાય વગેરેના ભંડારોમાં અન્ય હસ્તપ્રતો ઉપલબ્ધ છે.

આ પ્રતોમાંથી લેખન સંવત વિનાની, ઘણા મોડા લેખન સંવતવાળી, અપૂર્ણ કે જીર્ણ પ્રતોને છોડી દઈને, વહેલાં લેખનવર્ષ ધરાવતી અને સંપૂર્ણ એવી ત્રણ પ્રતોને કૃતિના પાઠસંપાદન અને પાઠાંતરો માટે અહીં પસંદ કરવામાં આવી છે.

આ ત્રણ હસ્તપ્રતો આ પ્રમાણે છે :

- (૧) લા. દ. ભા. સં. વિદ્યામંદિર, અમદાવાદની (ક. રજિ. ૮૫૮/૨૨૦૧૪૩ વાળી) પ્રત.
- (૨) કોડાય ભંડારની (ક. ૧૪૭/૧૬૭૦ વાળી) પ્રત.
- (૩) શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર, પાટણની (ક. ૧૬૩૪૬/ડા. ૩૪૧ વાળી) પ્રત. (આ પ્રત ‘જૈ. ગૂ. ક.’માં હાલા ભંડારની પ્રત તરીકે દર્શાવાઈ છે. પણ હવે તે પાટણના ભંડારમાં સમાવિષ્ટ છે.)

આ ત્રણ હસ્તપ્રતોને અહીં અનુક્રમે ક, ખ, ગ હસ્તપ્રત તરીકે નામાંકિત કરવામાં આવી છે.

ક હસ્તપ્રત (લા.દ.ભા.સં. વિદ્યામંદિર, અમદાવાદ)ને ‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’ની મુખ્ય વાચના માટે સ્વીકારી છે. જ્યારે ખ પ્રત (કોડાય ભંડાર) અને ગ પ્રત (શ્રી હે. જૈ. જ્ઞાનમંદિર, પાટણ)માંથી પાઠાંતરો નોંધવામાં આવ્યાં છે.

ક પ્રતને વાચના માટે સ્વીકારવાનું મુખ્ય કારણ એ છે કે કૃતિની ઉપલબ્ધ

હસ્તપ્રતોમાં એ સૌથી જૂની અને કૃતિના રચના વર્ષ સંવત ૧૪૮૫ પછી કેવળ ૧૪ વર્ષ પછીની સંવત ૧૪૯૯ના લેખનવર્ષવાળી આ પ્રત છે. તે ઉપરાંત પ્રત સંપૂર્ણ હોવા સાથે સ્વચ્છ હસ્તાક્ષરોમાં લખાયેલી છે. જ્યારે ખ પ્રતનું લેખનવર્ષ સંવત ૧૫૨૭ અને ગ પ્રતનું લેખનવર્ષ સં. ૧૫૪૬નું છે. તે બન્નેને પાઠાંતર માટે અહીં ઉપયોગમાં લીધી છે.

પ્રતપરિચય :

(૧) ક પ્રત

લા. દ. ભા. સં. વિદ્યામંદિર, અમદાવાદ. હસ્તપ્રત સૂચિક્રમાંક રજિ. ૮૫૮/૨૨૦૧૪૩. પ્રતનાં કુલ પત્ર ૧૦૨ છે.

પ્રતનાં પાનાંની લંબાઈ ૨૨.૦ સે.મિ. છે તથા પહોળાઈ ૯.૫ સે.મિ. છે. બન્ને બાજુ ૨.૦ સે.મિ. જેટલો હાંસિયો છે. દરેક પત્રની ઉપર અને નીચે ૧.૦ સે.મિ. જગા છોડેલી છે. દરેક પત્રમાં વચ્ચે કુંડ આકૃતિ કરી કોરી જગા છોડી છે. હસ્તપ્રતની દરેક બાજુએ ૧૫ લીટી છે. એક લીટીમાં ઘણુંખરું ૫૦થી ૫૨ અક્ષરો છે. પત્રક્રમાંક પત્રની પાછળની બાજુએ જમણી તરફના હાંસિયામાં નીચે આપેલો છે.

પ્રત અતિ સ્વચ્છ, સુવાચ્ય છે. અક્ષરો પ્રમાણમાં નાના, મરોડદાર, સુઘડ, સુંદર અને એકધારા સુરેખ લખાયેલા છે.

મુખ્યત્વે પડિમાત્રાનો પ્રયોગ થયો છે, ક્વચિત જ ઊભી માત્રાનો ઉપયોગ થયેલો દેખાય છે. પ્રતની લિપિ જૈન જણાય છે.

‘ખ’ માટે ख અને ष બન્નેનો ઉપયોગ થયો છે. જેમકે सुख, देखी પણ છે અને लिषीइ, देषइ પણ છે.

‘ને’ અનુગ માટે બધે ‘હૂંઈ’ પ્રત્યય વપરાયેલો છે.

જેમકે ‘મહાવીરહૂંઈ’, ‘મહાસતીહૂંઈ’ ‘આત્માહૂંઈ’ ક્વચિત જ ‘રહઈ’ મળે છે. ‘મહાત્મારહઈ.’

‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’ની આ પ્રતની લેખનસંવત ૧૪૯૯ શ્રાવણ વદ ૪ ગુરુવાર મળે છે.

કૃતિનો આરંભ આ પ્રમાણે છે :

। ण० ॥ उँ नमः श्री सर्वज्ञाय ॥

અંતે પુષ્ટિકા આ પ્રમાણે છે :

ઇતિ શ્રી ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ: સમાપ્તમિતિ. છ. ગ્રંથાગ્રમ્ ૫૦૦૦. છ. છ. શુભં. બાણેશમૂર્ત્યુદ્ધમિશીતમહો ૧૪૮૫ મિતિહબ્દે. શ્રી સોમસુંદરગુરુપ્રવરૈ: પ્રણીત: . આકલ્યાનષજયતાદુપદેશમાલા બાલાવબોધ ઈહ સર્વજનોપયોગી. શુભં. સંવતુ ૧૪૯૯ દુદ્ધમિ સંવત્સરો શ્રાવણ વદિ ૪ ગુરુદિને. તદ્દિને પુસ્તિકા શ્રાવિકા

રુપાઈ ઓસવાલ વંશોત્પન્ના આત્મપઠનાર્થે પુસ્તિકા લેખાપિતં. છ. છ. છ. શુભં ભવતુ લેખક પાઠકયોઃ છ.છ.છ.

પ્રતમાં ધર્મદાસગણિકૃત 'ઉપદેશમાલા'ની કુલ ૫૪૪ મૂળગાથાઓ આપવા સાથે એનો બાલાવબોધ રચવામાં આવ્યો છે.

'ખ' પ્રત

કોડાય ભંડાર. હસ્તપ્રત સૂચિક્રમાંક ૧૪૭/૧૬૭૦ (ડા.પૂ. પ્ર. ૪૩). પ્રતનાં કુલ પત્ર ૭૯ છે.

પ્રતના પાનાની લંબાઈ ૩૫.૫ સે.મિ. છે. તથા પહોળાઈ ૧૫.૫ સે.મિ. છે. બન્ને બાજુ ૨.૦ સે.મિ. જેટલો હાંસિયો છે. દરેક પત્રની ઉપર અને નીચે ૧.૦ સે.મિ. જેટલી જગા છોડેલી છે. દરેક પત્રમાં વચ્ચે કુંડઆકૃતિ કરી કોરી જગા છોડી છે.

હસ્તપ્રતના પત્રની દરેક બાજુએ ૧૭ લીટી છે. એક લીટીમાં ઘણુંખરું ૫૫થી ૬૦ અક્ષરો છે.

પત્રકમાંક પત્રની પાછળની બાજુએ જમણી તરફના હાંસિયામાં નીચે આપેલો છે.

પ્રત સુવાચ્ય છે. અક્ષરો પ્રમાણમાં મોટા, મરોડદાર છે પણ એકધારા સુરેખ નથી.

પડિમાત્રા અને ઊભી માત્રા બન્નેનો ઉપયોગ થયેલો દેખાય છે. પ્રતની લિપિ જૈન જણાય છે.

'ખ' માટે છ અને ષ બન્નેનો ઉપયોગ થયો છે. જેમકે પ્રમુખ, સુખ પણ છે અને દેષઙ્, રાષિઙ્, હરિષે પણ છે.

'ને' અનુગ માટે બધે ડ્રઈ પ્રત્યય વપરાયેલો છે.

જીવડ્રઈ, ત્રિભુવનડ્રઈ, ગણધરડ્રઈ

આ પ્રતની લેખન સંવત ૧૫૨૭ આષાઢ વદ ૧ મળે છે.

કૃતિનો આરંભ આ પ્રમાણે છે.

। ૧૦ ॥ શ્રી સાધુવિજય ગુરૂભ્યો નમઃ ॥

અંતે પુષ્પિકા આ પ્રમાણે છે :

શ્રીમત્પાગણ નભોગણ ભાસ્કરાભઃ શ્રી સોમસુંદરગુરુઃ પ્રવરૈઃ પ્રણીતઃ આકલ્પમેષજયતા ઉપદેશમાલાવબોધ મિઠંહભઘજનો પક્ષત્યૈ ॥ ૧ ॥

શ્રી ઉપદેશમાલાવબોધ સંપૂર્ણ. સંવત ૧૫૨૭ વર્ષે આસાઢ વદિ પડિવે લિખિતં મંડપદુર્ગે શુભં ભવતુ. યાદશં પુસ્તકે દષ્ટં તાદશં લિખિતં મયા. યદિ શુદ્ધમશુદ્ધં વા. મમ દોષો ન દીયતે. શ્રીરસ્તુ. પં. સાધુવિજયગણિશિષ્ય

સોમસાધુગણિ લિખિતં. શ્રીભવતુ. છ. શ્રી. છ.

‘ગ’ પ્રત

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર, પાટણ. હસ્તપ્રત સૂચિક્રમાંક ૧૬૩૪૬ (ડા. ૩૪૧). પ્રતનાં કુલ પત્ર ૧૧૦ છે.

પ્રતના પાનાની લંબાઈ ૨૬.૦ સે.મિ. છે. તથા પહોળાઈ ૧૧.૦ સે.મિ. છે. બન્ને બાજુએ ૨.૦ સે.મિ. જેટલો હાંસિયો છે. દરેક પત્રની ઉપર અને નીચે ૧.૦ સે.મિ. જેટલી જગા છોડેલી છે. દરેક પત્રમાં વચ્ચે કુંડ આકૃતિ કરી કોરી જગા છોડી છે.

હસ્તપ્રતના પત્રની દરેક બાજુએ ૧૬ લીટી છે. એક લીટીમાં ઘણુંખરું ૪૭થી ૫૦ અક્ષરો છે.

પત્રક્રમાંક પત્રની પાછળની બાજુએ જમણી તરફના હાંસિયામાં નીચે આપેલો છે.

પ્રત સ્વચ્છ અને સુવાચ્ય છે. અક્ષરો મધ્યમસરના, મરોડદાર, સુઘડ, સુંદર અને એકધારા સુરેખ લખાયેલા છે.

મુખ્યત્વે ઊભી માત્રાનો પ્રયોગ થયો છે. ક્વચિત જ પડિમાત્રા જોવા મળે છે.

‘ખ માટે ય અને ષ બન્નેનો ઉપયોગ થયો છે જેમકે

‘મુખ’ પણ છે અને ‘સરીષટ’ પણ છે.

‘ને’ અનુગ માટે પ્રતની પૂર્વાર્ધે મોટેભાગે બધે ‘હ્રેં’ પ્રત્યય વપરાયેલો છે.

પણ પાછળથી ‘રહ્રેં’ પ્રત્યય પણ સારા પ્રમાણમાં વપરાયો છે. આ પ્રતની લેખન સંવત ૧૫૪૬ જેઠ વદ રવિવાર છે.

કૃતિનો આરંભ આ પ્રમાણે છે :

। જ્ઞં ॥ ણં નમઃ શ્રી વર્ધમાનાય.

અંતે પુષ્પિકા આ પ્રમાણે છે :

ઇતિ શ્રી ઉપદેશમાલા પ્રકરણ બાલાવબોધઃ. સમાપ્તઃ. છ. સંવત ૧૫૪૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ વદિ રવિદિને. શ્રી સોમસુંદરસૂરિ તત્પટ્ટે શ્રી જયચંદ્રસૂરિ તત્પટ્ટે શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ શ્રી સોમજયસૂરિ તત્પટ્ટે શ્રી સુમતિસાધુસૂરિ શ્રી શ્રી શ્રી ઈંદ્રનંદિસૂરિ. પં. તીર્થજયગણિશિષ્ય અભયકીર્તિગણિના લિખિતં સ્વકૃતે પરોપગારાયા. શ્રીરસ્તુ. શ્રી અહમ્મદાવાદનગરે. છ. શ્રીઃ. શ્રીઃ. શ્રીઃ. શ્રીઃ. શ્રીઃ.

પાઠસંપાદનપદ્ધતિ

૧. ‘ક’ પ્રતને આધારે વાચના તૈયાર કરવામાં આવી છે. ‘ખ’ અને ‘ગ’ પ્રતમાંથી પાઠાંતરો નોંધ્યાં છે.

૨. ઘણી જગાએ ‘ખ’ પ્રતનો પાઠ સ્વીકારવાનું બન્યું છે. ત્યાં ‘ક’ પ્રતનો પાઠ

- પાઠાંતરમાં મૂક્યો છે. ક્વચિત્ 'ગ' પ્રતનો પાઠ પણ વાચનામાં સ્વીકારાયો છે.
૩. 'ક' પ્રતના કોઈ શબ્દમાં કેટલાક અક્ષરો છટકી જઈને શબ્દ આંશિક લખાયો હોય તો તે 'ખ' અને 'ગ' પ્રતને આધારે પૂરો કરી લીધો છે.
 ૪. 'ગ' પ્રતનાં લગભગ અડધાં પત્રો પછી, શબ્દોથી માંડીને પંક્તિઓની પંક્તિઓ લેખનકારને હાથે છૂટી ગઈ છે. જેમકે ક અને ખ પ્રતમાં જે સંસ્કૃત-પ્રાકૃત સુભાષિતો આવે છે તે પાછળથી 'ગ' પ્રતના લેખનકારે છોડી દીધાં છે. આવાં સ્થાનોના બષ્ટ પાઠો પાઠાંતર તરીકે નોંધવાનું જતું કર્યું છે. 'ક'ની વાચનાથી જુદા પડતાં 'ખ' પ્રતનાં પાઠાંતરો જ્યાં નોંધ્યાં છે તેવાં સ્થાનોએ 'ગ' પ્રત કોની સાથે છે એ નોંધવા માટે 'ગ' પ્રતનો મહદંશે ઉપયોગ કર્યો છે. એ સિવાય એવા બષ્ટ પાઠોને લક્ષમાં લીધા નથી.
 ૫. સામાન્ય ઉચ્ચારભેદવાળા પાઠોને પાઠાંતરમાં નોંધ્યા નથી.
 ૬. ત્રણેય પ્રતોમાં કેટલેક સ્થાને લેખનકારોએ ભૂલથી કૃતિના ગદ્યાંશને બેવડાવ્યો હોય છે. લેખનકારની આ સ્પષ્ટ સરતચૂક છે એમ સ્વીકારીને એવાં મોટા ભાગનાં સ્થાનોને પાઠાંતર તરીકે નોંધવાનું જતું કર્યું છે.
 ૭. ગાથાક્રમાંકોની ભૂલો સુધારી લીધી છે.
 ૮. ક પ્રતના લેખનકાર બધે જ 'પ્રામત', 'પ્રામઇ', 'પ્રામીઇ' જેવા શબ્દોમાં 'ર' કાર કરે છે તે કાઢી નાખીને બધે 'પામત', 'પામઇ', 'પામીઇ' કરી લીધું છે. એ જ રીતે 'કહઇ ચ્છઇ' જેવાં ક્રિયારૂપોમાં લેખનકાર બધે જ ચ્ જોડે છે. ત્યાં 'ચ્છઇ'ને બદલે બધે 'છઇ' કરી લીધું છે.
 ૯. વાચનામાં અવાંતરે અંગ્રેજી આંકડા હસ્તપ્રતના પત્રકમાંકનો નિર્દેશ કરે છે. A અને B અનુક્રમે જે-તે પત્રકમાંકનું આગલું/પાછલું પૃષ્ઠ સૂચવે છે.

વિષયનિર્દેશ

ગાથા	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	તીર્થંકરદેવને નમસ્કાર.	૧
૨	આદિનાથ અને મહાવીરસ્વામી કેવા છે ?	૨
૩	તપ વિશે આદર કરવો - ઋષભદેવ અને મહાવીરની જેમ.	૨
૪	સર્વ સાધુઓએ ક્ષમા આણવી - મહાવીરની જેમ.	૩
૫	ઉપસર્ગો આવ્યે નિશ્ચલ રહેવું - મહાવીરની જેમ.	૪
૬	વિનયને વરેલા ગૌતમસ્વામી.	૪
૭	ગુરુવાણી વિનયથી સાંભળવી.	૫
૮	સંઘમાં કે ગચ્છમાં ગુરુ સર્વપ્રધાન છે.	૫
૯	ગુરુ વયમાં નાના હોય તોપણ નીચા નથી.	૫
૧૦-૧૧	ગુરુના ગુણ - કેવા હોય ?	૬
૧૨	વર્તમાનમાં આચાર્ય પ્રવચનશાસનના ધારક હોઈ તીર્થંકર સમાન છે.	૭
૧૩	માન - ગર્વ ન ધરો - ચંદનાબાળાની જેમ.	૭
૧૪-૧૫	ચંદનબાળાનો વિનય.	૮
૧૬	મહાસતીએ આવો વિનય એટલા માટે કરવો કે ધર્મ પુરુષમૂલ છે.	૯
૧૭-૧૯	પુરુષની મુખ્યતા	૯-૧૦
૨૦	આત્મા સાક્ષી આપે - સાખ પૂરે તે જ કર્તવ્ય પ્રમાણ.	૧૦
૨૧	માત્ર સાધુવેશે કાંઈ ન નીપજે.	૧૧
૨૨	- છતાં સાધુવેશ પણ જરૂરી, કેમકે વેશ ધર્મને સાચવે છે.	૧૧
૨૩	વેશ વ્યવહારથી જ પ્રમાણ છે, છેવટે તો મનના ભાવ જ શુભાશુભ બંધનું કારણ છે.	૧૨
૨૪	સમય એ સૂક્ષ્મકાલ છે. જીવ જે સમયે જે શુભાશુભ ભાવમાં વર્તે છે તે સમયે તેવાં શુભાશુભ કર્મ બાંધે છે.	૧૨
૨૫	ક્રોધ-અહંકારાદિ અશુભ ભાવથી કાર્ય સિદ્ધ ન થાય.	૧૩
૨૬	ગુરુ-ઉપદેશને ટાળી સ્વેચ્છા-બુદ્ધિએ કામ કરનાર શિષ્ય આત્મહિત સાધે નહીં.	૧૩
૨૭	અભિમાની, કૃતઘ્ન, અવિનયી તેમજ ગુરુને નહીં નમનારો શિષ્ય નિંદ્ય બને.	૧૪

૨૮	હળુકર્મી જીવ થોડામાં પણ બોધ પામે.	૧૪
૨૯	સર્વ વસ્તુનું અનિત્યપણું	૧૫
૩૦	અનિત્ય સુખને સુખ ન કહેવાય; સાચું તો મોક્ષસુખ જ.	૧૫
૩૧	ભારેકર્મી જીવ કેમેય બોધ પામે નહીં.	૧૬
૩૨	બોધ ન પામનારા જીવો દુર્ગતિમાં પડે.	૧૭
૩૩	પૂર્વભવનાં અને આ ભવનાં કેટલાંયે પાપ એવાં હોય છે જે બોલાય જ નહીં.	૧૭
૩૪	સમ્યક્પણે પોતાના દોષ સ્વીકારવા ને ખમાવવા.	૧૯
૩૫	કષાયાગ્નિને જે ઓલવે તે મુનિ ઉત્તમ મહાત્મા.	૨૦
૩૬	કષાયનું સ્વરૂપ.	૨૦
૩૭	કષાયનો હેતુ ભોગની ઇચ્છામાં છે. માટે ભોગ તજવા જન્મબૂની જેમ અને ત્યાગીનું આલંબન લેતા પ્રભવની જેમ.	૨૧
૩૮	કૂરકર્મી જીવ ધર્મના પ્રભાવે બોધ પામે.	૨૧
૩૯	વિવેકી માણસ પોતાની પ્રતિજ્ઞા નિભાવે - ઢંઢણકુમારની જેમ.	૨૨
૪૦	મહાત્માનો અધિકાર તપનિયમસંયમનાં અનુષ્ઠાનો જેવાં ધર્મકાર્યને વિશે છે. આહાર, વસ્ત્રપાત્રાદિક, ઉપાશ્રયને વિશે નહીં.	૨૪
૪૧	મહાત્મા ભૂખતૃષ્ણાદિ સહે પણ અશુદ્ધ આહાર તો ન જ લે.	૨૪
૪૨	વિપત્તિમાં મહાત્મા દઢધર્મ બને; ક્રોધ ન કરે.	૨૪
૪૩	- જેમ સ્કંદાચાર્યના શિષ્યોએ ક્રોધ ન કર્યો.	૨૬
૪૪	ધર્મવિચારમાં હલુકર્માપણું જ પ્રધાન કારણ; કુળ નહીં.	૨૬
૪૫-૪૭	જીવ ભવેભવે નવાંનવાં કુળ પામે માટે કુળાભિમાન ન કરવું.	૨૮
૪૮	મહાત્મા ધન-કામિની પ્રત્યે નિર્લોભતા કેળવે - વયરસ્વામીની જેમ.	૨૯
૪૯	પરિગ્રહ અનર્થનો હેતુ છે.	૨૯
૫૦	અસંખ્ય દુષ્કૃત્યો માણસ અર્થ(ધન)ને લઈને કરે છે.	૩૦
૫૧	ચારિત્ર અને દ્રવ્ય(અર્થ)ને પરસ્પર વિરોધ છે.	૩૦
૫૨	મહાત્મા પરિગ્રહ કરે તો એમનો સાધુધર્મ પ્રપંચ જ જાણવો.	૩૧
૫૩-૫૪	પાછલા ભવમાં કરેલા વૈયાવૃત્યાદિ તપનું ફળ મળે. કુળ ભલે મોટું ન હોય, કર્તવ્ય રૂડું ને મોટું જોઈએ.	૩૧
૫૫	તપમાં ક્ષમા મુખ્ય મોક્ષાંગ છે.	૩૩

૫૬	સાધુ સર્વકાંઈ સહન કરે છે.	૩૪
૫૭-૫૮	મહાત્મા જેમ ક્રોધ ન કરે તેમ માન પણ ન કરે - ચક્રવર્તી સાધુની જેમ.	૩૪
૫૯-૬૨	જે સાધુ ગુરુનું વચન ન માને તે દોષમાં પડે - ૩૫-૭ સિંહગુફાવાસી મુનિની જેમ.	
૬૩-૬૪	શાસ્ત્રનું પઢવું-ગણવું તો પ્રમાણ, જો તે બ્રહ્મચારી હોય.	૩૮
૬૫	જે પાપોને આલોચે એને ગયેલું સાધુપદ પણ મળે.	૩૯
૬૬-૬૭	ગુણમત્સર એ નિર્વિવેકીપણું છે.	૩૯-૪૦
૬૮	મહાત્માની ગુણપ્રશંસા ન સાંખી શકનાર પુરુષ મટીને સ્ત્રીપણું પામે.	૪૦
૬૯	ઈર્ષ્યાથી જીવ હીનપણાને પામે.	૪૧
૭૦	વઢવાડિયા ઇંડ-પરલોકમાં બહાર ફેંકાઈ જાય.	૪૧
૭૧	અકાર્ય કરનાર તો દુઃખી થાય જ, પણ એની વિકથા કરનાર પણ પાપ ઉપાજે.	૪૨
૭૨	આત્મપ્રશંસા, પરનિંદા, જીભની અવશતા, કામભોગની અવશતા, કષાયોનું સેવન - જેવા દોષોથી ધર્મનો ભંગાર ખાલી થાય.	૪૨
૭૩	અવર્ણવાદનો વિશેષ દોષ છે.	૪૩
૭૪	દુર્વિર્નીત શિષ્યના દોષ.	૪૩
૭૫	ગુરુ પ્રત્યે ભક્તિ-વિનય-ગૌરવ ન હોય એ શિષ્યને ગુરુ પાસે રહેવામાં કાંઈ ફળ નથી.	૪૪
૭૬	ગુરુની વાત ન માનનાર શિષ્ય ગુરુ માટે અનર્થ છે.	૪૪
૭૭	સુશિષ્યનું સ્વરૂપ.	૪૪
૭૮	સાધુ સમુદ્રની પેઠે ગંભીર છે. પોતાનાં સુખદુઃખ નિષ્કારણ પરને ન કહે.	૪૫
૭૯	સારા સાધુ કેવા હોય ?	૪૫
૮૦	સાધુ કેવાં વચન બોલે ?	૪૬
૮૧	અજ્ઞાન તપનું અલ્પફળ મળે - તામલિ તાપસીની જેમ.	૪૬
૮૨	મિથ્યાત્વી તપનું અલ્પફળ મળે.	૪૭
૮૩	ઉપસર્ગો સહન કરનાર સુસાધુનું થોડું તપ પણ મોક્ષફળ આપે.	૪૭
૮૪	મૂર્ખ લોક અજ્ઞાતપણાથી જે વાસ્તવમાં છે તેનાથી જુદું જ માને.	૪૮

૮૫-૮૭	વિવેકીનું કામ સરે - શાલિભદ્ર અને ધન્નાની જેમ.	૪૮
૮૮	ધર્મ ખાતર કેટલાકે પ્રાણ ત્યજ્યા છે - અવંતી સુકુમારની જેમ	૫૦
૮૯	શરીર અને જીવ જુદા છે. એ બેને કેવળ આ ભવનો જ સંબંધ છે તો શરીરનો મોહ શાને ?	૫૧
૯૦	ભલે થોડીક પણ, પણ જો જીવ એકાગ્ર મનથી દીક્ષાપાલન કરે તો મોક્ષ પામે.	૫૧
૯૧	ધર્મને કારણે ઘણા મહાત્માએ શરીર ત્યજ્યાં - મેતાર્થ મુનિની જેમ.	૫૨
૯૨	સાચા સાધુ સમભાવ રાખે.	૫૩
૯૩	ગુરુવચનમાં સાચા ભાવથી શ્રદ્ધા રાખવી - આર્ય સિંહગિરિના શિષ્યોની જેમ.	૫૩
૯૪	ગુરુના આદેશપાલનમાં શિષ્ય વિચાર કે વિલંબ ન કરે.	૫૫
૯૫	ગુરુવચનમાં શિષ્યે આસ્થા રાખવી.	૫૫
૯૬	ગુરુ પર આસ્થા રાખવાથી શિષ્યને ગુણ થાય.	૫૬
૯૭	સુશિષ્યના ગુણ.	૫૬
૯૮	ગુણવંત શિષ્યને મળતા લાભો, નિર્ગુણ શિષ્યને થતા ગેરલાભો.	૫૬
૯૯	ગુરુના અનાદરથી શિષ્યને મહાદોષ લાગે - દત્તમુનિની જેમ.	૫૭
૧૦૦	સુશિષ્ય ગુરુભક્તિ રાખે - સુનક્ષત્ર મહાત્માની જેમ.	૫૯
૧૦૧	ગુરુની સેવા કરતાં ઇહ લોકમાં પણ જ્ઞાન-લક્ષ્મી મળે. પરલોકમાં કલ્યાણ ઇચ્છનારે ગુરુભક્તિ કરવી.	૫૯
૧૦૨-૧૦૩	ગુરુ સર્વ સુખના આપનાર અને સર્વ દુઃખના ફેડનાર છે.	૬૦
૧૦૪	ગુરુએ શિષ્યને રૂડી રીતે શિક્ષા દેવી.	૬૧
૧૦૫	દેહ જવા છતાં પાપમય વચન ન બોલવું - કાલિકાચાર્યની જેમ.	૬૧
૧૦૬	યથાસ્થિત ધર્મ ન કહે તો આવતે ભવે ધર્મ ન પામે - મરીચિની જેમ.	૬૩
૧૦૭	સાધુ પ્રાણ ત્યજે, પણ પોતાનાં નિયમવ્રત વિરાધે નહીં.	૬૪
૧૦૮	તપ-દાન-અનુમોદના કરે તે ત્રણેય સદ્ગતિ પામે - અનુક્રમે બલદેવ, રથકાર અને મૃગલાની જેમ.	૬૪

૧૦૯	તપથી મોક્ષ પામે - પૂરણ શ્રેષ્ઠીની જેમ.	૬૬
૧૧૦	અશક્ત સાધુનો નિત્યવાસ હોવા છતાં તે આરાધક બને.	૬૬
૧૧૧	નિષ્કારણ નિત્યવાસ કરનાર દોષમાં પડે.	૬૭
૧૧૨	વૃક્ષ આદિ છેદી-છેદાવી ઘર સમરાવે તે મહાત્માનું મહાત્માપણું જાય જ.	૬૭
૧૧૩	મહાત્માએ ગૃહસ્થનો પ્રસંગ ન પાડવો.	૬૮
૧૧૪	મહાત્માને સ્ત્રીના પરિચયનો વિશેષ દોષ છે.	૬૯
૧૧૫	મહાત્માએ જ્યોતિષ - નિમિત્તશાસ્ત્ર આદિ કર્તવ્યો ન કરવાં.	૬૯
૧૧૬	મહાત્મા નિમિત્તાદિકનો પ્રસંગ ન કરે.	૬૯
૧૧૭	જીવ જેમ જેમ પ્રમાદ કરે તેમ ધર્મમાં શિથિલ થાય; કષાયપ્રેરિત થઈ ગુણ ચૂકે.	૭૦
૧૧૮	દઢતાથી ધર્મનુષ્ઠાન કરનાર મોક્ષ પામે - ચંદ્રાવતંસક રાજાની જેમ.	૭૦
૧૧૯	ધૃતિવાન અને નિશ્ચલચિત્ત હોય તે સહન કરીને તપ કરે; દઢ મનનો ન હોય તે ધર્મ-વિરાધના કરે.	૭૧
૧૨૦	ગૃહસ્થ પણ જો વ્રતપાલનમાં દઢ હોય તો સાધુનું તો પૂછવું જ શું ? એ તો હોય જ. સાગરચંદ્રની જેમ.	૭૧
૧૨૧	ગૃહસ્થે ધર્મમાં દઢતા - નિશ્ચલતા રાખવી - કામદેવ શ્રાવકની જેમ.	૭૨
૧૨૨	અવિવેકી જીવ કોપ કરતાં દુર્ગતિને પામે - દ્રમક ત્રિખારીની જેમ.	૭૩
૧૨૩	વિવેક માટે યત્ન કરવો, ધર્મમાં પ્રમાદ ન કરવા.	૭૪
૧૨૪-૧૨૯	રાગદ્વેષ વિશે વિચાર :	૭૪-૭૬
૧૨૪	પ્રમાદનો હેતુ મુખ્યત્વે રાગદ્વેષ છે.	૭૪
૧૨૫	રાગદ્વેષના વશમાં ન આવવું, રાગદ્વેષ સમ્યક્ત્વના વિનાશક છે.	૭૪
૧૨૬	રાગદ્વેષ વૈરી અને અનર્થકારી છે.	૭૫
૧૨૭	રાગદ્વેષ કયા અનર્થો કરે ?	૭૫
૧૨૮	રાગદ્વેષનાં ફળ કડવાં છે એ જાણવા છતાં રાગદ્વેષનું પાપ કરવું એ વિરૂપતા છે.	૭૫
૧૨૯	રાગદ્વેષને લઈને જ સઘળાં દુઃખ છે.	૭૬

૧૩૦	જે ગર્વ કરે તેનું તપ નિષ્ફળ છે - ગોશાલની જેમ.	૭૬
૧૩૧	વઢવાડિયા, રિસાળ જીવનાં સંયમ-ચારિત્ર નિષ્ફળ જાય.	૭૭
૧૩૨	કષાયથી વર્તતો જીવ તપ-સંયમને બાળી મૂકે છે.	૭૭
૧૩૩	કષાયના ઉત્કટ પરિણામે તપસંયમ અધિક થાય, મંદ પરિણામે ઓછો થાય.	૭૭
૧૩૪	કષાયના મધ્યમ પરિણામે તપ-સંયમના નાશનું રૂપ.	૭૮
૧૩૫	રિસાઈને જે જીવ મારે તો તપસંયમ ગુમાવે, નવાં કર્મ બાંધે.	૭૮
૧૩૬	મહાત્મા શાપ, નિર્ભર્ત્સના, માર, અપમાન, નિંદા - આ બધું સહન કરી લે - દઢપ્રહારી મુનિની જેમ.	૭૮
૧૩૭	મહાત્મા વળતો ઘા કે શાપ ન દે.	૮૦
૧૩૮	દુર્જનના મુખે નીકળેલાં કુવચનોનાં બાણ સાધુમહાત્માને લાગતાં નથી, મહાત્મા ક્ષમારૂપી ઢાલ ધારણ કરે છે.	૮૦
૧૩૯	કશોક અનર્થ થતાં નિર્વિવેકી જીવ અને વિવેકી જીવ કેવી રીતે વર્તે ? આ બેનો તફાવત.	૮૧
૧૪૦	ધીર મહાત્મા પીડાવા છતાં વિહ્વળ ન થાય; પોતાનાં કર્મોનો દોષ જુઓ.	૮૧
૧૪૧	મહાત્મા સગાંના સ્નેહપાશમાં બંધાય નહીં - સ્કંદકુમારની જેમ.	૮૨
૧૪૨	માબાપ, સંતાન, ભાર્યાનો સ્નેહ ત્યજવો દોહલો છે, સંસારનો હેતુ ગહન છે.	૮૩
૧૪૩	પરમાર્થ તત્ત્વનો જ્ઞાતા સર્વ પર સમભાવ રાખે, એનું હૃદય રાગદ્વેષ રહિત હોય.	૮૩
૧૪૪-૧૫૧	સગાં મનદુઃખ કરે છે; તેમનો સ્નેહ ન કરવો :	૮૪-૯૧
૧૪૫	માતા પુત્રને પણ અનર્થ કરે - ચુલણી માતાની જેમ.	૮૪
૧૪૬	પિતા પુત્રને પણ અનર્થ કરે - કનકકેતુ રાજાની જેમ.	૮૫
૧૪૭	ભાઈ ભાઈને પણ અનર્થ કરે - ભરતેશ્વર ચક્રવર્તીની જેમ.	૮૬
૧૪૮	પત્ની પતિને પણ અનર્થ કરે - સૂર્યકાંતા રાણીની જેમ.	૮૬
૧૪૯	પુત્ર પિતાને પણ અનર્થ કરે - કુણિકની જેમ.	૮૭
૧૫૦	મિત્ર મિત્રને પણ અનર્થ કરે - ચાણક્ય બ્રાહ્મણની જેમ.	૮૮
૧૫૧	સગા સગાને પણ અનર્થ કરે - પરશુરામની જેમ.	૮૮
૧૫૨	મુનિ કોઈનું આલંબન ન લે, અનિશ્ચિતપણે વિહરે - મહાત્મા આર્યમહાગિરિની જેમ.	૯૧

૧૫૩	રૂપ, યૌવન, કલા, કામિની અને લક્ષ્મીથી સાધુ કદા લોભાય નહીં - જંબૂસ્વામીની જેમ.	૯૩
૧૫૪-૧૫૬	ગચ્છવાસી વિશે :	૯૩-૯૬
૧૫૪	મોટા રાજકુળમાંથી દીક્ષિત થયેલા મુનિઓએ પરીષદ કર્યો છે - મેઘકુમારની જેમ.	૯૩
૧૫૫	ગચ્છવાસનું કપરાપણું.	૯૫
૧૫૬	ગચ્છવાસ વિના એકલાં ધર્મ ન થાય. તપ-પાઠ-ક્રિયા એકલાં ન થાય.	૯૬
૧૫૭-૧૬૧	એકલવાસ વિશે :	૯૬-૯૮
૧૫૭	સૂત્ર-અર્થ-અભ્યાસ એકલાં ન થાય.	૯૬
૧૫૮	એકલાનાં ભયસ્થાનો - ગચ્છવાસ વિના.	૯૬
૧૫૯	એકલા મુનિનાં ભયસ્થાનો.	૯૭
૧૬૦	એકલાં ધર્મ ન થાય. અશુભ પરિણામોમાં પ્રવૃત્તતાં સંયમ છૂટે.	૯૭
૧૬૧	એકાકીનાં તપ-સંયમ નાશ પામે, આચાર ભાંગે.	૯૮
૧૬૨	સરાગ સ્ત્રીઓ.	૯૮
૧૬૩	સ્વહિત વિચારતા મહાત્મા આવી સ્ત્રીને વેગળી જ રાખે.	૯૮
૧૬૪	સમ્યગ્દૈષ્ટિવાળા, આગમસિદ્ધાંતના જ્ઞાતા પણ વિષયરાગને કારણે સંસારસંકટમાં પ્રવેશે છે.	૯૯
૧૬૫	સાધુની અવિરત ભક્તિ કરનારના ગુણ.	૧૦૧
૧૬૬	સાધુ મહાત્માની વંદન-સ્તુતિ-સુખશાતાની પૃચ્છના વગેરે કર્મોને હઠાવે, ઓછાં કરે.	૧૦૨
૧૬૭	કેટલાક સુશિષ્યો એવા સુશીલ-નિર્મળ-ધર્મવંત હોય કે ગુરુજનને વૈરાગ્ય ઉપજાવે.	૧૦૨
૧૬૮-૧૬૯	ક્યારેક ગુરુ અભવ્ય હોઈને શિષ્ય એમને ત્યજે.	૧૦૩-૫
૧૭૦	સંસાર-કર્દમમાં પડેલા ભારેકર્મી જીવો વિષયસુખને જ રૂઝું માને.	૧૦૫
૧૭૧	સાધુમહાત્મા સર્વ જીવરક્ષા અને સંપૂર્ણ તપસંયમ મરણને અવસરે કરે તોયે થોડા સમયમાં મોક્ષ પામે.	૧૦૭
૧૭૨-૧૭૩	દુઃખી તપસંયમ કરે, સુખી ન કરે એ વાત સત્ય નથી; ૧૦૭-૮ હલુકર્મીપણું મુખ્ય કારણ છે જેનાથી તપ-સંયમ આચરાય - જેમ ચકવર્તી અને દ્રમક ભિખારી.	૧૦૭-૮

- ૧૭૪-૧૭૫ મહાત્મા કીડી જેવા નાના જીવ પ્રત્યે પણ પાપ-દ્વેષ ન રાખે ૧૦૮
તો મનુષ્યાદિ અન્ય જીવ પ્રત્યે તો શું ? - ચિલાતીપુત્રની જેમ.
- ૧૭૬ ખડ્ગ આદિના પ્રહાર કરી પ્રાણ લેનાર ઉપર પણ મહાત્મા ૧૦૯
વિપરીત ચિંતવતા નથી; કરુણા જ ચિંતવે.
- ૧૭૭ હત્યા, આળ, ચોરી વગેરે પાપોનું ફળ બીજા ભવમાં દસ ૧૦૯
ગણું મળે.
- ૧૭૮ તીવ્ર દ્વેષ આદિનું ફળ ક્યારેક સોગણું, સહસ્રગણું, ૧૧૦
કરોડગણું, કોડાકોડિંગણું થાય.
- ૧૭૯ જગમાં આશ્ચર્યભૂત ઘટનાનું આલંબન ન લેવાય - જેમકે ૧૧૦
મરુદેવી તપસંયમના કષ્ટ વિના મોક્ષે ગયાં તેમ અમે પણ
મોક્ષે જઈએ એવું આલંબન ન લેવાય.
- ૧૮૦ જે રીતે કરકંડુ પ્રત્યેકબુદ્ધ થયા એનું આલંબન લઈને ૧૧૧
તપસંયમના વિષયમાં પ્રમાદ કરનાર સ્વયં સંસારમાં પડે
ને બીજાને પાડે.
- ૧૮૧ મનુષ્યભવ જેવી સામગ્રી મળ્યા છતાં તપસંયમનો ઉદ્ધમ ૧૧૧
ન કરે તે ગુમાવે.
- ૧૮૨ રાગાદિકનો વિશ્વાસ નહીં, એ માટે મરણ લગી સાવધ રહેવું. ૧૧૨
- ૧૮૩ હાથી-ઘોડા આદિ પ્રાણીઓને વશ કરવાં સહેલાં પણ
તપસંયમરૂપી અંકુશથી રહિત બનેલા આત્માને દમવો
મુશ્કેલ.
- ૧૮૪ આપણે સ્વયં આત્માને દમવો. ૧૧૩
- ૧૮૫ આત્માને દમતાં સુખહેતુ થાય. ઉચ્છ્રંખલ આત્મા અનર્થ- ૧૧૪
હેતુ બને.
- ૧૮૬ આત્માને મોકળો મૂકનાર કુકર્મોમાં પ્રવર્તે, હાનિ થાય. ૧૧૪
- ૧૮૭ પૂજાતો-વંદાતો-સ્તવાતો જીવ ગર્વ થકી નીચો પડે. ૧૧૫
- ૧૮૮ પાંચ મહાવ્રત મોક્ષાદિ ફળ અપાવે. એવાં શીલ-વ્રત લોપીને ૧૧૫
જે મૂર્ખ વિષયસુખ ઇચ્છે તે સુવર્ણ કોડી કાજે હારી જવા
બરાબર છે.
- ૧૮૯ મનમાં ચિંતવેલાં કલત્રાદિનાં સુખનું સ્વરૂપ કેવું છે ? ૧૧૬
- ૧૯૦ જાગ્યા પછી સ્વપ્નના સુખને માત્ર યાદ જ કરવાનું રહે ૧૧૬
છે, એ ટકતું નથી તેમ વિષયસુખ ભોગવાયા પછી
સ્વપ્નસુખ સરખું થાય છે.

૧૯૧	સાધુએ જીભનો સ્વાદ ન કરવો - મંગુ આચાર્યની જેમ.	૧૧૬
૧૯૨-૨૦૮	મોહાસક્ત - સંસારઞ્જસત જીવનો પશ્ચાત્તાપ :	૧૧૭- ૨૪
૧૯૨	આત્માને સાવધાન ન કર્યો.	૧૧૭
૧૯૩	શિથિલપણે વર્તતાં આયજું વીતી ગયું.	૧૧૮
૧૯૪	વીતરાગનો ધર્મ આરાધ્યો નહીં.	૧૧૮
૧૯૫	મોક્ષસુખના ઉપાયરૂપ તપસંયમ કંઈ ન કર્યાં.	૧૧૮
૧૯૬	શ્રેણિકરાયનું દષ્ટાંત.	૧૧૯
૧૯૭	જીવે કેટલાંવે શરીર કર્યા પણ જીવ વિશરીર ન થયો.	૧૧૯
૧૯૮	જીવે પાછલા ભવોમાં છોડેલાં શરીરનો ઢગ કૈલાસ ને મેરુ જેવડો થાય.	૧૨૦
૧૯૯	જીવે પાછલા ભવોમાં કરેલો આહાર મેરુ, દ્વીપ-સમુદ્ર ને સાત પૃથ્વીના ઢગનેય વળોટી જાય.	૧૨૦
૨૦૦	જીવે પાછલા ભવોમાં પીધેલું પાણી સમુદ્ર કરતાંવે અનંતગણું.	૧૨૦
૨૦૧	જીવે પાછલા ભવોમાં સમુદ્રથીવે અધિક સ્તન્યપાન કર્યું છે.	૧૨૧
૨૦૨	જીવે અનંતવાર વિષયસુખ માણ્યા છતાં નવું જ માને અને અતૃપ્ત રહે.	૧૨૧
૨૦૩	રિદ્ધિસિદ્ધિ ધર્મનું ફળ છે તે જાણવા છતાં જીવ વિષયાસક્ત રહ્યો.	૧૨૧
૨૦૪	જન્મ-જરા-મરણનું દુઃખ વિષયસંગમાંથી પેદા થાય છે એ જાણવા છતાં જીવ એમાંથી નિવર્તતો નથી.	૧૨૨
૨૦૫	મરણ અને દેહશૈથિલ્ય નિશ્ચિત છતાં જીવ સંસારવિમુખ ન થયો.	૧૨૨
૨૦૬	સર્વ જીવોને મરણ નિશ્ચિત છે.	૧૨૩
૨૦૭-૨૦૮	મૃત્યુ નિશ્ચિત છતાં સંસારઆશમાં બંધાયેલા જીવે ધર્મ ન કર્યો.	૧૨૩
૨૦૯-૨૧૪	કામનું સ્વરૂપ :	૧૨૪- ૨૬
૨૦૯	શરીરમાં જે અંગો જુગુપ્સાજનક ને અપવિત્ર એ માટે જીવની ઇચ્છામાં અનંગશત્રુ કારણરૂપ છે.	૧૨૪
૨૧૦	ઉન્માદનું ઉત્પત્તિસ્થાન કામ છે, તે પરસ્ત્રીગમનદોષનો	૧૨૪

પ્રવર્તક છે.

- ૨૧૧ કામસેવનથી તૃપ્તિસુખ ન મળે; ક્ષયરોગ ને દુઃખ મળે. ૧૨૫
- ૨૧૨ મોહવશ જીવ કામના દુઃખને સુખ માને છે. ૧૨૫
- ૨૧૩ જેમ વિષ પીતાં અજીર્ણ થાય તેમ વિષયવિષથી સંસારમાં અનંતીવાર મરણાદિ દુઃખ પમાય. ૧૨૫
- ૨૧૪ રાગવાહિત જીવો આ સંસારમાં સાતમી નારકીનું દુઃખ ૧૨૬ સહન કરે છે.
- ૨૧૫ વીતરાગનો ધર્મ ન આચરનાર સંસારમાં અનંતા ફેરા ફેરા છે. ૧૨૬
- ૨૧૬ નિકાશિત કર્મ બાંધનાર જીવો ધર્મ સંભાળે પણ કરે કાંઈ ૧૨૭ નહીં.
- ૨૧૭ હિંસાદિ પાંચ બાબત ત્યજે ને અહિંસાદિ પાંચ બાબત પાળે ૧૨૭ તો કર્મરૂપી રજથી રહિત બનેલા જીવો મોક્ષગતિએ પહોંચે.
- ૨૧૮-૨૧૯ મોક્ષનું કારણ આ બધું કરે તો મોક્ષ મળે. ૧૨૭-૨૮
- ૨૨૦ મોક્ષમાર્ગની વિરાધનાનાં નિમિત્તો - કારણો. ૧૨૮
- ૨૨૧-૨૨૭ સુસાધુએ પાસત્યા - શિથિલાચારી સાધુનો સંગ ત્યજવો : ૧૨૯-૩૨
- ૨૨૧ પાસત્યાદિક સાથે સુસાધુને વસતાંયે દોષ લાગે. ૧૨૯
- ૨૨૨ પાસત્યાદિક સાથે રહેતાં સુસાધુને વ્રતલોપ થાય. ૧૨૯
- ૨૨૩ પાસત્યાદિક સાથે વસવા-બોલવાનો વ્યવહાર ન થાય. ૧૩૦
- ૨૨૪ ધર્મધ્યાન ચુકાય. ૧૩૦
- ૨૨૫ પાસત્યાદિકના સંસર્ગથી સુસાધુ પણ નિંદ્ય બને. ૧૩૦
- ૨૨૬ અકાર્ય કરનાર સાધુ શંકાશીલ જ રહે. ૧૩૧
- ૨૨૭ બે સૂડાની દૃષ્ટાંતકથા. ૧૩૧
- ૨૨૮ સુવિહિત સાધુ શિથિલચારિત્ર સાધુને ધર્મનિર્વાહને લઈને વાંદે છે. એમાંના જે તત્વના જ્ઞાતા છે તે એમને વંદન કરતાં રોકે છે. ૧૩૨
- ૨૨૯ જે શિથિલ સાધુ સુવિહિત સાધુ પાસે વંદન કરાવે છે તે મહાત્મા અને ગૃહસ્થ એ બન્ને માર્ગથી ભ્રષ્ટ થયેલા છે. ૧૩૩
- ૨૩૦-૨૪૬ શ્રાવક ધર્મની વિધિ : ૧૩૩-૧૪૧
- ૨૩૦ શ્રાવકત્રિકાલવીતરાગ-મૂર્તિનાંદર્શન-વંદન-સ્તુતિ-સ્તવન કરે. ૧૩૩

૨૩૧	શ્રાવક પરસિદ્ધાંતમાં ખેંચાય નહીં.	૧૩૪
૨૩૨	શ્રાવક સર્વજ્ઞના ધર્મમાંથી ચલિત ન થાય.	૧૩૪
૨૩૩	શ્રાવક ગુરુભક્તિ-વંદન-અભ્યાસ કરે.	૧૩૫
૨૩૪	શ્રાવક ધર્મક્રિયા, વ્રતપાલન કરે, બાવીસ અભક્ષ્ય ત્યજે.	૧૩૫
૨૩૫	શ્રાવક આજીવિકા અર્થે કેવો વ્યવસાય કરે - કેવો ન કરે. પચ્ચક્રબાણ લે, પરિગ્રહનું પ્રમાણ નક્કી કરે.	૧૩૬
૨૩૬	શ્રાવક કલ્યાણકોને વાંદે, યાત્રા કરે, સાધુરહિત પ્રદેશમાં ન રહે.	૧૩૭
૨૩૭	શ્રાવક પરધર્મી સાધુને પ્રણમે નહીં, એમનાં ભક્તિરાગ, બહુમાન, વસ્ત્રાદિક દાન, પાદપ્રક્ષાલન વગેરે બાબતો ટાળે.	૧૩૭
૨૩૮	શ્રાવક સાધુને વહોરાવીને જમે, વસ્ત્ર વહોરાવી વસ્ત્ર પહેરે.	૧૩૭
૨૩૯	શ્રાવક મહાત્માને જે વસ્તુ ક્યારેય પણ ન વહોરાવી હોય તે ન જમે.	૧૩૮
૨૪૦	શ્રાવક પોતાની પાસેનું થોડામાંથી થોડું ધન સાધુ માટે વાપરે.	૧૩૮
૨૪૧	શ્રાવક પર્વ-દિવસોમાં પૂજા-તપ આદિ ધર્મ કરે.	૧૩૯
૨૪૨	શ્રાવક જિનશાસનનું અહિત કરનારને અટકાવે.	૧૩૯
૨૪૩	શ્રાવક હિંસા, ચોરી, કુવચન, પરસ્ત્રીગમન કરતાં અટકે	૧૩૯
૨૪૪	શ્રાવક પરિગ્રહ કરતાં અટકે.	૧૪૦
૨૪૫	શ્રાવક દુર્જનની મૈત્રી ત્યજે, ગુરુવચન સ્વીકારે, પરનિંદા ત્યજે.	૧૪૦
૨૪૬	શ્રાવકધર્મ આરાધ્યનાં ફળ.	૧૪૦
૨૪૭	ગુરુ પ્રમાદી હોય તો શિષ્ય ગુરુને બોધ પમાડે.	૧૪૧
૨૪૮	કર્મ-વિશેષે કરીને જીવ જ્ઞાની હોવા છતાં પડે.	૧૪૨
૨૪૯	કર્મનું સામર્થ્ય.	૧૪૩
૨૫૦	ચીકણાં કર્મોનો પ્રભાવ.	૧૪૪
૨૫૧	સાધુએ ઘણો સંયમ સાચવ્યા છતાં મરણવેળાએ કર્મથીય કરી શુદ્ધ ન બને તો દુર્ગતિ પામે.	૧૪૪
૨૫૨	કેટલાક મહાત્મા થોડા સમયમાં કર્મક્ષય રૂપી પોતાનું કામ સિદ્ધ કરે - પુંડરીક મહર્ષિની જેમ.	૧૪૪
૨૫૩	ચારિત્ર મલિન કરીને નિર્મળ કરવું દોહ્યલું છે.	૧૪૫
૨૫૪	બહુલકર્મ જીવની ચારિત્રભષ્ટતા.	૧૪૬

- ૨૫૫-૨૫૭ શિથિલચારિત્ર જીવ પ્રમાદનું સુખ નથી ત્યજતો. આ ભવમાં ૧૪૬-૭ ધર્મના ઉદ્દમથી આધાર મળે, દુર્ગતિ પામ્યા પછી કાંઈ ન થાય.
- ૨૫૮ માટે શરીર પહોંચે ત્યાં સુધીમાં ધર્મ કરવો, નહિ તો પછી ૧૪૮ શોક જ કરવો રહે - શશિરાયની પેઠે.
- ૨૫૯ ચારિત્ર (દીક્ષા) લઈને જે સાધુ સંયમ-યોગ કરવામાં પ્રમાદી ૧૪૮ બને તે લોકમાં નિંદા બને, અને પછી પરલોકમાં કિલ્બિષિયા દેવમાં જઈને શોક કરે.
- ૨૬૦ જે નિર્વિવેકી પુરુષ જિનશાસન જાણતો નથી તે શોક કરે છે. ૧૪૯

અનુક્રમ

પ્રકાશકીય નિવેદન	૫
સંપાદકીય નિવેદન	૭
આનંદ સાથે આવકાર/આચાર્યશ્રી વિજયપ્રદ્યુમ્નસૂરિજી	૧૦
શ્રી સોમસુંદરસૂરિકૃત 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ' : અભ્યાસ	૧૨૩ ૨૧
૧. શ્રી ધર્મદાસગણિ	૧૨
૨. 'ઉપદેશમાલા' પર રચાયેલા સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ટીકાગ્રંથો	૧૩
૩. 'ઉપદેશમાલા' ગ્રંથ પરના ગુજરાતી બાલાવબોધો/સ્તબકો	૧૫
૪. કવિશ્રી સોમસુંદરસૂરિ	૧૫
૫. 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ'ની સમીક્ષા	૧૮
૬. પ્રતપરિચય અને પાઠસંપાદન	૨૫
વિષયનિર્દેશ (૧થી ૨૬૦ ગાથા)	૩૦
'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ' : વાચના	૧થી ૧૪૯
[૧થી ૨૬૦ મૂળ ગાથા, બાલાવબોધ, સારાનુવાદ અને પાઠાંતરો]	
શબ્દકોશ	૧૫૦
પરિશિષ્ટ-૧ : 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ' અંતર્ગત દર્શ્યતકથાઓ	૧૭૯
પરિશિષ્ટ-૨ : 'ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ'	
અંતર્ગત સંસ્કૃત-પ્રાકૃત સુભાષિતો	૧૮૬
મહત્ત્વની સંદર્ભસૂચિ	૧૮૯

શ્રી સોમસુંદરસૂરિકૃત
ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ
(પૂર્વાર્ધ)

। ઝં નમઃ શ્રી સર્વજ્ઞાય ॥^૧

શ્રી વર્હમાન જિનવરમાનમ્ય તનોમિ બાલબોધાય,
પ્રાકૃત વાર્તારૂપં, વિવરણમુપદેશમાલાયાઃ. ૧^૨

નમિઊણ જિણવરિંદે, ઈંદનરિંદચ્ચિએ તિલોઅગુરુ,
ઉવએસમાલમિણમો, વુચ્છામિ ગુરુવએસેણં. ૧

જિનવરેંદ્ર શ્રી તીર્થંકરદેવ, નમિઊણ કહીંઈ નમસ્કરી, ઈણમો એ
ઉપદેશમાલા શ્રેણિ વુચ્છામિ બોલિસુ^૩ ગુરુવએસેણં, ગુરુ શ્રી તીર્થંકર ગણધરાદિક
તેહનઈ ઉપદેસિંઈ ન તુ આપણી બુદ્ધિંઈ શ્રી જિનવરેંદ્ર કિસ્યા છઈ,
ઈંદનરિંદચ્ચિએ, ઈંદ્ર ૬૪^૪ નરેંદ્ર ચકવર્તિ વાસુદેવ પ્રમુખ નરેશ્વર તેહે અર્થિત
પૂજિત વર્તઈ, વલી કિસ્યા તિલોઅગુરુ સ્વર્ગ-મર્ત્ય-પાતાલ રૂપ જે ત્રિન્નિ લોક
તેહના ગુરુ, સમ્યક્ મોક્ષમાર્ગ તણા ઉપદેસણહાર છઈ. ૧.

એ પહિલી ગાથા પાછિલાં આચાર્યની કીધી સંબંધ જાણિવા ભણી. અથ
શ્રી ધર્મદાસગણિ શાસ્ત્રનઈ ધુરિ મંગલિક ભણી પહિલા અનઈ ચઉવીસમા
તીર્થંકરદેવનઉ નમસ્કાર કહઈ છઈ.

૧ ખ શ્રી સાધુવિજય ગુરુભ્યો નમઃ

ગ ઈં નમઃ શ્રી વર્હમાનાય ('ઝં નમઃ શ્રી સર્વજ્ઞાય'ને બદલે)

૨ ખ, ગ પ્રથમ શ્લોક પછી બીજો શ્લોક નીચે પ્રમાણે વધારાનો :

'શ્રી તપાગણ સરોજ રવિ શ્રી દેવસુંદર ગુરુ કમરેણુ; (ગ ગણેંદ્રવિનયઃ)

શ્રાદ્ધવર્ગ વિહિતાગ્રહ (ગ ગ્રહિત) શ્રી સોમસુંદર ગુરુઃ કુરુતેદઃ. ૨. તથાહિ.

૩ ક 'બોલિસુ' નથી. ૪ ખ '૬૪' નથી.

[શ્રી તીર્થંકરદેવને નમસ્કાર કરીને, તીર્થંકર, ગણધર આદિના ઉપદેશને અનુસરીને આ ઉપદેશમાલા કહીશ. આ જિનેશ્વર ચોસઠ ઇન્દ્ર, નરેન્દ્ર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ આદિ નરેશ્વરોથી પૂજિત છે. તેઓ ત્રિલોકના ગુરુ અને સમ્યક્ મોક્ષમાર્ગના ઉપદેશક છે.]

જગચૂડામણિભૂઓ ઉસભો વીરો તિલોઅસિરિ તિલઓ,
એગો લોગાઇચ્યો, એગો ચક્રમૂ તિહૂઅણસ્સ. ૨

ઉસભો કહીઇ શ્રી આદિનાથ, તે કિસિઉ છે, જગચૂડામણિભૂઓ, જગ ભણીઇ ચિઉદ રજવાત્મક તેહનઇ ચૂડામણિભૂત મુકુટ સમાન વર્તઇ, મુક્તિપદસ્થિત ભણી અનઇ વીરો શ્રી મહાવીર કિસિઉ છે તિલોઅસિરિ તિલઓ ત્રિલોક શ્રી ત્રિભુવનલક્ષ્મી તેહનઇ તિલક સરીખઉ છે, તિલકિઇ કરી જિમ મુખ શોભઇ, તિમ પરમેશ્વર શ્રી મહાવીરિ કરી ત્રિભુવન શોભઇ છે, તથા એગો લોગાઇચ્યો, એક શ્રી આદિનાથ લોકહૂઇ આદિત્ય સમાન છે, જિમ પ્રભાતનઇ સમઇ આદિત્યઇ કરી સકલ ક્રિયામાર્ગ પ્રવર્તઇ, તિમ યુગનઇ ધુરિ શ્રી આદિનાથે કરી સકલ લોકવ્યવહાર અનઇ ધર્મવ્યવહાર પ્રવર્તિયા, તથા એગો ચક્રમૂ તિહૂઅણસ્સ, એક શ્રી મહાવીર ત્રિભુવનહૂઇ ચક્ષુભણી લોચન સમાન છે, જિમ લોચન કરિ સકલ પદાર્થ પ્રકાશ હુઇ, તિમ શ્રી મહાવીર બોલિઉ જે શ્રી સિદ્ધાંતુ તીણઇ કરી ભવ્ય જીવહૂઇ સકલ તત્વાત્ત્વ^૧ વસ્તુનઉ^૨ પ્રકાશ હુઇ છે, શ્રી આદિનાથ આગઇ ગ્રંથકાર તુ દૂરિ હૂયા, તેહ ભણી શ્રી આદિનાથનઇ ચૂડામણિ અનઇ આદિત્યના ઉપમાન દીધાં,^૧ અનઇ શ્રી મહાવીર તીણઇ જિ^૩ ઢૂકડા જયવંતા વર્તઇ, તીણઇ કરી શ્રી મહાવીરહૂઇ તિલક અનઇ લોચનનાં ઉપમાન દીધાં, એ ગ્રંથકારનઉ અભિપ્રાય. ૨.

પહિલઉ મંગલિક ભણી તપનઉ ઉપદેશ કહીઇ.

[ઋષભદેવ અને મહાવીરસ્વામી કેવા છે ? ઋષભદેવ (આદિનાથ) ચૌદ લોકના મુકુટ સમાન અને મહાવીરસ્વામી ત્રિભુવનના તિલક સમા છે. આદિનાથ સૂર્ય સમાન છે જેને લઈને સકલ લોકવ્યવહાર અને ધર્મવ્યવહાર પ્રવર્તમાન થયો. મહાવીરસ્વામી ત્રિભુવનના ચક્ષુ સમાન છે જેને લઈને ભવ્ય જીવોને સકલ તત્વાત્ત્વ સમજાય છે.]

સંવત્સરમુસભજિણો, છમ્માસા વદ્ધમાણ જિણચંદો,

ઇઇ વિહરિઆ નિરસણા, જઈજઈ એઓવમાણેણં. ૩

૧ ખ તત્ત્વ. ૨ ખ 'વસ્તુનઉ' પછી 'પ્રકાશ કુસિદ્ધાંત તીણઇ કરી ભવ્ય જીવ હૂઇ, સકલ તત્વાત્ત્વ' પાઠ વધારાનો - બેવડાયેલો છે. ૩ ખ જિ કાલિ ગ કાલિ.

સંવત્સર વરસદીસ ઉસભજિણો^૧ શ્રી આદિનાથ, છ માસ વદમાણ જિણચંદો, શ્રી મહાવીર, ઇઈ^૨ ઇસી પરિઈં નિરસણા ચતુર્વિધાહાર ઉપવાસ^૩ કરતા વિહરિયા, છઠ્ઠસ્થકાવિ વિહારકર્મ કીધા એઓવમાણેણં, એ શ્રી આદિનાથ અનઈ શ્રી મહાવીરનઈં ઉપમાનઈંં દષ્ટાંતિઈં જઈજઈ, તપનઈ વિષઈ જાણ યત્ન કરઈ, ભગવંત તીર્થકરદેવ ચિહઈ જ્ઞાનના ઘણી ઈણઈ જિ ભવિ અવશ્ય આપણપાનઈં મોક્ષગમન જાણતાઈ જુ એવંવિધ ઘોર તપ સમાચરઈ, તઉ જેહનઈ મોક્ષગમન સંદિગ્ધ છઈ તીણઈ મોક્ષ વાંછતઈ શક્તિનઈં અનુસારિઈં તપનઈ વિષઈ અત્યર્થ આદર કરિવઉ. યત ઉક્તં.

દેહ દુર્ગમુદગ્રાણિ, તાવત્કર્માણિ દેહિનાં,

નોજાંતિ યાવદન્નાંબુ, પ્રવેશોઽત્ર નિરર્ગલઃ. ૧

ઇહાં શ્રીઆદિનાથ અનઈ મહાવીરનાં ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ તેહ ભણી નથી કહીતાં. ૩.

અથ તપ કીધઉ સફલ તઉ ક્ષમા સહિત કરઈ, એહ કારણ ક્ષમાનઈ વિષઈ ઉપદેશ કહીઈ છઈ.

[ઋષભદેવ એક વર્ષ સુધી અને મહાવીરસ્વામી છ માસ સુધી ચઉવિહાર ઉપવાસ કરતા વિહર્યા. ચારે જ્ઞાનના ઘણી આ ભવમાં જ મોક્ષ છે એમ જાણતાં છતાં આવું ઘોર તપ કરે તો જેમનું મોક્ષગમન અનિશ્ચિત છે તેવા મોક્ષવાંછુએ શક્તિ અનુસાર તપને વિશે અત્યંત આદર કરવો.]

જઈ તા તિલોઅનાહો વિસહઈ બહુઆઈં અસરિસજણસ્સ,

ઈઈં જીઅંતકરાઈં, એસ ખમા સવ્વ સાહુહૂં. ૪

જઈ કિમઈ તિલોઅનાહો, ત્રિભુવનસ્વામી શ્રી મહાવીર અસરિસજણસ્સ સામાન્ય નીચ ગોપાલાદિ જનનાં કીધાં બહુઆઈં અનેક દુશ્ચેષ્ટિત વિસહઈ કહીઈ સહઈ, સમ્યગ્ અહીયાસઈ, ન^૧ તુ લગારઈ કોપ આણઈ, કિસ્યાં છઈં દુશ્ચેષ્ટિતઈ ઇસી પરિ જિમ લોક માંહિ પ્રસિદ્ધ વલી કિસ્યાં છઈ^૨, બીજાં જીવનાં જીવિતવ્યનાં વિનાશકરણહાર જેહે ઉપસર્ગે બીજાં જીવનાં જીવિતવ્ય જાંઈં, એસ ખમા સવ્વ^૩ સાહુહૂં, એ ક્ષમા સકલ સાધુહૂં. ૪.

ભગવંતિ શ્રી મહાવીરિ જિમ પ્રાકૃત જનના કીધા ઉપસર્ગ સહિઆ, તિમ અનેરેઈ મહાત્માએ પ્રાકૃત જનકૃત^૪ તર્જન તાડન નિંદન^૫ હનનાદિકનઈ વિષઈ

૧ ક... ભજિણો. ૨ ખ માસ લગઈ (ઈઈ'ને સ્થાને). ૩ ગ છમાસ ઉપવાસ. ૪ ખ 'ન તુ... પ્રસિદ્ધ' પાઠ નથી. ૫ ખ, ગ કિસ્યાં છઈં જ્યંત કરાઈં. ૬ કવ્વ. ૭ ક 'જનકૃત' નથી.

ક્ષમાઈ જિ આણવી. ઉપસર્ગ આવ્યઈ જિમ ભગવંત નિઃપ્રકંપ હૂયા તિમ કહઈ છઈ.

[શ્રી મહાવીરે સહેજ પણ કોધ કર્યા વિના સામાન્ય ગોવાળિયા આદિ જનોની દુઃશ્રેષ્ઠા અને ઉપસર્ગો સહી લીધાં. તે રીતે સર્વ મહાત્માએ પ્રાકૃત જનોનાં તર્જન-તાડન-નિંદા-હત્યા જેવાં દુષ્કૃત્યોને વિશે ક્ષમા જ આણવી.]

ન ચઈજજઈ ચાલેઉં, મહઈ મહા વદ્ધમાણ જિણચંદો,
ઉવસગ્ગ સહસ્સેહિં વિ, મેરુ જહા વાયગુંજાહિં. ૫

ન ચઈજજઈ ન સકીઈ, ચાલેઉં, કંપાવી, ધ્યાનતઉ ક્ષોભવી^૧ ન સકીઈ, કઉણ, મહામોટઉ, વદ્ધમાણ જિનચંદ્ર શ્રી મહાવીર, કિસિઉ છઈ શ્રી મહાવીર મહઈ મહામોટઉ જે મોક્ષ તેહનઈ વિષઈ એકાગ્રચિત્ત છઈ, કુણઈ કંપાવી ન સકીઈ, ઉવસગ્ગ સહસ્સેહિં વિ, દેવમનુષ્યતિર્યચના કીધા ઉપસર્ગ સહસ તેહે જિમ મેરુ પર્વત વાયુગુંજાહિં મહાવાયને સમૂહે કંપાવી ન સકીઈ, તિમ ભગવંત શ્રી મહાવીર ઉપસર્ગસહસે ધ્યાન તઉ ખોભવી^૨ ન સકિયા, ઇમ જાણી અનેરે ઉપસર્ગિ આવિઈ ધીરજિ થાવઉ^૩ ૫.

હવઈ ક્ષમા વિનઈ કરી આવઈ, એહ કારણ શ્રી ગૌતમસ્વામિનઈ દષ્ટાંતિઈ વિનયનઈ વિષઈ ઉપદેશ કહીઈ છઈ.

[જેમ વાયુ મેરુને કંપાવી ન શકે તેમ દેવ-મનુષ્ય-તિર્યચના હજારો ઉપસર્ગો છતાં મહાવીરને કોઈ ધ્યાનથી ચળાવી ન શક્યા. ગમે તેવા ઉપસર્ગો આવ્યે ધીરજ ધરવી.]

ભદ્દો વિણીયવિણઓ, પઢમ ગણહરો સમત્તસુઅનાણી,
જાણંતો વિ તમત્થં, વિમ્હિયહિયઓ સુણઈ સવ્વં. ૬

ભદ્દો કહીઈ ભદ્રકલ્યાણ હેતુ સૌમ્ય તથા, વિણીયવિણઓ, વિનીત કહીઈ પામિઉ કર્મક્ષયહેતુ વિનય છઈ જીણઈ, એહઉ પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામિ, સમત્તસુઅનાણી, સમસ્ત શ્રુતજ્ઞાનનઉ ધણી ૧૧ આંગ ૧૪ પૂર્વનઉ કરણહાર શ્રુતકેવલી, જાણંતો વિ, આપણપઈ તે અર્થ જાણતુ હૂંતઉ લોકના પ્રતિબોધનઈ કારણિ શ્રી મહાવીર કન્હઈ પૂછીનઈ વિમ્હિય. વિસ્મિત હૃદય કહિયઈ^૪ હર્ષિઉ થિકઉ આશ્ચર્ય પૂરિઉ સુણઈ^૫ સવ્વં, સહૂ સાંભલઈ, ઇમ બીજે એ શ્રી ગુરુરહઈ વિનય કરિવઉ, ૬.

એહ ઉપરિ લોકિક દષ્ટાંત કહઈ છઈ.

૧ ખ ખોભાવીઈ ગ ખોભવી. ૨ ખ ખોભાવી. ૩ ખ ધીરઈજિ થાઈવઉ. ૪ ક વિમ્હિયઓ. ૫ ખ, ગ કહીઈ. ૬ ગ 'સુણઈ' નથી.

[વિનયને વરેલા પ્રથમ ગણધર, સમસ્ત શ્રુતજ્ઞાનના ધણી, અગ્યાર અંગ ને ચૌદ પૂર્વના જ્ઞાતા શ્રુતકેવલી ગૌતમસ્વામી પોતે સર્વસ્વ જાણતાં છતાં લોકોના પ્રતિબોધને કારણે શ્રી મહાવીરને પ્રશ્ન કરે છે અને વિસ્મિત હૃદયે અને સહર્ષ સર્વ સાંભળે છે.]

જં આણવેઇ રાયા, પગઈઓ તં સિરેણ ઇચ્છંતિ,

ઇઅ ગુરુજણમુહભણીઅં, કયંજલિ ઉડેહિં સોઅવ્વં. ૭

જં કહીઇ જે વસ્તુ રાજા ઠાકુર આણવેઇ કહી. આદેસઇ કહઇ^૧, પગઈઓ કહીઇ પ્રકૃતલોક^૨ તં કહીઇ, તે વસ્તુ સિરેણ માથઇ^૩ કરી ઇચ્છંતિ વાંછઇ, હર્ષ્યા થિકા પડિવજઇ^૪, ઇય ઇસી પરિ ગુરુજણ ગુરુજનના મુખનઉં બોલિઉં^૫, કયંજલિ અંજલિ^૬ પુટ કરી બે હાથ જોડીનઇ સંભલિવઉં, ઇમ ગુરુનઉં વચન કાં સાંભલવઉં, જેહ ભણી ગુરુ સર્વ પ્રધાન છઇ. ૭.

તેહ ઊપરિ^૭ દષ્ટાંત કહઇ છઇ.

[રાજા-ઠાકુર જે આદેશ કરે તેને પ્રાકૃત જન માથે ચઢાવે તે રીતે ગુરુજનના મુખેથી બોલાયેલાં વચનો હાથ જોડીને સાંભળવાં જોઈએ.]

જહ સુરગણાણ ઈંદો, ગહગણતારાગણાણ જહ ચંદો,

જહ ય પયાણ નરિંદો, ગણસ્સ વિ ગુરુતહાણંદો. ૮

જહ. જિમ સુરદેવતા તેહના ગણસમૂહ માહિ ઈંદ્ર પ્રધાન, અનઇ ગહગણ, ગહગણ^૧ મંગલાદિક ૮૮ ગણ^૨ કહીઇ, નક્ષત્ર અશિની પ્રમુખ ૨૮ બીજા સવે તારા, તેહના ગણ સમૂહ માહિ ચંદ્રમા પ્રધાન, જહ ય પયાણ^૩ અનઇ જિમ પ્રજા ભણી સર્વ લોક તેહ માહિ નરેંદ્ર રાજા પ્રધાન, ગણસ્સ^૪ ગણ ભણીઇ ગચ્છ શ્રી સંઘ તેહ માહિ તિમ શ્રી ગુરુ, આણંદો, આજ્ઞાનઉં દેણહાર, અથવા આણંદો હર્ષકાર પ્રધાન જાણિવઉં. ૮.

કેતી વારઇ ગુરુવય^૫ પયાયિ કરી લઘુ હુઇ તઉઇ પરાભવિઉં નહી, એહ ઊપરિ દષ્ટાંત કહઇ છઇ.

[જેમ દેવોમાં ઈંદ્ર, ગ્રહોમાં ચંદ્ર, પ્રજામાં નરેન્દ્ર સર્વોપરી તેમ ગચ્છ કે સંઘમાં ગુરુ આજ્ઞાકારી છે, સાધુજનોને આનંદકારી છે.]

બાલુ તિ મહીપાલો, ન પયા પરિભવઇ એસ ગુરુઉવમા,

જં વા પુરઓ કાઉં, વિહરંતિ મુણી તહા સો વિ. ૯

૧ ખ કહીઈ. ૨ ક પ્રકૃતિલોક. ૩ ગ મસ્તકે. ૪ ક પડવજઈ ૫ ગ બોલિવિઉં. ૬ ખ 'અંજલિ' નથી. ૭ ગ 'ગણ' નથી. ૮ ખ ગણગ્રહ. ગ ગ્રહ. ૯ ખ ગુરુવયવ્રત.

કેતી વારં રાજા બાલક લહુડઉ હુઇ, તો ઈ બાલુ તિં એ મહીપાલ રાજા બાલઉ લહુડઉ ભોલઉ ઇતિ ઇમ, ન પયા પરિભવં પ્રજા લોક પરાભવઇ નહીં, એસ ગુરુઉવમા, ઇસી ગુરુહૂઇ ઉપમા જાણિવી, ઇમ ગુરુ લહુડઉઇ પરાભવિવઉ નહીં, જં વા પુરઓં અથવા, જે સામાન્યઇ મહાત્મારહઇ ગુરુનઇ આદેસિઇ આગલિ કરી વિહરંતિ, મુનિ મહાત્મા વિહાર કરઇ તહા સો વિ, તેહુ સામાન્ય મહાત્મા ગુરુની પરિઇ દેખિવઓ^૧, સર્વથા પરાભવિવઉ નહી. ૯.

હવ શ્રી ગુરુના ગુણ કહઇ છઇ.

[રાજા વયમાં નાનો હોય તોપણ પ્રજા એનો પરાભવ કરતી નથી. એમ જ ગુરુ નાના હોય તોપણ સાધુઓ એમનો પરાભવ કરે નહીં અને એમના આદેશને માન્ય રાખે.]

પડિરૂવો તેઅસ્સી, જુગપ્પહાણાગમો મહુરવક્કો,
ગંભીરો વિઇમંતો, ઉવએસપરો અ આયરિઓ. ૧૦
અપરિસ્સાવી^૨ સોમો, સંગહસીલો અભિગ્ગહમઇ અ,
અવિક્કથણો અચવલો, પસંતહિઓ ગુરુ હોઇ. ૧૧

પડિરૂવો પ્રતિરૂપ^૩ વિશિષ્ટ રૂપવંત ગુરુ^૪ જોઇઇ, અથવા તીર્થંકર ગણધર હુઇ પ્રતિરૂપ સરીખઉ હુઇ, જીણઇ દીઠઇ તીર્થંકર ગણધર દીઠા ઇસી પ્રતીતિ હુઇ. ૧ અનઇ તેઅસ્સી, તેજસ્વી આજ્ઞાશૂર જોઇઇ, ૨ જુગપ્પહાણાં યુગવર્તમાનકાલ તેહ માહિ પ્રધાન બીજા લોક આશ્રી^૫ ઉત્કૃષ્ટ, આગમનઉ જાણ જોઇઇ^૬, ૩ મહુરવક્કો, મધુર સુકુમાલ આપ્પાયક^૭ વચન જોઇઇ ૪ તથાગંભીર અતુચ્છ સ્વભાવ હુઇ ૫ વિઇમંતો, ધૃતિમંત પરીષહ ઉપસર્ગિ આવિઇ નિ:પ્રકંપ ચિત્ત હુઇ, ૬ ઉવએસ પરો ઉપદેશનઇ વિષઇ^૮ તત્પર, અનેક ભવ્યલોક બૂઝવઇ, ૭ ઇસિઉ આચાર્ય ગુરુ કહીઇ. તથા અપરિસ્સાવી નિશિહદ ભાજનિ જલની પરિ જે શિષ્યલોકનાં આલોયાં ગુપ્ત બોલ કહિ આગલિ શ્રવઇ નહીં^૯, ૮ સોમો સૌમ્ય સર્વ લોકહૂઇ આહલાદક મૂર્તિ હુઇ, ૯ સંગહસીલો, ગચ્છ શ્રી ધર્મનિર્વાહ તુ^{૧૦} નિરવઘ લાભતાં વસ્ત્રપાત્રાદિક નઉ સંગ્રહ કરઇ ૧૦ અભિગ્ગહમઇય, અનેક દ્રવ્યાદિક વિષઇયા. અભિગ્ગહ નિયમ વિશેષ લિઇ ૧૧ અવિક્કથણો, વિકથા ઘણઉ^{૧૦} બોલિવઉ ન કરઇ, અથવા આપણી પ્રશંસા ન કરઇ ૧૨ અચવલો વચન તથા ગતિ કર્તવ્ય આશ્રી ચપલ ઉત્સુક ન હુઇ, ૧૩ પસંત હિયઓ, પ્રશાંત

૧ ગ લેખવિવઉ. ૨ ખ અપસ્સાવી. ૩ ગ ગુરુપ્રતિ. ૪ ગ 'ગુરુ' નથી. ૫ ગ 'આશ્રી' પછી 'અક્રિય આશ્રી' વધારાનો. ૬ ખ હોઇઇ. ૭ ક અપ્પાયક. ૮ ગ 'શ્રવઇ નહીં' પછી 'કહઇ નહીં'. ૯ ખ હેતુ. ૧૦ ગ તણઉ.

ચિત્ત કોધમાનાદિક કરી રહિત ચિત્ત હુઇ૧૪ ઇસિઉ શ્રી ગુરુ હુઇ, એવંવિધ ગુણો^૧ ગુરુ કહીઇ. ૧૦-૧૧.

એવડા ગુણ ગુરુના સ્યા ભણી જોઈઇ, જેહ ભણી તે પ્રવચનના આધાર છઇ, એ વાત કહઇ છઇ.

[ગુરુ કેવા હોય ? એમને જોવાથી તીર્થંકર-ગણધરને જોયા એવી પ્રતીતિ થાય, તેજસ્વી ને આજ્ઞાશૂર હોય, આગમના જ્ઞાતા હોય, મધુર, સુકોમળ વાણીવાળા હોય, ગંભીર-ઉદાત્ત સ્વભાવ હોય, ધૈર્યવાન, પરિષદી ને ઉપસર્ગોમાં અવિચલિત હોય, ભવ્યલોકને પ્રતિબોધક હોય, શિષ્યોની ગુપ્ત વાત અન્યને નહીં જણાવનારા હોય. વળી જે સૌમ્ય ને આહ્વાદક દીસે, ધર્મનિર્વાહાર્થે જ વસ્ત્રપાત્રાદિ રાખે, અભિગ્રહ ધારે, વિકથા કે આત્મપ્રશંસા ન કરે, વચન-કર્તવ્યમાં ઉત્સુકતા રાખે ને પ્રશાંતચિત્ત હોય.]

કઇયાવિ જિજ્ઞાવરિંદા, પત્તા અયરામરં પહં દાઉં,

આયરિએહિં પવયણં, ધારિજજઈ સંપયં સયલં. ૧૨

કઈઆવિ૦ કહીઈ ઘણા કાલ પરઈ જિનવરેંદ તીર્થંકરદેવ^૨ પત્તા અયરા૦ પહુતા અજરામર સ્થાનકિ પહં દાઉં, પંથા મોક્ષનઉ માર્ગ જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર રૂપ દાઉં દેખાડીનઇ, તીજઈ કાવિ તીર્થંકરજિના પ્રભાવ ચિકઉ^૩ શાસન મહિમાવંત હુઇ^૪ હુતઉં, પુણ સંપયં હવડાં સયલં, સઘલઉં પ્રવચન શાસન આયરિએહિં આચાર્યોજિ ધારિજજઈ ધરી છઇ, એહ ભણી આચાર્ય તીર્થંકર સમાન કહીઈ. ૧૨.

હિવ મહાસતીનઈ વિનયનઉ ઉપદેશ દિઈ છઇ.

[ઘણા કાળ પૂર્વે તીર્થંકરના પ્રભાવે શાસન મહિમાવંત બન્યું. પણ હમણાં તો સઘળા પ્રવચન-શાસનના ધારક આચાર્ય જ છે. માટે આચાર્ય તીર્થંકર સમાન છે.]

અણુગમ્મઈ ભગવઈ, રાયસુઅજજા સહસ્સવિંદેહિં^૫,

તહવિ ન કરેઈ માણં, પરિચચઈ તં તહા નૂણં. ૧૩

રાયસુઅજજા૦ મોટા રાય દધિવાહનની બેટી આર્યા મહાસતી ચંદનબાલા ભગવઈ રૂપસૌભાગ્યાદિ ગુણવંતિ સહસ્સવિંદેહિં^૬, લોકના વૃંદ સમુદાયને સહસે અણુગમ્મઈ, અનુગમીઈ, ભક્તિ લગઈ લોકના સહસ તેહે કેડાં લાગા હીંડઈ, તહવિ૦ તઉઈ તે માનઅહંકાર ન કરઈ, પરીચચઈ જેહ ભણી જાણઈ તં તહા

૧ ખ, ગ ગુણ ૨ ખ 'દેવ પત્તા અયરા તીર્થંકર જિના નથી.' ૩ ગ પ્રભાવઈ જિસિઉ. ૪ ખ, ગ 'હુઈ' નથી. ૫ ખ, ગ વંદેહિં. ૬ ખ, ગ વંદેહિં.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

નૂણં, નૂનં નિશ્ચયં એ માહાત્મ્ય^૧ ગુણનઉં, માહરઉં નહીં, જં એવડા લોક વાંદઇં નમસ્કરઇં છઇં. ૧૩.

[આર્યા મહાસતી ચંદનબાળાને મોટું લોકવૃંદ અનુસરતું હતું તોપણ તે માન-ગર્વ કરતાં નથી. વિનયના ગુણનું આવું માહાત્મ્ય છે.]

દિશદિક્ષિમઅસ્સ દમગસ્સ, અભિમુહા અજજચંદણા અજજા,
નેચ્છઇં આસણગહણં, સો વિણઓ સવ્વઅજજાણં.^{૩૫} ૧૪

દિશ. દિન તેહ જિ દિનનઉ દીક્ષિઉ દ્રમક ચંક જે મહાત્મા ગુરે વંદાવિવા ભણી મોકવિઓ, તેહરહઇં^૨ અજજચંદણા અજજા, આર્યચંદના ચંદનબાલા આર્યા મહાસતી, અભિમુહા સામ્હી આવઇં^૩ તીણઇં માહાત્મા ઊભઇં છતઇં^૪ આપણપઇં આસનનઉં લેવઉં ન વાંછઇં, ઇમ તે દ્રમક માત્ર મહાત્માનઇં વિનય કરઇં, સો વિણઓ તે એહઉ વિનય બીજઇં સર્વ મહાસતીનઇં જોઇઇં. ૧૪.

હિવ સવિ હઉં મહાસતીહૂઇં લહુડાઇં મહાત્મા આશ્રી વિનયવ્યવસ્થા કહઇં છઇં.

[ગુરુએ દ્રમકને આર્યા ચંદનબાળાને વંદન કરવા મોકલ્યો. પણ ચંદનબાળા એની સામે આવ્યાં ને મહાત્માને ઊભેલા જોઇ પોતે આસન ન લીધું. ચંદનબાળા જેવો વિનય અન્ય મહાસતીઓએ કરવો જોઇએ.]

વરિસ સય દિક્ષિમઆ એ, અજજાએ અજજદિક્ષિમઓ સાહુ,
અભિગમણવંદણનમંસણેણ, વિણએણ સો પુજજો. ૧૫

વરિસસ. વરિસ સઉની દીક્ષી મહાસતીહૂઇં અજજાએ અજજ. આજનઉ દીક્ષિઉ મહાત્મા તેહૂ પૂજ્ય^૫, અભિગમણ. તીણઇં મહાત્મા આવતઇં સામ્હી જાઇ,^૬ વંદણ વાંદઇં સ્તવઇં^૭ નમસ્કરઇં, પ્રણામ કરઇં^૮, બીજઉ ઇ આસન દાનાદિક વિનય કરઇં, એક દિન^૯ દીક્ષિત મહાત્મારહઇં ઇમ^{૧૦} વિનય કરઇં, બહુ દિન દીક્ષિત હુઇં કહિવઉં કિસિઉં. ૧૫.

મહાત્માહૂઇં માહાસતી ઇમ વિનય કાં કરઇં, જેહ ભણી ધર્મ પુરુષમૂલ છઇં, એ વાત કહઇં છઇં.

[સો વર્ષની દીક્ષિત મહાસતી આજે જ દીક્ષિત થયેલા મહાત્માને આવો વિનય કરે તો ઘણા દિવસના દીક્ષિતને માટે તો શું કહેવું ?]

૧ ખ મહાત્મા ગ માત્મ્ય. ૨ ખ, ગ હૂઇં. ૩ ખ, ગ 'આવઇ' પછી 'નિછઇ'. ૪ ગ થકઇ ૫ ખ, ગ 'પૂજ્ય' પછી 'કિમ'. ૬ ગ આવઇ. ૭ ગ 'સ્તવઇ' નથી. ૮ ગ 'પ્રણામ કરઇ' નથી. ૯ ગ દિનનુ. ૧૦ ખ હૂઇં ઇમ ગ હૂઇં આવતઇ સામ્હઇ આવઇ ઇમ.

ધમ્મો પુરિસપ્પભવો, પુરિસવરદેસિઓ પુરિસજિદ્ધો,

લોએ વિ પહૂ પુરિસો, કિં પુણ લોગુત્તમે ધમ્મે. ૧૬

ધમ્મો ધર્મઃ સિદ્ધાંત ચારિત્ર રૂપઃ પુરુષ શ્રી ગણધર તેહ ચિકઉ ઊપનઉ,
પુરિસઠ અનઇ પુરુષવર શ્રી તીર્થકરદેવ તેહે ઉપદિસિઉ દેખાડિઉ એહ ભણી
ધર્મપુરુષ જ્યેષ્ઠ કહીઇ, ધર્મ માહિ પુરુષ^૧ વડઉ, લોએ વિઠ અજાણ લોકઇ માહિ
પ્રભુ ઠાકુર પુરુષ જિ હુઇ, કિં પુણ લોગુ^૨ લોકોત્તમ સર્વ લોક માહિ ઉત્તમ
શ્રી સર્વજ્ઞના ધર્મ માહિ કહિવઉ કિસિઉ, તિહાં વિશેષિઇ પુરુષ જિ પ્રધાન.
પુરુષહૂઇ મુખ્યતા આશ્રી લોકિક દષ્ટાંત કહઇ છઇ. ૧૬

[ધર્મની ઉત્પત્તિ શ્રી ગણધરરૂપ પુરુષથી થઈ અને પુરુષવર શ્રી તીર્થકરદેવે
તેને ઉપદેશ્યો. એ રીતે ધર્મમાં પુરુષ વડો છે. જો લોકમાં પણ પુરુષનું પ્રભુત્વ
હોય છે તો લોકોત્તમ ધર્મમાં તો કહેવું જ શું? એમાં પુરુષ જ પ્રધાન છે.]

સંવાહણસ્સ રન્નો^૩, તઈઆ વાણારસીઇ નયરીએ,

કન્ના સહસ્સમહિઅં, આસી કિર રૂવવંતીણં. ૧૭

તહવિ અ સા રાયસિરી, ઉલ્લટ્ટી ન તાઇઆ તાહિં,

ઊઅરદ્ધિએણ ઇકકેણ, તાઇઆ અંગવીરેણ. ૧૮

સંવાહઠ સંબાધન ઇસિઇ નામિઇ રાજા, તઈયાઠ પૂર્વિઇ વાણારસીનગરીઇ^૪
અપૂત્રીઉ પરલોક પ્રાપ્ત હૂઉ, તેહ રાયનઇ, કન્નાઠ કન્યાનઉ સહસ્સ^૫ અધિક
હૂતઉ, રૂપવંત, તહવિ અઠ તઊ તે રાજ્યલક્ષ્મી, ઉલ્લટ્ટીઠ વિજાસતી^૬ તેહે કન્યા
એ રાખી ન સકી, ઊયરઠ ઉદર સ્થિતિઇ ગર્ભિ છતઇ અંગવીર નામિઇ બેટઇ
એક હિ^૭ રાખી, જે સીમાલ રાય તે રાજ્યલક્ષ્મી લેવા ચીંતવતા હૂંતા, તે નિમિત્તિકિ
ઇસિઉ કહી રાખ્યા, ગર્ભસ્થિત અંગવીર બેટાના પ્રભાવઉ^૮ તુમ્હે પરાભવી સિઉ,
એ રાજ્ય લેવાનઉ ઉપક્રમ મ કરિસિઉ. ૧૭-૧૮. તથા.

[પૂર્વે વારાણસી નગરીમાં સંબાધન નામે રાજા અપુત્ર પરલોકે ગયો. તે
રાજાની સહસ્ર કન્યાઓ રાજ્યલક્ષ્મીનો વિનાશ થતો રોકી ન શકી. પણ ગર્ભસ્થ
અંગવીર નામનો પુત્ર એને રોકી શક્યો. શ્રીમાળ નામનો રાજા જે આ રાજ્યલક્ષ્મી
પડાવી લેવા ઇચ્છતો હતો એને જ્યોતિષીએ કહેલું કે ગર્ભસ્થ અંગવીર નામના
પુત્રથી તારો પરાભવ થશે.]

૧ ખ ધર્મ પુરુષ માહિ. ૨ ગ 'લોગુ' નથી. ૩ ક, ખ રન્નો. ૪ ખ 'નગરી' પછી 'સંબાધન
રાજા'. ૫ ગ વિજાસતી. ૬ ગ હઇ. ૭ ખ પ્રભાવ તઉ.

મહિલાણ સુબહૂઆણ વિ, મજ્જઓ ઇહ સમત્તઘરસારો,
રાયપુરિસોહિં નિજજઇ, જણે વિ પુરિસો જહિં નત્થિ. ૧૯

મહિ. સ્ત્રીએ સુબહૂઆણ વિ ધણીએ છતી માહિ, ઇહ સમત્ત. સમસ્ત ઘરનઉં સાર રાયપુ. રાજપુરુષે લીજઇ. જણે વિ પુ. જણઇ ઘરિ પુરુષ નથી ઇહ જણેવિ એ લોકઇ માહિઇ સિઉ વ્યવહાર છઇ^૧, અપૂત્રીયાની લક્ષ્મી રાજભવનિ જાઇ, એહ ભણી લોકઇ માહિ પુરુષ જિ પ્રધાન. ૧૯.

તથા^૨ એ ધર્મ આત્મસાક્ષિકઇ જિ રૂડઉ, એ વાત ઊપરિ દષ્ટંત^૩ કહઇ છઇ.

[જે ઘરમાં પુરુષ નથી એવા ઘરની લક્ષ્મી રાજભવનમાં ચાલી જાય છે. માટે લોકમાં પુરુષ જ પ્રધાન છે.]

કિં પરજણ બહુજાણાવણાહિં, વરમખ્ખસક્કિમં સુક્યં,
ઇહ ભરહ ચક્કવટ્ટી, પસન્નચંદો અ ઠિક્કતા. ૨૦

કિં પર. પરજન અનેરા લોક તેહરહઇ^૪ જણાવિવઇં કિસિઉં, તેહે ભલઉં કહિઉ, વિરૂઉ કહિઉ તઉં કાંઇ નહી, વરમખ્ખ. સુકૃત પુણ્ય આત્મસાક્ષિકઇ જિ ભલઉં, જિહાં આપણઉં મન સાક્ષિ દિઇ એ રૂડઉં કીધઉં મઇં, તેહૂ જ પુણ્ય સફલ એહ ઊપરિ ભરતેચર ચક્કવર્તિ પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિના દષ્ટંત જાણિવા, ભરતેસર ચક્કવર્તિ ગૃહસ્થવેષિ અંત:પુરમાહિ આદર્શ ભવનિ રૂપશોભા જોતઉં અનેરે સંસારભાવિ વર્તતઉં ગણિઉ, તીણઇં પુણ મુદ્ધિકા પડીઇં આંગુલી નિ:શ્રીક દેખી બીજાંઇ આભરણ ઊતારતઇં^૫ શરીરની અસારતા ચિંતવઇં^૬ વૈરાગ્યભાવના ભાવતઇં કેવલજ્ઞાન ઊપાર્જિઉં. અનઇં પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ કાઉસગ્ગિ રહિઉ, આતાપના દેતઉં^૭ માહાધ્યાનિ વર્તતઉં શ્રેણિક મહારાયઇં વિસ્મયઇં થકઇં મોક્ષ ઊધાર્જતઉં ભણી વાંદિઉ, તીણઇં પુણ તીણઇં વેલાં સુમુખ-દુર્મુખનાં વચન સાંભલી આપણા બાલા^૮-બેટાહૂં પરાભવ જાણી સીમાલરાય સિઉં મનિ યુદ્ધ કરતઇં રૌદ્ર ધ્યાનિ વર્તતઇં સાતમી નરક પૃથ્વી જોગઉં ઊપાર્જિઉં, એહ ભણી બીજા લોકનઉં જાણિવઇં કાંઇ પ્રમાણ નહીં આપણઉં આત્મા જિહાં સાક્ષિ દિઇ તેહ જિ કર્તવ્ય પ્રમાણ. ૨૦.

દીક્ષાઇં લીધીઇં વેષમાત્રિઇં કાઇં ન હુઇ, ઇસી^૯ વાત કહઇ છઇ.

[જ્યાં આપણું મન સાક્ષી આપે કે મેં આ રૂડું કર્યું તે જ સુકૃત સફળ છે.]

૧ ખ 'છઇ' નથી. ૨ ગ 'તથા' નથી. ૩ ગ 'ઊપરિ દષ્ટંત' નથી. ૪ ખ, ગ હૂં. ૫ ખ ઊતારઇં. ૬ ખ, ગ ચિંતવતઇં. ૭ ખ, ગ લેતઉ. ૮ ખ, ગ બાલક.

ભરતેશ્વર ચકવર્તીની આંગળીએથી વીંટી સરી પડતાં, આંગળી શોભા વિનાની જોઈને, બીજાં આભરણ પણ ઉતારીને ભરત શરીરની અસારતા વિચારવા લાગ્યા. વૈરાગ્યભાવ ભાવતાં કેવળજ્ઞાન થયું.

પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ કાઉસ્સગ્ગમાં હતા ત્યારે મનમાં યુદ્ધ કરતાં રૌદ્ર ધ્યાને રહી સાતમી નરકે ગયા. આમ આત્મસાક્ષીએ જ કર્તવ્ય પ્રમાણ છે.]

વેસો વિ અપ્પમાણો, અસંજમપએસુ વટ્ટમાણસસ,
કિં પરિઅત્તિઅવેસં, વિસં ન મારેઇ ખજજંતં. ૨૧

વેસોવિં મહાત્માનઉ વેષઇ રજોહરણ-મુખવસ્ત્રિકાદિક અપ્રમાણ, અસંજમં જઇ અસંયમપદિ સાવઘ વ્યાપારિ વર્તઇ^૧, કિં પરિઅત્તિં કિસિઉં વેષપાલટી વિષાપહાર મંત્રકલા રહિત, કો એક પુરુષ ગારુડી મંત્રવાદીનઉ વેષ જિ માત્ર કરી વિસં ન માં જઇ વિસ ખાઇ તઉ કિસિઉં ન મરઇ, વિષાપહાર કલા રહિત મરઇ જિ, તિમ સાચી સંયમક્રિયા પાખઇ વેષ^૨ માત્રિઇં સંસાર માહિ પડતઉ રાખી ન સકીઇ. ૨૧.

હવ કો કહિસિ ભાવૂ જ^૩ ચોખઉ કીજઇ વેષ કાં લીજઇ, તેહ ઊપરિ યુક્તિ કહઇ છઇ.

[સાચી સંયમક્રિયા વિના કેવળ સાધુવેશ સંસારમાં પડતાને ઉગારી ન શકે. જેમ વિષ ખાનારને કેવળ ગારુડી-વેશ ધારણ કરવાથી શું વિષ મારતું નથી ?]

ધમ્મ રક્ખઇ વેસો સંકઇ વેસેણ દિક્કિમઓમિ અહં,

ઉમ્મગ્ગેણ પડંતં, રક્ખઇ રાયા જજ્જવઓ વ્. ૨૨

એકાંતિ વેષ અપ્રમાણ નહીં, કાંઇ, ધમ્મ રક્ખઇં. એ વેષ ધર્મહૂઇં રાખઇ, કિમ, સંકઇ વેસેણં વેષિ છતઇં કુમાર્ગિ પ્રવર્તતઉ શંકાઇ, દિક્કિમઓં મઇ દીક્ષા લીધી છઇ, રાખે કો દેખઇ, ઈજઇં ભયઇં અકાર્ય કરઇ નહીં, કરઇ તઉ નિવર્તઇ, એહ ભણી, ઉમ્મગ્ગેણં ઉન્માર્ગિ પડતાં જીવહૂઇં વેષ રાખઇ, રાયા જજ્જં જિમ રાજા જનપદ દેસના લોકહૂઇં ચોરી પ્રમુખ અન્યાય કરતાં રાખઇ, તિમ વેષઇ જાણિવઉ^૪, એહ ભણી વ્યવહારિઇં વેષઇ પ્રમાણ. ૨૨.

હવ નિશ્ચય નય^૫ આશ્રી કહઇ છઇ.

[છતાં વેશ અપ્રમાણ નથી. વેશ ધર્મને સાચવે છે. સાધુવેશ ધારણ કર્યો હોવાથી તે અકાર્ય કરતાં અટકે છે.]

૧ ખ વર્તતઇ. ૨ ખ વેષઇ વેષ. ૩ ખ ભાવઇ જિ. ૪ ક, ખ વેષ જોણિવઉ. ૫ ખ નઇ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૧

અપ્પા જાણઇ અપ્પા, જહકિઓ અપ્પસકિમઓ ધમ્મો,

અપ્પા કરેઇ તં તહ, જહ અપ્પ સુહાવહં હોઇ. ૨૩

અપ્પા. આપણઉ આત્માઇ જિ જાણઇ અપ્પાજ. જિસિઇ શુભઇ અશુભઇ ભાવિ આત્મા રહિતઉ^૧ છઇ તે અનેરઉ સિઉ જાણઇ, તેહ ભણી અપ્પસં ધર્મ આત્મસાક્ષિકઇ જિ^૨ કહીઇ, વેષાદિક વ્યવહારિઇ જિ પ્રમાણ, તેહ ભણી, અપ્પા કરે. આત્મા જે વિવેકી તે તિમઇ જિ મનશુદ્ધિઇ જિ^૩ ધર્માનુષ્ઠાન કરઇ, જિમ જહં આપણા આત્માહઇ આગલિ સુખાવહ હૂઇ^૪ સુખનઉ કારણ થાઇ, બાહ્ય લોકની રંજનાંઇ કૂણ કાજ. ૨૩.

મનનઉ ભાવ જિ શુભાશુભ કર્મબંધનઉ કારણ એ વાત કહઇ છઇ.

[નિશ્ચયનય છે કે પોતે શુભ કે અશુભ ભાવમાં છે એ તો માત્ર આત્મા જ જાણે છે; બીજો શું જાણે ? ધર્મ આત્મસાક્ષીએ જ થાય. મનના ભાવ જ શુભાશુભ બંધનું કારણ છે.]

જં જં સમયં જીવો, આવિસઇ જેણ જેણ^૫ ભાવેણ,

સો તંમિ તંમિ સમએ, સુહાસુહં બંધએ કમ્મં. ૨૪

જં જં સં એ જીવ જીણઇ જીણઇ^૬ સમઇ, આવિસઇ^૭ શુભઇ અશુભઇ ભાવિ પરિણામિ વર્તઇ, સો તંમિં તે જીવ તીણઇ તીણઇ^૮ સમઇ સુહાસું શુભં અથવા અશુભં કર્મ બાંધઇ, અબંધક એકૂ^૯ સમય ન હુઇ^{૧૦}, સિદ્ધાંતમાહિ સમય ગાઢઉ સૂક્ષ્મ કાલ કહીઇ, કો એક સબલ પુરુષ જૂનઉ વસ્ત્ર તત્કાલ હસ્તમાત્ર ફાડઇ, તિહાં એક તાંતણતઉ^{૧૧} બીજઉ તાંતણતઉ^{૧૨} ફાટઇ જઉ વિચાલઇ અસંખ્યાતા સમય જાઇ, અથવા કમલપત્ર સઉ^{૧૩} એકેક ઊપરિ મૂંકીઇ, અનઇ તે મહાતીક્ષ્ણ સુઇ તત્કાલ વીંધીઇ, તિહાં એક પત્ર તઉ^{૧૪} બીજઉ પત્ર તઉ ભેદાઇ જઉ વિચાલઇ અસંખ્યાતા સમય જાઇ, સમય એહઉ સૂક્ષ્મ કહીઇ. ૨૪.

હવ ધર્માનુષ્ઠાન કરતાં શુભ જે ભાવ કરિવઉ, ક્રોધઅહંકારાદિ દૂષિત અશુભ ભાવિઇ કાજ ન સરઇ, તેહ ઊપરિ બાહુબલિનઉ દષ્ટાંત કહઇ છઇ.

[જીવ જે સમયે શુભાશુભ ભાવમાં પરિણમે તે સમયે તે શુભાશુભ કર્મ બાંધે છે. સમય એ અત્યંત સૂક્ષ્મ કાલ છે. કોઈ પુરુષ જૂનું વસ્ત્ર તત્કાલ ફાડે પણ હકીકતે એક તાંતણા પછી બીજો તાંતણો તૂટે છે. કોઈ કમળપત્રોને એક

૧ ગ રહિઉ. ૨-૩ ખ 'જિ' નથી. ૪ ગ 'હુઇ' નથી. ૫ ક જેણ ('જેણ જેણ'ને બદલે).

૬ ગ જીણં જીણં. ૭ ખ, ગ 'આવિસઇ' પછી 'જિસિઇ જિસિઇ જિ'. ૮ ખ 'તીણઇ' (એક

જ વાર) ગ 'તીણં' (એક જ વાર). ૯ ખ, ગ એકૂ ૧૦ ગ નહી ('ન હુઇ'ને બદલે).

૧૧-૧૨ ખ તાંતણઉ. ૧૩ ખ, ગ કમલનાં સઉ પત્ર. ૧૪ ગ થઉ.

સાથે ગોઠવીને તત્કાલ તીક્ષ્ણ સોયથી વીંધે પણ હકીકતે ક્રમશઃ એ પત્રો ભેદાય છે. આમ, અસંખ્યાતા સમયમાં કર્મબંધ થાય છે.]

**ધમ્મો મએણ^૧ હુંતો, તો નવિ સીઉન્હવાયવિજ્ઞાડિઓ,
સંવત્સરમણસીઓ, બાહુબલી તહ કિલિસ્સંતો. ૨૫**

ધમ્મો મ૦ જઈ અહંકારિઈ કીધઈ ધર્મ હુઈ તો નવિ સીઉન્હ તઉ બાહુબલિ રાજર્ષિ સીઉન્હ એવડાં સીત ટાઢિ ઉષ્ણ^૨ લૂઅ વાયુ કરી વિજ્ઞાડિઉ, આહણિઉ, સંવત્સર વરસદીસ અણસીઓ, આહારપાણી રહિત ઉપવાસી તઉ કાઉસ્સગ્ગિ રહિઉ, કિલિન્હ કલેશદુઃખ ન પામત, તત્કાલ જિ કેવલજ્ઞાન ઊપાર્જત બાહુબલિનઈ મનિ દીક્ષા લીધી પૂઠિઈ ઇસિઉ અભિમાન હૂઉ, જઉ હવડાં શ્રી આદિનાથ કન્હઈ^૩ લિ જાઈસુ, તઉ માહરે લહુડે અઠાણુ ભાઈએ દીક્ષા લીધી છઈ, તે વાંદિવા થાસિઈ, તેહ ભણી કેવલજ્ઞાન ઊપના પાખઈ નહીં જાઉં, કેવલજ્ઞાન ઊપના પૂઠિઈ કેવલી^૪ કો કહિહૂઈ વાંદઈ નહીં, ઇસી વ્યવસ્થા છઈ, ઈણઈ અભિમાનઈ બાહુબલિ હુઈ વરસદીસ કેવલજ્ઞાન ન^૫ ઊપનઉં, જે તીવારઈ શ્રી આદિનાથનઈ આદેશિઈ બ્રાહ્મીસુંદરી મહાસતીએ બિહઉ બહિને આવી કહિઉં^૬ બાંધવા હાથિઆ થિકઉ ઊતરિ, તે તીવારઈ તીણઈ ચીંતવિઉ અભિમાન જિ હાથીઉ તે મૂકી જેતલઈ પગ ઊપાડિઉ તેતલઈ કેવલજ્ઞાન ઊપનઉં. ૨૫.

જે અહંકારી હુઈ તે ગુરુના ઉપદેશહૂઈ યોગ્ય ન હુઈ, તે પાખઈ આત્મહિત ન સાધઈ, એ વાત કહઈ છઈ.

અહંકારથી કરેલો ધર્મ ધર્મ નથી. બાહુબલિએ અનશન અને કાઉસ્સગ્ગ કર્યા પણ દીક્ષા લીધા પછી અભિમાન થયું કે જો હમણાં પોતે પિતા પાસે જશે તો પોતાનાથી નાના ૯૮ દીક્ષિત ભાઈઓને વંદન કરવાં પડશે. માટે કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યા પછી પોતે જશે. કેમકે કેવલી કોઈને વાંદે નહીં. આ અહંકારથી એમને કેવળજ્ઞાન થયું નહીં ત્યારે બ્રાહ્મી અને સુંદરી બે બહેનોએ આવીને કહ્યું કે 'હે ભાઈ, હાથી પરથી હેઠી ઊતર.' વિચાર કરીને અહંકાર રૂપી હાથીથી ઊતરી જેવો નીચે પગ મૂક્યો કે કેવળજ્ઞાન થયું.]

નિઅગમઈવિગપ્પિઅ-ચિંતિએણ સચ્છંદબુદ્ધિ રઈએણ,

કત્તો પારત્તહિઅં, કીરઈ ગુરુઆણુવએસેણં. ૨૬

નિઅગ૦ જે શિષ્ય અભિમાની આપણી બુદ્ધિઈ કલ્પી ચીંતવી, સચ્છંદ૦ સ્વેચ્છાબુદ્ધિઈ કાજ કરઈ, કત્તો૦ તે શિષ્ય પરત્ર હિત પરલોકહિત કિમ કરઈ,

૧ ક મણ. ૨ ખ 'ઉષ્ણ' નથી. ૩ ક કન્હ. ૪ ગ 'કેવલી' નથી. ૫ ખ 'ન' નથી. ૬ ક કહિહિઉં

ગુરુઅણું ગુરુના ઉપદેશ વિણુ^{5A} ગુરુના ઉપદેશ ટાલી અનેરઉ હિતનઉ ઉપાય નથી. ૨૬. તથા.

[જે શિષ્ય અભિમાનથી સ્વેચ્છાબુદ્ધિએ કામ કરે તે પરલોકહિત કેમ કરી શકે ? ગુરુનો ઉપદેશ ટાળી અન્ય હિતનો ઉપાય નથી.]

થલો નિરોવયારી, અવિણીઓ ગલ્વિઓ નિરુવણામો,

સાહુજણસ ગરહિઓ, જણોવિ વયણિજજ્ય લહઇ. ૨૭

થલો જે શિષ્ય ઘાઢઉ અભિમાની નિરું નિરુપગારી કૃતદન, અવિં વડાં પ્રતિ આસનદાનાદિ વિનય રહિત, ગલ્વિં આપણાં ગુણનઉ જે ગર્વ કરઇ, નિરવં જે ગુરુઇ પ્રતિઇં નમઇં^૧ નહીં, તે સાહુજણં સાધુજન ઉત્તમ મહાત્માહઇં ગહિત^૨ નિંદે થાઇ, જણોવિં લોકઇ માહિ એ દુષ્ટચાર ઇસી વચનીયતા, અપવાદ પામઇ. ૨૭.

ઇસિઉં જાણતાઇ ભારેકર્મા જીવ ન બૂઝઇં, હલૂકર્મઉ જીવ થોડઇં બૂઝઇ ઇસિઉં કહઇ છઇ.

[જે શિષ્ય અભિમાની, નિરુપકારી, કૃતદન, અવિનયી, ગર્વિષ્ઠ, ગુરુને નહીં નમનારો છે તે ઉત્તમ મહાત્મા છતાં નિંદે બને છે.]

થોવેણ વિ સપ્પુરિસા^૩, સણકુમારુ વ્વ કેઇ બુજ્ઝંતિ,

દેહે ખણપરિહાણી જં કિર દેવેહિં^૪ સે કહિઅં. ૨૮

થોવેણં કેતલાઇ સત્પુરુષ થોડઇં વચનમાત્રિઇં બૂઝઇં, સણકું સનત્કુમાર ચકવર્તિની પરિઇં, સનત્કુમાર ચકવર્તિનઉ રૂપ એકવાર ઈંદ્રિઇં વખાણિઉં, 'તે જોવા બિ દેવ બ્રાહ્મણનાં રૂપ કરી આવિયા, તેહે રૂપ વખાણિઉં, ચકવર્તિ ગર્વિ ગિઉં^૫ 'તેતલઇં ચકવર્તિનઇં શરીરિ કર્મ લગઇ સાત મહારોગ સંકમિઆ, તિસિઇ તે બ્રાહ્મણરૂપ દેવરૂપ જોવા તેડિઆ, સભામાહિ વિશેષ આભરણશોભા કરી ચકવર્તિ ગર્વિઉ બઇઠઇ છઇ, તિહાં તે દેવ સરોગ સઇર દેખી કાલમુહા થિયા, દેહ ખણં જં કિરં તાહરઇ સઇરિ આજ લગઇ ક્ષણિક્ષણિ સાતે રોગે કરી રૂપની હાણિ હુઇ છઇ, ઇસિઉં તેહે દેવે કહિઉં, અમ્હે દેવ^૬ તાહરઉં જિ રૂપ જોવા ભણી આવિઆ, હૂંતા, પહિલઉં જિસિઉં ઈંદ્રિઇં તાહરઉં રૂપ વણીવિઉં તેહઉં જિ હૂંતઉં, હવ ક્ષણિક્ષણિ વિણસઇ છઇ, જં કાંઈ જાણઇં તે કરિ, ઇમ કહી દેવ સ્વર્ગિ ગયા, એતલઇં વચનમાત્રિઇં ચકવર્તિ બૂધઉં^૭, રાજ્ય છાંડી દીક્ષા લીધી,

૧ ક 'નમઇ' નથી. ૨ ક ગર્વિત. ૩ ખ સપ્પુસા ૪ ખ દેહિં. ૫ ખ 'તે જોવા..... રૂપ વખાણિઉં' નથી. ૬ ક ગર્વિઉ. ૭ ખ 'તેતલઇં.... શોભા કરી' સુધીનો પાઠ ભેવડાયો છે. ૮ ખ દેવતા. ૯ ખ બૂઝિઉં.

સાતસઠે વરિસ રોગ અહિઆસિઆ, તેહે જિ બિહુ દેવે વૈદ્ય રૂપ કરી પરીક્ષા કીધી, પુણ ન ક્ષુભિઉ, તપનઈ^૧ માહાત્મ્યઈ, થૂંકિઈ આપણી આંગુલી સુવર્ણમય કરી લબ્ધિ દિખાડી, પુણ ચિકિત્સા કરાવિવા ઊપરિ મન ન હૂઈ, રોગ આપહણી વિલય ગિયા. પછઈ લાખ વર્ષ દીક્ષા પાલી, સનત્કુમાર રિષિ સનત્કુમાર દેવલોકિ^૨ પહુતઉ. ૨૮.

રૂપનઉં અનિત્યપણઉં કહિઉં. બીજાંઈ સર્વ વસ્તુનઉં અનિત્યપણઉં^૩ કહઈ છઈ.

[હળુકર્મી જીવ થોડામાં પણ બોધ પામે. એક વાર ઈંદ્રે સનત્કુમાર ચકવર્તીનું રૂપ વખાણ્યું. આનો ગર્વ થતાં સનત્કુમારને શરીરે સાત મહારોગ પેદા થયા. એક વાર સભામાં અલંકારસજ્જ થઈ સનત્કુમાર બેઠા છે ત્યાં દેવે આવી કહ્યું 'રોગે કરીને તારું રૂપ નષ્ટ થયું છે.' આ વચનોથી સનત્કુમાર પ્રતિબોધિત થયા. રાજ્ય છોડી દીક્ષા લીધી. રોગની ચિકિત્સા કરાવવા ઉપર મન ન થયું. રોગ આપમેળે દૂર થયો. અંતે દેવલોકે ગયા.]

જઈ તા લવસપ્તમસુર વિમાણવાસી વિ પરિવડંતિ સુચ,
ચિત્તિજજંતં સેસં, સંસારે સાસયં ક્યરં. ૨૯

જઈ તાં જઈ લવસપ્તમ સુરવિમાનં અનુત્તર વિમાનના વસણહાર તેહઈ જઉ પરિવડઈં વ્યવન પામઈં, નીરોગ સમર્થ સંઠરના ધણીને સાતે સાસૂસાસે એક સ્તોક કહીઈ, એહવે સાતે સ્તોકે એક એક લવ કહીઈ, એહવા સાત લવ પાછિલઈ ભવિ આઊખઉં ઓછઉં હૂઈ, તીણઈં કરી અનુત્તર વિમાનિ જે હૂઆ, જઈ તેતલઉં પૂરઉં આઊખઉં હુઅત, તઉ મોક્ષ જિ જાઅતા, તે લવસપ્તમ દેવ કહીઈ, તેહઈ જઉ અસ્થિર તઉ, ચિત્તિજજંતં સંસાર માહિ બીજઉં વસ્તુ ચીંતવીતઉં, કેહઉં શાસ્વતઉં હુસિઈ, એતલઈં કાંઈં શાસ્વતઉં નથી ઈસિઉં ભાવ. ૨૯.

ઈંહ સહૂ અનિત્ય જાણી સંસારનાં સુખ ઊપરિ પ્રતિબંધ ન કરિવઉં, પરમાર્થવૃત્તિઈં, સંસારનઉં સુખ સુખઈં જિ ન કહીઈં, ઈમ કહઈં છઈં.

[અનુત્તર વિમાનના વાસી જ્યારે વ્યવે છે ત્યારે નીરોગી લવસપ્તમદેવને પણ અસ્થિરતા હોય છે. અહીં કાંઈ જ શાશ્વત નથી.]

કહ તં ભન્નઈં સુકખં, સુચિરેણ વિ જરસ દુકખમસ્થિયઈં,
જં ચ મરણાવસાણે^૪, ભવસંસારાણુબંધિ ચ. ૩૦

૧ ગ 'તપનઈ' નથી. ૨ ખ ત્રીજઈ દેવલોકિ. ૩ ક સ્તો... ૪ ખ દેવતા હૂઆ. ૫ ખ ભાષ (ખ). ૬ ખ, ગ ઈમ ૭ ક 'સુખઈ' નથી. ૮ ક મરણાવસાણો.

કહ તં કિમ તે સુખ સુખ કહીઈ, સુચિરેણ વિં ઘણઈ કાવિ જસસ દું
જેહ સુખ કેડાં દુઃખ અલ્લિયઈ, આવઈ, એ વાત અનુત્તર વિમાનનાં
પુણ્યાનુબંધિયા સુખ આશ્રી કહઈ, તેહઈ સુખ એવડાં તેનીસ સાગરોપમ લગઈ
ભોગવી છેહડઈ ગર્ભવાસનઉ^૧ દુઃખ આવઈ જિ તેહ ભણી સુખ ન કહિવરાઈ.
તથા. જં ચ મરં અનઈ વલી જે સુખ મરણાવસાણે છેહડઈ મરણિ આવિઈ
હૂતઈ ભવસંસાં ભવનરકાદિક દુર્ગતિ તે માહિ સંસાર ફિરવઈ, તેહનઉ અનુબંધ
વૃદ્ધિ જે કરઈ, તેહૂ સુખ કિમ કહીઈ, એ પાપાનુબંધિયાં સુખનરકાદિક દુર્ગતિ
જિ હેતુ હુઈ, તે એકૂ પરમાર્થિઈ સુખ ન કહિવરાઈ, સાચઈ મોક્ષનઉ સુખ તેહ
જિ સુખ કહીઈ, ઈસિઉ ભાવ. ૩૦.

એ એહઉ ઉપદેશ ભારકર્મા જવ હુઈ ઘણઈઈ કહીઈ^૨ તઉઈ ન લાગઈ,
એ વાત કહઈ છઈ.

[અનુત્તર વિમાનનાં પુણ્યાનુબંધી સુખ ૩૩ સાગરોપમ લગી ભોગવી અંતે
ગર્ભવાસનું દુઃખ આવે તેને સુખ કેમ કહેવાય ? મરણ, ભવ-નરકાદિ દુર્ગતિનું
દુઃખ સુખ કેમ કહેવાય ? સાચું મોક્ષનું સુખ.]

ઉવએસસહસેહિં વિ, બોહિજજંતો ન બુજઝઈ કોઈ,

જહ બંભદત્ત રાયા, ઉદાઈનિવમારઓ ચેવ. ૩૧

ઉવએં ઉપદેશને સહસેએ બોહિ બૂઝવી તઉઈ કો એક ભારકર્મ જવ
ન બૂઝઈ, જહ બં જિમ બ્રહ્મદત્ત ચકવર્તિ રાજા પાછિલા ભવનઈ ભાઈ ચિત્ર
મહાત્મા અનેક પરિ બૂઝવિઉ, પુણ^૩ બૂધઉ નહીં, મરી સાતમી નરગ પૃથ્વી ગિઉ,
અથવા, ઉદાઈનિવમારઓ ચેવં ઉદાઈ^૪ રાજાનઉ મારણહાર દ્રવ્યસાધુ દષ્ટાંત,
જિમ તીણઈ ઉદાઈરાય મારવા વયરી રાઈ મોકલિઈ હૂંતઈ^૫ ગુરુ^૬ કન્હઈ કપટિઈ
દીક્ષાવેષ લેઈ બાર વરસ થાકઉ, અનેક શાસ્ત્ર પઢિયાં, અનેક ગુરુના ઉપદેશ
સાંભલિઆ, તઉગિ લગારઈ વૈરાગ્ય નાવિઉ, પોસહ લીધઈ ઉદાઈ રાજાહૂઈ મારી
ગિઉ, તે અભવ્ય. ૩૧.

બીજાઈ જવ જે ઈમ ન બૂઝઈ તે દુર્ગતિઈ પડઈ, એ વાત કહઈ છઈ.

[સહસ ઉપદેશ છતાં ભારેકર્મી જવ બોધ પામે નહીં. જેમ બ્રહ્મદત્ત
ચકવર્તી પાછલા ભવના ભાઈએ અનેક પ્રકારે બોધ આપ્યા છતાં બોધ પામ્યા
નહીં ને સાતમી નરકે ગયા. એ જ રીતે ઉદાઈ રાજાને મારવા દ્રવ્યસાધુ ગુરુ
પાસે કપટથી દીક્ષાવેશ લઈ બાર વર્ષ સુધી શાસ્ત્રો ભણ્યા ને ઉપદેશ સાંભળ્યા

૧ અલ્લિય વાસનઉ ('અલ્લિયઈ... ગર્ભવાસનઉ'ને બદલે). ૨ ખ કહીઈ પણ તુગિ. ૩ ક
પુણ ન. ૪ ખ ઉદાચિન. ૫ ક 'મોકલિઈ' નથી.

તોપણ લગીરે વૈરાગ્ય પામ્યા નહીં, ને પોસહમાં હોવા છતાં ઉદાયી રાજાને માર્યો.]

ગયકન્ન ચંચલાએ, અપરિચ્ચતાઇ રાયલચ્છીએ,

જીવા સકમ્મ કલિમલ - ભરિઅભરા તો પડંતિ અહે. ૩૨

ગય. હાથિઆનઉ કાન જિમ ચંચલ અસ્થિર તિમ ચંચલ જે રાજ્યલક્ષ્મી અપરિ. ત્યજઇ નહીં, છાંડઇ નહીં, તે જીવ, સકમ્મ. આપણા કર્મ રૂપિઆ જે કલિમલ-કચરા તેહે ભરિચ. આપણા આત્માહૂં પૂરઉ ભાર કરી પડંતિ. નરકિ પડઇ. ૩૨.

પાછિલા ભવનાં પાપનઉ કિસિઉ^૧ કહીઇ, કેતલા^૨ ઇહલોકે જીવનાં ઇચ્યાં હુઇ, જે બોલી ન સકીઇ, એહ ઉપરિ દષ્ટાંત કહઇ છઇ.

[હાથીના ચંચળ કાનની જેમ રાજ્યલક્ષ્મી ચંચળ છે. જીવો કર્મ રૂપી મળના ભારથી નરકમાં પડે છે.]

બુત્તૂણ વિ જીવાણં, સુદુક્કરાયંતિ પાવ ચરિઆઇ,

ભયવં જા સા સા સા, પચ્યાએસો હુ ઇણમો તે.^૩ ૩૩

બુત્તૂણ. જીવનાં કેતલાંઇ પાવ. પાપચરિત્ર દુષ્ટ કર્તવ્ય બોલતાંઇ સુદુક્ક. ગાઢાં દુષ્ટર^૪ હુઇ, બોલાંઇ નહીં, જિમ એક ભીલ કોશાંબી નગરીઇ સમોસરણિ^૫ શ્રી મહાવીર કન્હઇ લાજતઉ^૬ મનિઇ સંદેહ પૂછઇ, પરમેશ્વર કહઇ, ભદ્ર વચનિઇ પૂછિ, પછઇ^૭ તે ભીલ કહઇ, ભયવં જા સા ભગવન્ યા સા^૮, ભગવન્ જે પ્રબલ રાગ માહરી બહિનિ એ કિસિઉ તેહ જિ, પરમેશ્વરિ આઇસ^૯ દીધઉ, સાસા, એ તેહ જિ, પચ્યાએસો, એ વાત ઉપરિ દષ્ટાંત, હે શિષ્ય તુઝહૂં કહિઉ એહ ભણી પાપકર્તવ્ય કિમઇ ન કરિવાં, જાસા સાસાની કથા લિખીઇ છઇ.

વસંતપુરિ, અનંગસેન સોનાર સ્ત્રીલંપટ, તીણઇ પાંચસઇ સ્ત્રી મેલી, એકઇહૂં બાહિરિ નીસરવા ન દિઇ, એક વાર મિત્રિઇ કિસિઉ પગરણિ આગ્રહ કરી આપણઇ ઘરિ તેડિઉ, નિવરઉ દેખી સવિહઉ સ્ત્રીએ સ્નાન-વિલેપન કરી આભરણ પહિરિયાં, હાથિ આરીસા લેઈ બઇઠી, તેતલઇ તે સોનાર આવિઉ, તીણઇ રીસાવિઇ એક સ્ત્રી મર્મિ આહણી મુઇ, બીજીએ બીહતીએ તેહ^{૧૦} ભણી આરિસા લાંખ્યા, તે સોનાના[ર] મૂંઉ, લોકાપવાદ બીહતી બીજી સઘલી જમહર કરી આગિ પ્રજ્વાલી મુઇ. એકઇ પાલિઇ એકઇ ઊણા^{૧૧} પાંચસઇ ચોર થિયાં,

૧ ગ 'કિસિઉ' બે વાર. ૨ ખ, ગ 'કેતલા' પછી 'પાપ'. ૩ ક પચ્યકખાએસો હુ ઇણમો તે. ૪ ખ સુદુક્કર ('ગાઢાં દુષ્ટર'ને બદલે). ૫ ખ, ગ શ્રી સમોસરણિ. ૬ ખ લાજઉ. ૭ ગ છઇ. ૮ ખ 'ભગવન્ યા સા' નથી. ૯ ગ આસિ. ૧૦ ક 'તેહ' નથી. ૧૧ ક જણા.

જે સ્ત્રી પહિલઉં મુઈ તે એકઈ ગામિ કહિનઉં બેટઉં હૂઉ, સોનારનઉં જીવ તેહની બહિનિ^૧ હુઈ, તે પાછિલા ભવનાંઈ અભ્યાસિઈ ઉત્કટ રાગ લગઈ રોતી રહઈ નહીં, એક વાર ભાઈનઉં હાથ ગુહ્ય દેસિ^૨ લાગઉ, રોતી રહી, પેલઈ^૩ તે ઉપાય જાણિઉ, વલી^૪ તેમ કરતઉં દેખી માયબાપે કાઢિઉ, તેહ ચોર માંહિ મિલિઉ, મૂલગઉ થિઉ, એક વાર તેહે ચોરે ધાડિ ગએ તે સ્ત્રી ચૌવનવયપ્રાપ્ત દીઠી, તે સ્ત્રી આપહણી આવી, તે ચોરહૂઈ મિલી, પાંચસઈની કલત્ર હુઈ, એક વાર તેહની દયા લગઈ ચોરે બીજી સ્ત્રી આણી, તીવ રાગ લગઈ તીણઈ નવી સ્ત્રી સાંસહી નહીં, ભોલવી કૂઈ પાડી, તે વાત જાણી, તેહનઈ ભાઈ પલ્લીપતિ ચીંતવિઉં, ઈસી તીવ રાગિ કિસિઉં તે એ માહરી બહિનિ નહીં, ઈસિઈ શ્રી મહાવીર સર્વજ્ઞ પાઉધારિયા સાંભલી સમોસરણિ આવી પૂછિઉં, ભગવન તે પાપિણી એ માહરી બહિનિ હુઈ, પરમેશ્વરિ કહિઉં એ તેહ જિ^૫, ઈસિઉં સાંભલી વૈરાગ્ય લગઈ બૂધઉ, બીજાઈ જીવ ઘણા બૂધા, ઈતિ કથા.^૬ ૩૩.

હવ ઈણઈ ચોરિ બહિન નઉં ગમન કીધઉં, તે દોષ પ્રકટ ન^૭ પ્રકાસિઉં, હવ આપહણઉ દોષ સમ્યગ્ પડિવજઈ, તેહહૂઈ ગુણ હુઈ, એ વાત ઉપરિ દષ્ટાંત મૃગાવતીનઉ કહઈ છઈ.

[જીવનાં કેટલાંયે પાપ એવાં ગાઢાં ને દુષ્કર છે જે બોલાય જ નહીં. એક ભીલ કોશાંબીમાં મહાવીર પ્રભુ પાસે સંદેહ પૂછે છે કે 'એ સ્ત્રી તે પ્રબળ રાગવાળી મારી બહેન જ ને ?' ત્યારે ભગવાને કહ્યું 'હા સાસા. એ સ્ત્રી તારી બહેન જ.'

જાસાસાસાની કથા : વસંતપુરનો અનંગસેન સોની સ્ત્રીલંપટ હતો. તેની પાંચસો સ્ત્રીઓમાંથી કોઈને બહાર ન જવા દે. એક વાર એના મિત્રે આ સૌને પોતાને ત્યાં તેડ્યાં. બધી સ્ત્રીઓ વસ્ત્રાભૂષણથી સજ્જ થઈ. પેલો સોની આવ્યો ને રિસાયો. એક સ્ત્રી મૃત્યુ પામી. બીજીએ ડરીને પતિ તરફ અરીસો નાખતાં પતિ મૃત્યુ પામ્યો. બધી સ્ત્રીઓ એની પાછળ ચિતામાં બળી મરી અને બીજે ભવે એક જ ગામમાં પાંચસો ચોર થઈ. જે સ્ત્રી પહેલી મરી હતી તે એક ગામમાં કોઈના પુત્ર રૂપે જન્મી ને સોનીનો જીવ તેની બહેન રૂપે જન્મ્યો. પાછલા ભવના અભ્યાસે તે બહેન ઉત્કટ રાગને લઈને રોતી રહે નહીં. એક વાર ભાઈનો હાથ બહેનના ગુહ્ય સ્થાને અડકતાં તે રોતી રહી. આમ ફરીથી આવી ચેષ્ટા જોઈ

૧ ખ પ્રદેસિ. ૨ ખ પઈલઈ. ૩ ખ, ગ વલી વલી. ૪ ગ કરઈ, તે. ૫ ગ 'તેહ જિ' પછી 'એ મઈ બહિનનું ગમન કીધઉં'. ૬ ગ 'ઈતિ કથા' નથી. ૭ ખ 'ન' નથી. ૮ ખ હિવ જે ગ હવ જે.

માબાપે પુત્રને કાઢી મૂક્યો. તે પુત્ર ચોરોમાં ભળી એક દિવસ ધાડમાં ગયો. એક ચૌવના સ્ત્રી એને આવી મળી ને પછી પાંચસો ચોરની પત્ની બની. પેલો ચોર બીજી સ્ત્રી લાવ્યો પણ તીવરાગવાળી પેલી પહેલી સ્ત્રીએ બીજીને ભોળવી કૂવામાં પાડી દીધી. આ વાત જાણી આ ચોરને થયું કે આ તીવરાગ કેવો ? શું એ બાળપણની મારી બહેન તો નહીં ?

ભગવાનને પુછાયેલા આ પ્રશ્નના જવાબમાં એમણે કહ્યું, 'હા તે જ ?' ભીલ વૈરાગ્ય પામ્યો. પણ પોતે બહેન સાથે સહગમન કરેલું તે દોષ ન પ્રકાશ્યો.]

પડિવજિજીગિણ દોસે, નિયએ સમ્મં ચ પાયવડિઆએ,

તો કિર મિગાવઈએ, ઉપન્નં કેવલ્ નાણ્. ૩૪

કોશાંબીનગરીઈ શ્રી મહાવીરનઈ સમોસરણિ ચંદ્રસૂર્ય આપણે મૂલગે^૧ વિમાનિ આવિઆ, તીણઈ અજૂઆલઈ મૃગાવતી મહાસતીઈ^૨ વેલા ન જાણી, બીજી ચંદનબાલા પ્રમુખ મહાસતી વેલાંઈ જિ ઉપાશ્રયિ આવી, ચંદનબાલા પ્રવર્તિની પડિકમણઉં કરી સજગ્રય કરી પોરિસિ ભણી સંથારઈ પહુડી છઈ, તિસઈ ચંદ્રસૂર્ય ગિયા પૂઠિઈ ઘાંઈસિઉં અંધારઉં પ્રસરિઉં દેખી મૃગાવતી^૩ ઉપાશ્રય આવી, ચંદનબાલાં શિક્ષા દીધી તેહણઈ કુલીનણઈ એવડી રાત્રિ એકલાં બાહિરિ રહિવઈ ન બૂજીઈ, પડિવ૦ પછઈ મૃગાવતી આપણઉં દોષ સમ્યગ્ પડિવજ, આજ પૂઠિઈ વલી એહઉં અપરાધ નહીં કરઉં, ઈસિઉં કહતી^૪ ચંદનબાલાનઈ પગિ પડી, તેતલઈ ચંદનબાલાણઈ^૫ નિદ્રા આવી, મૃગાવતીણઈ ખમાવતાંઈ જિ કેવલજ્ઞાન ઉપનઉં, ઈસિઈ અંધારઈ સંથારા ઢૂકડઉં સાપ જાતઉં દીકઉં, ચંદનબાલાનઉં હાથ પરહઉં કીધઉં, એતલઈ^૬ ચંદનબાલા જાગી પૂછઈ, કાં તમહે માહરઉં હાથ હલાવિઉં, મૃગાવતીઈ કહિઉં સાપ જાઈ છઈ, તેહ ભણી, ચંદનબાલા સાપ ન દેખઈ, મૃગાવતીન^૭ઈ^૮ કહિઉં તઉં કિમ દેખઈ છઈ, તુજા હ્રઈ કાઈ જ્ઞાન છઈ, તીણઈ કહિઉં કેવલજ્ઞાન, પછઈ^૯ ચંદનબાલા પશ્ચાત્તાપ કરી^{૧૦} મૃગાવતીને પગિ લાગી ખમાવતાં તેહણઈ કેવલજ્ઞાન ઊપાનઉં. ૩૪.

જિમ મૃગાવતીણઈ શિક્ષા દેતાં કષાય ન ઉપનઉં, ઇમ બીજાઈ જેહણઈ કષાય ન ઊપજઈ તે ઉત્તમ ઈસિઉં કહઈ છઈ.

[શ્રી મહાવીરના સમવસરણમાં સૂર્ય-ચંદ્ર આવ્યા હોઈ એમના અજવાળે મૃગાવતીને સમયની જાણ થઈ નહીં. જ્યારે ચંદનબાળા યથાસમયે ઉપાશ્રયમાં

૧ ખ 'મૂલગે' પછી 'જિ'. ૨ ગ 'મહાસતીઈ' નથી. ૩ ગ 'મૃગાવતી' નથી. ૪ ગ કહી. ૫ ખ 'ચંદનબાલાણઈ' નથી. ૬ ખ, ગ 'એતલઈ' નથી. ૭ ખ, ગ 'હ્રઈ' ('નઈ'ને બદલે). ૮ ખ, ગ છઈ. ૯ ખ, ગ કરતી.

સંથારે સૂઈ ગઈ. સૂર્ય-ચંદ્રની વિદાય પછી ગાઢ અંધારું થયું. મૃગાવતી ઉપાશ્રયે ગઈ. ચંદનબાળાએ શિખામણ આપી કે કુલીન સ્ત્રીએ મોડી રાત સુધી બહાર રહેવું યોગ્ય નથી. મૃગાવતી પોતાનો દોષ જાણી ચંદનબાળાને પગે પડી. ચંદનબાળાને નિદ્રા આવી. મૃગાવતીને કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યું. અંધારામાં ચંદનબાળાના સંથારા નજીક સાપ જોઈને મૃગાવતીએ ચંદનબાળાનો હાથ આઘો કર્યો. ચંદનબાળાએ જાગીને હાથ ખસેડવાનું કારણ પૂછતાં મૃગાવતીએ સાપ જોયાનું કહ્યું. ચંદનબાળાને તો સાપ દેખાયો નહીં. એટલે મૃગાવતીને કેવળજ્ઞાન થયાનું જાણી ચંદનબાળાએ પશ્ચાત્તાપપૂર્વક મૃગાવતીને ખમાવતાં એને પણ કેવળજ્ઞાન થયું.]

કિં સક્કા વુત્તું જે, સરાગ ધમ્મંમિ કોઈ અકસાઓ,

જો પુણ ધરિજજ ધણિઅં, દુવ્વયણ્ણજજલિએ સ મુણ્ણી. ૩૫

કિં સક્કાં કિસિઉં ઇમ કહી સકીઇ, હવડાંનઇ કાલિ સરાગદ્દેષિ ધમ્મિ વર્તતઇ કોઈં કો સર્વથા અકષાય છઇ, ઇમ ન કહવરાંઇં ઇસિઉં અભિપ્પાય, જો પુણ ધરિં ઇસિઇ છતઇ જે મહાત્મા કષાય ઊપજત્તા ધરઇ રાખઇ, ઉપશમાવઇ, દુવ્વયણ્ણં પરાયાં દુર્વચન રૂપિઆં ઈધણ તેહે ઉજ્જવાલ્યાઇ ઉદ્દીપ્પાઇ કષાયાગ્નિ જે ઉલ્લવઇ તે સરાગ ધમ્મંઇ માહિ વર્તતઉ મુનિ ઉત્તમ માગાત્મા કહીઇ. ૩૫.

હવ કષાયનઉં સ્વરૂપ કહઇ છઇ.

[હવેના કાળમાં કોઈ સર્વથા અકષાય નથી. જે મહાત્મા કષાય અટકાવે, ઉપશમાવે, કષાયાગ્નિ હોલવે તે ઉત્તમ.]

કડૂઅકસાયતરૂણં, પુષ્કં ચ ફલં ચ દોવિ વિરસાઇં,

પુષ્કેણ જાઇ કુવિઓ, ફલેણ પાવં સમાચરઇ. ૩૬

કડૂયં કષાય રૂપિઆ વૃક્ષ ગાઢા કડૂયા છઇ, કેતલાંઇં લીંબાદિક વૃક્ષનાં ફલ પાકાં પૂઠિઇં કાંઈ મધુરાં થાંઇં, પુણ પુષ્ક ચં એ કષાયવૃક્ષનાં ફૂલઇં નઇ ફૂલઇં બે વિરસ અતિ કડૂઆં જાણિવાં, એહનાં ફૂલ કેહાં, પુષ્કેણં જં કુપિઉં રીસાવિઉ થિકઉં^૧ વયરી ઊપરિ વિરૂં ધ્યાઇ ચીંતવઇ એ ફૂલ, ફલેણં અનઇ જે મારણકુટ્ટનાદિક કરી સમાચરઇ રોસનઉં ચીંતવવઉં કરઇ^૨, એ ફલ કહીઇં, એ કષાયવૃક્ષ આંહાં જેતલઇ માનિ ફૂલીઇં ફલીઇં^૩, આવતઇ ભવિ તેતલઇ^૪ માનિઇં જીવહૂઇં દુઃખ દિઇં, તેહ ભણી કષાય ન કરિવા. ૩૬.

૧ ક 'થિકઉં' (બે વાર). ૨ ખ, ગ જે મારણકુટ્ટનાદિક રીસનઉં ચીંતવવિવઉં સમાચરઇ કરઇ. ૩ ગ 'ફલીઇં' નથી. ૪ ગ 'તેતલઇ' બે વાર.

ભોગની ઇચ્છા કષાયનઉ હેતુ, તેહનઉ ત્યાગ કુણાં વિવેકીઇં જિ કરાઇ, અનેરઇં ન કરાંઇ, એહ ઉપરિ દષ્ટાંત કહઇ છઇ.

[કષાયવૃક્ષ ખૂબ કડવાં છે. કેટલાંક લીંબવૃક્ષનાં ફળ પાક્યા પછી મીઠાં બને પણ કષાયવૃક્ષનાં ફળ-ફૂલ કડવાં જ રહે છે. કોધિત જન દુશ્મન વિશે વરવું ચિંતવે એ ફૂલ અને મારકૂટ કરે એ ફલ. જેટલો કષાય ફૂલેફળે એટલો પરભવે જીવને દુઃખ આપે.]

સંતે વિ કોવિ ઉજ્જાઇ, કોવિ અસંતે વિ અહિલસઇ^૧ ભોએ,
ચયઇ પરપચ્ચએણ વિ, પભવો^૨ દક્કણ જહ જંબૂ, ૩૭

સંતે વિ. કો એક વિવેકીઉ પુરુષ^૩ છતાંઇ ભોગસુખ^૪ ઉજ્જાઇ, છાંડઇ^૫ શ્રી જંબૂસ્વામિની પરિ.^૬ તથા ચયઇ. કો એક પરપ્રત્યયઇ ભોગ છાંડઇ, એક છાંડતઉ^૭ દેખી આપણપઇં છાંડઇ, પભવો. જિમ પ્રભવઇં જિ શ્રી^૮ જંબૂ^૯ સ્વામિ નવપરિણીત આઠ કન્યા અનેઇ ૯૯ કોડિ સુવર્ણ છાંડતઉ દેખી ભોગસુખ છાંડ્યા, પાંચસઇં ચોર સહિત શ્રી જંબૂસ્વામિ સાથિઇં શ્રી સુધર્મસ્વામિ કન્હઇ દીક્ષા લીધી. ૩૭.

જિમ પ્રભવઉ ચોર બૂધઉ^૯ તિમ બીજા કૂરકર્મા જીવ ધર્મના પ્રભાવતઉ બૂઝઇં, ઇસિઉં કહઇ છઇ.

[કોઇ વિવેકીજન જંબૂસ્વામીની જેમ ભોગ સુખ છોડે; એકને છોડતો જોઇ બીજો પણ છોડે. જેમ પ્રભવે જંબૂસ્વામીને આઠ કન્યા ને સંપત્તિ છોડતા જોઇને પોતે પણ ભોગસુખ છોડી પાંચસો ચોર સહિત સાથે જ દીક્ષા લીધી.]

દીસંતિ પરમઘોરા વિ, પવરધમ્મપ્પભાવ પડિબુદ્ધ,
જહ સો ચિલાઇપુત્તો, પડિબુદ્ધો સુંસુમાણાએ. ૩૮

દીસંતિ. પરમઘોર ગાઢા રૌદ્રઇ જીવ પવર ધ. પ્રવર^{૧૦} પ્રધાન વીતરાગના ધર્મવચનનઇં પ્રભાવિઇં પ્રતિબૂધા દીસઇં, જહ સો. જિમ તે ચિલાતીપુત્ર કૂરઇ ચિકઉ, પડિબુ. સુંસુમાના જ્ઞાત ઉદાહરણ માહિ બૂધઉ સાંભલીઇં, તેહની કથા.^{૧૧} એ રાજગૃહનગરિ ધનશ્રેષ્ઠિનઇં બેટી સુંસુમાના, તેહનઉ પાલણહાર ચિલાતીપુત્ર નામિઇં દાસ તે વિરૂઇં ચેષ્ટા કરતઉ દેખી શ્રેષ્ઠિં બાહિરઉ કાઢિઉ, પાલિઇં જઇ પલ્લીપતિ ચોર થિઉ, એકવાર ઘણા ચોર મેલી રાજગૃહિ ધનશ્રેષ્ઠિનઇં ઘરિ

૧ ગ અહરલસઇ. ૨ ક પભવો. ૩ ગ 'પુરુષ' નથી. ૪ ગ 'ભોગ' નથી. ૫ ક 'છાંડઇ' નથી. ૬ ખ, ગ 'પરિ.' પછી 'કોઇ કો અવિવેકિ અસંઅ છતાઇં ભોગસુખ વાંછઇં પ્રભવઉ ચોરની પરિપરિ'. ૭ ખ તઉ ('એક છાંડતઉ'ને બદલે). ૮ ખ 'શ્રી' નથી. ૯ ખ બૂઝિઉ. ૧૦ ખ પ્રવચન. ૧૧ ગ 'તેહની કથા' નથી.

પઈકઉ, બીજા ચોર લક્ષ્મી લેઈ ગિયા, તીજઈ સુંસુમા બેટી ઊપાડી, માર્ગિ જાતાં કેડાં વાહર ઢૂકડી દેખી સુંસુમાનઉં મસ્તક છેદી લીધઉં, ધનશ્રેષ્ઠિ પાંચ બેટા સહિત વાહરઈ આવતઉં હૂંતઉં, તે પાછઉં વલિઉં, ચિલાતીપુત્રિ આગલિ મહાત્મા કાઉસ્સગિ રહિઉં દીઠઉં, ખાંડઉં ઊગામી ધર્મ પૂછિઉં, મહાત્માઈ ધર્મ કહિઉં^૧, ઉપશમ ૧ વિવેક ૨ સંવર ૩ ત્રિહુ પદે ધર્મ કહી આકાશિ ઊપરિઉં. ચિલાતીપુત્ર ત્રિહુઉં પદનઉં અર્થ વિમાસતઉં ખાંડઉં અનઈ સ્ત્રીમસ્તક પરહઉં મૂંકી તેહે જિ માહાત્માને પગલે કાઉસગિ રહિઉં લોહીનઈ ગંધિઈ વજતુંડ કીડી નીકલી, તેહે ખાજતઉં^૨ અઢાઈ દિન મહા^૩ કષ્ટ સહી^૪ આઠમઈ દેવલોકિ પહુતઉં. ૩૮.

જિમ ચિલાતીપુત્રિ આપણી પ્રતિજ્ઞા નિરવાહી, તિમ અનેરાઈ વિવેકિઆ નિર્વાહઈ. તેહ ઊપરિ ઢંઢણકુમારનઉં દષ્ટાંત કહઈ છઈ.

[અતિ રૌદ્ર જીવ વીતરાગના ધર્મવચન-પ્રભાવે બોધ પામ્યા, ચિલાતીપુત્રની જેમ. રાજગૃહ નગરમાં ધનશ્રેષ્ઠીએ ચિલાતીપુત્ર નામના દાસને કાઢી મૂક્યો. તે ચોર બન્યો ને એક દિવસ અન્ય ચોરો સાથે શ્રેષ્ઠીના ઘરમાં પેસી એમની પુત્રી સુપુષ્પાને ઉપાડી ગયો. રસ્તામાં કુમક આવતી જોઈ સુપુષ્પાનું મસ્તક છેદી નાખ્યું. આગળ જતાં એક મુનિને કાઉસ્સગમાં રહેલા જોયા. ચિલાતીપુત્રે ખડ્ગ ઉગામી ધર્મ પૂછતાં પેલા મુનિએ ઉપશમ, વિવેક, સંવર એ ત્રણ પદો કહ્યાં. ચિલાતીપુત્રે આ ત્રણ પદનો અર્થ વિચારતાં ખડ્ગ અને સ્ત્રીનું મસ્તક આઘાં મૂકી પોતે કાઉસ્સગમાં રહ્યો. લોહીની ગંધથી એકઠી થયેલી વજતુંડ કીડીઓ એમને ખાવા લાગી. અઢી દિવસ સુધી મહાકષ્ટ વેઠી તેઓ આઠમા દેવલોકે પહોંચ્યા.]

પુષ્કિઅ ફલિએ^૧ તહ પિઉઘરમ્મિ, તન્હાણુહા સમણુબદ્ધા,

ઢંઢેણ તહા વિસદ્ધા, વિસદ્ધા જહ સફલયા જાયા.^૨ ૩૯

પુષ્કિયં ઢંઢેણ કુમારના બાપ શ્રી કૃષ્ણનઉં ઘર ફૂલિઉં ફલિઉં, ધનધાન્યલક્ષ્મી^૩ કરી સમૃદ્ધ^૪ દાતાર છઈ, કૃપણનઉં ઘર લક્ષ્મી કરી ફૂલિઉં ફલિઉં^૫ હુઈ, પુણ^{૧૦} દીજઈ ભોગવીઈ નહીં, તેહ ભણી ફલિઉં^{૧૧} ન કહીઈ, ઈહાં બેઅ વાનાં છઈ, એહઈ^{૧૨} બાપનઈ ઘરિ છતઈ તણ્હા ણુહા તુષા અનઈ ભૂખ સમણુબદ્ધા, નિરંતર ઢંઢેણં ઢંઢેણકુમારિ તહા^{૧૩} વિં તિમ કિમઈ સહી, વિસદ્ધાં નિર્માયપણઈ, જહ સં જિમ સફલ હુઈ.

૧ ગ 'ધર્મ કહિઉં' નથી. ૨ ક ખાડતઉં. ૩ ખ માહિ. ૪ ખ 'સહી' પછી 'શુભ ધ્યાનિ મરી'.

૫ ખ ફલિઅ ૬ ખ જાજાયા ૭ ગ 'લક્ષ્મી' નથી. ૮ ખ સદ્દે. ૯ ખ, ગ 'ફલિઉં' નથી.

૧૦ ખ 'પુણ' નથી. ૧૧ ગ ફૂલિઉં. ૧૨ ગ એહનઈ.

કથા : ઢંઢણકુમારિ^૧ પાણિલઈ ભવિ પાંચસઈ હલ ઊપરિ રાયનઈ અધિકારીઈ છતઈ મધ્યાહ્ન વેલાં ભાતચારિપાણી આવિઆ પૂઠિઈ એકેકઈ ચાસ આપણઈ ક્ષેત્રિ^૨ દિવારતઈ^૩ પનરસઈ જીવહૂઈ અંતરાય કીધઈ. તે કર્મ ઢંઢણકુમારનઈ ભવિ શ્રી નેમિનાથ કન્હઈ દીક્ષા લીધી પૂઠિઈ ઉદય આવિઉં, નવબારહી^૪ દ્વારિકાનગરીઈ માહિ સૂઝતી ભિક્ષા ન લહઈ, તઉ અભિગ્રહ લીધઈ, પરાયુ આણિઉ આહાર મઈ ન લેવઈ, આપણી લબ્ધિઈ જઈ સૂઝતઉ આહાર લહઈ તઉ લિઉં, નહીંતરિ ન લિઉં^૫ ઈસિઉ અભિગ્રહ પાલતાં ઘણઉ કાલ ગિઉ, એકવાર શ્રીકૃષ્ણ^૬ શ્રી નેમિનાથ કન્હઈ પૂછિઉં, એતલાં માહાત્માં માહિ કઉણ ગાઢઉ દુષ્ટરકારક પરમેશ્વરિ કહિઉં, ઢંઢણકુમાર, પછઈ કૃષ્ણ મહારાય ભક્તિ લગઈ નગરીની સેરી માહિ ઢંઢણકુમાર^૭ વાંદિઉ, તે દેખી એકઈ શ્રેષ્ઠિઈ મોટા ભણી મોદક વિહરાવિયા, ઢંઢણકુમારિ શ્રી નેમિનાથ ભગવન પૂછિયા, માહરઉ અંતરાયકર્મ ક્ષય ગિઉં, પરમેશ્વરિ કહિઉં શ્રી કૃષ્ણની લબ્ધિ, તાહરી લબ્ધિ^૮ નહીં, પછઈ નીમાહ માહિ મોદક પરિઠવતાં કર્મક્ષય હૂઉ, કેવલજ્ઞાન ઊપનઉં. ૩૮.

જિમ એ ઢંઢણકુમાર મહાત્માહૂઈ આહારનઈ વિષઈ પ્રતિબંધ ન હૂઈ, અનઈ કાજ સરિઉં, તિમ સવિહઈ માહાત્મારહઈ આહારાદિકના પ્રતિબંધ ઊપરિ અધિકાર નહીં, એ વાત કહઈ છઈ.

[ઢંઢણકુમારના પિતા શ્રીકૃષ્ણનું ઘર ધનધાન્યથી સમૃદ્ધ છે. કંજૂસને ઘેર ગમે તેટલી લક્ષ્મી છતાં જો તે આપે કે ભોગવે નહીં તો ઘર ફળેલું ન કહેવાય. અહીં લક્ષ્મી હોવા છતાં નિરંતર તૃષ્ણા ને ક્ષુધા છે.

કથા : ઢંઢણકુમારે પાછલા ભવમાં ખેતરમાં ચાસ દેતાં પંદરસો જીવને અંતરાય દીધી. આ ભવમાં નેમિનાથ પાસે દીક્ષિત થવા પછી કર્મ ઉદયમાં આવ્યું. દ્વારિકામાં સૂઝતી ભિક્ષા ન મળતાં અભિગ્રહ લીધો. કે પોતાની લબ્ધિથી સૂઝતો આહાર પામું તો લઉં. આ અભિગ્રહ પાળતાં ઘણો સમય ગયો. એક દિવસ કૃષ્ણે ઢંઢણકુમારને વાંદ્યા એ જોઈ એક શ્રેષ્ઠીએ એમને લાડુ વહોરાવ્યા. ઢંઢણકુમારે નેમિનાથને પૂછ્યું કે ‘શું મારું અંતરાયકર્મ નષ્ટ થયું ?’ ભગવાને કહ્યું ‘આ કૃષ્ણની લબ્ધિ; તારી નહીં.’ તે પછી એ લાડુ પરઠવતાં ઢંઢણકુમારનો કર્મક્ષય થયો.]

૧ ખ ઢંઢણકુમારનઈ જીવિ. ૨ ખ ‘આપણઈ ક્ષેત્રિ’ નથી. ૩ ખ દિવરાવતઈ ઝ દિવરાવઈ તઈ. ૪ ખ નવબારહી ઝ નવબારી. ૫ ખ ‘નહીંતરિ ન લિઉં’ નથી. ૬ ખ કૃષ્ણમહારાયઈ. ૭ ખ ‘ઢંઢણકુમાર’ નથી. ૮ ખ ‘લબ્ધિ’ નથી.

આહારેસુ સુહેસુ અ, રમ્માવસહેસુ કાણણેસું ચ,
સાહૂણ નાહિ ગારો, અહિગારો ધમ્મકજજે સુ. ૪૦

આહારં શુભાસરસ આહારનં વિષયં અને ૩૬ વસ્ત્રપાત્રાદિકનં
વિષયં અને, રમ્માવસં ૩૬ આવાસ ઉપાશ્રયનં વિષયં અને, કાણણેં
કાનન વિચિત્ર વનનં વિષયં એતલાંનં વિષયં સાહૂણં માહાત્મારહં અધિકાર
નહીં, એહં ઊપરિ માહાત્માએ મોહ ન કરિવઉ, સારસંભાલ ચિંતાઇનઉ અધિકાર
નહીં, કિસ્યા ઊપરિ અધિકાર છઇ, અહિગાં તપનિયમસંયમાનુષ્ઠનાદિક
ધર્મકાર્યનં વિષયં અધિકાર છઇ, એહ વાત કિમ જાણીઇ, જેહ ભણી. ૪૦

[૩૬ આહાર, વસ્ત્રપાત્રાદિક, ઉપાશ્રય અને વનને વિશે મહાત્માએ મોહ
ન કરવો. એમનો અધિકાર તપનિયમસંયમનાં અનુષ્ઠાનો જેવાં ધર્મકાર્યને વિશે
છે.]

સાહૂ કંતારમહાભએસુ, અવિ જણવએ વિ મુઇઅમ્મિ,
અવિ તે સરીરપીડં, સહંતિ ¹ન² લયંતિ³ ય વિરુદ્ધ. ૪૧

સાહૂં સાધુમહાત્મા કંતાર અટવી માહિ રાજવિગ્રહાદિક મહાભય માહિ
વર્તતા, ન લયંતિ વિરુદ્ધ, અસૂઝતઉ ભાતપાણી ઊષધાદિક ન લિઇં ન વાવરઇં,
જણવએં જિમ મુદ્ધિત³ જનપદ-દેશ માહિ વર્તના ન લિઇં, તિમ તિહાંઇં ન લિઇં,
અવિ તેં વરિ તે સઇરની પીડા ભૂખતૃષાદિક દુઃખ સહઇં, અહીયાસઇં, પુણ
અસૂઝતઉં ન લિઇં, તેહ ભણી ઈસિઉ જાણીઇ⁴ આહારાદિકનાઇ] વિષય અધિકાર
નથી. ૪૧.

એતલઇં ઈસિઉં કહિઉં, આપદઇં આવી માહાત્મા દઢધર્મ હુઇં. કિમ.

[મહાત્મા જંગલમાં કે રાજવિગ્રહ જેવા મહાભયમાં પણ અશુદ્ધ
ભાતપાણી, ઔષધાદિ ન લે; જેમ લોકવસ્તીમાં ન લે એમ જ. ભૂખ-તરસ જેવી
શરીરની પીડા સહન કરે પણ અશુદ્ધ તો ન જ લે.]

જંતેહિં પીલિઆ વિહુ, ખંદગસીસા ન ચેવ પરિકુવિઆ,
વિઇયપરમત્યસારા, ખમંતિ જે પંડિઆ હુંતિ. ૪૨

જંતે. 'યંત્રઘાણી તીણઇં પીલીતાઇ હૂતા, ખંદગં શ્રી સ્કંદકસૂરિના શિષ્ય
પાંચસઇં મહાત્મા⁵, ન ચેવં કુપિયા નહી, તેહહૂઇં ક્રોધ લગારઇં ન ઊપનઉ,
ઇસી રહણ⁶ અનેરાઇ જે વિઇયં વિદિત જાણિઉ પરમાર્થસાર⁷ ધર્મનં સાર

૧ ખ નય. ૨ ગ લહંતિ. ૩ ગ મુદ્ધિત. ૪ ગ 'જાણીઇ' પછી 'તેહનઇ'. ૫ ખ વિયઇ...
૬ ગ યંત્રિ. ૭ ગ 'મહાત્મા' નથી. ૮ ગ પરિ. ૯ ગ 'સાર્થ' ('સાર'ને બદલે).

ક્ષમા જાણી છઇ જેહે ઇસિઆ જે પંડિત જાણ હુઇં તે સહુ સહઇં, પ્રાણે જાતે એ માર્ગતઉ ચલઇં નહીં, રીસ ન આણઇ.

કથા : શ્રાવસ્તીનગરીઇં જિતશત્રુ રાજા^૧ પુત્ર સ્કંદક તીણઇં આપણી બહિન ઇંદઇયશાનઉ^૨ ભર્તાર દંડકરાયનઉ પુરોહિત પાલક ધર્મનિંદા કરતઉ જીતઉ, પછઇ સ્કંદકુમારિ પાંચસઇં પુરુષ સહિત શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામિ કન્હઇ દીક્ષા લીધી, આચાર્ય હૂઆ, બહિન-બહિનેવી બૂઝવિયા^૩, કુંભકારકૃત ઇસિઇં નામિ નગરિ આવિઆ, પાલકિ ગુરુ રહિવાનઇ થાનકિ ભૂમિ માહિ^૪ હથિયાર સત્તાવિઆં, દંડકિરાયહૂઇં કહિઉં એ આચાર્ય ચારિત્ર ભાગઉ, પાંચસઇં સહસ્ર યોધી સુભટ લેઇ આવિઉ છઇ, તહારઉં રાજ્ય લેસિઇ, ન માનઇ તો જોઇ, હથિયાર ભૂઇ માહિ સાતિઆં છઇ, તે કાઢી દેખારિઆં, પછઇ રાજાં તેહ જિ નઇં^૫ આદેશ દીધઉ, તૂં જિમ જાણઇં તિમ કરિ, પછઇ તીણઇં પાલકિ અભવ્યિ પાંચસઇં મહાત્મા ઘાંણઇ ઘાલી પીલિઆ, ક્ષમા લગઇ કેવલજ્ઞાન ઉપાર્જી મોક્ષિ પહુતા, છેહડઇ શ્રી સ્કંદકસૂરિ એક^૬ ચેલાનઇં ઇસિઉં કહિઉં, એહહૂઇં પછઇ ઘાતિ જો પહિલઉં મજ્જહૂઇં પીલિ, તીણઇં દુષ્ટ પહિલઉં ચેલઉં^૭ પીલિઉ, તેહુ મોક્ષિ ગિઉ, પછઇ આચાર્ય પીલિઆ, તે રીસ લગઇ અગ્નિકુમાર દેવતા હૂઆ, તેહે પાલક સહિત દેસ સઘલઉઇ લાલિઉ, તિહાં દંડકારણ્ય હૂઉ. ૪૨.

^૧જિમ શ્રી સ્કંદકાચાર્યના શિષ્ય પ્રાણેએ જાતે કુપિઆ નહીં, તિમ બીજેઇ^૮ મહાત્મા કોપ ન કરિવઉ, એ વાત કહઇ છઇ.

[ઘાણીમાં પિલાતા છતાં સ્કંદસૂરિના શિષ્ય પાંચસો સાધુ કોધિત થયા નહીં. ધર્મનો સાર ક્ષમા છે એમ જે જાણે છે તે સહન કરે છે. પ્રાણ જાય તોયે ધર્મમાર્ગથી ચલિત થતા નથી.

કથા : શ્રાવસ્તીમાં જિતશત્રુ રાજાના સ્કંદક નામે પુત્રે પોતાના બનેવીના પુરોહિત પાલકને જીતી લીધો. તે પછી સ્કંદકે ૫૦૦ પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી. બેનની નગરીમાં આવ્યા. પાલકે રાજાને ભંભેરણી કરી કે આ ચારિત્રબ્રષ્ટ સાધુ પાંચસો યોદ્ધાઓ લઈને આવ્યા છે ને તમારું રાજ્ય પડાવી લેશે. પછી રાજાનો આદેશ મેળવી પેલા પાલકે પાંચસો સાધુઓને ઘાણીમાં પીલ્યા. કોધિત ન થતાં એમણે ક્ષમા રાખી. તે બધા કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા.]

૧ ખ રાયનઉ ં રાય. ૨ ખ, ગ પુરંદરયશાનઉ. ૩ ખ, ગ બૂઝવિવા. ૪ ખ 'ભૂમિ માહિ' પછીનો પાઠ 'હથિયાર સત્તાવિઆં... તો જોઇ' નથી. ૫ ગ તેહ જિ હૂઇ. ૬ ક એ ૭ ખ ચેલઉ જિ. ૮ ખ બીજીએ ગ બીજે.

જિજ્ઞવયજ્ઞસુઈસકન્ના, અવગયસંસારઘોરપેઆલા,

બાલાજ્ઞ ખમંતિ જઈ, જઈ તિં કિં ઇત્ય અચ્છેરં.^૧ ૪૩

જિજ્ઞ. જિનવચન શ્રી સર્વજનાં બોલિઆં કષાયનાં વિષમ વિપાક વિષઈઆં વચનનઈ સાંભલિવઈ કરી, જે સકર્ષ જાણ હૂઆ છઈ, અનઈ, અવગ. અવગત જાણિઉ ઘોર રૌદ્ર સંસારનઉ અસારતારૂપ પેયાલ વિચાર છઈ જેહે, બાલાજ્ઞ. ઇસ્યા યતિ માહાત્મા ^૨બાલમૂર્ખના કીધા ઉપસર્ગ જઈ ખમઈ^૩ સહઈ શ્રી સ્કંદકસૂરિના શિષ્યની પરિ, કિં ઇત્ય. તે ઇહાં કિસિઉ આશ્ચર્ય, યુક્તઉઈ જિ એ તેહા ઋષીસ્વર હુઈ. ૪૩.

કો ઇમ ચીંતવિસિઈ, એહાં કર્તવ્ય કુલીન જિ કરઈ, બીજા નહીં, તે નિષેધઈ છઈ.

[સર્વજનાં વચન ઝીલવામાં સાવધ બનેલા અને સંસારની અસારતા વિશે વિચારતા સાધુઓ બાલમૂર્ખોએ કરેલા ઉપદ્રવો સ્કંદસૂરિના શિષ્યોની જેમ સહન કરી લે છે.]

ન કુલં ઇત્ય પહાણં, હરિએસબલસ્સ કિં કુલં આસિ,

આર્કપિઆ તવેણં, સુરા વિ જં પજજુવાસંતિ. ૪૪

ન કુલં. ઇહાં ધર્મનઈ વિચારિ મોટઉ કુલ કાંઈ પ્રધાન કારણ નહીં, હલૂકર્માપણઉ જિ કારણ, હરિએ. હરિકેસબલ નામિઈ માતંગ ઋષિનઉ પસિઉં કુલ હૂતઉ, કાંઈ માતંગ કુલ ભણી રૂડઉ કુલ ન હૂતઉ, આર્કપિ. તણ ઉગ્ર તપિઈ કરી આર્કપ્યા આવજ્યા હૂંતા સુરા વિ. દેવઈ જેહ ઋષિની પર્યુપાસ્તિ સેવા કરઈ, મનુષ્યનઉ કહિવઉ કિસિઉ.

કથા : પાછિલઈ ભવિ પુરોહિત બ્રાહ્મણનઉ જીવ જાતિમદિઈ કરી હરિકેશ- [બ]લ માતંગ થિઉ, જાતિસ્મરણ પામી^૪ વૈરાગ્ય લગઈ^૫ માહાત્મા થિઉ, મહાતપનઈ પ્રમાણિ દેવતા એ સેવીઈ^૬, એકવાર વાણારસી નગરી બાહિરિ યક્ષના ભવન ઢૂકડઉ કાઉસ્સગિ રહિઉ છઈ, ઇસિઈ રાયની બેટી ભદ્રાઈ યક્ષ પૂજિવા આવીઈ દીઠઉ, મલિન દેહ ભણી થૂંકિઉ, યક્ષિઈ રીસાવિઈ તેહનઉ મુંહડઉ વાંકું કીધઉ, સઈરિ મહાપીડ ઊપજાવી, રાજા અનેકિ ઉપચાર કરાવિયા, ગુણ કિમ્હઈ^૭ હુઈ નહીં, તઉ યક્ષ પ્રત્યક્ષ હુઈ^૮ બોલઈ, તઉ એ સાજીવ થાઈ, જઉ એહ જિ

૧ ખ ઇછેરં. ૨ ગ બાલક મૂર્ખના કીધ. ૩ ગ 'ખમઈ' નથી. ૪ ગ 'ન હુઈ' ('કારણ નહીં'ને બદલે). ૫ ક 'સિઉં' નથી. ૬ ખ પ્રાંસિ ગ પ્રામી. ૭ ગ લહઈ. ૮ ખ 'સેવીઈ' પછી 'એ વાત કહઈ છઈ'. ૯ ખ 'કિમ્હઈ' પછી 'ન' વધારાનો ગ કમ્હિઈ ન હુઈ. ૧૦ ગ થઈ.

ઋષિનઉં પાણિગ્રહણ કરઇ, રાજા માનિઉં^૧, ભદ્રા પુરોહિતહૂં દીધી, કેતલઇ કાલિ તીજઇં પુરોહિતિ યાગયજવા આરંભિઉ, બ્રાહ્મણ ઘણા મેલિઆ છઇં, દૈવયોગ લગઇ તેહ જિ માતંગ ઋષિ ભિક્ષાનઇં કાજિઇં^૨ તીજઇં યજ્ઞપાટકિ આવિઉ, માતંગ અઇલઉ કુરૂપ દેખી બ્રાહ્મણ મારિવા લાગા, અધ્યક્ષઇં રીસાવિઇં લોહી વંમતા^૩ ભૂંઇં પાડિઆ^૪, કોલાહલ સાંભલી ભદ્રા તિહાં આવી, કહઇં રે પાપીઆઉ એ કિસિઉં કીધઉં, ન જાણઉ એ મહાતપસ્વી તે જીજઇં હઉં રાયની બેટી તૃણાની પરિ છાંડી, એહહૂં દેવસેવા કરઇં, પગિ લાગી ખમાવઉ, નહીંતઉ ભસ્મ કરિસિઇ, ભયભીત બ્રાહ્મણ સવે પગિ લાગા ખમાવઇં, મહાત્મા કહઇં પહિલઉં નઇં^૬ હવડાંઇં માહરઇં મનિ કોપ^૭ નથી, એ યક્ષઇં જિ નઉં કર્તવ્ય, પછઇં બ્રાહ્મણ સૂધઉં અન્નપાન તે ઋષિહૂં દિઇં^૮, યક્ષના હર્ષનઇં કારણિ માહાત્મા લિઇ, યક્ષ ગંધોદકપુષ્પવૃષ્ટ્યાદિ મહોત્સવ કરઇં, તે દેખી ઘણાં જીવ હુઇં ધર્મનઉ પ્રતિબોધ હૂઉ. ૪૪.

એ જીવ ભવિભવિ નવનવાં કુલ પામઇં, તેહ ભણી સિઉં કુલનઉ અભિમાન, એ વાત દેખાડઇ છઇં.

[ધર્મના વિષયમાં મોટું કુળ પ્રધાન કારણ નહીં, હળુકર્મીપણું જ કારણ છે. હરિકેશબલ નામે માતંગ ઋષિનું કુળ કાંઈ ઊંચું નહોતું, તોયે એમના ઉગ્ર તપે કરીને આકર્ષિત દેવોએ ઋષિની સેવા કરી તો મનુષ્યોની તો વાત જ શી ?

કથા : વારાણસી નગર બહાર કાઉસ્સગમાં રહેલા હરિકેશબલ માતંગ ઋષિ પર યક્ષની પૂજા કાજે આવેલી રાજાની પુત્રી ભદ્રા થૂંકી. એથી યક્ષે એનું મોં વાંકું કરી નાખ્યું. ભદ્રાના શરીરે પીડા થતાં યક્ષે પ્રત્યક્ષ થઇને એનું પાણિગ્રહણ ઋષિ સાથે કરવાનું કહ્યું. રાજાએ ભદ્રા પુરોહિતને આપી. તે પુરોહિતે આરંભેલા યજ્ઞમાં પેલા માતંગઋષિ ભિક્ષા કાજે આવ્યા. એનું કુરૂપ જોઈ બધા બ્રાહ્મણો એમને મારવા લાગ્યા. ત્યારે ભદ્રા ત્યાં આવીને કહે ‘જે મહાતપસ્વીએ રાજાની પુત્રીને તૃણની જેમ ત્યજી તે આ છે. એમની ક્ષમા માગો.’ બ્રાહ્મણોએ પગે લાગી ક્ષમા યાચી. મહાત્મા કહે છે ‘પહેલાં ને હમણાં મારા મનમાં કોઈ રોષ નથી. આ તો યક્ષનું કામ છે.’]

૧ ખ, ગ ‘માનિઉં’ પછી ‘યક્ષિઇં મહાત્મા નઉં સઇર અધિષ્ટ નઇં પરિણી વિડંબી રાતિઇં, મહાત્મા છાંડી નાહઉ, રાજાં ઋષિપત્ની ભણી’ પાઠ વધારાનો. ૨ ક કાનઇં કાજિઇં. ૩ ક મઇલઉ દેખી કુરૂપ. ૪ ક વમાતા ૫ ખ પડિયા ગ પાડ્યાં. ૬ ગ ‘નઇં’ નથી ૭ ગ કોધ. ૮ ગ ઋષિનઇં દીધઉ (‘ઋષિ હૂં દિઇં’ને બદલે).

દેવો નેરઈઉત્તિ અ, કીડપયંગુ ત્તિ માણુસો વેસો^૧,
 રૂવસ્સી અ વિરૂવો, સુહભાગી દુકખભાગી અ. ૪૫
 રાઉત્તિઅ દમગુત્તિ અ, એસ સપાગુ ત્તિ એસ વેયવિભિ,
 સામીદાસો પુજ્જો ખલુ ત્તિ અધણો ધણવઈ ત્તિ. ૪૬
 ન વિ ઇત્થ કો વિ નિયમો, સકમ્મ વિણ્ણિવિક્ક^૨ સરિસ ક્યચિક્કો,
 અન્નન્નરૂવવેસો, નડુ વ્વ પરિયત્તએ જ્જવો. ૪૭

દેવો. એહ જિ જવ કેતીવારઈ ધર્મનઈ પ્રમાણિ [દે]વ થાઈ, નેર. તેહ જિ પાપનઈ વિશેષિ નારકી થાઈ, કેતીવારઈ કૃમિ પ્રમુખ કીડઉ થાઈ, કેતીવારઈ પતંગિઆ પ્રમુખ તિર્યચ થાઈ, કેતીવારઈ એ જવ મનુષ્ય થાઈ, કેતીવારઈ રૂવસ્સી. રૂપવંત^૩ થાઈ, કુરૂપ પુણ થાઈ^૪, 'કેતીવારઈ સુખભાગી સુખીઉ દુઃખભાગી દુઃખીઉ થાઈ. છ. એહૂ જ જવ^૫ કેતીવારઈ રાજા પૃથિવીપતિ થાઈ, કેતીવારઈ દ્રમક-ભીખારી થાઈ, કેતીવારઈ એહૂ જ જવ શ્વપાક ચંડાલ થાઈ, કેતીવારઈ વેદનઉ જાણવા રૂપ^૬ બ્રાહ્મણ થાઈ, કેતીવારઈ સ્વામી ઘરનઉ ધણી થાઈ, કેતીવારઈ દાસ થાઈ, કેતીવારઈ તેહૂ જ^૭ સવિહઓનઈ માન્ય થાઈ, કેતીવારઈ ખલ-દુર્જન-નિંદા^૮ થાઈ, ^{૧૦}તેહૂ જ જવ નિર્ધન થાઈ, કેતીવારઈ તેહૂ જ જવ ધનપતિ લક્ષ્મીપતિ થાઈ. છ. ન વિ ઇત્થ. એ સંસાર માહિ કાંઈ નિયમ^{૧૧} જે જિસિઉ છઈ તે આગલિ તિસિઉ જિ થાઈ, ઇયમ નિશ્ચય કો નથી, સકમ્મ. સ્વ આપણાં કર્મનઉ વિનિવેશ નીપજાવતઉ^{૧૨} તેહ સરિસ સરીખી ચેષ્ટા કરતઉ જવ ભવિભવિ પાલટાઈ, અન્નન્ન. અન્યાન્ય નવનવાં રૂપ વેષ કરતઉ^{૧૩} નડુ વ્વ નટાવાની પરિ^{૧૦A} પરાવર્તઈ ભમઈ. ૪૫-૬-૭.

ઇસિઉ સંસારનઉ અસ્થિરપણઉ જાણી વિવેકિઆ ધનાદિકનઈ લોભિઈ ન વાહીઈ, મોક્ષઈ જ વાંછઈ, શ્રી વયરસ્વામિની પરિ, તે દષ્ટાંત કહઈ છઈ.
 [જે જવ ધર્મને લઈને દેવ થાય એ જ જવ પાપને લઈને નારકી પણ થાય. ક્યારેક કીડો-પતંગિયું જેવી તિર્યચ ગતિ પામે, ક્યારેક મનુષ્ય થાય. એમાંવે

૧ ખ એસો. ૨ ક વિણ્ણિક્ક. ૩ ખ એ જવ રૂપવંત. ૪ ખ કેતીવારઈ કુરૂપ થાઈ ('કુરૂપ પુણ થાઈ'ને બદલે) ગ કેતીવારં કરૂપ પુણ થાઈ. ૫ ગ કેતીવાર સુહ સુખભાગીઉ હુઈ, દુકખ. કેતીવાર દુઃખભાગીઉ હુઈ. ૬ ગ 'કેતીવારઈ રાજા પૃથિવીપતિ થાઈ' નથી. ૭ ખ જાંણ વારૂ ('જાણવા રૂપ'ને સ્થાને) ગ વેદીઉ બ્રાહ્મણ. ૮ ખ, ગ પૂજ્ય ૯ ખ 'નિંદા' નથી. ૧૦ ખ 'કેતીવારઈ તેહ જિ ધનવંત લક્ષ્મીવંત થાઈ, કેતીવારઈ નિર્ધન થાઈ'. ૧૧ ગ નિયમ નહી. ૧૨ ક, ગ નીપજાવિવઉ. ૧૩ ખ, ગ કરતઉ એ જવ.

કોઈ વાર સુરૂપ-કુરૂપ, સુખી-દુઃખી, રાજા-રંક, ચંડાળ-બ્રાહ્મણ, સ્વામી-દાસ થાય. સંસારનું આવું અસ્થિરપણું જાણી વિવેકી જીવ મોક્ષ જ ઇચ્છે.]

કોડીસએહિં ધણસંચયસ્સ, ગુણસ્સભરિઆઇ કન્નાએ,
નવિ લુદ્ધો વયરરિસી, અલોભયા એસ સાહુણં. ૪૮

કોડી૦ ધણસંચય રત્નસુવર્ણાદિક દ્રવ્યની કોડિનાં સંઠે ધણાં તેહે કરી સહિત ગુણસુ૦ રૂપ સૌભાગ્યાદિક ગુણે ભરી^૧ પૂરી કન્યા, તેહનઇ વિષઇ નવિ લુ૦ તે શ્રી વયરસ્વામિ લોભિ ન ગ્યા, મનિઇંઇ ન વાંછી, અલોભયા૦ ઇસિ નિર્લોભતા સવિહુ એ માહાત્માએ કરિવી.

કથા : પાડલીપુરિ ધનસાર્થવાહન ઘરિ રહી મહાસતીનઇં મુખિ શ્રી વયરસ્વામિના ગુણ સાંભલી સાર્થવાહનની બેટી ઇસી પ્રતિજ્ઞા કરઇ, આજઇ ભવિ શ્રી વયરસ્વામિ ટાલી બીજાનઉં પાણિગ્રહણ ન કરઉં, ઇસિઇ એક વાર શ્રી વયરસ્વામિ તીજઇ નગરિ પાઉંધારિઆ ધનસાર્થવાહ અનેકિ સુવર્ણરત્નની કોડિ સહિત આપણી કન્યા લેઇ શ્રી વયરસ્વામિ કન્હઇ આવિઉ, ભગવંત તે સાર્થવાહ બૂઝવિઉ, તેહની બેટી બૂઝવી, દીક્ષા લિવરાવી લગાર મનિ લોભ ન આણિઉ. ૪૮.

એ વયરસ્વામિનઉં કાંઇ આશ્ચર્ય નહીં કાં જેહ ભણી મહાત્મા ઇચ્ચાઇ જિ હુઇં, એ વાત કહઇ છઇ.

[ધન કે કામિની પ્રત્યે વયરસ્વામી લોભાયા નહીં. આવી નિર્લોભતા સૌએ રાખવી.

કથા : ધનસાર્થવાહની પુત્રીએ વયરસ્વામીની ગુણપ્રશંસા સાંભળી એમના સિવાય અન્ય કોઈને નહીં વરવાનો નિશ્ચય કર્યો. વયરસ્વામી નગરમાં પધારતાં ધનસાર્થવાહ પુત્રીને લઈને વયરસ્વામી પાસે આવ્યા. એમણે પિતા-પુત્રીને બોધ પમાડી દીક્ષા લેવડાવી. પોતે મનમાં લગારે લોભ ન આણ્યો.]

અંતેઉરપુરબલવાહણેહિં વરસિરિઘરેહિં મુણિવસહા,

કામેહિં બહુવિહેહિં અ, છંદિજજંતા વિ નિચ્છંતિ. ૪૯

અંતેઉર૦ મુનિ વૃષભ સુસાધુ મહાત્મા, અંત:પુર રૂપવંત સ્ત્રી પુર નગર બલતુરંગમાદિક કટાકવાહનરથસુખાસનાદિક વરસિરિ૦ વર પ્રધાન શ્રી ગૃહ દ્રવ્યભંડાર, કામે૦ કામ રૂડા શબ્દરૂપ^૨ રસસ્પર્શ બહુવિધ^૩ નાના પ્રકાર એતલે એહે પદાર્થે છંદિ૦ નિમંત્રીતાઇ હૂંતા એકઇ^૪ વસ્તુ ન વાંછઇ, એ પરિગ્રહ

૧ ખ દ્રવ્ય ('દ્રવ્યની કોડિ'ને બદલે) ૨ ખ કરી. ૩ ખ 'રૂપ' નથી. ૪ ગ બહુ ૫ ગ એક.

અનર્થહેતુ, ઇમ કહઈ છઈ. ૪૯.

[ઉત્તમ મુનિવરો સ્ત્રી, અંતઃપુર, લશ્કર, વાહન, ગૃહ, દ્રવ્યભંડાર - એકે વસ્તુની ઇચ્છા નથી કરતા. પરિગ્રહ અનર્થનો હેતુ છે.]

છેઓ ભેઓ વસણં, આયાસકિલેસભયવિવાગો^૧ અ,

મરણં ધમ્મબંસો, અરઈ અત્થા ઉ સવ્વાઈ. ૫૦

છેઓ. છેદ કર્ણાદિકનઉં ત્રોડિવઉં, ભેદ ખડ્ગાદિક કરી વિદારિવઉં, અથવા સ્વજનાદિક સિઉં વિઘટિવઉં, વસણાં વ્યસનચૌરાદિકની કીધી આપદ આયાસ દ્રવ્ય ઉપાર્જિવાનઈ કાજિઈ^૨ સઈરનઉં શ્રમ કલેશભૂખતૃષ્ણાદિકનઉં સહિવઉં ભય બીહવઉં, વિવાદ કલહ^{૧૦}વઢાવડિ^૩ અનઈ મરણ અનઈ ધર્મનઉં ભંશ ધર્મતઉં^૪ ચૂકિવઉં, સદાચારનઉં છાંડિવઉં, અરતિ મનનાઉં ઉદેગ, અત્થાઉં. એતલાં બોલ સઘલાઈ એકી^૫ જીવ અર્થ તઉં પામઈ, લોભ લગઈ આપણપઈ કરઈ, અથવા અનેરા થિકઉં પામઈ. ૫૦.

ચારિત્રનઈ અર્થહૂઈ પરસ્પરિઈ વિરોધ કહઈ છઈ.

[છેદન, ભેદન, સ્વજનવિયોગ, વ્યસન, ચોરી, ભૂખ-તૃષ્ણા, શરીરકષ્ટ, કલહ, મરણ, ધર્મબ્રષ્ટતા, સદાચારત્યાગ - આ બધું જીવ અર્થ (પરિગ્રહ) માટે કરે છે.]

દોસસયમૂલજાલં, પુવ્વરિસિવિવજિજઅં જઈ વંતં,

અર્થં વહસિ અણ્ણર્થં, કીસ અણ્ણર્થં^૬ તવં ચરસિ. ૫૧

દોસ. દોષ રાગાદિક અથવા જીવવધાદિક તેહનાં સઈનૂ મૂલજાલ^૭ મૂલનાં સમૂહ જાણિવાં, જિમ મૂલ થિકઉં વૃક્ષ ઊપજઈ તિમ જીવવધાદિક દોષનાં સઈ થિકઉં અર્થ ઊપજઈ ઇસિઉ ભાવ, પુવ્વ. એ અર્થ પૂર્વ ઋષીશ્વરે વિશેષિઈ વર્જિઉ, પરિહરિઉ, વંતં^૮ દીક્ષા લેતાં^{૧૦} વમિઉ ત્યજિઉ, અર્થં વ. એહઉ અર્થદ્રવ્ય, અણ્ણર્થં, નરકાદિક દુઃખ રૂપ અનર્થનઉં કારણ, જઈ તઉં વહસિ ધરસિ હે શિષ્ય મૂર્ખ કીસ. તઉં તઉં કિસ્યાં ભણી^{૧૧} અનર્થક^{૧૨} તપ સમાચરઈ છઈ, અનર્થનઈ^{૧૩}

૧ ક વિવાઓ. ૨ ખ 'કાજિઈ' નથી. ૩ ગ વિઢવાડિ. ૪ ઝ ધર્મભંશ તઉં ('ધર્મનઉં ભંશ ધર્મતઉં'ને બદલે). ૫ ખ 'એકી' નથી. ૬ એ ૬ ખ નિરત્વં. ૭ ખ, ગ 'મૂલજાલ' પછી 'મૂલગૂં જાલ જિમ જાલ મત્સ્ય લેવાનઉં હેતુ, તિમ એ અર્થ સર્વ દોષ આંજિવાનઉં કારણ અથવા જે દોષનાં સઈ તે અર્થરૂપીયા વૃક્ષનાં મૂલ જાલ જાલ' મૂલનાં સમૂહ જાણિવાં (' અવતરણનો પાઠ વધારાનો). ૮ ગ 'જિમ...તિમ' નથી. ૯ ખ જઈ વંતં. ૧૦ ખ યતિ મહાત્માએ દીક્ષા લેતાં ('દીક્ષા લેતાં'ને બદલે). ૧૧ ગ કારણ. ૧૨ ખ, ગ અનર્થ નિરર્થક. ૧૩ ખ, ગ અર્થનઈ.

ધરિવં તપદીક્ષા સહૂ નિરર્થક થાઇ, ઇસિઉ ભાવ. ૫૧. તથા.

[અર્થદ્રવ્ય એ રાગ, જીવહત્યા એ સૌનું મૂળ કારણ છે. જેમ મૂળમાંથી વૃક્ષ ઊપજે તેમ જીવવધાદિ દોષ દ્વારા અર્થ ઊપજે છે. ઋષિવરોએ એથી જ દીક્ષા લેતાં એ અર્થદ્રવ્યનો ત્યાગ કર્યો છે. એ અર્થ જ અનર્થ છે. આ અનર્થને ધારી રાખતાં તપ-દીક્ષા સૌ નિરર્થક બને છે.]

વહ બંધણમારણસેહણાઓ, કાઓ પરિગ્ગહે નત્થિ,

તં જહઇ પરિગ્ગહચ્ચિય, જઇધમ્મો તો નણ્ણ પવંચો. ૫૨

વહં વધ યષ્ટિ મુષ્ટ્યાદિકે કૂટવઉં, બંધનદોર આઠીલિ કરી બાંધિવઉં, મારણ નિટોલ મારિવઉં, સેધના^૧ નાના પ્રકાર કદર્થનાનઉં કરિવઉં, કાઉં એતલા બોલ કુંણકુંણ પરિગ્ગહ છતઇ નથી, સઘલાઇ છઇં, તં જઇં ઇસિઇઇ છતઇ જઇ મહાત્માએ પરિગ્ગહ કીજઇ, જઇં તઉ યત્તિ ધર્મ મહાત્માનઉ ધર્મ તણઉ નિશ્ચયઇં પ્રપંચ જિ વિડંબનાઇ જિ જાણિવી, માહાત્માના વેસનઇં મિસિઇં જાણે એ લોકઇં જિ મુસઇં છઇં, ઇસિઉ જાણિવઉં. ૫૨.

એ બાહ્ય દ્રવ્યત્યાગ ઊપરિ ઉપદેશ^૨ કહિઉં, હવઇં કો કુલનઉ અહંકાર ધરઇ, તેહહૂઇં ઉપદેશ કહઇ છઇં.

[પરિગ્ગહમાં વધ, બંધન, મારપીટ વગેરે સત્તામણી છે. આમ છતાં જો મહાત્મા પરિગ્ગહ કરે તો એમનો સાધુધર્મ પ્રપંચ જ જાણવો.]

કિં આસિ નંદિસેણસ્સ કુલં, જં હરિકુલસ્સ વિઉલસ્સ,

આસી પિઆમહો સુચરિએણ, વસુદેવનામુત્તિ. ૫૩

વિજ્જાહરીહિં સહરિસં નરિદ્દહુહિઆહિં અહમહંતીહિં,

જં પત્થિજજઇ તઇઆ, વસુદેવો તં તવસ્સ ફલં. ૫૪

કિં આસિં નંદિસેણ મહાત્માનઉ કુલ કિસિઉ હૂતઉં^૩, નિર્નામ ભણી કાંઇ રૂડઉં ન હુતઉં^૪, તઉઉ જં હરિં જં હરિકુલ યાદવનઉ કુલ વિપુલ વિસ્તીર્ણ તેહનઉ પિતામહ હૂઉ, સુચરિત^૫, રૂડઉ ચારિત્ર વૈયાવૃત્યાદિ કર્તવ્ય તીણઇ કરી વસુદેવ ઇસિઇ નામિઇ બીજઇ ભવિ હૂઓ, તેહ ભણી રૂડઉ કર્તવ્યઇ જિ પ્રધાનકુલ કાંઇ નહીં. છ. વિજ્જાં અનઇ વિદ્યાધરીએ સહર્ષ હર્ષાએ અનઇ નરેંદ્રહુહિતા એ રાયની બેટીએ, અહમં અહમહમિકાપૂર્વક સ્પર્ધા કરી જં પત્થિં. જં તે વસુદેવ તઇઆ તીણઇ કાલિ પ્રાર્થાઇ, પાણિગ્રહણઇ કારણિ^૬ વાંછીઇ, તં

૧ ગ સેચના. ૨ ખ દિઇ છઇ ('કહિઉં....કહઇ છઇ'ને બદલે). ૩ ગ હૂઉં. ૪ ગ હૂઅં. ૫ ગ કાજિ.

તવસ્સ૦ તે પાછિલઈ ભવિ કીધઉ જે વૈયાવૃત્પ્યાદિક તપ તેહનઉ ફલ જાણિવઉં.

કથા : નંદશ્રી ગ્રામિ દાલિદી નિર્નામ બ્રાહ્મણનઉ બેટઉ નંદિષેણ તેહનાં જાતમાત્રનાં માયબાપ મૂયાં, માઉલાનઈ ઘરિ કાજકામ કરઈ, માઉલાનઈ સાત બેટી છઈં ¹ તે સાતઈં નંદિષેણહૂઈં ઉદવી², પુણ કહઈં વરિ અમ્હે પ્રાણ છાંડઉં પાણિગ્રહણ³ ન કરઉં, ઈસિઉં આપણઉં દૌર્ભાગ્ય દેખી નંદિષેણિઈં દીક્ષા લીધી, પાંચસઈયા ગચ્છનાં વેઆવચ્ચ મઈં જિ કરિયાં, ઈસિઉં અભિગ્રહ લીધઉં, નિરંતર છઠ્ઠ છઠ્ઠ⁴ પારણઉં કરઈ, એકવાર ઈંદિઈં પ્રશંસા કીધી, તે અણસદહતા દેવ બિ પરીક્ષા કરિવા આવ્યા, નંદિષેણહૂઈં છઠ્ઠનઉં પારણઉં કરિવા બઈંસતાં, એકઈં દેવિ મહાત્માનઈં રૂપિઈં આવી કહિઉં, એકઉં મહાત્મા ગાઢઉં અતિસારિઉં ગ્લાન બાહિરિ વનમાહિ છઈં, તઉં તઉં એવડઉં અભિગ્રહ લેઈં નઈં નિશ્ચિંત થિકઉં ખાવા બઈંસઅં છઅ, તઉં નંદિષેણ કઉલ પરહઉં મૂકી ગ્લાનનઈં કારણિ પાણી વિહરવા ગિઉ, દેવ પાણી અસૂઝતઉં કરઈ, ત્રીજી વારઈં ફિરતઈં⁵ સૂઝતઉં પાણી લાધઉં, તે લઈં ગ્લાન મહાત્મા કન્હઈં ગિઉ, તે મહાત્મા અનેક કર્કશ વચન બોલઈ, તઉં નંદિષેણ આપણઉં જ દોષ મનમાહિ ચીંતવઈં⁶, તે મહાત્માનઉં સઈર વસ્ત્ર ધોએઈ, તે મહાત્માહૂઈં ખાંધિ ચડાવી નંદિષેણ ઉપાશ્રય ભણી ચાલિઉ, ગ્લાન મહાત્મા દુર્વચન બોલતઉં મહા⁷ દુર્ગંધ વિષ્ટા મુંકઈ, નંદિષેણનઈં સઈરિ રેલા વહઈં, તઉંઉ નંદિષેણ ‘મનિ ઈસિઉં જિ ચીંતવઈ, કિમ એહ મહાત્મા હૂઈં સમાધિ કરિસુ, કિમ એ સાજોઉ થાઈસિ, દેવ તેહનઉ મન દેખી હર્ષિઉ, દેવતાનઉ રૂપ પ્રકટ કરી અશુચિ પરહઉં સંહરી કુસુમવૃષ્ટિ કરતઉં⁸ ખમાવઈ, ઈંદ્રની પ્રશંસાનઉં સ્વરૂપ કહી સ્થાનકિ જાઈ, નંદિષેણ વૈયાવચ્ચનઉ અભિ¹¹⁸-ગ્રહ પાલતઉ બાર સહસ્ર વરિસ મહાતપ કરી છોહડઈ નીઆણઉં કરઈ, હઉં આવતઈ ભવિ સ્ત્રીવલ્લભ હુજિઉં, ઈસિઉં કહઈ, તિહાં થિકઉ મરી શ્રી સમુદ્રવિજ્યાદિક દસ ભાઈ¹⁰ દસાર માહિ દસમઉ ભાઈ¹¹ વસુદેવ ઈસિઈં નામિઈં હૂઉ, મહા સૌભાગ્યવંત, તીણઈં બહુત્તરિ સહસ્ર કન્યાનાં પાણિગ્રહણ કીધાં, એ તપનઉ ફલ. ૫૩-૫૪.

તપઈ માહિ ક્ષમા મૂલગઉં મોક્ષાંગ, તેહ ઊપરિ દષ્ટાંત કહઈ છઈ.

[નંદિષેણ મહાત્માનું કુલ કાંઈ ઊંચું નહોતું. પણ તેમના ચારિત્રને લઈને વિશાલ હરિવંશમાં બીજા ભવે વસુદેવ નામે પિતામહ થયા. ઉત્તમ ચારિત્ર જ

૧ ખ માઉલઈ તે. ૨ ક ઉદવી ગ ઓડવી. ૩ ખ, ગ પણિ નંદિષેણનઉ પાણિગ્રહણ. ૪ ગ છઠ્ઠ અઠ્ઠમ. ૫ ખ ‘ફિરતઈ’ નથી. ૬ ગ ચીંતવતઉ. ૭ ગ મહાત્મા. ૮ ગ મુનિ. ૯ ખ કરી. ૧૦ ગ ‘ભાઈ’ નથી. ૧૧ ગ ‘ભાઈ’ નથી.

મુખ્ય છે.

વિદ્યાધરીઓ અને રાજપુત્રીઓ સ્પર્ધા કરીને તે વસુદેવને વરવા ઇચ્છે છે તે પાછલા ભવના વૈયાવચ્ચાદિ તપનું ફળ છે.

કથા : નંદશ્રી ગામમાં બ્રાહ્મણપુત્ર નંદિષેણ માબાપ મૃત્યુ પામતાં મામાને ઘેર રહે છે. મામાની પુત્રીઓ નંદિષેણને લગ્ન કરી લેવા આગ્રહ કરે છે. એથી એમણે દીક્ષા લીધી. બે દેવોએ એમની જુદીજુદી પરીક્ષા લીધી. એક ગ્લાન મહાત્મા માટે ક્રોળિયો અળગો રાગી પાણી વહોરવા ગયા. શુદ્ધ પાણી મેળવી માંદા સાધુ પાસે ગયા. તે સાધુ નંદિષેણને કર્કશ વચનો કહે છે. તોપણ નંદિષેણ પોતાના દોષ ચિંતવી આ માંદા સાધુની વૈયાવચ્ચ કરે છે, ને મનમાં તેઓના સાજા થવાની ઇચ્છા કરે છે. અંતે દેવોએ પુષ્પવૃષ્ટિ કરી એમને ખમાવ્યા. મરીને બીજા ભવમાં વસુદેવ થયા અને બોંતેર હજાર કન્યાઓ સાથે લગ્ન કર્યા એ તપનું ફળ.]

સપરક્કમરાઉલવાઈએણ, સીસે પલીવિએ નિઅએ,

ગયસુકુમાલેણ ખમા, તહા કયા જહ સિવં પત્તો. ૫૫

સપર૦ પરાક્રમ^૧ સૂરપણઉં તેહવંત છઇ, શ્રી કૃષ્ણ મહારાયના વલ્લભ ભાઈ ભણી રાઉલ વાયુ છઇ, કહિમાહિ કાંઈ ન માંનઈ, એહઉ છઇ, ઈસિઈ છતઈ ગયસુકુમાલિ મહાત્માં સીસે ૫૦ શીર્ષિ આપણઈ માથઈ પ્રજ્વલતઈ બલતઈ હૂતઈ^૨ તિમ કિમઈ દંઢપણઈ^૩ ક્ષમા કીધી જિમ સિવિ મોક્ષ જિ પહૂતઉ.

કથા : દ્વારિકાં નગરીઈ શ્રી કૃષ્ણની માતા દેવકીહૂઈ આપણા છ બેટા મહાત્મા સમાન રૂપ અનેથિ વાધ્યા, ત્રિહુ સંઘાડે વિહરવા આવ્યા દેખી સ્નેહ ઉલ્લસિઉ, શ્રી નેમિનાથમુખિઈ સ્વરૂપ જાણી એક બેટઉ આપણઈ હાથિઈ લાલઉં પાલઉં^૪ ઈસી ઈચ્છા ઊપની, શ્રી કૃષ્ણમહારાયઈ હરિજોગમેષી દેવ આરાધિઉ, તેહનઈ વચનિઈ દેવકીનઈ બેટઉ હૂઉ, ગયસુકુમાલ નામ કીધઉ, અપાર રૂપવંત ભણી સોમિલ^૫ બ્રાહ્મણની બેટી પરિણાવિઉ, પછઈ શ્રી નેમિનાથનઈ વચનિઈ વૈરાગ્ય લગઈ દીક્ષા^૬ લેઈ તીણઈ જિ દિનિ મસાણભૂમિ કાઉસ્સાગિગે રહિઉ, સાંઝનઈ સમઈ સોમિલ^૭ બ્રાહ્મણિ દીઠઉ, ઈણઈ પાપીઈ માહરી બેટી પરિણીનઈ મૂંકી, એહ ભણી તેહનઈ મનિ રીસ ઊપની, ગયસુકુમાલનઈ માથઈ માટીની પાલિ કરી ઠીબ ભરી ચિહિના અંગાર ઘાતી નાઠઉ, ગયસુકુમાલ મનિ કોપ ન ઊપનઉ, સઈર બલિઉં અનઈ કર્મઈ બલિઆં, કેવલજ્ઞાન ઊપનઉ, ગયસુકુમાલ

૧ ગ મહાપરાક્રમ. ૨ ખ 'બલતઈ હૂતઈ' નથી. ૩ ગ દંઢ ૪ ગ 'પાલઉ' નથી. ૫ ક સોમિ. ૬ ખ દીક્ષા લીધી. ૭ ક. સોમિ.

મોક્ષિ પહુતઉ. છ. ઇમ અનેરેએ મહાત્માએ ક્ષમા^૧ કરિવી, ઇસિઉં કહઈ છઈ. ૫૫
[ગજસુકુમાલ માથે સળગતા અંગારા છતાં ક્ષમાભાવ રાખી મોક્ષે
પહોંચ્યા.

કથા : શ્રીકૃષ્ણની માતા દેવકીએ છ પુત્રોને અન્યત્ર મોટા કર્યાં. પણ એક
પુત્રને સ્વહસ્તે ઉછેરવાની ઇચ્છા જાગી. દેવની આરાધનાથી દેવકીને પુત્ર જન્મ્યો
એનું ગજસુકુમાલ નામ રાખ્યું. સોમિલ બ્રાહ્મણની પુત્રી પરણાવી. પછી
નેમિનાથનાં વચનોથી વૈરાગ્ય આવતાં દીક્ષા લઈ તે જ દિવસે સ્મશાનમાં
કાઉરસગ્ગે રહ્યા. સોમિલને રીસ ચઢતાં ગજસુકુમાલને માથે ઢીબ ભરીને અંગારા
મૂકી નાસી ગયો. છતાં ગજસુકુમાલને ક્રોધ ન થયો. શરીર અને કર્મ બંને બળ્યાં.
કેવળજ્ઞાન પામી તેઓ મોક્ષે ગયા.]

રાયકુલેસુ વિ જાયા, ભીઆ જરમરણગભવસહીણં,
સાહૂ સહંતિ સવ્વં, નીઆણ વિ પેસપેસાણં. ૫૬

રાય. રાયનાં મોટાં કુલ તેહે જે જાયા ઊપના મહાત્મા ભીઆ. જે
જરમરણગર્ભવાસ થઈ^૨ બીહતા જાણઈ જઈ ક્રોધ કરિસિઉં, તઉ સંસાર માહિ
ફિરતાં ઘણાં જન્મ^૩ જરા મરણનાં દુઃખ પામિસિઉં, એહ કારણ બીહતા, સાહૂ
સ. નીઆણ વિ. નીચ નિંદા જાતિ અનઈ, પ્રેષનાં પ્રેષ દાસના દાસ^૩ તેહઈનાં
દુર્વચન મારિવાં કૂટિવાં સહૂ સહઈ. ૫૬.

હવ મહાત્મા જિમ ક્રોધ ન કરઈ તિમ માનઈ ન કરઈ^૪ ઇસિઉં કહઈ છઈ.

[રાજાના મોટા કુળમાં જન્મેલા મહાત્મા જાણે છે કે જો ક્રોધ કરીશું તો
ઘણાં જન્મ-જરા-મરણનાં દુઃખ પામીશું. એથી સાધુ દાસના પણ દાસોનું સર્વ
કાંઈ સહન કરે છે.]

પણમંતિય પુવ્વયરં, કુલયા ન નમંતિ અકુલયા પુરિસા,
પણઉ પુવ્વિં ઇહ જઈ-જણસસ^૫, જહ ચક્કવટ્ટિ મુણી. ૫૭
જહ ચક્કવટ્ટિ સાહૂ સામાઈઅસાહુણા 'નિરુવયારં,
ભણિઓ ન ચેવ કુવિઓ, પણઓ બહૂઅતણ ગુણેણ. ૫૮

પણમં. પ્રણમંતિ વાંદઈ, પુવ્વ. પહિલઉંઈ જિ, કૂણ, કુલયા^૬, જે કુલીન
હૂઈ, ન નમંતિ. જે અકુલીન હૂઈ તે ન નમઈ ન વાંદઈ, અભિમાન ચિંતવતા

૧ ખ ક્ષમાઈ જિ. ૨ ગ થકઉ. ૩ ખ પ્રેક્ષના દાસઈના દાસ. ૪ ક તિમ માન કરઈ. ખ
'તિમ માનઈન કરઈ' નથી. ૫ ક 'જઈ' નથી. ૬ ક 'મિ નિરુવયારં. ૭ ખ 'જિ કૂણ કુલયા'
પછી 'જે અકુલીણ ભણી, યતિજન, એક દિનાદિ દીક્ષિત સામાન્યઈ મહાત્માહૂઈ પહિલઉં
જિ નમિવઉં,' ('જે કુલીન....જિ નમિઉં'ને બદલે) ૮ 'ક' અને 'ખ' બન્નેના પાઠ આપે છે.

પણઓ. જ. જિ નમિઉ ઉક્તં ચ.

સાવિભરેણ તોએણ જલહરા ફલભરેણ તરુસિહરા,

વિણએણ ય^૧ સપ્પુરિસા^૨, નમંતિ નહુ કલસ્સ^૩ વિ ભએણ. ૧

અભિમાન મનિ ન આણિઉ.^૪ જહ ચક્કવટ્ટિં^૫ જિમ તે ચકવર્તિ મહાત્મા સરાલાપણં પહિલઉં અણવાંદતઉ હૂતઉં^૬ સામાઇં. તેહ જિ દિહાડાનઇં દીક્ષિઇં સામાન્ય લહુડઉં મહાત્માઇં નિરુપચારપણં નિષ્ઠુર વચનિઇં ભણિઉ સીખવિઉ, જં તૂ એ ગુણવંત મહાત્મા કાંઇં ન^૬ વાંદઇ, ઇમ કહિઇં હૂતઇં કુપિઉ નહીં, પણઉં, તે સવિહઉં મહાત્માહૂઇં નમિઉ, બહુઅં બહુત્વ ગુણિઇં કરી, એ નમિવાનઉ અનઇ ક્ષમાનઉ ગુણ બહુ મોટઉ છઇ, અભિમાનઉ કાંઇં નહીં, ઇસિઉ જાણત હૂતઉ, ઇમ અનેરેએ મહાત્માએ નમિવઉ. ૫૭-૮.

ઇણઇં ચકવર્તિ મહાત્માં લહુડા મહાત્માનઉ હિતવચન^૭ માનિઉં, તઉ ગુરુનઉં^૮ વિશેષિઇ માનિવઉં, જે મૂર્ખ ન માંનઇં તેહહૂઇ દોષ હુઇ, એ અર્થ ત્રિહુ ગાહે કરી કહઇ છઇ.

પહેલો તે વાંદે જે કુલીન હોય; અકુલીન ન વાંદે. જેમ તે ચકવર્તી સાધુએ પહેલાં વંદન ન કરવાથી તે જ દિવસના દીક્ષિત નાના સાધુએ નિષ્ઠુર વચન કહીને શીખવ્યું કે 'તમે એ ગુણવંત મહાત્માને કેમ વાંદતા નથી?' આમ કહેવા છતાં એમણે કોઈ ક્યો નહીં. પણ તે સર્વ મહાત્માને નમન કર્યાં. ઘણા ગુણોમાં આ નમવાનો અને ક્ષમાનો ગુણ ઘણા મોટા છે. જેમ ચકવર્તી મહાત્માએ નાના સાધુનું વચન માન્યું તો ગુરુનું વચન તો વિશેષ કરી માનવું.]

તે ધન્ના તે સાહૂ તેસિં નમો જે અક્કજજપડિવિરયા,

ધીરા વયમસિહારં, ચરંતિ જહ થૂલભદ્દ મુણી. ૫૯

વિસયાસિપંજરમિવ, લોએ અસિપંજરમિ તિક્ખમિ,

સીહા વ પંજરગયા વસંતિ તવપંજરે સાહૂ. ૬૦

જો કુણઇ અપ્પમાણં, ગુરુવયણં ન લહેઇ ઉવએસં,

સો પરચ્છા તહ સોઅઇ, ઉવકોસ^૯ ઘરે જહ તવસ્સી. ૬૧

તે ધન્નાં તે ધન્ય પુણ્યવંત, તે સાધુ ઉત્તમ, તેહહૂઇં નમસ્કાર હૂઉ, જે અકાર્ય તઉ પાપકર્તવ્ય તઉ નિવૃત્યા, વિરમ્યા, અનઇ જે ધીરાં ધીર સાહસિક ઋષિ, અસિ હાં^{૧૦} અસિધારા ખડ્ગધારા^{૧૦} ઊપરિ ચાલિવાની પરિ દુષ્કર વ્રત

૧ ખ વિણયઇ. ૨ ખ સપ્પુસા. ૩ ખ, ગ કસ્સય. ૪ ખ આંણિવઉ. ૫ ગ પહિલઉં જિ નમિઉ.

૬ ગ 'કાંઇં ન' નથી. ૭ ગ વચન હિત ભણી. ૮ ખ 'તઉ ગુરુનઉં' નથી. ૯ ક અવકોસ.

૧૦ ખ 'ખડ્ગધારા' નથી.

સમાચરં, જિમ શ્રી સ્થૂલભદ્ર મુનિં સમાચરિં, શ્રી સ્થૂલભદ્રની કથા^૧ પ્રસિદ્ધા. છ. વિસયાસિં વિષય શબ્દાદિક તે ધર્મ રૂપિઆ સંઠરહું છેદં, અનં ચિહુ^૨ દિસે સવિહઉ ગમા છં, તેહ ભણી અસિ પંજર ખડ્ગના પાંજરા સરીખા કહીં, તેહં વિષયનાં સ્થાનક સ્ત્રી પ્રમુખ લોક તેહ માહિ વર્તાતા, વસંતિ તં સાધુમહાત્મા તપ રૂપિઆ પાંજર માહિ વસં, કહિની પરિ, એ દષ્ટાંત કહં છં.

અસિ પંજરમિ તિકખંમિ સીહા વ પંજર ગયા, જિમ^૩ ચઉ પખેર સુભટનાં ખડ્ગ પંજર માહિ પાંજરં ઘાત્યા સીહ વસં, એહનઉ ઇસિઉ ભાવ, રાયનં જિહાં પાંજરં સીહ ઘાત્યા હું અનં જેતીવારં સીહહું મદની વેલા હું, પાંજરા ભાંજિવાનઉ ઉદમ કરં, તેતલં રાયના સુભટ પાંજરા પાખતા^૪ સવિહઉ ગમા ખાંડાં લેઈ રહં^૫, પછં સીહ તે દેખી બીહતા પાંજરા જિ માહિ મદ રહિત ચિકા સમાધિં રહં, ઇસી પરિ મહાત્માં લોકમાહિ સવિહઉ પાસે વિષયે કરી જીવ અનેક કદર્થના દુઃખ પામતા દેખી આપણપં વિષયખડ્ગહું અગમ્ય તપરૂપિઆ પાંજર માહિ સમાધિં વસં, સીહની પરિ. છ. એતલં જે ગુરુનં ઉપદેશિ ચાલં શ્રી સ્થૂલભદ્રનં દષ્ટાંતિં તેહનઉ સ્વરૂપ કહિં. હવ જે ગુરુનં વચન ન માનં તેહનઉ સ્વરૂપ કહં છં. જો કુણ્ણં જે અજાણ ગુરુનં વચન અપ્રમાણ કરં, નયં અનં જે ગુરુનં ઉપદેશ ન લિં, પડિવજં નહીં, સો પરણં તે પછં તિમ શોચં ખેદ પામં, ઉવકોસં જિમ ગુરુનં વારિં ઉપકોશાનં ઘરિ ગિઉ^૬, તે તપસ્વી જિમ તિણં પછં શોચિં તિમ બીજઉ જે ગુરુનં વચન ન માનં તે શોચં.

કથા : પાડલીપુરિ શ્રી સંભૂતિવિજયસૂરિના શિષ્ય વરસાલં ચતુર્માસાનં અભિગ્રહ લિં, એક સીહની ગુફાં, બીજઉ સાપનં બિલિ, ત્રીજઉ કૂયાનં વિચિલં પાટિ, ચઉથઉ શ્રી સ્થૂલભદ્ર પૂર્વપરિચિત કોશા વેશ્યાનં ઘરિ રહં, ચઉમાસં કરી તે ચ્યારં ગુરુ કન્હં આવિઆ, ગુરે પહિલાં ત્રિહંનં^૭ દુષ્કરકારક આવં, ઇમ કહિં, શ્રી સ્થૂલભદ્રહું બિ વાર દુષ્કરકારક આવં ઇમ કહિં, સીહગુફાવાસી મહાત્માનં મનિ ઈર્ષ્યાં ઊપની, બીજં વરિસિ શ્રી સ્થૂલભદ્રની પરિ અભિગ્રહ લિં,^{૧૩A} ગુરે વારી તઉગી કોશાની બહિન ઉપકોશાનં ઘરિ ગિઉ, તેહનં રૂપ દેખી ક્ષુભિં, વેશ્યા કહં અમ્હારં દ્રવ્ય જોઈં, તેહનં વચનં વરસાલા માહિ નેપાલ દેસિ જં ગાઢં કષ્ટિં^૮

૧ ખ 'કથા' નથી. ૨ ખ બિહુ ૩ ખ તિમ. ૪ ગ પાખતી. ૫ ખ, ગ 'રહં' પછી 'અનેક જીવ મારીતા દેખાડં'. ૬ ગ 'ગિઉ' નથી. ૭ ખ, ગ ત્રિહંહું. ૮ ખ, ગ 'કષ્ટં' પછી 'રાય કન્હં'.

રત્નકંબલ લેઈ આવિઉં, રત્નકંબલ કોશાહ્લં આપિઉં, કોશાં અશ્ચુચિ ખાલ માહિ ઘાલિઉં, મહાત્માઈં વારી, વેશ્યા વલતઉં ઇમ કહઈ, તઉં આપણપઉં નથી જોતઉં^૧, અમ્હારાં સઠર અશ્ચુચિ ખાલ સરીખાં, તેહ માહિ આપણઉં ચારિત્ર રૂપીઉં રત્ન નીંગમઅં છઅં, તેહનઈં વચનિ બૂઘઉં^૨, ઘણઉં મનિ ઝૂરઈ, આવી ગુરુને પગિ લાગી, ખમાવઈ, આલોઅણ લિઈ. ૫૯-૬૦-૬૧.

ગુરુનઉં વચન અણકરતાં તેહ રહઈં ઇસિઉં હૂં, તે કહઈ છઈ.

।તે સાધુ ઉત્તમ છે જે અકર્તવ્ય અને પાપકર્તવ્યમાંથી વિરમ્યા છે અને જે દુષ્કર વ્રત આચરે છે. આ માટે સ્થૂલિભદ્રની કથા પ્રસિદ્ધ છે. સાધુ તપરૂપી પિંજરમાં વસે છે. જેમ સિંહને પાંજરામાં પૂર્યો હોય અને મદની વેળા થાય ત્યારે તે પાંજરું ભાંગવાનો ઉદ્દેશ કરે છે. તેટલામાં રાજાના સુભટો ચોપાસ ખડ્ગ લઈ ઊભા હોય તેનાથી ડરી જઈ સિંહ પાંજરાની અંદર જ મદરહિત શાંત થઈ જાય છે એ રીતે મહાત્મા સંસારમાં વિષયને લઈને અનેક જીવોને દુઃખ પામતા જોઈ જાતે જ તપરૂપી પાંજરામાં પેલા સિંહની જેમ સમાધિએ વસે છે. એટલે જે ગુરુના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલે છે તેનું સ્વરૂપ સ્થૂલિભદ્રના દષ્ટાંતથી કહ્યું. હવે જે ગુરુનું વચન ન માને તેનું સ્વરૂપ કહે છે.

કથા : પાટલિપુત્રમાં શ્રી સંભૂતિવિજયના શિષ્ય વર્ષાઋતુમાં ચાતુર્માસનો અભિગ્રહ લે છે. એક સિંહની ગુફામાં, બીજો સાપના દર પાસે, ત્રીજો કૂવાને અંતરાલે, ચોથા શ્રી સ્થૂલિભદ્ર પૂર્વપરિચિત કોશા વેશ્યાને ઘેર રહે છે. ચોમાસું કરી તે ચારે ગુરુ પાસે આવ્યા. ગુરુએ પહેલા ત્રણને ‘દુષ્કર’ કહ્યું. સ્થૂલિભદ્રને બે વાર ‘દુષ્કર’ કહ્યું. સિંહગુફાવાસી મુનિને ઈર્ષ્યા થતાં બીજે વર્ષે સ્થૂલિભદ્રની પેઠે અભિગ્રહ લીધો. ગુરુએ વાર્યા છતાં તે કોશાની બહેન ઉપકોશાને ઘેર ગયા અને તેનું રૂપ જોઈ ક્ષુબ્ધ થયા. વેશ્યાએ દ્રવ્ય માગતાં તેના વચનથી વર્ષાઋતુમાં નેપાળથી રત્નકંબલ લઈ આવી કોશાને આપ્યું. કોશાએ એને ગંધાતી ખાળમાં નાખ્યું. મહાત્માએ એને અટકાવી ત્યારે વેશ્યા કહે ‘તો તમે જાતે શું કર્યું ? અમારાં શરીર અશુદ્ધ ખાળ જેવાં છે. તેના ઉપર તમે તમારું ચારિત્રરત્ન ગુમાવો છો.’ આ વચનથી બોધિત થયેલા તે મુનિ મનમાં ખેદ પામી, ગુરુ પાસે આવી ખમાવે છે, ને આલોચના લે છે.]

જિઠ્ઠવ્યપવ્યભર-સમુવ્વહણવવસિઅરસ અચ્ચંતં,

જુવઈ^૩ જણસંવઈયરે, જઈતણં ઉભયઓ ભક્ટ. ૬૨

૧ ખ જોણતઉં. ૨ ગ બૂઘઈ ૩ ખ જુવ્ય

જિદ્ધવ્ય^૧ જ્યેષ્ઠવત મહાવત, તે વહતાં દોહિલાં ભણી પર્વતના ભાર સરીખાં કહીં^૨, વવસી. તે મહાવત ઊપાડિવાની અચ્ચંત જાવજીવ^૩ પ્રતિજ્ઞા કીધી છઇ, તીજઇ સીહગુફવાસી માહાત્મા એહા^૪ તેહહૂઇ જુવઇં યુવતિજન સ્ત્રીજનનઇ મેલાવઇ ઉપકોશાનઇ યોગિ, જઇત્તજાં યતિપણઉ મહાત્માપણઉ બિહુ પરે ગિઉં, કાંઇ મહાત્માઇ ન કહીઇ^૫ ચારિત્રના પરિજ્ઞામ રહિત ભણી, અનઇ ગૃહસ્થઇ ન કહીઇ જેહ ભણી બાહ્ય માહાત્માનઉ વેષ ધરઇ છઇ. ૬૨. એહહૂઇ અબ્રહ્મનઇ પ્રાર્થવઇ^૬ માત્રિ યતિપણઉ કિમ ગિઉં, એ વાત કહઇ છઇ.

[મહાવત પર્વત સમાં દોહલાં છે. સિંહગુફવાસી મુનિને ઉપકોશાના યોગે યતિપણું બંને પ્રકારે ગયું. ચારિત્ર ગુમાવતાં એ મહાત્મા ન રહ્યા અને સાધુવેશ ધાર્યો હોવાથી ગૃહસ્થ પણ ન રહ્યા.]

જઇ ઠણી જઇ મોણી, જઇ મુંડી વક્કલી તવસ્સી વા,
પત્થિંતો અ અબ્ભં, બંભાવિ ન ચેઅએ મજ્ઝં. ૬૩

જઇ ઠાં જઇ કેતીવારઇ સ્થાની સદૈવ કાઉસ્સગ્ગ કરઇ, અથવા મૌની નિત્ય મૌનાવલંબી હુઇ, જઇ મુંડીં મસ્તક ભદ્ર કરાવઇ, વક્કલી. જઇ વાકલાં પહિરઇ, તવસ્સીં જઇ મહાતપનઉ^૭ ધણી હુઇ, તઉ, પત્થિંતોં જઇ અબ્રહ્મા મૈથુન પ્રાર્થઇ, તઉ બંભાવિં લોકપ્રસિદ્ધિઇં બ્રહ્મા અપાર મોટઉ, તેહુ મઝહૂઇં ન રુચઇં, ન ગમઇં, બીજાનઉ કહિવઉ કિસિઉં, જિનવચનના જાણહૂઇં અબ્રહ્મચારી સર્વથા ન રુચઇં ઇસિઉ ભાવ. ૬૩.

[કોઇ સ્થાની સદાયે કાઉસ્સગ્ગ કરે, કોઇ મૌની સદાય મૌનમાં રહે, કોઇ મસ્તક મૂંડાવે, કોઇ વલ્કલ પહેરે, કોઇ મહાતપસ્વી હોય, પણ જો તે અબ્રહ્મા મૈથુનની ઇચ્છા કરે તો લોકપ્રસિદ્ધિએ તે મોટો બ્રહ્મા હોવા છતાં મને રુચતો નથી.]

તો પઢિઅં તો ગુણિઅં તો મુણિઅં તો અ ચેઇઓ અપ્પા,
આવડિઅપલ્લિઆમંતિઉ વિ, જઇ ન કુણઇ અકજજં. ૬૪

તો પઢિં શાસ્ત્રનઉ પઢિઉં તઉ^૮ પ્રમાણ અનઇ ગુણિઉ ઇ તઉ પ્રમાણ સુણિઅં શાસ્ત્રના અર્થનઉ જાણિવઉ ઇ તઉ પ્રમાણ, તો ^{12B}ચેઇઓ અપ્પાં આત્મા ચેતિઉ^૯, આત્મસ્વરૂપ જાણિઉ તેહૂ તઉ પ્રમાણ, આવડિઅં જઉ કુશીલ

૧ ગ દ્વિહવ્ય. ૨ ક કરી કહીઇ. ૩ ક જાવ જ ગ 'એહુવા' નથી. ૫ ખ નહીંઇ ('ન કહીઇ'ને બદલે). ૬ ક 'પ્રાર્થવઇ' નથી. ૭ ગ મહાત્મા તપનઉ. ૮ ક તપ. ૯ ખ ચલિઉ.

સંસર્ગમાહિ પરિઉઠ, પિલ્લિયં, કુમિત્રે પ્રેરિઉઠ વલી સ્ત્રીએ આમંતિઓ^૧, અભ્યર્થિઉ, ઇસિઉઠ હૂંતઉ, ન કુણ્ણઇં. અકાર્ય અબ્રહ્મ સેવા ન કરઇં, પઢિઉં ગુણિઉં^૨ સહૂ તગિ જ સફલ જઉ બ્રહ્મચારી હુઇ ઇસિઉ ભાવ. ૬૪.

તે સીહગુણવાસી મહાત્માહૂં શુધિ આલોવઇં કરી હુઇ, ઇમ કહઇં છઇં.

[શાસ્ત્રનું પઢવું, ગણવું, અર્થનું જાણવું તો જ પ્રમાણ અને આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું તો જ પ્રમાણ જો કોઈ કુમિત્રે પ્રેરેલું કે કોઈ સ્ત્રીએ પ્રાર્થેલું અકાર્ય તે ન કરે. ભણ્યું-ગણ્યું તો જ સફળ જો તે બ્રહ્મચારી હોય.]

પાયડિઅં^૩ સવ્વસલ્લો, ગુરુપાયમૂલમિ લહઇં સાહુ પયં,

અવિસુદ્ધસ ન વદ્ધઇં, ગુણસેઢી તત્તિઆ ઠાઇં. ૬૫

પાયડિં જઇં સર્વ સઘલાઇં શલ્યપાપ પ્રકટ કરઇં આલોઇં, કિહાં, ગુરું સાચા ગુરુના ચરણ આગલિ તઉં, લહઇં. ગિઉંઇં સાધુપદ મહાત્માપણઉં વલી લહઇં, અવિસું જે વિશોધિ ન કરઇં, આપણાં પાપ ગુરુ આગલિ આલોઅઇં,^૪ તેહહૂં ગુણસેઢી, ગુણની શ્રેણિ, જ્ઞાનદર્શનચારિત્રાદિક ગુણનઉ સમૂહ તત્તિઆં તેતલઇં જિ રહઇં^૫ ગાઢઉં ક્રિયાનુષ્ઠાન કરતાં અપરાધ પહિલઉં જેતલા ગુણ હૂતા તેતલઇં જિ રહઇં વાઘઇં નહીં, જઉ ક્રિયાનુષ્ઠાન ન કરઇં, તઉ પહિલાઇં પોતાઇના ગુણ જાંઇં. ઉક્તં ચ.

નહુ સુજ્ઞઇં સસલ્લો, જહ ભણિઅં સાસણે ધુઅરયાણ,

ઉદ્ધરિઅ સવ્વસલ્લો, સુજ્ઞઇં જીવો ધૂઅ કિલેસો. ૧./૬૫.

ગુણમત્સરીહૂં નિર્વિવેકપણઉં કહઇં છઇં.

[જો સર્વ પાપશલ્ય પ્રગટ કરીને ગુરુ સમક્ષ આલોચે તો ગયેલું સાધુપદ વળી પામે. જો આલોચના ન કરે તો અપરાધ પહેલાં ગુણની શ્રેણિ જ્યાં હતી ત્યાં જ રહે છે. જો ક્રિયાનુષ્ઠાન ન કરે તો તેટલી ગુણશ્રેણિ પણ નાશ પામે છે.]

જઇં દુક્કર દુક્કર કારકારઉત્તિ, ભણિઓ જહકિઓ સાહુ,

તો કીસ અજજસંભૂઅ-વિજયસીસેહિં નવિ ખમિઅં. ૬૬

જઇં. જઇં ગુરે દુષ્કર દુષ્કર કારક ભણિઓ. ઇમ યથાસ્થિત સાચઉં, સાહુ. સાધુ શ્રી સ્થૂલભદ્ર માહાત્માહૂં કહિઉં, તો કીસં તઉ કાંઇં આર્ય સંભૂતવિજયસૂરિનઇં શિષ્યિઇં સીહગુણવાસી મહાત્માઇં ન ખમિઉં ન સાંસહિઉં, એ નિર્વિવેકપણઉં જાણિવઉં, ઇસિઉ ભાવ. ૬૬.

[જ્યારે ગુરુએ 'દુષ્કર દુષ્કર' એમ બે વાર સ્થૂલભદ્રને કહ્યું ત્યારે

૧ ખ, ગ આમંત્રિઉ. ૨ ખ 'ગુણિઉં' પછી 'ન જાણિઉં' ગ 'ગુણિઉં' પછી 'જાણિઉં' ૩ ખ, ગ પાગડિય ૪ ગ નાલોઇ ૫ ગ હૂઇં.

સંભૂતિવિજયસૂરિના શિષ્ય સિંહગુફાવાસી તે સાંખી શક્યા નહીં. એ નિર્વેવિકીપણું છે.]

જઈ તાવ સવ્વઓ સુંદરુત્તિ, કમ્માણ ઉવસમેણ જઈ,
ધમ્મં વિઆણમાણો, ઈઅરો કિં મચ્છરં વહઈ. ૬૭

જઈ તા. જઈ કો એક વિરૂયા કર્મનઈ ઉપશમવઈ^૧ અથવા ક્ષપવઈ સુવત સદાચાર હૂઈ, લોકમાહિ ભલઉ ઈસી પ્રશંસા લહઈ^૨, પામઈ, તઉ, ઈયરો, બીજઉ^૩ ધમ્મં વિઆણ. ધર્મનઉ સ્વરૂપ જાણતઉ હૂંતઉ મત્સર કાં^૪ વહઈ, દ્વેષ કાં^૫ ચીતવઈ, નિર્વિવેકપણા ટાલી બીજઉ કાંઈ કારણ નહીં. ૬૭.

મત્સરીહૂઈ દોષ દેખાડઈ છઈ.

[કોઈ વરવા કર્મને ઉપશમાવે અથવા ખપાવે ત્યારે લોકમાં એની પ્રશંસા મેળવે. ત્યારે બીજો ધર્મનું સ્વરૂપ જાણવા છતાં ઈર્ષ્યા-દ્વેષ કેમ કરે છે ? નિર્વિવેકીપણા વિના બીજું કોઈ કારણ નથી.]

અઈસુકિઉ ત્તિ ગુણસમુઈઉ ત્તિ, જો ન સહઈ જઈપસંસં,
સો પરિહાઈ પરભવે, જહા મહાપીઠ પીઠ રિસી. ૬૮

અઈ સુ. અતિ^૬ અપાર સુસ્થિત ગાઢઉ દઢ ચારિત્રગુણઈ^૭ વિષઈ અનઈ ગુણ વેઆવચ્ચાદિક તેહે કરી સમુદ્ધિત એ ભરિઉ પૂરિઉ છઈ, જો ન સહઈ. ઈસી યતિ ‘મહાત્માના સાચા ગુણની પ્રશંસા કીજતી જે ન સાંસહઈ ઈર્ષ્યા વહઈ, સો પરિ. તે આવતઈ ભવિ પરિહાઈ ઓછઉ થાઈ, પુરુષ સીટી સ્ત્રીઆદિકપણઉ પામઈ, જહા મહા. જિમ મહાપીઠ ઋષિઈ સ્ત્રીપણઉ પામિઉ.

તત્ર કથા : મહાવિદેહ ક્ષેત્રિ ચકવત્તિ મહાત્મા શ્રી વચરનાભ^૮ આચાર્ય ચઉદઠ પૂર્વધર હૂઆ, તેહના લહુડાભાઈ બાહુ-સુબાહુ પીઠ-મહાપીઠ એકાદશાંગધર હૂઆ, તેહ માહિ બાહુ પાંચસઈ મહાત્માહૂઈ ભાતપાણી આણી દિઈ, સુબાહુ વીસામણ કરઈ, બીજા બે તપસજગ્રય કરઈ, એકવાર^{૧૦} ગુરુ બાહુ-સુબાહુની પ્રશંસા સાચા ગુણની કરઈ, પીઠ-મહાપીઠ મત્સર ધરઈ, પાંચઈ જણ ચારિત્ર પાલી સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનિ ઊપના, તિહાથી ચ્યવી વજનાભ^{૧૧} ગુરુનઉ જીવ શ્રી આદિનાથ હૂઉ, બાહુ-સુબાહુના જીવ^{૧૨} ભરતબાહુભલિ હૂઆ, પીઠ-મહાપીઠના જીવ ઈર્ષ્યાનઈ કમ્મિઈ સ્ત્રી બ્રાહ્મી-સુંદરી હૂઆ, ઈમ ઈર્ષ્યા લગઈ

૧ ખ ઉપશમાવવઈ કરી. ૨ ખ ‘લહઈ’ નથી ૩ ખ ‘બીજઉ’ પછી ‘કોઈ’. ૪ ખ કાંઈ ગ કાંઈ. ૫ ખ કાંઈ ગ કાંઈ. ૬ ખ ‘અતિ’ નથી. ૭ ગ ચારિત્રનઈ. ૮ ગ મહાત્માની સાચી ગુણપ્રશંસા. ૯ ખ વચરનાભેદ. ૧૦ ખ ‘એક વાર’ પછીનો પાઠ ‘ગુરુ બાહુ... વજનાભ’ નથી. ૧૧ ખ ‘ગુરુના જીવ આણઈ ભરતક્ષેત્રિ શ્રી આદિનાથ હુઆ. ૧૨ ગ જીવ મરી.

જવ હીનપણું પામે. ૬૮. તથા

[‘દંઢ ચારિત્રમાં અને વૈયાવચ્ચાદિ ગુણે કરી એ ભરેલો છે’ આવી સાધુની સાચી ગુણપ્રશંસા જે સાંખી ન શકે અને ઈર્ષ્યા કરે તે આવતે ભવે પુરુષ મટીને સ્ત્રીપણું પામે. જેમ પીઢ ઋષિ સ્ત્રીપણું પામ્યા.

કથા : ચક્રવર્તી મહાત્મા શ્રી વયરનાભ આચાર્ય ૧૪ પૂર્વધર હતા. તેમના નાના ભાઈ બાહુ-સુબાહુ, પીઢ-મહાપીઢ ૧૧ અંગધર થયા. બાહુ ભાતપાણી લાવી દે, સુબાહુ વૈયાવચ્ચ કરે અને બીજા બે તપ-સ્વાધ્યાય કરે. એક વાર ગુરુએ બાહુ-સુબાહુની પ્રશંસા કરતાં પીઢ-મહાપીઢને ઈર્ષ્યા થઈ. એમના જવ ઈર્ષ્યાને કર્મે બ્રાહ્મી-સુંદરી થયા. ઈર્ષ્યાથી જવ હીનપણું પામે.]

પરપરિવાયં ગિન્હઈ, અક્રમયવિરલ્લણે સયા રમઈ,

ડજ્ઞઈ અ પરસિરીએ, સકસાઓ દુક્ષિઓ નિચ્ચં. ૬૯

પર૦ પર^૧ અનેરાનઉ પરિવાદ અવર્ણવાદ બોલઈ, અનઈ અક્રમય૦ આઠ મદ, જાતિ ૧ કુલ ૨ રૂપ ૩ બલ ૪ જ્ઞાન ૫ તપ ૬ લાભ ૭ લક્ષ્મી ૮ના ગર્વ તેહના વિસ્તારિવાનઈ વિષઈ સદૈવ રમઈ રતિ કરઈ, ડજ્ઞઈ૦ પરાઈ લક્ષ્મી દીઠી સાંભલીઈ દાઠઈ, મત્સર ધરઈ, સકસાઓ૦ ઈસિઉ સકષાય ઉત્કટ ક્રોધમાનનઉ ધણી જવ ઈહલોકિઈ નિત્ય સદૈવ દુઃખીઉ થાઈ. ૬૯.

તેહઈ રહઈ પરલોકનઉ ફલ કહઈ છઈ.

[બીજાનું ખરાબ બોલે, આઠ મદને વિસ્તારવામાં રતિ રાખે, પારકાની લક્ષ્મી જોઈ-સાંભળી ઈર્ષ્યા કરે આવો સકષાય ઉત્કટ ક્રોધવાળો જવ આ લોકમાં સદાયે દુઃખી થાય.]

વિગ્ગહવિવાયરુઈણો, કુલગણસંઘેણ બાહિરકયસ્સ,

નત્થિ કિર દેવલોએ વિ, દેવસમિઈસુ અવગાસો. ૭૦

વિગ્ગહ૦ વિગ્રહ ઝૂઠ વિવાદ વઢાવડિ^૨ તેહનઈ વિષઈ જેહનઈ રુચિ તે કુલચંદ્ર કુલાદિક નાગેંદ્ર ચંદ્રાદિક ઘણાં કુલ તે ગણ^૩ કહીઈ, ચતુર્વિધ સંઘ, એતલાં ચિકઉ વઢાવડિઆ ભણી બાહિરિ કીજઈ^૪, ઈહલોકિ એ ફલ^૫, નત્થિ કિર અનઈ બીજઈઈ ભવિ દેવલોકિઈ^૬ ગિઆ પૂકિઈ દેવસમિ દેવની સભા માહિ અવકાશ-પ્રવેશ ન લહઈ, કિલ્લિખીયા જે માતંગદેવ તેહ માહિ અવતરિઉ હૂંતઉ. ૭૦.

મત્સર લગઈ અણહૂતા પરાયા દોષ જે બોલઈ તેહ આશ્રી કહિઉ, હવ^૬ છતા^૭ બોલઈ તેહ ‘આશ્રીક દોષ કહઈ છઈ.

૧ ખ અપર. ૨ ગ વઢવાડિ. ૩ ગ ગુણ. ૪ ગ બીજઈ. ૫ ગ ‘ઈહ લોકિ એ ફલ’ નથી. ૬ ખ જવ જે. ૭ ખ, ગ ‘છતા’ પછી ‘દોષ’. ૮ ખ, ગ આશ્રી (‘આશ્રીક દોષ’ને બદલે).

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૪૧

[વિગ્રહ, યુદ્ધ, વિવાદ, વઢવાડને વિશે જેની રુચિ છે તેને ચતુર્વિધ સંઘમાંથી બહાર કઢાય છે. ઇહલોકમાં તો આ ફળ મળે પણ બીજે ભવે દેવલોકમાં ગયા પછીયે દેવોની સભામાં પ્રવેશ પામે નહીં. કિલ્બીષિયા માતાંગદેવ આમાં અવતર્યા હતા.]

જઈ તા જણસંવવહાર, વજિજઅમકજજમાયરઈ અન્નો,
જો તં પુણ્નો વિક્થઈ, પરસ્સ વસણેણ સો દુહિઓ. ૭૧

જઈ તાં જનસંવવહાર, લોકવ્યવહારિં જે વર્જિત નિષેધિઉં, અકાર્ય ચોરી પરસ્ત્રીગમનાદિક જઈ અનેરઉં પાપનઉં^૧ પ્રેરિઉં કરઈ, તે આપણં કર્મિં આપહણીં ધરણમારણાદિક દુઃખ પામઈ, જો તં પુણ્નો જે વલી તેહનઉં કીધઉં અકાર્ય પાપ વિક્થઈ લોક સમક્ષ પ્રકાસઈ, પરસ્સં તે મુહીયાં પરાઈં વ્યસનિં પરાઈં દુઃખિં દુઃખિઉં થાઈં છઈ નિરર્થક જિ^૨ તાપ આણઈં^૩ છઈ, મુહિયાં પાપ ઊપાર્જઈં છઈ. ૭૧.

ઇસી જાતિના બીજાઈં બોલના દોષ કહઈં છઈ.

[લોકવ્યવહારમાં નિષિદ્ધ એવાં ચોરી-પરસ્ત્રીગમન વગેરે અકાર્યો કરે તે ધરણ-મારણાદિકનું દુઃખ પામે અને જે આવા અકાર્યની વિકથા કરે તે વળી નિરર્થક જ પરાયાં વ્યસનોમાં ને પરાયાં દુઃખે દુઃખી થાય. ને વ્યર્થ પાપ ઉપાર્જ.]

સુદ્ધ વિ ઉજ્જમમાણં, પંચેવ કરંતિ રિત્તયં સમણં,
અપ્પથુઈં પરનિંદા, જિબ્બોવત્થા કસાયા ય. ૭૨

સુદ્ધ વિં ઘણઉં તપક્રિયાનઈં વિષઈં ઉદમ કરતઉં હુઈં, પંચેવ તેહણં પાંચ બોલ રીતઉં ઠાલઉં કારઈં, એહે પાંચે બોલે મહાત્માનઉં તપસંયમક્રિયાનઉં પોતઉં જાઈં, ઈસિઉં ભાવ. કેહા તે પાંચ બોલ, એક અપ્પથુઈં આપણાં ગુણની પ્રશંસા ૧ બીજી પરનિંદા, પરાયાં ગુણનીઉં નિંદવઉં ૨ ત્રીજી જિહ્વા, જીભ જઉં જિમવા, બોલિવા આશ્રી વસિ ન કરઈં ૩ ચઉથઉં ઉપસ્થા સ્પર્શનિંદ્રિય જઈં વસિ કરી ન સકઈં ૪ પાંચમા^૪ કષાય ક્રોધમાનમાયાલોભ જઈં પોષઈં, એ પાંચે બોલે જીવ ધર્મનઉં પોતઉં ગમઈં.^૫ ૭૨.

પરાયા અવર્ણવાદનઉં વિશેષિં દોષ કહઈં છઈ.

[ઘણી તપક્રિયા કરવા છતાં પાંચ બોલને લઈને તપસંયમક્રિયાનો ભંડાર વ્યર્થ જાય. એ પાંચ બોલ તે ૧. આત્મપ્રશંસા ૨. પરનિંદા ૩. જીભની અવશતા ૪. સ્પર્શનેન્દ્રિયની પરવશતા ૫. કષાયો પોષવા તે.]

૧ ગ પાપનઉં કર્તવ્ય. ૨ ગ હીઈ. ૩ ગ આપણઈ. ૪ ગ પાંચ મહા. ૫ ખ, ગ નીગમઈ.

પરપરિવાયમઈઓ, દૂસઈ વયણોહિં જેહિં જેહિ પરં,

તે તે પાવઈ દોસે, પરપરિવાઈ ઈય અપિચ્છો. ૭૩

પરપરિં પર અનેરાના દોષ બોલવાનઈ વિષઈ માતિ મન^૧ છઈ જેહનઈ, દૂસઈં તે જેહ જેહ વચને પરહૂઈં અનેરાહૂઈં દોષ દિઈ છઈ, લોક માહિ પ્રકાસઈ છઈ, તે દોષ જઈ પર માહિ નથી, તે તે પાવઈ, તઈ તે તે દોષ તેહહૂઈં અજહૂતાં લગાડઈ છઈ. તીણઈં કરી પરહૂઈં^૨ મહાદુઃખ ઊપજાવતઈ પરલોકિ આપણપઈં જિ મહાદુઃખ વિભાગીઈ થાઈ,^{૧૫} ઈસિઈ ભાવ, અનઈ જઈ છતા^૩ દોષ પ્રકાસઈં તો તે તે પાવઈં તે તે દોષ પરહૂઈં વધારઈ^૪, કાંઈં લઈ^૫ નીલજ થાઈ વલી તે દોષ પોષઈ^૬ ઈસિઈ ભાવ, પરપરિં તેહ ભણી પરાયા પરિવાદ દોષનઈ બોલણહાર મહાપાપી ભણી અપિચ્છો, અપ્રેક્ષ્ય દેખવાઈ યુક્તઈ નહીં. ૭૩.

હવ દુર્વિનીત શિષ્યના દોષ કહઈ છઈ.

[બીજાના દોષ બોલવાના વિષયમાં જેમની મતિ છે તે જે વચનોથી બીજાને દોષ દે છે, લોકમાં પ્રગટ કરે છે અને બીજામાં જે દોષ નથી તે દોષ તેનામાં લગાડે છે. તેથી કરીને બીજાને મહાદુઃખ ઉપજાવતો તે પોતે જ પરલોકમાં મહાદુઃખનો ભાગિયો થાય છે. આવા પરાયા દોષનો પોષનાર મહાપાપી જોવાને પણ યોગ્ય નથી.]

થદ્દા ચ્છિદ્દપોહી, અવન્નવાઈ સયંમઈ ચવલા,

વાંકા કોહણસીલા^૭ સીસા ઉવ્વેવગા^૮ ગુરુણો. ૭૪

થદ્દાં જે શિષ્ય સ્તબ્ધ અહંકારિઈં કરી નમઈ નહીં, અનઈ ચ્છિદ્દપોહીં ગુરુઈનઈં ચ્છિદ્દ દોષ જોઈં, અનઈ અવન્નવાઈ^૯, ગુરુનઈં અવર્ણવાદ અયશ બોલઈં, અનઈ સયંમઈ, સ્વયંમતિ સ્વેચ્છાચારી હૂઈં, ગુરુનઈં આદેશિઈં ન ચાલઈં અનઈ ચપલ બોલતા ચાલતા^{૧૦}, ચપલ હૂઈં, અનઈ વાંકા ગુરુનઈ વિષઈ, મનિ વચનિ કાય કરી^{૧૧} વાંકડા કાં હૂઈં, અનઈ કોહણસીલા નિરંતર રીસાલ, સીસા ઉવ્વેં એહા શિષ્ય ગુરુહૂઈં ઉદ્દેગના કરણહાર હૂઈં. ૭૪. તથા.

[જે શિષ્ય ગર્વથી ગુરુને નમે નહીં, ગુરુનાં ચ્છિદ્દો જુએ, દોષ બોલે, સ્વેચ્છાચારી બને, ગુરુના આદેશે ન ચાલે, વાંકા થાય, નિરંતર રિસાળ રહે એવા શિષ્ય ગુરુને ઉદ્દેગનું કારણ બને.]

૧ ક મ ૨ ગ 'પરહૂઈં' પછીનો પાઠ 'મહાદુઃખ.... પરહૂઈં' નથી ૩ ક તા. ૪ ખ દોષ વધારઈ. ૫ ખ, ગ પઈ લઈ ('કાંઈં લઈ'ને બદલે). ૬ ખ, ગ દોષ ઘણેરઈ પોષઈ ('દોષ પોષઈ'ને બદલે). ૭ ક કોહણસીલા ૮ ક ઉવ્વેગા ૯ ક અવન્નઈ. ૧૦ ખ ચાપલતા ૧૧ ખ વાંકાકૂડા ('વાંકડા કાં'ને બદલે), ગ વાંકા.

જસ્સ ગુરુંમિ ન ભત્તી, ન ય બહુમાણો ન ગઉરવં ન ભયં,
નવિ લજજા ન વિ નેહો, ગુરુકુલવાસેણ કિં તસ્સ. ૭૫

જસ્સ. જેહહૂંઈ ગુરુનઈ વિષઈ ભક્તિ બાહ્ય અભ્યુત્થાન આસન પ્રદાનાદિક વિનય ન હુઈ, અનઈ બહુમાન અંતરંગ હીયાની ભક્તિ નહીં, અનઈ ગૌરવ, એ પૂજ્ય ઈસી બુદ્ધિ નહીં, અનઈ અકાર્ય કરતાં ગુરુનઈ ભય નહીં, અનઈ ગુરુની લાજ નહીં, અનઈ નવિ નેહો, ગુરુ ઊપરિ સ્નેહમોહ નહીં, તેહ શિષ્યહૂંઈ ગુરુકુલવાસિઈ ગુરુ કન્હઈ રહિવઈ સિઉ ફલ, કાંઈ ફલ નહીં, 'લાભ કાંઈ નહીં. ઈસિઉ ભાવ. ૭૫. તથા

જે શિષ્યને ગુરુને વિશે ભક્તિ-વિનય ન હોય, ગુરુ પ્રત્યે બહુમાન કે ગૌરવ ન હોય, ખોટું કાંઈ કરતાં ગુરુનો ભય ન હોય તે શિષ્યને ગુરુકુલવાસમાં ગુરુ પાસે રહેવાનું શું ફળ ?

રૂસઈ ચોઈજજંતો, વહઈ હિઅએણ અણુસયં ભણિઓ

ન ય કમ્હિં^૩ કરણિજજે, ગુરુસ્સ આલો ન સો સીસો. ૭૬

રૂસઈ. ચોઆણા હિતશિક્ષાં દીજતીઈ મનિ રીસાવીઈ, વહઈ. અનઈ ભણિઓ, પ્રમાદ કરતઉ વારિઉ હૂતઉ, અથવા વીસરિઉ કાજ સંભારિઉ હૂતઉ હીઈ કરી અનુશય કોધ વહઈ, 'શિક્ષા નાણહાર ઊપરિ, અનઈ ન ય કમ્હિં. કુણાહિં કરણીઈ કાજિ કરિવઈ ન વર્તઈ, ગુરુઈનાં અનઈ બીજાઈનાં કાજ^૬ કાંઈ ન કરઈ, ઈસિઉ ભાવ, ઈસિઉ શિષ્ય તે ગુરુહૂંઈ આલ અનર્થ જાણિવઉ, ન સો સીસો, તે શિષ્ય ન ^{૧૫}જાણિવઓ શિક્ષા^{૧૬}હૂંઈ અયોગ્ય ભણી. ૭૬.

હવ સુશિષ્યનઉ સ્વરૂપ કહઈ છઈ.

[હિતશિક્ષા દેતાં રિસાય ને પ્રમાદ કરતાં ગુરુ વારે કે વીસરાયેલું કામ યાદ દેવડાવે તો કોધ કરે, કરવાનું કામ ન કરે, ગુરુનાં કે બીજાનાં કામ ન કરે - આવો શિષ્ય ગુરુને માટે અનર્થ જાણવો.]

ઉવ્વિલ્લણસૂઅણપરિભવેહિં, અઈભણિઅદુટ્ઠભણિએહિં,

સત્તાહિઆ^૮ સુવિહિઆ, ન ચેવ તિંદતિ મુહરાગં. ૭૭

ઉવ્વિલ્લણ. દોષનઈ પ્રકટ કરિવઈ લજાવિવઉ^૯, સૂઅણ દોષનઉ વચનઈ^{૧૦} સૂચવઉ^{૧૧} અનેરઈ અપમાનાદિકિંઈ કરી^{૧૨} પરિભવ^{૧૩} પરાભવનઉ

૧ ગ ન હુઈ. ૨ ગ 'લાભ કાંઈ નહીં' નથી. ૩ ગ કમ્મ. ૪ ખ ભણિવાનુ. ૫ ખ શિક્ષાના દેણહાર ગ શિક્ષા દેહણાર ૬ ખ ગ કાજકામ ૭ ખ શિષ્યા. ૮ ક સત્તાહિઆ. ૯ ખ લહુજજાવિવઉ. ૧૦ ગ વચનાદિ કરીઈ. ૧૧ ખ સ્તવવઉ ૧૨ ગ 'અનેરઈ અપમાનાદિકિંઈ કરી' નથી. ૧૩ ખ પરિભવઈ.

કરિવઉં, અઈભણિયં ઘણઉં શિક્ષાવચનનઉં બોલિવઉં, દુકલજિએહિં, દુષ્ટ કર્કશ
 'વચન ન બોલિવઉં, એતલે પ્રકારે ગુરુઈને કીધે 'અનેરાઈને કીધે સત્તાહિયા,
 જે સત્તાધિક^૩ ક્રોધાદિક જ્યનઈ^૪ વિષઈ સાહસીક અનઈ સુવિહિત સદાચાર હુઈ,
 તે ન ચેવ ભિં મુખરાગ ભેદઈ નહીં, કાલમુહાં ન થાંઈ, કારણૂ જ વિમાસઈ,
 ઈસિઉ ભાવ. ૭૭. તથા.

[સાચા શિષ્ય દોષ પ્રગટ કરતાં લજવાય, કોઈ પોતાની અવગણના કરે,
 પરાભવ કરે, દુષ્ટ કર્કશ વચન બોલે તોપણ મોં બગાડે નહીં, કેવળ એમની
 કરુણા જ વિચારે છે.]

માણંસિણોવિ અવમાણવંચણા, તે પરસ્સ ન કરંતિ,
 સુહ^૫દુકખુગ્ગિરણત્યં, સાહૂ ઉઅહિવ્વ ગંભીરા. ૭૮

માણં માન ઈદ્રાદિકની કીધી પૂજા, તેહવંતઈ હૂંતા દેવતાઈહૂઈ પૂજ્ય છઈ,
 અવમાણં એહા આપણપઈ ગુરુયાઈ છતા તે મહાત્મા પર અનેરાહૂઈ અપમાન
 પરાભવ અનઈ વંચના વીઆરિવઉં ન કરઈ, કાંઈ ન કરઈ, સુહદું સુખદુઃખ
 કહિતાં તેહનાં કારણ પુણ્યપાપ રૂપ કર્મ લેવા તેહનઉં ઉદ્દિગરણ છેદિવઉં તેહનઈ
 કારણિ જેહ ભણી પ્રવર્ત્યાં છઈ, અનઈ તે સાધુ ઉદધિ સમુદ્રની પરિ ગંભીર
 છઈ તોછડા નથી, અથવા, સુહદું આપણાં સુખદુઃખ નિઃકારણ પરહૂઈ ન કહઈ
 જેહ ભણી સાધુ સમુદ્રની પરિ ગંભીર હુઈ. ૭૮. તથા.

[દેવતાઓને પણ જે પૂજ્ય છે એવા માનવંતા મહાત્મા અન્યનાં અપમાન,
 પરાભવ, વંચના કરતા નથી. કેમકે તેઓ સુખદુઃખના કારણરૂપ પુણ્યપાપના
 ક્ષય અર્થે પ્રવર્તમાન છે. તે સાધુ સમુદ્ર જેવા ગંભીર છે. પોતાનાં સુખદુઃખ
 નિષ્કારણ બીજાને કહેતા નથી.]

મઉઆ નિહુઉ અસહાવા, હાસદવ વિવજિજઆ વિગહમુક્કા,
 અસમંજસમઈબહુઅં, ન ભણંતિ અપુચ્છિઆ સાહૂ. ૭૯

મઉઆં મદુ સુકુમાલ નિરહંકાર, અનઈ નિહુઅં નિભૃત સ્વભાવ
 ગૃહસ્થનાં કાજ આશ્રી નિર્વાપાર શાંત 'મ હાસ સામાન્યત^૭ હસિવઉં, અનઈ
 દ્રવ' અવજ્ઞાપૂર્વક પરહૂઈ હસિવઉં તીણઈ કરી વિવર્જિત રહિત, અનઈ વિગહં
 રાજકથા દેશકથાદિક વિકથા તીણઈ કરી મૂકિઆ રહિત, ઈસ્યા 'સાધુમહાત્મા,
 અસમંજસં અસંબદ્ધ થોડઉંઈ વચન ન બોલઈ, અઈબહૂઅં, 'સંબદ્ધ રૂડઉં

૧ ખ વચનનઉં ('વચન ન બોલિવઉં'ને બદલે) ગ વચનનઉં ('વચન ન'ને બદલે). ૨ ખ
 'અનેરાઈને કીધે' નથી. ૩ ખ સત્તાદિક. ૪ ખ જનઈ. ૫ ખ, ગ દુકખ... ૬ ખ, ગ 'મ'
 નથી. ૭ ખ સામાન્યતઉં ગ સામાન્યતઈ ૮ ખ દ્રવ્ય. ૯ ગ સુસાધમહાત્મા. ૧૦ ગ અસંબદ્ધ.

વચન ઘણું ન બોલે, 'અનેરં' અણપૂછિઆ હૂંતા. ૭૯.

પૂછિઆઇ હૂતા જિસિઉં બોલે, તે કહઇ છઇ.

[સાધુ મૂઢ, સુકુમાર, નિરહંકાર સ્વભાવના હોય છે. ગૃહસ્થના કામમાં નિર્વાપાર ને શાંત છે. સામાન્યતઃ હસવાથી રહિત છે. રાજકથા, દેશકથા આદિ વિકથાથી રહિત છે. આવા સાધુ પૂછ્યા વિનાનાં, અસંબદ્ધ થોડાં પણ વચન ન બોલે; સંબદ્ધ ને રૂડાં વચન પણ ઘણાં ન બોલે.]

મહુરં નિઉણં થોવં, કજજાવડિઅં અગવિઅમતુચ્છં,

પુવ્વિમઇ^{૧૬}સંકલિઅં, ભણંતિ જં ધમ્મસંજુતં. ૮૦

મહુરં મધુરં, સાંભલણહારહૂં આહ્વાદકારક, નિઉણં, અનઇ નિપુણ ડાહઉં જિમ હુઇ, અનઇ થોવં, થોડઉં અનઇ તેહૂ કજજાવડિઅં કર્ચિઉં^૨ અકજઉં ન બોલે, તેહૂ અગવિત, જણઇ આપણઉં ગર્વ ન બોલાંઇ, એહઉં^૩ અતુચ્છ તોછડઉં નહીં. પુવ્વિમઇ. એહવઉં^૪ પૂર્વમતિઇ સંકલિત પૂર્વાપર સંબદ્ધ આગલિપાછલિ બોલિઆ વચનના મેલ સહિત ઈસિઉં વચન મહાત્મા બોલે, અનઇ^૫ નિર્વિવેકિયાહૂં તપઃક્લેશ નિરર્થક જ હુઇ, એ વાત કહઇ છઇ. ૮૦

[સાધુ મધુર, સાંભળનારને આહ્વાદક, ડાહું, થોડું બોલે. અગવિત, અતુચ્છ, પૂર્વાપર બોલાયેલા વચનના મેળવાળું બોલે.]

સદ્દિ વાસસહસ્રા, તિસત્તપુત્તોદએણ ધોએણ,

અણુચિન્નં તામલિણા, અન્નાણતવ તિ^૬ અપ્પફલો. ૮૧

સદ્દિ વાસ. સાઠિ વર્ષ સહસ્ર છટ્ટનઇ^૬ પારણઇ તિસત્તપુત્તો. ત્રિણિ સાતાં, એકવીસ વાર પાણીઇ કરી ધોઇ ભિક્ષા લિઇ, અણુચિન્ન. તામલિ લોકિક ઋષિ ગૃહસ્થવાસ મૂંક્યા પૂઠિઇ ઈસિઉં તપ કીધઉં^૭, પુણ એકેંદ્રિયાદિક જીવની જયણા ન જાણી, તીણઇ કરી અજ્ઞાન તપ ભણી અલ્પફલ હૂઇ.

કથા : તામ્રલિપ્તી નગરીઇ, તામલિ શ્રેષ્ઠિ વૈરાગ્યિઇ તાપસી દીક્ષા લિઇ, નદીનઇ તટિ સાઠિ વર્ષ સહસ્ર તપ કરઇ, પારણઇ ભિક્ષા ચિહુ ભાગિ કરઇ, એક ભાગ મત્સ્યાદિક જલચર^૮ હૂં ઠિઇ, બીજઉ ભાગ સ્વાનાદિક સ્થલચર^૯ હૂં ઠિઇ. ત્રીજઉ ભાગ કાકાદિક ખચર^{૧૦} હૂં ઠિઇ, ચઉથઉ ભાગ એકવીસ

૧ ખ 'અનેરં.....બોલે' નથી. ૨ ખ, ગ કર્ચિઉં. ૩ ખ એહ વાત ('એહઉં'ને બદલે). ૪ ખ, ગ 'અનઇ' પછી વધારાનો પાઠ 'ઇસે ગુણ છતે એ જે વચન-ધર્મ સંયુક્ત હુઇ, નિસાવધ હુઇ, તેહૂ જિ બોલે વિવેકિયાં, ઇમ સર્વ પ્રકારે યતન કરતા મોક્ષ સાધે અનઇ'. ૫ ખ તવો. ૬ ખ છટ્ટ છટ્ટનઇ. ૭ ખ તપુ કરઇ ('તપ કીધઉં'ને બદલે), એ પછી વધારાનો પાઠ 'અનુચરિઉં કીધઉં'. ૮ ગ જલચર જીવ ૯ ગ સ્થલચર જીવ ૧૦ ગ પંખચર.

વાર પાણી ધોઈ પારાણી ઉ કરઈ, એવડઈ તપનઈ કલેશઈ અલ્પ કષાય ભણી અનઈ અનુકંપા પર^૧ ભણી ઈશાનેંદ્ર ચિઉ, સમ્યક્ત્વ લાઘઉ, છ જીવદયા સહિત જઉ એવડઉ તપ કરત તો મોક્ષઈ જિ પામત. જઉ અલ્પ કષાય ન હુત તુ એતલઉઈ ન લહત^૨, દુર્ગતિ જ પામત. ૮૧.

મિથ્યાત્વીનઉ તપ અલ્પફલ હુઈ. વલી એહ જિ વાત કહઈ છઈ.

સાઠ હજાર વર્ષના તપમાં છઈને પારણે એકવીસ વાર પાણીએ ધોઈ ભિક્ષા લે. તામલિ ઋષિએ ગૃહસ્થી ત્યજ્યા પછી આવું તપ કર્યું પણ એકેન્દ્રિયાદિ જીવની જયણા ન જાણવાથી એ અજ્ઞાનતપનું અલ્પફળ મળ્યું.

કથા : તામલિ શ્રેષ્ઠીએ દીક્ષા લીધી. સાઠ હજાર વર્ષ તપ કર્યું. પારણામાં ભિક્ષાના ચાર ભાગ કરી એક મત્સ્યાદિક જલચરને, બીજો ચાનાદિક સ્થલચરને, ત્રીજો કાગ આદિ ખેચરને અને ચોથો ભાગ એકવીસ વાર પાણીએ ધોઈ પોતે પારણું કરે. આવડા તપના કષ્ટથી તે ઈશાનેંદ્ર થયો. છ-જીવદયા સહિત જો એવડું તપ કરત તો મોક્ષ પામત. જો અલ્પ કષાય ન હોત તો આટલુંય ન પામતાં દુર્ગતિએ જાત.]

છજીવકાયવહગા, હિંસગસત્થાઈ ઉવઈસંતિ પુણો,

સુબહુ પિ તવકિલેસો, બાલતવસ્સીણ અપ્પફલો. ૮૨

છજીવ. પૃથિવ્યાદિક છજીવનઉ જે વધવિનાશ કરઈ, હિંસગ. અનઈ હિંસગશાસ્ત્ર હિંસામય યાગાદિક શાસ્ત્ર આપણપઈ પઢઈ, અનેરાહુઈ ઉપદેસઈ^૩, તેહનઉ સુબહુપિ ઘણઉઈ તપનઉ કલેશ હુતઉ બાલતવ. બાલતપસ્વી અજ્ઞાન તપ ભણી અલ્પફલ, અથવા દુર્ગતિ ફલઈ જિ હુઈ.^{૧૬} ૮૨.

જૈન સુસાધુનઉ થોડઉઈ તપ^૪ બહુ^૫ ફલ, મોક્ષફલ હુઈ, તે કારણ કહઈ છઈ.

[પૃથિવ્યાદિક છ જીવનો જે વધ કરે અને પોતે હિંસામય - યાગાદિક શાસ્ત્ર ભણે ને બીજાને ઉપદેશે તેણે ઘણું તપ કર્યું હોવા છતાં તે અલ્પફળ કે દુર્ગતિ પામે.]

પરિઅરઘંતિ અ સવ્વં, જહકિં અવિતહં અસંદિહં^૬,

તો જિણવયણવિહિન્નૂ, સહંતિ બહુઅસ્સ બહુઆઈ. ૮૩

પરિઅ. જૈન મુનિ પરીછઈ જાણઈ^૭, સદહઈ, સવ્વં સહુ જીવાજીવાદિક

૧ ખ 'પર' નથી. ૨ ગ હુત. ૩ ખ ઉપદેશ દિઈ. ૪ ગ તપ પુણ ('થોડઉઈ તપ'ને બદલે).

૫ ખ 'બહુ' નથી. ૬ ક અસંદિહં. ૭ ખ 'જાણઈ' પછી 'તેહ ભણી'.

જહટ્ટિયં, યથાસ્થિત જિસિઉં છઇ, ઇસિઉં^૧ સાચઉં, અસંદ્ધિં^૨, સંદેહ પાખઇ, તેહ ભણી જિજ્ઞાવયણં. જિનવચન શ્રી સર્વજનઉં સિદ્ધાંત^૩ તેહ વિધિમાર્ગના જાણ સહંતિ, દુર્વચનાદિક ઉપસર્ગ સહઇ, બહુયં. ઘણાંઇં સામાન્ય લોકનાં કીધાં ઘણાંઇં સાંસહઇં^૪, એ આપણા કર્મજિનઉં ફલ, એહનઉં દોષ કાંઇં નહીં, ઇસિઉં ચીંતવતા, એહભણી તેહનઉં તપ બહુફલ હુઇ. ૮૩.

મૂર્ખ લોક અજ્ઞાન તપસ્વીઇ જિ હૂંઈ કાંઇં માનઇં, એ વાત કહઇ છઇ. જૈન મુનિ જિનવચનમાં શ્રદ્ધા રાખી, દુર્વચનાદિક ઉપસર્ગને સહન કરે. ઉપસર્ગ આપણાં કર્મોનું ફળ છે, સામાનો કાંઈ દોષ નથી એમ ચિંતવે. આવા સાધુનું તપ બહુફળ નીવડે.]

જો જરસ વટ્ટએ હિયએ, સો તં ઠાવેઇ સુંદર સહાવં,
વગ્ધી છાવં જણણી, ભદં સોમં ચ મન્નેઇ. ૮૪

જો જરસં જે જેહનઇ હિયઇ અજ્ઞાનપણઇં^૫ અથવા મોહ લગઇ વર્તઇ વસઇ સોતંઠાં તે તેહહૂંઈ વિરૂપાહૂંઈ^૬ રૂડઉં ભણી સ્થાપઇ, માનઇ જિ, જિમ વગ્ધી, વાઘિણિ આપણઉં છાવઇ બાલક વાઘહૂંઈ ભદં સોમં ભદં સવિહુહૂંઈ, સુખહેતુ અનઇ સૌમ્ય મહા શાંત ભણી માનઇ, ઇસિઉં ન જાણઇ, જં એ મહા હાથિયાદિક જીવહૂંઈ વિનાશ કરઇ. ૮૪.

જેહનઇ હીઇ વિવેક હુઇ તેહનઉં કાજ સરઇ, એ વાત શ્રી શાલિભદ્રનઇં દષ્ટાંતિઇં કહઇ છઇ.

[અજ્ઞાનપણાથી કે મોહથી જેના હેયામાં જે વસે તે ખરાબ હોય તોપણ તેને રૂડું જ લાગે. જેમ વાઘણ પોતાના બાળકને ભદ્ર અને સૌમ્ય જ માને. પણ એમ ન જાણે કે મોટા હાથીઓનો પણ તે વિનાશ કરે છે.]

મ્હણિકણગરયણધણ પૂરિઅંમિ, ભવણમ્મિ સાલિભદ્રેવિ,
અન્નો કિર મજ્ઞ વિ સામિઉ ત્તિ, જાઓ વિગયકામો. ૮૫
ન કરંતિ જે તવં સંજમં ચ, તે તુલ્લપાણિપાયાણં,
પુરિસા સમપુરિસાણં અવસ્સ પેસત્તણમુવિંતિ. ૮૬
સુંદરસુકુમાલસુહોઇએણ, વિવિહેહિં^૭ તવવિસેસેહિં,
તહ સોસવિઓ અપ્પા, જહ નવિ નાઓ સભવણે વિ. ૮૭

૧ ખ તિસઉં અવિતહં ગ તિસિઉં ('ઇસિઉં'ને બદલે). ૨ ક અસંદ્ધિં. ૩ ખ, ગ તેહની વિધિમાર્ગ ન જાણઇ ('તેહ વિધિમાર્ગના જાણ'ને બદલે). ૪ ખ, 'સાંસહઇં' પછી 'ઇસિઉં ચીંતવઇં'. ૫ ગ અજ્ઞાનતત્ત્વપણઇં. ૬ ક 'રૂડઉં ભણી સવિહું હુઇ' પાઠ નથી ૭ ક મ્હણિકણગયણ. ૮ ખ વિવિહિં.

મણિ-કનકરત્નો આદિથી જેમનું ઘર સમૃદ્ધ છે તે શાલિભદ્ર એમ વિચારે છે કે મારા માથા ઉપર જો વળી બીજો કોઈ સ્વામી છે તો મારી ઋદ્ધિનું કાંઈ જ નહીં. આમ વિચારી તે વિષયરહિત બન્યા. વળી વિચારવા લાગ્યા કે મારું પુણ્ય ઓછું જેથી હું સેવક કહેવડાઉં, શ્રેણિકનું પુણ્ય અધિક તેથી તે રાજા કહેવડાવાય. આમ વિચારી શાલિભદ્રે દીક્ષા લીધી.

તેઓ સુંદર, સુકુમાર, સુખોચિત શરીરવાળા છે. પણ તેમણે અનેક છઠ-અક્રમ-માસક્ષમણ આદિ તપ કરી શરીરને એવું કરમાવી નાખ્યું કે સ્વગૃહે આવ્યા છતાં માતા-પત્ની-પુત્રએ એમને ઓળખ્યા નહિ.

શાલિભદ્રની જેમ ધન્નાએ પણ દીક્ષા લીધી. બાર વરસે માસક્ષમણને પારણે મહાવીર સાથે રાજગૃહી આવ્યા. ધન્નાના પ્રશ્નના જવાબમાં મહાવીરે કહ્યું કે એમનું પારણું માતાને હાથે થશે. પછી તેઓ સુભદ્રાને ઘેર ગયા. પણ માતાએ ઓળખ્યા નહીં. વળતાં પાછલા ભવની માતાએ શાલિભદ્ર-ધન્નાને દહીં દીધું. મહાવીરસ્વામીને મુખે એ પૂર્વભવની માતા જાણી વૈરાગ્ય લઈ વૈભારગિરિ પર્વત ઉપર માસ દિવસનું અનશન પાળી બેઉ જણા સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાને પહોંચ્યા.]

દુક્કરમુદ્ધોસકરં, અવંતિસુકુમાલમહારિસીચરિઅં,

અપ્પાવિ નામ તહ તજજઈતિ અચ્છેરએયં એયં. ૮૮

દુક્કરં અવંતી સુકુમાલ મહારિષિનઉ ચરિત્ર કર્તવ્ય દુષ્કર અનેરે કરાઈ નહીં, ઉદ્ધોસકરં સાંભલતાં અનેરાઈ રહઈં સચરિ રોમાંચ ઊકાંટઉ કરઈ^૧, રૌદ્ર ભણી કિમ, અપ્પાવિં આપણઉં સઈરુ ઇમ ત્યજિઉ અવંતી સુમાલિઇં, અચ્છેરએયં એયં એ આશ્ચર્ય મોટઉં.

કથા : ઉજ્જયની નગરીઈં, ભદ્રા સાર્થવાહીનઈ ઘરિ દાનશાલાં શ્રી આર્ય સુહસ્તિસૂરિ ઉત્તરિયા, રાતિઈં નલિનીગુલ્મ વિમાનનઉ અધ્યયન ગુણતા, ભદ્રાનઈં બેટઈં અવંતી સુકુમાલિ સાંભલિયા, જાતિસ્મરણ 178ઉપનઉં, પાચ્છિલઈ ભવિ તે નલિનીગુલ્મ વિમાનિ દેવ હૂંતઉં, તે સાંભરિઉં, બત્રીસ કલત્ર મૂંકી ગુરુ કન્હલ આવી દીક્ષા લીધી, કંથેરિના વન માહિ જઈ તત્કાલ પાદપોપગમન અણસણ લીધઉં, અતિ સુકુમાલ ભણી મારગિ જાતાં કાંટાકાંકરા ડાભસી^૨ કરી પગે લોહી નીકલિઉં, તીણઈં ગંધિઈં ઘણા બાલક સહિત, સિંહિઈ આવી, તેહ મહાત્માનઉ સઈર ખાધઉં, લગારઈ હાલિઉ નહીં, મનિ^૩ ખુભિઉ નહીં, મરી નલિનીગુલ્મ વિમાનિ ઉપનઉ દેવ. ૮૮.

૧ ખ કાઢીઈ ('ઊકાંટઉ કરઈ'ને બદલે). ૨ ક ડાઘસી ખ નાલિઈ. ૩ ખ 'મનિ ખુભિઉ નહીં' નથી.

ઇમ અનેરાઇ મહાત્મા ધર્મનઇ કારણિ સઇર છાંડઇ, ઇમ કહઇ છઇ.

[અવંતિ સુકુમારનું ચરિત્ર-કર્તવ્ય એવું દુષ્કર જે બીજાથી કરાય નહીં. સાંભળતાં જ રોમાંચ ખડાં થાય. એમણે પોતાનું શરીર ત્યજી દીધું એ મોટું આશ્ચર્ય.]

કથા : ઉજ્જયિની નગરીમાં ભદ્ર સાર્થવાહીને ઘેર આર્ય સુહસ્તિસૂરિ ઊતર્યા. રાત્રે નલિનીગુલ્મ વિમાનનું અધ્યયન કરતા ભદ્રાના પુત્ર અવંતિ સુકુમાલે સાંભળ્યા. જાતિસ્મરણ થતાં પાછલા ભવમાં તે નલિનીગુલ્મ વિમાનમાં દેવ હતા તે સાંભર્યું. બત્રીસ પત્નીઓ મૂકીને દીક્ષા લીધી. વનમાં જઈ પાદપોષગમન અનશન લીધું. માર્ગમાં કાંટાકાંકરા-દર્ભને કારણે લોહી નીકળ્યું. તેની ગંધથી ઘણાં બાળક સહિત સિંહે આવી તે મહાત્માનું શરીર ખાધું. અવંતિ લગારેય હલ્યા નહિ કે ન મન ચલિત થયું. મરીને નલિનીગુલ્મ વિમાને દેવ થયા.]

ઉચ્છૂઢ સરીરઘરા અન્નો જીવો સરીરમન્નંતિ,

ધમ્મસ્સ કારણે સુવિહિયા સરીરં પિ છંડંતિ. ૮૯

ઉચ્છૂઢં નિર્મોહપણઇં છાંડિઉં સઇર રૂપીઉં ઘર છઇ 'જેહે, કિમ અન્નો જીવો. એ જીવ અનેરઉ, અનઇ સઇર અનેરઉ, એહહૂઇં એકઇ જિ ભવનઉ સંબંધ છઇ, તેહ ભણી સઇર ઉપરિ સિઉ મોહ ઇસી ભાવનાં કરી, ધમ્મસ્સં ધર્મનઇં કારણિ મોક્ષ નિમિત્ત ઇસ્યા સુવિહિત સદાચાર માહાત્મા, સરીરં સઇર છાંડઇ, ધનકનકાદિક રિદ્ધિનઉં કહવઉં કિસિઉં. ૮૯.

અવંતી સુકુમાલિ તત્કાલ તે વિમાન કિમ પામિઉં, એ વાત આશ્રી કહઇ છઇ.

[જીવ જુદો છે ને દેહ જુદો છે. એમને એક જ ભવનો સંબંધ છે. તે જાણી શરીર પર આ ભવનો મોહ શો ? ધર્મને કારણે મોક્ષ નિમિત્તે મહાત્મા શરીર છાંડે છે.]

એગદ્દિવસં પિ જીવો પવ્વજજમુવાગઉ અનન્નમણ્ણો,

જઈવિ ન^૨ પાવઇ મુખં, અવસ્સ વેમાણ્ણિઓ હોઇ. ૯૦

એગ દિ. એકૂ દિહાડઉ અથવા એકઇ પહર ઘડી વેલા જઇ જીવ પવજજં વીતરાગની દીક્ષા અનન્નં અનન્ય મન એકાગ્ર મન નિશ્ચિલ ચિત્ત થકઉ પાલઇ કાલ સંઘયણાદિ સામગ્રી હુઇ, તઉ મોક્ષ જ પામઇ, જઈ વિ. સંઘયણાદિકનઉ યોગ ન હુઇ મોક્ષ ન લહઇ, અવસ્સં તસ્સ તઉ આવશ્ય નિશ્ચિઇ વૈમાનિક

૧ ગ 'જેહે..... સંબંધ છઇ' નથી ૨ ક 'ન' નથી.

દેવલોકનઉ દેવ હુઈ તિ, ઇસિઉ થોડાઇ કાલના ચારિત્રનઉ ફલ જાણિવઉ. ૯૦.
ધર્મનઈ કારણિ ઘણેએ મહાત્માએ સયર છાંડિયાં છઈ, વલી દષ્ટાંત કહઈ
છઈ.

[જો જીવ એક જ દિવસ કે એક જ પ્રહર વીતરાગની દીક્ષા એકાગ્ર મનથી
પાળે તો મોક્ષ પામે. સંઘયજ્ઞાદિકનો યોગ ન થાય તો મોક્ષ ન પામે. થાય તો
નિશ્ચિતપણે વૈમાનિક દેવલોકનો દેવ થાય. આ અલ્પકાળના ચારિત્રનું ફળ
જાણવું.]

સીસાવેદેણ સિરંમિ વેદિએ નિગ્ગયાણિ અચ્છીણિ,

મેયજજસ ભગવઓ ન ય સો મણસા વિ પરિકુવિઓ. ૯૧

સીસા. શીર્ષવિષ્ટઈ માથઈ વીંટઈ, નીલિઈ વાધિ કરી માથઈ વીટિઈ બાંધઈ
હુંસઈ, નિગ્ગયા. આંખિ નીકલી પડી, કહિની, મેયજજ. મેતાર્ય ભગવંત
મહાત્માની, ન ય સો. પુણ તે મહાત્મા મનિ કુપિઉ નહીં, વચનિ કાયઈ તઉ
કહિવઉ^{૧૬} કિસિઉ, નિટોલ ન કુપિઉ ઇસિઉ ભાવ.

કથા : રાજગૃહનગરિ મેતાર્ય મહાત્મા ભિક્ષાનઈ કારણિ સોનારનઈ ઘરિ
પઈઈઉ, ઇસિઈ સોનાર^૧ શ્રેણિક મહારાયની^૨ દેવપૂજાનઈ [કારણિ અક્રોત્તરસઉ,
સોનાના જવ ઘડઈ છઈ તે મેલ્હી ભિક્ષા વિહરાવવાનઈ^૩ કારણિ ઘર^૪ માહિ
ગિઉ, તેતલઈ તે જવ, કૌંચ પંક્ષીઈ કૂકડઈ ચૂણિયા, સોનાર ભિક્ષા લેઈ^૫ આવિઉ,
જવ ન દેખઈ, મેતાર્ય મહાત્માની શંકા કરઈ, મહાત્મા દયા લગઈ પક્ષીઈ ચૂણિયા
ઈમ ન કહઈ, સોનારિ મહાત્મા ઘરિ માહિ ઘાલીનઈ વાધિ માથઉ ગાઢઉ બાંધિઉ,
આંખિ નીકલી પડી, મહાત્મા દયા લગઈ કષ્ટ સહતઉ, કેવલજ્ઞાન ઊપાર્જ મોક્ષ
પહુતઉ. છ. જિમ એ મહાત્મા સોનાર ઊપરિ ન કુપિઉ તિમ અનેરેએ^૬ ન કુપિવઉ,
એ વાત કહઈ છઈ. ૯૧.

[મેતાર્યમુનિને માથે વાધિ વીંટીને બાંધી હતી. આંખો પણ નીકળી પડી.
પણ તે મનથીયે કોપ્યા નહીં, તો વચન-કાયનું તો કહેવું જ શું ?

કથા : મેતાર્યમુનિ ભિક્ષા માટે સોનીના ઘરમાં પ્રવેશ્યા. આ સોનાર શ્રેણિક
મહારાજાની દેવપૂજાને અર્થે સોનાના જવ ઘડે છે. એ કામ પડતું મૂકી ભિક્ષા
વહોરાવવા તે ઘરમાં ગયો. તેટલામાં કૌંચ પક્ષી પેલા જવ ચણી ગયો. સોની
બહાર આવ્યો ત્યારે જવ ન જોતાં મુનિ પર શંકા કરી. મુનિને પક્ષીની દયા
આવતાં કાંઈ બોલ્યા નહીં. સોનીએ મેતાર્યને માથામાં વાધિ બાંધી. એમની આંખો

૧. ખ તે કિસ્યઉ સોનાર જે (ઈસિઈ સોનારને બદલે). ૨ ખ મહારાયની ઘરિ. ૩ ખ વિહરાવવાનઈ ૪ ખ વિહરાવાનિ. ૪ ખ 'ઘર' નથી. ૫ ખ દેઈ. ૬ ખ અનેરેએ મહાત્માએ.

નીકળી પડી. કષ્ટ સહી, કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જી તેઓ મોક્ષે ગયા.]

જો ચંદ્રજોષ બાહુ આર્લિપઈ વાસિણા વિ તરછેઈ,

સંથુણઈ જો વ નિંદઈ, મહરિસિણો તત્થ સમભાવ. ૯૨

જો ચં. જો કોઈ એક ભક્તિઈ કરી, ચંદનિઈ કરી મહાત્માની બહુ વિલેપઈ ખરડઈ, કો એક^૧ રીસ લગઈ^૨ કુહાડઈ કરી મહાત્માની બાહ છેદઈ, તાછઈ, અનઈ સંથુણઈ. કોઈ એક મહાત્માનઈ સ્તવઈ, પ્રશંસા કરઈ, અનઈ, જિ કો મહાત્માનઈ નિંદઈ, વૈભાષ્ય બોલઈ, તેહ સવિહઈ ઊપરિ મહરિં મહારિષિ સુસાધુ સમભાવ, સમાન ચિત્તઈ જિ હુઈ, રૂડાનાં કરાણાહાર ઊપરિ હર્ષ ન આણઈ, વિરૂઆનાં કરણાહાર ઊપરિ રોષ ન આણઈ, ઇસિઉ ભાવ. ૯૨.

એહવા ગુણવંત મહાત્મા ગુરુના ઉપદેશ તઉ હુઈ, એહ ભણી ગુરુના વચન ઊપરિ આસ્થા હુઈ, તે ધન્ય ઇસી વાત કહઈ છઈ.

[મહાત્માનો હાથ કોઈ ભક્તિભાવે ચંદનથી વિલેપિત કરે ને કોઈ રીસપૂર્વક કુહાડીથી હાથ છેદી નાખે, કોઈ પ્રશંસા કરે ને કોઈ નિંદા કરે - તે સૌ પર સુસાધુ સમભાવ રાખે. ભલું કરનાર પ્રત્યે હર્ષ ન આણે, કૂડું કરનાર પ્રત્યે રોષ ન આણે.]

સીહગિરિસુસીસાણં, ભદં ગુરુવયણસદહંતાણં,

વઈરો કિર દાહી વાયણતિ^૪, ન વિકોવિઅં^૫ વયણં. ૯૩

સીહગિં શ્રી^૬ સિંહગિરિસૂરિના ઉત્તમ શિષ્યહૂઈ ભદ્રકલ્યાણ હુઈ, ગુરુવં જેહ ગુરુનઈ વચન સાચઈ ભાવઈ સદહિઉં, કિમ વયરોં ગુરે તેહહૂઈ ઇસિઉં કહિઉં વયર નામિઈ^૭ લહુડઈ ચેલઉ અપઠિતઈ તુમહહૂઈ, શ્રી^૮ સિદ્ધાંતની વાયના દેસિઈ, ન વિકોં ઇસિઉં^૯ 'ગુરુનઈ વચનઈ વચન તેહે સુશિષ્યે ઇમ વિચારિઉં નહીં જં એ ચેલઉ વાયના કિમ દેસિઈ, નિસ્સંદેહપણઈ સાચઈ જિ પડિવજિઉં. ઉક્તં ચ.

^૧વિણએ સીસ ^{૧૮૮}પરિકખા, સુહડ પરિકખાય હોઈ સંગ્રામે,

વસણે મિત્રપરિકખા, દાણપરિકખાય^{૧૧} દુક્કાલે. ૧

૧ ખ કોઈ એકુ ('કો એક'ને બદલે). ૨ ખ 'લગઈ' પછી 'વાંસો લઈ' ગ વાસિણા. ૩ ખ મહાત્માહૂઈ નિંદા કરઈ. ૪ ખ વાયણોતિ. ૫ ક વિકેવિઅં ૬ ખ 'શ્રી' નથી. ૭ ખ વયંઈ ('વયર નામિઈ'ને બદલે). ૮ ખ 'શ્રી' નથી. ૯ ખ 'ગુરુનઈ..... નિસ્સંદેહપણઈ' પાઠ નથી. ૧૦ ગ 'વિણએ....' એ કડી પહેલાં વધારાની કડી

મા વહઓ કોઈ ગવ્વં, ઇત્ય જએ પંડિઓ અહં ચેવ,

આસવ્વન્નુ મઈઓ, તરતમ જો એ મઈવહિવા. ૧. તથા

૧૧ ખ 'દાણપરિકખા ય' નથી.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૫૩

કથા : શ્રી વઇરસ્વામિ જાતિમાત્રે^૧ છમસવાડા રોઈ, સુનંદા માતા ઊસજાડી, તેણે ધનગિરિ મહાત્મા તેહના બાપહૂં બાલક આપિઉં, તીણેં ગુરુહૂં સમોપિઉં, મહાસતીનઈ ઉપાશ્રયિ વાધઈ^૨, મહાસતી ગુણતી સાંભલતાં તેહહૂં, ઇગ્યાર આંગ આવિયાં^૩ માઈ તે આ પાછા લેવાનઈ કંદલ કીધઈ તેહ ભણી ગુરુરાય સમક્ષિ લહુડાઈહૂં દીક્ષા દીધી, એક વાર મહાત્મા વિહરવા^૪ ગિયા છઈ, ચેલઈ ઉપાશ્રયિ છઈ, ગુરુ બહિર્ભૂમિ જઈ આવિયા, ચેલઈ મહાત્માની વીટિ^૫ માડિ, તેહ આગલિ ઇગ્યાર આંગની પરિવાડિ દેતુ દીઈઉં, ગુરે જાણિઉં, એહહૂં ઇગ્યારાંગ આગ આવડઈ^૬, મહાત્મા રામે એહૂં અવજ્ઞા કરઈ, મહાત્માઈ નહીં^૭ જણાવઈ, પરછઈ ગુરુ ઢૂંકડઈ ગામિ^૮ વિહાર કરવા લાગા, મહાત્માએ પૂછિઈ ભગવનુ અમ્હહૂં વાયના કુણ દેસિઈ, ગુરે કહિઈ, વયર ચેલઈ દેસિઈ, તે વચન તેહે સુશિષ્યે સાચઈ જિ ભણી પડિવજિઈ, સંદેહ ન આણિઉં, ગુરુ ચાલ્યા પૂઠિઈ, વયર ચેલાનઈ ગુરુની પરિ વિનય કરિવા લાગા, ચેલઈ ઇગ્યારઈ આંગની પરિવાડિ દીધી, ગુરુ વિહાર કરી આવિયા, મહાત્મા પૂછિયા તુમ્હહૂં^૯ વાયના હુઈ, તેહે કહિઈ, અમ્હહૂં^{૧૦} વાયના ઘણી સાંચરી, એહ જિ ચેલઈ વાયનાચાર્ય કરી^{૧૧} આપઈ, ગુરે કહિઈ ચેલઈ યોગ નથી વહિયા, એ તમ્હહૂં^{૧૨} જણાવિવા ભણી કીધઈ. ૯૩.

જિમ તેહે ગુરુવચન સદ્દહિઈ, તિમ અનેરે સુશિષ્યિ^{૧૩} સદ્દહિવઈ, એ વાત કહઈ છઈ.

[શ્રી સિંહગિરિસૂરિના ઉત્તમ શિષ્યને ભદ્ર-કલ્યાણ થયાં. તેણે ગુરુવચનમાં સાચા ભાવથી શ્રદ્ધા રાખી. ગુરુએ તેને કહ્યું કે વયર(વજ) નામે નાનો શિષ્ય તને સિદ્ધાંતની વાયના આપશે. આ સાંભળી શિષ્યે એવું વિચાર્યું નહીં કે એ નાનો ચેલો વાયના કેવી રીતે આપે ? કહ્યું છે કે વિનયમાં શિષ્યની, સંગ્રામમાં સુભટની, વસવાટમાં મિત્રની અને દુષ્કાળમાં દાનીની પરીક્ષા થાય છે.

કથા : બાળક વજસ્વામી જાતિસ્મરણજ્ઞાનથી ખૂબ રડવા લાગ્યા. છ માસ સુધી આમ રડ્યા કર્યું. આથી માતા સુનંદાએ બાળક ધનગિરિ મહાત્મા - જે બાળકના પિતા હતા - ને આપ્યો તેમણે આ બાળક ગુરુને સોંપ્યો. ઉપાશ્રયે મહાસતીને અધ્યયન કરતાં સાંભળી બાળક વજસ્વામીને પણ ૧૧ અંગ આવડ્યાં.

૧ ખ જાતિમાત્રેણ. ૨ ખ પાલણઈ બાપિઈ ('વાધઈ'ને બદલે) ૩ ખ આવડિયાં. ૪ ખ વિહરિવા ગ વહિરવા. ૫ ખ ચઈગઠિ. ૬ ખ આવઈ છઈ. ૭ ખ મહાત્મા ઓહ હિં ન ('મહાત્માઈ નહીં'ને બદલે) ગ મહાત્માનઈ. ૮ ખ એકઈ ગામિ. ૯ ખ તમ્હારઈ. ૧૦ ગ અમ્હારઈ. ૧૧ ખ 'કરી' નથી. ૧૨ ગ તુમ્હારઈ. ૧૩ ખ શિષ્યે.

ગુરુએ તેને નાનો છતાં દીક્ષા આપી. એક વાર બહિભૂમિ જઈ આવેલા ગુરુએ શિષ્યને ૧૧ અંગની પરિવાડિ દેતો જોયો. આથી જાણી લીધું કે આને ૧૧ અંગ આવડી ગયાં છે. પછી ગુરુએ નજીકને ગામે વિહાર કરતાં સાધુઓએ પૂછ્યું કે 'અમને વાચના કોણ આપશે ?' ગુરુએ કહ્યું 'વજ્ર શિષ્ય આપશે.' સાધુઓએ કશોયે સંદેહ આજ્યા વિના આ વચન સ્વીકાર્યું. ગુરુના ગયા પછી બધા શિષ્યો વચર(વજ્ર)નો ગુરુની પેઠે વિનય કરવા લાગ્યા. ગુરુએ પરત આવી જાણ્યું કે સૌ શિષ્યોને વજ્ર દ્વારા વાચના મળી છે. શિષ્યોએ સામેથી વજ્રને વાચનાચાર્ય બનાવવા કહ્યું. આમ, અન્ય શિષ્યોએ પણ ગુરુવચનમાં શ્રદ્ધા રાખવી.]

મિણ ગોણ સંગુલીડિં ગણોહિ વા દંતયક્કલાઈ^૧ સે,
ઈચ્છંતિ ભાણિગિણં, કજ્જં તુ ત એવ જાણંતિ. ૯૪

મિણગે. કેતીવારઈ ગુરુ શિષ્યહૂઈ ઇસિઉં આયસ દિઈ, આગોણ^૨ સં અહિરુ, તઉં મવિ કેતલાં આગુલ છઈ, ગણોહિ. અથવા એ અહિરુના દંતયક્કલ દાંતસમૂહ મુહંડઈ હાથ ઘાતીનઈ ગણિ, ઈચ્છંતિ. તગિ શિષ્ય^૩ 'ઈચ્છંતિ'^૪, ઇસિઉં વચન કહી કજ્જં અનઈ તે ગુરુનઉં આદેશ કરઈ, ત એવ. સ્યા ભણી કરિવઉં, જેહ ભણી, યુક્તઉં અયુક્તઉં^૫ ગુરુઈ જિ જાણઈ, એહ ભણી ગુરુનઈ આદેશિ છતઈ વિમાસણ અનઈ વિલંબ ન કરિવઉં. ૯૪.

વલી એહિ જિ વાત. કહઈ છઈ.

[કેટલીક વાર ગુરુ શિષ્યને એવો આદેશ આપે છે કે સાપ કેટલા આંગળનો છે એ માપ અથવા એના મોઢામાં હાથ ઘાલીને એના દાંત ગણ. ત્યારે શિષ્ય 'ઈચ્છંતિ' કહે છે. 'ગુરુ આવો આદેશ શા માટે કરે છે ?' એવો વિચાર કે વિલંબ ન કરવો. એની યોગ્યાયોગ્યતા ગુરુ જ જાણે.]

કારણવિગિ કયાઈ, સેયં કાયં વયંતિ ^{૧૯}આયરિયા,
તં તહ સદ્ધિઅવ્વં, ભવિઅવ્વં કારણેણ તદ્ધિ. ૯૫

કારણ. કેતીવારઈ ન જાણ^૬ જ્ઞાની ગુરુ સેયં કા. કાલા કાગહૂઈ ચેત ધઉલઉં કહિઈ, તં તહ. તે ગુરુનઉં વચન તિમઈ જિ સદ્ધિવઉં, ભાવિઈ^૭ ઇસિઉં ચીતવિવઉં ઇમ ગુરુ તઉં^૮ આયસ દિઈ છઈ, જઉં ઈહાં કારણ છઈ, નિરર્થક ગુરુ વચન ન^૯ બોલઈ, ઇસિઉં જાણી ગુરુના વચન ઊપરિ સુશિષ્ય^{૧૦} આસ્થા જિ આણઈ. ૯૫.

૧ ગ દંતયક્કલાઈ. ૨ ખ એગોણ ૩ ગ સુશિષ્ય. ૪ ખ ઈછઈ ગ ઈચ્છામિ. ૫ ગ 'અયુક્તઉં' નથી. ૬ ખ કારણ ન જાણઈ ('ન જાણ'ને બદલે) ગ કારણના જાણ ૭ ખ ભવિય ગ ભાવઈ. ૮ ખ 'તઉં' નથી. ૯ ક 'ન' નથી. ૧૦ ગ 'સુશિષ્ય' નથી.

ઇમ કરતાં શિષ્યહ્રં ગુણ હુઇ, તે વાત કહઇ છઇ.

[જાની ગુરુ કાળા કાગને ધોળો કહે તે વચનમાં શ્રદ્ધા રાખવી. એમ જ ચિંતવવું કે ગુરુના આદેશમાં કાંઈક કારણ છે. ગુરુ નિરર્થક ન બોલે એવી શિષ્યે ગુરુવચનમાં આસ્થા રાખવી.]

જો ગિન્હઇ ગુરુવયણં, ભન્નંતં ભાવઉ^૧ વિશુદ્ધમણો,
ઓસહમિવ પિજજંતં તં તસ્સ સુહાવહં હોઇ. ૯૬

જો ગિ. જે ગુરુનઉં બોલિઉં શિક્ષા^૨વચન ભાવિ મન:શુદ્ધિઇ, પડિવજજઇ, ઓસહં તે ગુરુવચન ઉષધની પરિ પીજતઉં હુંતઉં સુખાવહ ગુણકારક હુઇ, નિશ્ચિઇ કર્મરોગ નસાંડઇ, ઇસિઉ ભાવ. ૯૬.

સુશિષ્યનાં ગુણ કહઇ છઇ.

[જો ગુરુનું શિક્ષાવચન ભાવથી, મન:શુદ્ધિથી સ્વીકારે તો ઔષધની માફક તે પીતાં ગુણકારી થાય ને કર્મરોગને નસાડે.]

અણુવત્તગ્ગ^૩ વિણ્ણીયા બહુકખમા નિચ્ચભત્તિમંતા ય,
ગુરુકુલવાસી અમુઇ, ધન્ના સીસા ઇય સુસીલા. ૯૭

અણુવં જે ગુરુની અનુવર્તના કરઇ, અણુકૂલપણઇ ચાલઇ, અનઇ વિનીત બાહ્ય અભ્યુત્થાનાદિક કરઇ, અનઇ, બહુકખં ઘણી ક્ષમાના ઘણી હિયઇ રોષ ન ધરઇ, નિચ્ચં સદૈવ ગુરુનઇ વિષયિ અંતરંગ ભક્તિવંત હુઇ, ગુરુકું ગચ્છવાસ બહુ સમુદાય સેવી અનઇ, અમુઇં આપણ જ્ઞાનાદિક કાજ^૪ સીધાઇ પૂઠિઇ મૂકઇ નહીં છાંડી અનેરઇ સંઘાડઇ ન જાઇ^૫, ધન્નાં ઇસિયા સુસીલ આપ પરહ્રં સમાધિકારક શિષ્ય તે ધન્ય પુણ્યવંત કહીઇ. ૯૭ તથા.^૬

[જે ગુરુની અનુવર્તના કરે, અનુકૂળ રહે, વિનીતપણે બાહ્ય અભ્યુત્થાન કરે, હૃદયમાં રોષ ન ધરે, ભક્તિવંત રહે, સમુદાયની સેવા કરે, જ્ઞાન આદિ કામ સરતાં સમુદાય છોડી અન્ય સંઘાડામાં જાય નહીં આવા સુસીલ શિષ્યને ધન્ય-પુણ્યવંત કહીએ.]

જ્ઞવંતસ્સ ઇહ જસો, કિત્તી ય મયસ્સ પરભવે ધમ્મો,
સુગુણસ્સ નિગુણસ્સ અયસો અકિત્તી અહમ્મો અ. ૯૮

જ્ઞવંતં ગુણવંત શિષ્યહ્રં, ઇહલોકિ જ્ઞવતાં યશ હુઇ^૭, પરલોકિ ધર્મ હુઇ, તીણઇ કરી સુગતિ દેવગત્યાદિક હુઇ, સુગુણ એ ભલા ભાગ્યવંત ઇમ

૧ ગ ભાવિઉ. ૨ ખ શિષ્ય. ૩ ખ અણુવત્તિયા. ૪ ખ કાલ. ૫ ગ જાઇ નહી ('ન જાઇ'ને બદલે). ૬ ક કથા. ૭ ગ 'યશ હુઇ' પછી 'પરલોકિ... સુગુણ' પાઠ નથી.

શ્વાઘા^૧ પામઇ, કિત્તી ૫૦ મૂઆંઇ પૂઠિઇં કીર્તિ હુઇં, સહૂઇ કો પ્રશંસા કરઇ, એ ભલઉ હુંતઉ, ઇસી પરિ, અનઇ પરભવે^૨ ગુણવંત શિષ્યહૂઇં, ધર્મ હુઇ, અનઇ, નિર્ગુણસ્સાં નિર્ગુણ શિષ્યઇં^૩ ઇહલોકિ અયશ, મૂઆં પૂઠિઇં અકીર્તિ^૪ પરલોકિ અધર્મ હુઇ તીણઇ કરી દુર્ગતિઇં જાઇ. ૯૮.

હવ જે શિષ્ય ગુરુહૂઇં પરાભવઇ તેહહૂઇં દોષ કહઇ છઇ.

[ગુણવંત શિષ્યને જીવતાં જ આ લોકમાં કીર્તિ મળે, પરલોકમાં ધર્મ થાય. મુગતિ થાય, પ્રશંસા પામે, નિર્ગુણ શિષ્યને આ લોકમાં અપયશ મળે, મર્યા પછી અપકીર્તિ, પરલોકમાં અધર્મ અને તેથી દુર્ગતિ.]

વુઢાવાસે વિ ઠિયં, અહવ ગિલાણં ગુરું પરિભવંતિ,

દત્તુ વ્વ ધમ્મવીમંસએણા^૫ દુસ્સિગિય^૬ તં પિ. ૯૯

વુઢાં વડપણિ વિહાર અક્ષમપણઇં વિધિઇં એકઇં ક્ષેત્રિ રહિવઉં તે વૃદ્ધાવાસ કહવરાઇ^૭, તીણઇં વૃદ્ધાવાસિ રહિયાં ગુરુહૂઇં અથવા ગ્લાન^૮ માદા કાંઇ અપવાદ પદ સેવતાંઇ^૯ ગુરુ પ્રતિ જે કુશિષ્ય પરાભવ કરઇ, અવજ્ઞા કરઇ, દત્તુ વ્વં દત્ત ઇસિઇં નામિઇં કુશિષ્ય તેહની પરિ ધમ્મ વીં ધર્મની વિમાસણઇં, અમ્હે ધમ્મવંત નિરતીચાર અનિયત^{૧૦} વિહાર ગુરુ કાંઇ નહીં, ઇસી વિમાસણ જે પરાભવઇ, દુસ્સિં તેહૂ દુઃશિક્ષિત^{૧૧} દુશ્ચેષ્ટિત વિરૂં કહીઇ, જે અનિયત વિહારી અપ્રમત્ત ગુરુહૂઇં, પરાભવઇ, તેહહૂઇં કિસિઉં કહીઇ, તેહહૂઇં મહાદોષ.

કથા : કુલ્લઇરિપુનગરિ^{૧૨} શ્રી સંગમસૂરિ ગુરિ^{૧૩} દુઃભિક્ષ ભણી ગચ્છ^{૧૪} દેશાંતરિ વિહાર કરાવિઉ, આપણપઇં અજંગમ ક્ષેત્ર અનઇ આશ્રય નવ ભાગ કરી તીણઇ જિ ક્ષેત્રે રહિયા, ખરઉ ચારિત્ર પાલઇ, કેતલઇં કાલિ દત્ત નામિઇં શિષ્ય ગુરુની સિદ્ધિ^{૧૫} જોવા આવિઉ, તીણઇં જિ ઉપાશ્રય ગુરુ દેખી જાણ^{૧૬}, ગુરુ ઉસન્ના થ્યા, તેહ ભણી આપણપઇં ઢૂકડૂ જઇ ઉપાશ્રયિ રહિઉ, ગુરુ સાથિઇં વિહરવાં ગિઉ, ઘણે ઘરે ફિરિઉ દુઃભિક્ષ ભણી વિશેષ વસ્તુ કાંઇ લાભઇ નહીં, પચ્છઇ તે ખીજિઉ દેખી એકઇં મોટઇ ઘરિ ગિયા, તિહાં બાલક વ્યંતરી ગૃહીત નિરંતર રોતઉં^{૧૭}, ગુરેં^{૧૮} ચાપડી વજાવી બાલક રોતઉં^{૧૯} રાખિઉ માયબાપે હર્ષએ

૧ ક શ્વાઘ્ય. ૨ ગ 'પરલોકિ ધર્મ હુઇ તીણ કરી મુગતિ દેવત્યાદિક હુઇ' ('ગુણવંત શિષ્ય હુઇ, ધર્મ હુઇ, અનઇ, નિર્ગુણસ્સાં'ને બદલે). ૩ ખ શિષ્ય હુઇ. ૪ ખ 'અપકીર્તિ' પછી 'હુઇ, સહૂ કો પ્રશંસા કરઇ નહીં' પાઠ વધારાનો. ૫ ગ વિમંસુણેણ. ૬ ક દુક્ખિયં. ૭ ખ કહવાઇ. ૮ ખ ગ્લાન રહિ મંદે ('ગ્લાન માદા'ને બદલે). ૯ ખ સેવઇ. ૧૦ ક અનિત. ૧૧ ખ દુઃશિક્ષિત ગ દુશ્ચેષ્ટિત. ૧૨ ખ કુલ્લાપુરિનગરિ ગ કલ્લઇરિપુરનગરિ. ૧૩ ખ 'ગુરિ' નથી. ૧૪ ક ગચ્છ દેશાંતરિ ('ગચ્છ દેશાંતરિ...ચારિત્ર'ને બદલે). ૧૫ ખ સુદ્ધિ. ૧૬ ખ જાણઉ. ૧૭ ખ રોયઇ. ૧૮ ગ 'ગુરેં' નથી. ૧૯ ગ 'બાલક રોતઉં' નથી.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૫૭

મોદક વિહરાવિયા^૧, તે^૨ દત્તહું દીધા, થાકઉ ભણી દત્ત ઉપાશ્રય મોકલિઉ, ગુરે આપણપઠે અરસપરસ વિહરી વાર કીધી, પેલઉ કુશિષ્ય દત્ત^૩ મન માહિ ચીંતવઠ મૂહું મોકલી, અનઠ એ ગુરુ સારઉ^૪ વિહરિસિઠે, સાંઝનઠ પડિક્કમણઠ ગુરુ કહિઉ, તઠ ધાત્રી પિંડ ભોગવિઉ, તે આલોયઠ^૫, મનમાહિ ચીંતવઠ એ ગુરુ માહરા સૂક્ષ્મ ઇ દોષ દેખઠ, આપણા નિત્યવાસાદિક મોટાઠ દોષ દેખતઉ નથી ઇસિઉ ચીંતવતઉ પડિક્કમી આપણઠ ઉપાશ્રયિ ગિઉ, ગુરુભક્તિ દેવતાં મહા અંધકાર પ્રબલ વાયુવર્ષા^૬ વિકુર્વિઉ, પેલઉ બીહતઉ ગુરુ કન્હઠ આવઠ, અંધાર દેખઠ નહીં, ગુરુ લબ્ધિ કરી આંગુલી દીવાની પરિ ઝલહતી દેખાડી દયા લગઠ તે કુશિષ્ય ચીંતવઠ, ગુરુનઠ દીવઉ છઠ, પછઠ દેવતાં પ્રકટ થઈ કહિઉ, રે પાપીય કુશિષ્ય ઇસિયા ચારિત્રિયા ગુરુ પરાભવતઉ દુર્ગતિઠે જાઈસિ, દેવતાનઠ વચનિ બીહતઉ ગુરુ ખમાવિયા, પ્રાયશ્ચિત્ત પડિવજિઉ. ૯૯.

‘સુશિષ્યની ગુરુ^૭ ભક્તિ કહઠ છઠ.

ઘડપણમાં વિહાર અશક્ય બનતાં એક જ ક્ષેત્રે રહેવું તે વૃદ્ધાવાસ કહેવાય. આવા ગુરુનો અથવા માંદા ગુરુ પ્રત્યે જે કુશિષ્ય અનાદર કરે તેમજ અનિયત વિહાર કરતા ગુરુનો પરાભવ કરે તે મહાદોષ છે.

કથા : કુલ્લઈરિપુનગરીમાં શ્રી સંગમસૂરિ દુષ્કાળને કારણે ગચ્છને અન્ય દેશમાં વિહાર કરાવી પોતે એ જ સ્થાને રહ્યા. કેટલેક સમયે દત્ત નામે શિષ્ય ગુરુની સિદ્ધિ જોવા આવ્યો. નજીકના ઉપાશ્રયમાં રહ્યો. ગુરુની સાથે વહોરવા ગયો. ઘણી જગ્યાએ ફરવા છતાં વિશેષ કાંઈ મળ્યું નહીં. પછી તેને બિજાયેલો જોઈ ગુરુ એક મોટા ઘેર ગયા. ત્યાં રડતા બાળકને ચપટી વગાડી છાનું રાખતાં હર્ષિત માતાપિતાએ લાડુ વહોરાવ્યા. થાકેલા દત્તને તે લાડુ આપી ઉપાશ્રયે મોકલ્યો. ગુરુએ આજુબાજુમાં વહોરવામાં વાર કરતાં કુશિષ્ય દત્ત વિચારવા લાગ્યો કે ‘મને પાછો મોકલી દઈને ગુરુ સારું વહોરશે.’ સાંજના પ્રતિક્રમણમાં ગુરુએ કહ્યું ‘તે ધાત્રીપિંડ ભોગવ્યો.’ દત્તને થયું કે ‘આ ગુરુ મારા સૂક્ષ્મ દોષ જુએ છે પણ પોતાનો નિત્યવાસનો મોટો દોષ જોતા નથી.’ પછી પોતાના ઉપાશ્રયે ગયો. એટલામાં મહાઅંધકાર અને પ્રબળ વાયુવર્ષા થવા લાગ્યાં. ભયભીત બનેલો શિષ્ય ગુરુ પાસે આવ્યો. લબ્ધિથી ગુરુએ એમની આંગળી દીવાની જેમ ઝળહળતી બતાવી. દેવતાએ પ્રગટ થઈને કહ્યું કે ‘રે પાપી, આવા ચારિત્રશીલ

૧ ખ ‘વિહરાવ્યા’. ૨ ખ ‘તે’ પછી ‘દત્ત હું...કુશિષ્ય દત્ત’ પાઠ નથી. ૩ ગ ‘દત્ત’ નથી. ૪ ખ સારઉ રૂડઉ. ૫ ક અલોઈ ગ આલોઈ. ૬ ગ ‘વર્ષા’ નથી ૭ ખ હવઠ સુશિષ્યની ૮ ગ ‘ગુરુ’ નથી.

ગુરુનો અનાદર કરીને તું દુર્ગતિએ જઈશ. ડરી ગયેલા શિષ્યે ગુરુને ખમાવ્યા ને પ્રાયશ્ચિત્ત કબૂલ્યું.]

આચરિયભત્તિરાગો કરસ્સ સુનકખત્તમહરિસી સરિસો,

અવિ જીવિઅં વવસિયં, ન ચેવ ગુરુપરિભવો સહિઓ. ૧૦૦

આચરિય^૧ ગુરુભક્તિરાગ અંતરંગ] સ્નેહ, કરસ્સ સુ^૨ સુનિક્ષત્ર મહાત્માના સરીખઉ કહિહૂં^૩ હું, પ્રાહં^૪ કહિહૂં^૫ ન હું, અવિ જી^૬ તીણં સુનિક્ષત્ર મહાત્માં, વરિ આપણઉં જીવિતવ્ય છાંડિઉં, ન ચેવ^૭ પુણ ગુરુનઉં પરાભવ ન સહિઉં, ગોસાલઉં શ્રી મહાવીર પ્રતિ અવજ્ઞાવચન બોલતઉં^૮ સનિક્ષત્ર મહાત્મા નિરાકરિઉં રીસાવિં^૯ તીણં તીણં^{૧૦} તેજોલેશ્યા દહિઉં, ગુરુની ભક્તિ નિશ્ચલચિત્ત હુંતઉં મહદ્દિક દેવ ઊપનઉં^{૧૧} ઈસી 'ગુરુ ઊપરિ ભક્તિ અનેરેએ આણવી.^{૧૨} ૧૦૦.

એહ જિ વાત કહઈ છઈ.

[સુનિક્ષત્ર મહાત્માના જેવી ગુરુભક્તિ અને અંતરંગ સ્નેહ કોણ કરી શકે ? એમણે પોતાનું જીવતર ત્યજી દીધું પણ ગુરુની અવજ્ઞા ન સહી. મહાવીર પ્રત્યે બોલાતાં ગોશાલાનાં અવજ્ઞાવચનથી સુનિક્ષત્ર રિસાતા ત્યારે ગોશાલો તેજોલેશ્યાથી તેમને બાળતો. ગુરુની ભક્તિ નિશ્ચલ ચિત્તે કરતાં તેઓ મહદ્દિક દેવ થયા. બીજાઓએ આવી ગુરુભક્તિ કરવી.]

પુન્નેહિં ચોઈયા પુાર]કખડેહિં, સિરિભાયણં^{૧૩} ભવિઅસત્તા,

ગુરુ માગમેસિભદ્ધ, દેવયમિવં પજજુવાસંતિ. ૧૦૧

પુન્ને હિં પાછિલા ભવને પુણ્યે ચોઈયા પ્રેરિયા ભવ્ય જીવ ગુરુની સેવા કરતા ઈહલોકિ જિ શ્રી જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મીનઉં ભાજન-સ્થાનક થાઈ, ગુરુ માગ^{૧૪} આગમેસિ, આગલિ પરલોકિ હુણારઈ^{૧૫} ભદ્ર કલ્યાણ છઈ જેહહૂં આગલિ સ્વર્ગ અથવા મોક્ષ હુણાહૂં છઈ^{૧૬}, જે જીવ ગુરુહૂં^{૧૭} જિમ દેવતા આરાધીઈ તિમ આરાધઈ ગાઢી ભક્તિઈ. ૧૦૧.

એ ગુરુ સર્વ સુખના દેણહાર, અનેઈ સર્વ દુઃખના ફેડણહાર, એ વાત દષ્ટાંતિક કહઈ છઈ.

૧ ખ 'આચરિય' પછી 'આચાર્ય ભણી' ગ આચાર્યગુરુ ઉપરિ ભક્તિરાગ. ૨ ગ કહિં હું નહી ('કહિહૂં ન હું'ને બદલે). ૩ ખ 'બોલતઉં' પછીનો 'સનિક્ષત્ર...ઊપનઉં' પાઠ નથી. ૪ ગ તે ('તીણં તીણં'ને બદલે). ૫ ગ ઊપનઉં છઈ. ૬ ગ ગુરુભક્તિ. ૭ ગ અનેરે કરિવી. ૮ ગ સિરિભાયણં. ૯ ખ કઉણહારઈ. ૧૦ ખ હઉણહાર છઈ ('હુણાહૂં છઈ'ને બદલે). ૧૧ ખ ગુરુભક્તિ ('ગુરુહૂં'ને બદલે).

[પાછલા ભવને પુણ્યે પ્રેરિત ભવ્ય જીવો ગુરુની સેવા કરતાં આ લોકમાં જ જ્ઞાન-લક્ષ્મીનું સ્થાન બને છે. પરલોકમાં જેને ભદ્ર-કલ્યાણ થનાર છે અથવા જેને મોક્ષની ઈચ્છા છે તે જીવ જેમ દેવતાને આરાધે તેમ ગુરુને પણ ગાઢી ભક્તિથી આરાધે.]

બહુ-સુકખસયસહસ્પાણં દાયગ મોઅગા દુહસયાણં,
 આયરિયા ફુડમેયં, કેસિપએસી ય તે હેઉ. ૧૦૨
 નરયગઈગમણપડિહત્યએ કએ તહ^૧ પએસિણા રન્ના
 અમરવિમાણં પતં તં આયરિયાખભાવેણં. ૧૦૩

બહુ સુ. બહુ ઘણાં સુખનાં સયસહસલાખના દેણહાર, અનઈ, મોઅગા. બુખનાં સઈ થિકઉ મૂકાંવણહાર છોડવણહાર^૨ ઉક્તં ચ.

વિના ગુરુભ્યો ગુણનીરથિભ્યો જનાપિ^૩ ધર્મ્મ ન વિચક્ષણે^૪ પિ,
 અર્થ સુદીર્ઘોજ્વલ લોચનોપિ દીપં વિના પશ્યતિ નાંધકારે. ૧

આયરિયા. ગુરુ ઈસ્યાં હુઈ, ફુડમેયં, એ વાતનઉ સંદેહ નહીં, એ વાત ઊપરિ હે શિષ્ય પ્રદેશી રાયના બૂઝવણહાર કેશી ગણધર તૂહહુઈ^૫ હેતુ દષ્ટાંત. છ. નરય. પ્રદેશી રાજાઈ નરકગતિઈ જાવાનઈ પડિહત્ય યોગ્ય કર્મિ કીધઈ^૬ હૂંતઈ, જં પ્રદેશી રાજાઈ, અમર વિમાન દેવલોકનઉ વિમાન પામિઉ તે આચાર્યશ્રી કેશી ગણધરઈ જિ નઉ પ્રભાવ મહિમા જાણિવઉ.

કથા : શ્વેતંબિકા નગરી, પ્રદેશી રાજા નાસ્તિક, તેહનઈ ચિત્રા નામિઈ, મુહુંતઉ સુશ્રાવક, એકવાર શ્રી પાર્શ્વનાથના સંતાનીયા કેશી ગણધર વન માહિ પાઉધારિયા, ચિત્ર મુહુંતઈ ઘોડા ખેલાવિવાનઈ મિસિઈ, રાજા વન માહિ લીધઉ, ઘોડા ખેલાવી વિશ્રામ લેતઈ રાજાઈ, ધર્મદેશના કરતાં ગુરુ દીઠા, કઉતિગિઈ ગુરુ કન્હઈ ગિઉ^૭ નાસ્તિક મત પ્રરૂપતઉ ગુરે અનેક હેતુ દષ્ટાંત દેખાડી જીવ અનઈ પરલોક સ્વર્ગમોક્ષાદિક પદાર્થ મનાવિઉ, ગાઢઉ સુશ્રાવક રાજા^૮ કીધઉ, એકવાર રાજા પર્વતિથિઈ પોસહ લીધઉ છઈ, પારજાનઈ દિહાડઈ, સૂર્યકાંતા તેહની કલત્રઈ, અન્ય પુરુષ ઊપરિ આસક્તીઈ વિસ દીધઉ, રાજા મરીનઈ દેવલોકિ સૂર્યાભદેવ હૂઉ અમલકલ્યાંનગરી આવી શ્રી મહાવીર તણઈ, સમવસરણિ, બત્રીસબદ્ધ નાટક કીધઉ, જાઉ તે પ્રદેશી રાયનઈ કેશી ગણધરનઉ સંયોગ ન હુઉત^૯, તઉ નરગિઈ જિ જાઅત.^{૧૦} ૧૦૨-૦૩.

૧ ક કહ ('કએ તહ'ને સ્થાને.) ૨ ખ મેહલાવણહાર. ૩ ખ જનાતિ ગ જનાતિ. ૪ ખ, ગ વિચક્ષણો. ૫ ખ તૂહિઈ ગ તુમ્હરઈ. ૬ ખ દીધઈ. ૭ ક 'ગિઉ' નથી. ૮ ગ 'રાજા' નથી. ૯ ખ હુઉત ગ હુત. ૧૦ ખ જાતઉ ગ જાત.

ઇસિઉં જાણી ગુરુ આરાધિવઉ, ગુરુઇં શિષ્યહ્મં રૂડી પરિ શિક્ષા દેવી એ વાત કહઇ છઇ.

[ગુરુ ઘણા સુખના દેનાર અને ઘણા દુઃખના છોડાવણહાર છે. પ્રદેશી રાજાએ નરકગતિને યોગ્ય કર્યો કર્યા હતાં. પણ તેમણે દેવલોકનું વિમાન મેળવ્યું. તે આચાર્ય કેશી ગણધરનો જ પ્રભાવ.

કથા : ચૈતંબિકામાં નાસ્તિક પ્રદેશી રાજા હતા. એમને ચિત્ર નામે મહેતા હતા. એક વાર કેશી ગણધર વનમાં પધાર્યા. ચિત્ર મહેતા ઘોડા ખેલવવાને નિમિત્તે રાજાને વનમાં લઈ ગયા. વિશ્રામના સમયમાં ધર્મદેશના કરતા ગુરુને જોઈ રાજા કૌતુકથી ગુરુ પાસે ગયા. ગુરુએ અનેક દષ્ટાંતોથી નાસ્તિક રાજાને સુશ્રાવક કર્યો. ધૌષધના પારણાને દિવસે રાજાની સૂર્યકાંતા પત્નીએ અન્ય પુરુષ પ્રત્યેની આસક્તિથી રાજાને વિષ આપ્યું. રાજા મરીને સૂર્યાભદેવ થયો. જો આ પ્રદેશીરાજાને કેશી ગણધરનો સંયોગ ન થયો હોત તો તે નરકે જ જાત.]

ધમ્મમઈએહિં અઇસુંદરેહિં, કારણગુણોવણીએહિં,

પલ્હાયંતો ય મણં સીસં^૧ ચોએઇ આચરિઓ. ૧૦૪

ધમ્મં ધર્મમય નિરવદ્ય અતિસુંદર નિર્દોષ કારણં કારણ કહિવાપૂર્વક ગુણોવં શિષ્યહ્મં જેહિં^૨ કરી જ્ઞાનાદિક ગુણ ઊપજઇ^૩ તેહ્વે વચનિ કરી, પલ્હાયંં મનહ્મં પ્રહ્લાદ હર્ષ ઊપજાવતઊ હુંતઉ ગુરુ શિષ્યહ્મં ચોયણા હિતશિક્ષા દિઇ. સાચેઇ જિ વચનિ મન હર્ષ આવઇ, કૂડઉં ગમતઇઉં ન બોલિઉં તે કહઇ છઇ. *ઉક્તં ય

સત્યં બ્રૂયાત પ્રિયં બ્રૂયાત્ બ્રૂયાદ્વા સત્યમયં પ્રિયં

પ્રિયંચ નાનૃતં બ્રૂયાદેષ ધર્મ્મ સનાતનઃ. ૧.

પ્રાણ સંકટિઇં છતઇં અસત્ય કૂડઉં ગમતઇઉં ન બોલિવઉં. ૧૦૪.

[શિષ્યને જ્ઞાનાદિ ગુણ ઊપજે તેવી હિતશિક્ષા ગુરુએ આપવી. પ્રાણ સંકટમાં હોય તોયે ગમતું પણ અસત્ય ને કૂડું વચન ન બોલવું.]

જ્યં કાઊણ પણં તુરુમિણદત્તસ્સ કાલિયજજેણ,

અવિ ય સરીરં ચત્તં ન ય^૪ ભણિયમહમ્મ સંજુત્તં. ૧૦૫

જ્યંં આપણઉં જીવિતવ્ય પણ કરી ઓડી, મરણ આંગમી, તરુમિં તુરુમિણી નગરીઇં દત્ત નવા રાય, આગલિ કાલિકાચાર્ધિઇં, આવિ યં મનનઇં અભિપ્રાઇં સઇરું છાંડિઉં, એ રાય મારતઉ મારઉ ઇસિઉં ચીંતવી, ન ય ભં

૧ ક મણિસી. ૨ ખ જો હિત ગ જેહં. ૩ ખ ઊપાજજઇં. ૪ ક 'ઉક્તંચ (સંસ્કૃત શ્લોક)... ન બોલિવઉં' પાઠ નથી. ૫ ક ના ય.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

પુણ અધર્મ સંયુક્ત પાપમય વચન ન^૧ બોલિઉં જિ.

કથા : તુરુમિણી નગરીં દત્ત બ્રાહ્મણ મહુતઉં^૨ રાજ્ય આપણઇ વસિ કરી, આગિલઉ જિતશત્રુ રાજા કાઢી, આપણપઇં રાજ્ય અધિષ્ઠિઉં, ધર્મની બુદ્ધિઇં ઘણા યાગ યજિયા^૩, એક વાર^{૨૧} દત્તના માઉલા શ્રી^૪ કાલિકાચાર્ય તીણિઇં નગરિ આવિયા, મામઉ ભણી^૫ દત્તગુરુ કન્હઇ ગિઉ, યાગનઉં ફલ પૂછિવા લાગઉ, ગુરેં કહિઉં જીવદયા^૬ ધર્મ હુઇ, દત્ત કહઇં યાગનઉં ફલ કહઉ, ગુરે કહિઉં હિંસા દુર્ગતિનઉં હેતુ હુઇ, પેલઉ કહઇ, આડઉં કાં કહઉ, યાગનઉં ફલ કહઉ, ગુરેં મરણ આંગમીનઇં કહિઉં, યાગનઉં ફલ, નરગગતિ કહીઇ, દત્ત કહઇં હઉં નરગિ જાઇસુ, ગુરેં કહિઉં કઉણ સંદેહ, સાતમઇ દીહાડઇ કુંભીપાક^૭ માંહિ પરિતઉં^૮ નરગિ જાએસિ, ઇસિઉં^૯ અહિનાણ સાતમઇ દિહાડઇ તાહરઇ મુહિ વિષ્ટા પડિસિઇ, એ અહિનાણ, દત્તિ કહિઉં મરી કિહાં જાઇસિ ગુરેં કહિઉં હઉં દેવલોકિ જાઇસુ, તઉ દત્તિઇ રીસાવઇં ગુરુ પાખતી જણ મૂંકીયા ચીંતવઇ છઇ, સાતમઇ દિહાડઇ ગુરુ જિ મારિસુ, ઇસિઉં ચીંતવી ચીંતવી^{૧૦} ઘરમાહિ પઇસી રહિઉ, રાજા માર્ગ^{૧૧} ચોખલાવિયા^{૧૨}, તિહાં પુષ્પપ્રગર કરાવિયા^{૧૩} એકઇં માલીઇં ગાઢઇ કાજિ ઊપનઇ, વિષ્ટા મારગિ કરી, ઊપરિ ફૂલનઉં^{૧૪} ડાલઉં લાંખિઉં, તે દત્ત આઠમા દિહાડાની બ્રાંતિઇં સાતમઇ જિ દિનિ ગુરુ મારિવા નીસરિઉં^{૧૫}, ઘોડાનઉ પગ વિષ્ટા ઊપરિ પડિઉ, વિષ્ટા ઊછલી તેહનઇં મુહુંડઇ પડી, બીહનઉં^{૧૬} પાછિઉ વલિઉ, સામંત મંડલીકે તેહં ઊપરિ વિરક્ત હુંતે બાધી કુંભીપાક^{૧૭} માહિ પચીતઉ મરી^{૧૮} નરગિ ગિઉ, સામંતે વલી આગિલઉ જિતશત્રુ રાજા થાપિઉ, તીણઇં શ્રી કાલિકાચાર્ય પૂજ્યા ચારિત્ર આરાધી^{૧૯} દેવલોકિ પુહુતા. ૧૦૫.

જિમ કાલિકાચાર્ય સાચઉં બોલિઉં તિમ અનેરઇં ધર્મ^{૨૦} સાચઉં જિ કહિવઉં, જે લગારઇ ધર્મનઇ વિષઇ માઈઉં ગોઈઉં^{૨૧} બોલઇ, તેહૂં દોષ કહઇ છઇ.

૧ ક 'ન' નથી. ૨ ક, ખ બ્રાહ્મણી મહંતહુઇ ('બ્રાહ્મણ મહુતઉં'ને બદલે). ૩ ખ યાગઇ જિ કીધા ('યાગ યાજિયા'ને બદલે). ૪ ખ કાલિકાચાર્ય ગુરુ રાજા ભાંજેજ ભણી તીણિઇં ગ 'શ્રી કાલિકાચાર્ય' નથી. ૫ ગ માનઉ મોકલિઉ ('મામઉ ભણી'ને બદલે). ૬ ખ જીવદયા લગઇ. ૭ ક કુંભી. ૮ ક પચીત. ૯ ખ કિસિઉં. ૧૦ ખ ચીંતવી (૧) ગ ચીંતવતુ. ૧૧ ગ રાજમાર્ગ. ૧૨ ખ ચોખલાવિયા ગ ચોખલાવ્યા. ૧૩ ખ ભરાવ્યાં. ૧૪ ખ ડાલઉં ભરિઉં લાંખિઉં. ૧૫ ગ નીકલિઉ. ૧૬ ખ બીહતઉ. ૧૭ ક કુંભી. ૧૮ ખ 'મરી' નથી. ૧૯ ખ આરાધી કાલિકાચાર્ય. ૨૦ ગ ધર્મવંતઇ. ૨૧ ખ માયા ફૂડઉં ('માઈઉં ગોઈઉં'ને બદલે) ગ માઈઉ-ગોયં.

[કથા : તુરુમિણીનગરીમાં દત્ત બ્રાહ્મણ મહેતાએ અગાઉના જિતશત્રુ રાજાને કાઢી રાજ્ય વશમાં લઈ સત્તાધીશ બન્યો. એક વાર દત્તના મામા કાલિકાચાર્ય ત્યાં આવ્યા. દત્ત ગુરુ પાસે ગયો. યજ્ઞનું ફળ પૂછ્યું. ગુરુએ કહ્યું, 'જીવદયા ધર્મ છે, હિંસા દુર્ગતિનો હેતુ છે.' દત્ત કહે, 'આડું કાં બોલો ? યજ્ઞનું ફળ કહો.' ગુરુએ કહ્યું 'યજ્ઞનું ફળ નરકગતિ.' પછી કહે 'નિ:સંદેહ, સાતમે દિવસે તું નરકે જઈશ. એનું એંધાણ એ કે એ દિવસે તારા મુખમાં વિષ્ટા પડશે.' ગુરુ વિશે દત્તે પૂછતાં કહ્યું 'હું મરીને દેવલોકે જઈશ.' દત્ત રિસાયો. તે ઘરમાં જ પડ્યો રહ્યો ને ગુરુને મારવાનું વિચાર્યું. રાજાએ માર્ગ ચોખ્ખા કરાવ્યા. પણ એક માળીએ માર્ગમાં જ વિષ્ટા કરી એના પર ફૂલની ડાળ નાખી. દત્ત આઠમા દિવસની ભાંતિએ સાતમા દિવસે ગુરુને મારવા નીકળ્યો. ઘોડાનો પગ વિષ્ટા પર પડતાં વિષ્ટા ઊછળી દત્ત રાજાના મોંમાં પડી. તે ડરીને પાછો વળ્યો. સામંત મંડલિકે તેને બાંધી કુંભીપાકમાં નાખ્યો. મરી નરકે ગયો. સામંતે આગલા જિતશત્રુ રાજાને ગાદીએ બેસાડ્યો.

જેમ કાલિકાચાર્ય સત્ય બોલ્યા તેમ બીજાએ પણ સત્ય જ બોલવું. ધર્મને વિશે જે લગીરે આડુંઅવળું બોલે તે દોષ બને છે.]

કુડપાગડમકહંતો, જહ-દ્વિયં બોહિલાભમુવહણઇ,

જહ ભગવઓ વિસાલો, જરમરણમહોઅહી આસિ. ૧૦૬

કુડં ધર્મસ્કુટ પ્રકટ યથાસ્થિત જઉ ન કહઇં તઉ, બોહિં બોધિલાભ આવતઇ ભવિ ધર્મની પ્રાપ્તિ ઉપહણઇ ન પામઇ, જહ ભં જિમ ભગવંત શ્રી મહાવીરહ્મઇં વિસાલો વિસ્તીર્ણ ઘણઇ, જરમરં જરામરણ રૂપિઉ ભવસમુદ ઘણઇ હૂઉ, સંસાર વધારિઉ, એકઇં વચન કરી.

કથા : શ્રી મહાવીરનઉ જીવ શ્રી આદિનાથનઇ વારઇ ભરતેશ્વરનઉ બેટઉ મરીચિ નામિઇં હુંતઉ^૧, શ્રી આદિનાથ ^૨કન્હઇં દીક્ષા લીધી, ઉષ્ણકાલિ મલ પરીષહ ભાગઉ ત્રિદંડીઉ થિઉ, ઘણા જીવ બૂઝવી, શ્રી આદિનાથ કન્હઇં મોકલી દીક્ષા લિવરાવિયા, એક વાર ગ્લાન થિઉ, મન માહિ જાણિઉ કો સખાઈઉ કરઉ, પરછઇં કપિલ ક્ષત્રિહ્મઇં ધર્મ કહઇં, ^૩બૂધા પૂઠિં, શ્રી આદિનાથ કન્હઇં દીક્ષા લેવા મોકલઇં, તે પૂછઇં, તું કન્હઇં કિસિં ધર્મ નથી. શ્રી આદિનાથ કન્હઇં કા મોકલઇં^૪ પછઇં મરીચિ કહિઉં, કપિલ ધર્મ અહાંઇં છઇં^૫ પરઇં ઈચ્છઇં પસિઉં

૧ ખ 'હુંતઉ' પછીનો પાઠ 'શ્રી આદિનાથ કન્હઇં.... બૂધા પૂઠિં' નથી. ૨ ગ 'બૂધા પૂઠિં.... લેવા મોકલઇં' નથી. ૩ ખ મોકલઇં છઇં ૪ ખ ઈહાં છઇં. ૫ ખ 'ઇસિઉં માયમય' ('સિઉં માઈઉં ગોઈઉં'ને બદલે).

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પર્વાઈ)

૬૩

માઈઉ-ગોઈઉ વચન બોલિઉં તીણઈ કરી મરીચિ, મરી^૧ કોડાકોડિ સાગરોપમ ભમિઉ, પરછઈ^૨ શ્રી મહાવીર થિઉ.^૩ ૧૦૬.

તે મરીચિ કર્મ લગઈ વ્રત થિઉ^૪ ચલિઉ, બીજા ન ચલઈ, એ વાત કહઈ છઈ.

[જો પ્રગટ યથાસ્થિત ધર્મ ન કહે તો આવતે ભવે ધર્મ ન પામે. જેમ મહાવીરને જરામરણરૂપી ભવસમુદ્ર ઘણો થયો. એક જ વચનથી સંસાર વધાર્યો.

કથા : શ્રી મહાવીરનો જીવ આદિનાથના વારામાં ભરતેશ્વરના બેટા મરીચિ નામે થયો. તેણે આદિનાથ પાસે દીક્ષા લીધી. ઉનાળામાં મલપરિષદ ભાંગતાં ત્રિદંડિયો થયો. ઘણા જીવને જ્ઞાન પમાડ્યા ને આદિનાથ પાસે મોકલી દીક્ષા લેવડાવી. એક વાર તે માંદો થયો. પછી કપિલ ક્ષત્રીને બોધ પમાડી આદિનાથ પાસે દીક્ષા લેવા મોકલ્યો. તે પૂછે છે, “તારી પાસે કાંઈ ધર્મ નથી ? મને આદિનાથ પાસે કેમ મોકલે છે ?” પછી મરીચિએ કહ્યું કે ‘હે કપિલ, ધર્મ તો અહીં પણ છે. પણ આડુંઅવળું વચન બોલવાને કારણે મરીચિ મરી કોડાકોડિ સાગરોપમ ભમ્યો. પછી શ્રી મહાવીર થયો.]

કારુન્નરુન્નસિંગાર, ભાવભયજીવિઅંતકરણેહિં,

સાહુ અવિ ય મરંતી, ન ય^૫ નિયનિયમં વિરાહંતિ. ૧૦૭

કારુન્નં કરુણાભાવ દયાભાવનઈ દેખાડવઈ, અનઈ સ્વજનાદિકનઈ રોવઈ વિલાપે, અનઈ સ્ત્રી અનેક શૃંગાર ભાવભયં અનઈ રાજાદિકને ભાવે, અનઈ જીવિતવ્યને લેવે એતલે સવિહઈ, અનુકૂલે પ્રતિકૂલે^૬ ઉપસર્ગે સાહું સાધુ મહાત્મા વરિમઈ પ્રાણ છાંડઈ, ન યં નિયં પુણ આપણઉ નિયમવ્રત^૭ વિરાધઈ નહીં. ૧૦૭.

હિવ જે ચારિત્ર પાલઈ અનઈ તેહ ઊપરિ બહુમાન ધરઈ, તેહહૂઈ મહાફલ હૂઈ. એ વાત કહઈ છઈ.

[દયાભાવ દેખાડવે, સ્વજનાદિકના રોવે, સ્ત્રીશૃંગાર અને રાજાદિકના ભવે એટલે સર્વ અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગમાં સાધુ મહાત્મા પ્રાણ ત્યજે પણ પોતાનું નિયમવ્રત વિરાધે નહીં.]

‘અપ્પહિઅમાયરંતો અણુમોયંતો ય^૮ સુગઈ લહઈ,

રહકારદાણઅણુમોયગો મિગો જહ ય બલદેવો. ૧૦૮

૧ ખ વિણસી (‘મરી’ને બદલે). ૨ ખ ‘પરછઈ’ પછી ‘સત્તાવીસમઈ ભવિ’. ૩ ખ થયા. ૪ ખ હુંતઈ ૫ ખ ‘નય’ નથી. ૬ ખ, ગ ‘પ્રતિકૂલે’ નથી. ૭ ગ નિયતવ્રત. ૮ ક અપ્પહિય... ૯ ગ વિ.

અપ્યાં જે આપણઉં હિત ^૧તપસંયમ યંનિયમા આચરઇ કરઇ, અનઇ જે તેહનઉં ધર્મદાનનઇ, દેવઇ કરી અથવા મનિઇં જિ કરી, અનુમોદઇ તેહ ઊપરિ હર્ષ ચીંતવઇ, તે ત્રિન્હિઇં સુગતિ પામઇ, દેવલોક લહઇ, રહકાં જિમ રથકારિ દાન દીધઇ, અણુમોં મૃગલઇં^૨ અનુમોદના કીધી, અનઇ બલદેવિ ઋષિ તપ કીધા, તે ત્રિન્હિઇં દેવલોકિ પહુતા.

કથા : શ્રી કૃષ્ણ મહારાજ પરલોકિ પહુતા પૂઠિઇં બલદેવિ દીક્ષા લીધી, ^૩અનઇ બલદેવિ, એકઇં ગામિ ભિક્ષાં^૪ જાતઉ, કૂઆનઇ કાંઠઇ એક સ્ત્રી બલદેવનઉં રૂપ દેખી. ^૫મોહી તેહ સામુહં જોતી ઘડાનઇ થાનકિ, આપણા બાલકનઇં ગલઇ દોર બાંધઇ, બલદેવ વારઇ ઇસિઉ ચીંતવઇ, એ માહરઉં^૬ રૂપ અનર્થ હેતુ^૭ ગામ માહિ આવિવાનઉ અભિગ્રહ લિઇ, બાહિરિ ભિક્ષા લહઉં તઉ લિઉં, નહીંતર નહીં, તેહનઇં તપિ ઘણા જીવ બૂધા, એક મૃગલઉ જાતિસ્મરણનઉ ધણી, તેહ ઋષિની સેવા કરઇ, ઇસિઇ એક રથકાર કાષ્ટ લેવા આવિઉ, વન માહિ ઊતરિઉ છઇ, બલદેવ મહાત્મા માસક્ષપણનઇ પારણઇ, તેહની ભોજનની વેલા ગિઉ, રથકાર હર્ષિઉ ^૮દાન દેવા લાગુ મૃગલઉ મન માહિ ચીંતવઇ, એ ભાગ્યવંત રથકાર ઇસી અનુમોદના કરઇ છઇ, ઇસિઇ પ્રસ્તાવિ અધછેદી વૃક્ષની ડાલ વાયુ કરી ત્રિહું ઊપરિ પડી, તિહિહ મરી પાંચમઇ દેવલોકિ દેવ ઊપના. ૧૦૮.

સન્માર્ગની^૯ અનુમોદનાઇ મહાફલ હુઇ, અજ્ઞાન કષ્ટનઉ દુઃકમઇ સહિઉં નિરર્થક થાઇ, એ વાત કહઇ છઇ.

[જે પોતાનાં તપસંયમ, યમનિયમ આચરે, જે ધર્મદાન કરે અથવા મનથી જ અનુમોદના કરે તે ત્રણેય સુગતિ પામે. જેમ રથકારે દાન દીધું, મૃગલાએ અનુમોદના કીધી અને બલદેવ ઋષિએ તપ કર્યું તે ત્રણેય દેવલોકે ગયા.

કથા : શ્રીકૃષ્ણ પરલોકે ગયા પછી બલદેવે દીક્ષા લીધી. ભિક્ષાર્થે તેઓ જતા હતા ત્યારે કૂવાકાંઠે એક સ્ત્રી બલદેવના રૂપ પર મોહી પડી અને તેમના સામું જોતી, ઘડાને સ્થાને પોતાના બાળકને ગળે દોરડું બાંધવા લાગી. બલદેવે તેને અટકાવી, ને વિચાર્યું કે 'આ મારું રૂપ અનર્થનો હેતુ છે.' એક રથકાર લાકડું લેવા માટે વનમાં આવી એક સ્થાને ઊતર્યો. બલદેવ માસક્ષમણને પારણે

૧ ખ તપુસંયમાદિક સમાચરઇ ('તપસંયમ યંનિયમા આચરઇ'ને બદલે).

૨ ગ તપસંજમનિયમાદિક જે સમાચરઇ.

૩ ગ અનઇ મૃગલઇ. ૪ ખ, ગ 'અનઇ બલદેવિ' નથી. ૪ ગ 'ભિક્ષા' નથી. ૫ ગ 'મોહી તેહ સામુહં જોતી' નથી. ૬ ગ 'માહરઉ' નથી. ૭ ક 'દાન દેવા લાગુ' નથી. ૮ ક સન્માર્ગતી.

પેલા રથકારને ત્યાં આહારવેળાએ ગયા. ઋષિની સેવા કરતો મૃગલો મનમાં વિચારે છે કે આ રથકાર ભાગ્યવંત છે. તે આવી અનુમોદના કરે છે. એટલામાં અડધી છેદેલી ડાળ પવનથી ત્રણેયની ઉપર પડતાં મરીને ત્રણેય પાંચમા દેવલોકમાં ઊપન્યા.]

જં તં કયં પુરા પૂરણેણ, અઈદુક્કરં ચિરં કાલં,

જઈ તં દયાવરો ઈહ કરિંતુ તો સફલય હુંતં. ૧૦૮

જં તં પુરાપૂર્વિ પૂરણ શ્રેષ્ઠિં જે તપ કીધઉં, અઈદુઠ્ઠ અતિદુષ્કર અનેરે કરાઈ નહીં, અનઈ ઘણઉ કાલ લગઈ કીધઉં, જઈ તં જઈ કિમ્હઈ તેઅ એવડઉ તપ દયાવંત શ્રી સર્વજનઈ શાસનિ વર્તતઉ કરત, તો સખ્ઠં તઉ સફલ હુઉત મોક્ષાદિક કાજ સીઝત. ઉક્તં ચ.

અન્નાણા કમ્મખઓ, જાયઈ^૧ મંડૂક ચુન્ન^૨ તુલ્લતિ,

સમ્મ કિરિયાઈ^૩ સો પુણ નેઓ તચ્ચાર સારિચ્છો. ૧

એ^૪ પૂરણ શ્રેષ્ઠિની કથા તામલિ ઋષિની કથાની પરિ જાણવી. ૧૦૯.

શ્રી વીતરાગનઈ શાસનિ કદાચિત્ અપવાદિ વર્તતઉ સર્વ શક્તિઈં ખરી^૫ વિધિ ઊપરિ ઉદમ કરઈ, તઉ આરાધક જિ હુઈ, એ વાત કહઈ છઈ.

[પૂર્વે પૂરણ શ્રેષ્ઠીએ કરેલું તપ અતિ દુષ્કર હતું. એવડું તપ શ્રી સર્વજનું શાસન વર્તતાં કોઈએ કર્યું હોત તો તે મોક્ષે જાત. એ પૂરણ શ્રેષ્ઠીની કથા તામલિ ઋષિની કથા જેવી જ જાણવી.]

કારણનીયાવાસી સુદ્ધયરં ઉજ્જમેણ^૬ જઈયલ્લં,

જહ તે સંગમથેરા સપાડિહેરા તયા આસિ. ૧૧૦

કારણં કારણિઈં વડપણ અસમર્થપણઈ, અથવા ગ્લાનપણઈ નિત્યવાસી હુઈ, એકઈં જિ સ્થાનકિ રહઈ, નવકલ્પ વિહાર ન કરઈ, તીણઈં સુદ્ધયં સુષ્ટુતર ગાઢેરઉં^૭ યત્ન કરિવઉં, આપણી શક્તિઈં, ક્ષેત્ર ઉપાશ્રય નવ ભાગ કરી રહઈ, નિત્યવાસના દોષ ટાલઈ, ઇમ કરતઉ આરાધક કહીઈ, જહ તેં જિમ તે શ્રી સંગમસૂરિ^૮ સ્થવિર આચાર્ય સપાડિં નિત્યવાસિ વસતાઈ, સપાડિ. દેવતાનઉ સાન્નિધ્ય રૂપ અતિશયવંત હૂઆ, તહીંઈં ઇમ અનેરાઈ હુઈ, શ્રી સંગમ^{૨૨૮}સૂરિની કથા, જિમ આગઈ કહી દત્ત કુશિષ્યનઈ અધિકારિ તિમ જાણવી. ૧૧૦.

જે^૯ નિત્યવાસિ વસતા યત્ન ન કરઈ, ઢીલા થાઈ, તેહહૂઈં દોષ કહઈ છઈ.

૧ ખ જોયઈ. ૨ ખ છન્ન. ૩ ખ કિરિયાણ. ૪ ખ, ગ 'એ' નથી. ૫ ખ કરી ગ 'ખરી વિધિ ઊપરિ' નથી. ૬ ખ, ગ ઉદમેણ. ૭ ખ, ગ ગાઢેરડઉં. ૮ ક સંગસૂરિ. ૯ ગ એ.

[વૃદ્ધાવસ્થા, અશક્તિ કે માંદગીને કારણે સાધુ નિત્યવાસી બને, નવકલ્પ વિહાર ન કરે, શક્તિ અનુસાર ઉપાશ્રયના નવ ભાગ કરી રહે, નિત્યવાસના દોષ ટાળે તો તે આરાધક જ છે. સંગમસૂરિ નિત્યવાસ કરતાં છતાં અતિશયવંત થયા. નિત્યવાસી છતાં જે યત્ન ન કરે તેને દોષ બેસે.]

એગંત^૧નીઅવાસી ઘરસરણાઈસુ જઈ મમતં પિ,

કહ ન પરિહંતિ કલિકલુસ-રોસદોસાણ આવાએ. ૧૧૧

એગંત૦ જે નિષ્કારણ નિત્યવાસી હુઈ^૨, અનઈ ઘર૦ ઘર ને વર^૩ સગાસણીજા ઊપરિ જઈ મમત્વ^૪ ઇક માહરાં એ, એહનઉ ધણી હઉં, ઇસી પરિ જેઉ તેહની કરિવા-કરાવિવાદિકની ચિંતા કરઈ, તઉ^૫ કહિવઉ કિસિઉં, કહ ન૦ ઇમ કરતા તે કિમ નહી પડઈ, પરિસિઈ જિ, કિહી, કલિન૦ કલિ વઢવડિ અનઈ કલુષ પાપ રોસ૦ રોસ માનાદિક જે છઈ દોષ તેહનઉ આપાત સંયોગ તિહાં, જઈ ઘરસ્વજનાદિકની ચિંતા કરિવા લાગઉ, તઉ નિશ્ચિઈ રીસ પાપ કોધાદિક ઊપજઈ જિ, ઇસિઉ ભાવ. ૧૧૧. તથા.

[અકારણ જે નિત્યવાસી થાય અને ઘર તેમજ સગાંસંબંધીઓ પ્રત્યે મમત્વ રાખે, ચિંતા કરે તે પડે જ. કેમકે સ્વજનોની ચિંતા કરતાં નિશ્ચે પાપ-કોધાદિક ઊપજે.]

અવિ કત્તિગિણ જીવે, કત્તો ઘરસરણગુત્તિસંઠપં,

અવિ કત્તિયા ઇ તં તહ પરિઆ અસંજયાણ પહે. ૧૧૨

અવિ ક૦ વૃક્ષાદિક જીવિ અવિકત્તિગિણ છેદા પાખઈ^૬ કત્તો ઘરશરણ નેવ ગુત્તિવાડિકાટડીકાંટડી^૭ તેહનઉ સંઠપં સમારિવઉં કત્તો કિમ હુઈ, ન હુઈ જિ, વૃક્ષાદિક છેદા પાખઈ, ઘરવાડિ પ્રમુખ સમારિવઉં ન હુઈ^૮, ઇસિઉ અર્થ, અવિ ક૦ અનઈ જઈ કિમઈ વૃક્ષાદિક જીવ છેદી અથવા અનેરા પાહિ છેદાવી, ઘરનઉ સમારિવઉં કરઈ, તઉ^૯ અસંયત ગૃહસ્થનઈ માર્ગિ પરિયા, જિ હુઈ મહાત્માપણઉં જાઈ^{૧૦} જિ. ૧૧૨.

[જે વૃક્ષાદિક જીવ છેદી કે છેદાવી ઘર સમરાવે તે અસંયત ગૃહસ્થને માર્ગે જ પડે. એમનું મહાત્માપણું જાય જ.]

૧ ક એગત. ૨ ખ, ગ 'હુંઈ' પછી 'એકઈ જિ સ્થાનકિ રહઈ/હુઈ'. ૩ ગ 'વર' નથી ૪ ગ મમતા કરઈ ૫ ખ 'તઉ' પછી 'કહતઉ'. ૬ ક પાપખઈ. ૭ ખ કોટકી ગ કોટડી. ૮ ખ 'ન હુઈ' નથી. ૯ ખ કરઉ ('કરઈ, તઉ'ને બદલે). ૧૦ ગ 'જાઈ' પછી 'વેષ નિષ્કલ થાઈ. છ. ગૃહસ્થની ચિંતા કરતાં પાપ હુઈ તે કિર્યું કહિવું, ગૃહસ્થ સંબંધ માનદોષ હેતુ હુઈ, એ વાત કહઈ છઈ.' વધારાનો પાઠ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૬૭

થેવોવિ ગિહિપસંગો જઈણો સુદ્ધસ્સ પંકમાવહઈ,

જહ સો વારત્તરિસી હસિઉં પજજોઅનરવઈણા. ૧૧૩

થેવોવિ. થોડઈઈ ગૃહસ્થનઈ પ્રસંગ પરિચય જઈણો. સુદ્ધ નિર્મલ મહાત્માનઈ પંકપાપ આવઈ લગાડઈ, જહ. જિમ વારત્તક ઋષિ થોડઈ ગૃહસ્થનઈ પ્રસંગિ કીધઈ ચંડપ્રઘોત રાજા હસિઉં, ઈમ અનેરઉ હસિઈ.

કથા : સુંસુમારનગર, ધુંધુમાર રાજા, તેહની બેટી અંગારવતી, તીણઈ પરિવાજિકા એક વાદિ જતી^૧, તીણઈ રીસાવીઈ તેહનઈ રૂપ ચિત્રામપટિ લિખી ચંડપ્રઘોતનઈ દિખાડિઉં^૨, ચંડપ્રઘોત મોહિઉં બલિઈ માગઈ, કટક કરી સુંસુમારિપુરિ આવી ગઢરોહઉં કીધઉં, ધુંધુમારિ રાજા નિમિત્તિક પાહિઈ નિમિત્ત જોવરાવિઉં, તીણઈ સેરી માહિ આવી બાલક બીહાવિયાં^૩, બાલક નાસતાં નાગદેવતાનઈ ભવનિ^૪ પઈઠાં, તિહાં વારત્તક મહાત્મા^૫ કાસગિ છઈ, તીણઈ ઘાઈસિઉં કહિઉં, રે મ બીહઉં, તે વચન લેઈ નૈમિત્તિકિ રાયહૂઈ કહિઉં, તુમ્હ હૂઈ જય છઈ, ધુંધુમારિ રાજાં રાતિઈ ઘાડઉં દીધઉં, ચંડપ્રઘોત ધરી જવતઉં ઘરિ આણિઉં, અંગારવતી પરિણાવિઉં, તે એક વાર તીણઈ^૬ પૂછી, તાહરઈ^૭ બાપિ થોડઈ કટકિ કિમ હઉં જતઉં તીણઈ કહિઉં મહાત્માનઈ વચનિઈ, મારગિ જાતઉં વારત્તક મહાત્મા દેખાડિઉં, ચંડપ્રઘોત નૈમિત્તિક મહાત્માં વાંદઉં, ઈમ કહી હાસઈ^૮ નમસ્કાર કીધઉં, મહાત્માહૂઈ સાંભરિઉં, મઈ વરાસઈ, બાલકહૂઈ કહિઉં મ બીહઉં તેહનઉં દોષ એ, જં રાય હસઈ. ૧૧૩.

સ્ત્રીના પરિચયનઉ વિશેષિ દોષ કહઈ છઈ.

૧થોડો પણ ગૃહસ્થનો પ્રસંગ નિર્મલ મહાત્માને પાપપંકમાં પાડે. જેમ વારત્તક ઋષિએ ગૃહસ્થનો પ્રસંગ કીધો એમ.

કથા : ધુંધુમાર રાજાની પુત્રી અંગારવતીએ એક પરિવાજિકાને વાદમાં જતી. પેલીએ રિસાઈને અંગારવતીનું રૂપ ચિત્રપટે આલેખી ચંડપ્રઘોતને બતાવ્યું. ચંડપ્રઘોતે મુગ્ધ થઈ ધુંધુમાર રાજાના ગઢને ઘેરો ઘાલ્યો. રાજાએ જ્યોતિષી પાસે ભવિષ્ય જોવડાવ્યું. તેણે શેરીમાં બાળકોને બિવડાવ્યાં. બાળકો નાસતાં નાસતાં વારત્તક મહાત્મા જ્યાં કાઉસ્સગમાં હતા ત્યાં પહોંચ્યાં. મહાત્માએ ઉતાવળે કહ્યું 'ડરશો નહીં.' મહાત્માનાં આ વચનને આધારે જ્યોતિષીએ ધુંધુમાર રાજાને કહેલું કે 'તમારો જય છે.' ચંડપ્રઘોત રાજા મહાત્મા સામે હસ્થા ત્યારે

૧ ખ જતુ. ૨ ખ 'ચંડપ્રઘોતનઈ દિખાડિઉં' નથી. ૩ ખ ભવિ. ૪ ક મહા. ૫ ખ 'તીણઈ' પછી 'ચંડપ્રઘોત રાજા'. ૬ ક તાહ હૂઈ. ૭ ખ હસિઉં.

મહાત્માને પોતાની ભૂલ સમજાઈ કે પોતે 'ડરશો નહીં' એમ કહી ગૃહસ્થ-પ્રસંગ પાડેલો.]

સબ્બાવો વીસંભો નેહો^૧ રઈવઈયરો જુવઈજણે,

સયણઘર-સંપસારો તવસીલવયાઈ ફેડિજજા. ૧૧૪

સબ્બાવો. સ્ત્રીનઉં અવેલાં ઉપાશ્રય આવિવઉં, વીસંભો સ્ત્રીનઉં વીસાસ નેહો. સ્ત્રી ઊપરિ સ્નેહ રઈવઈયરો ય^૨ સ્ત્રી આગલિ સરાગ કથાનઉં કહિવઉં, સયણા. સ્ત્રીજન સિઉં સયણસગાં અનઈ ઘરનઉં સંપસાર આલોચઉં^૩ કરિવઉં, એતલા બોલ સઘલાઈ, તવ સી. મહાત્માનઉં તપ ઉપવાસાદિક શીલ સદાચાર ક્રિયા અનઈ વ્રતમહાવ્રત એતલાં ફેડઈ નીગમઈ, સ્ત્રીનઈ સંસારિઈ સર્વ ધર્મ વિણસઈ, ઈસિઉં ભાવ. ૧૧૪ તથા.

[સ્ત્રીનું કવેણા ઉપાશ્રયે આવવું, સ્ત્રીનો વિશ્વાસ, સ્ત્રી ઉપર સ્નેહ, સ્ત્રી સમક્ષ સરાગ કથાકથન, ઘરસંસારની ચર્ચા - આટલી બાબતો મહાત્માની સદાચારક્રિયા ને વ્રત-મહાવ્રતને ગુમાવે છે. સ્ત્રીસંસર્ગથી સર્વધર્મ વણસે છે.]

જોઈસનિમિત્તઅક્ખર, કોઉયઆએસભૂઈકમ્મોહિં,

કરણાણુમોઅણાહિ ય, સાહુસ્સ તવકખઓ હોઈ. ૧૧૫

જોઈસ. જ્યોતિષ્ક, નિમિત્ત હોરા શાસ્ત્રાદિક, અનઈ અક્ષર માઈ પ્રમુખ અક્ષર, કૌતુક સ્વખાદિક આદેશ, એ વાત ઈમ^૪ હુસિઈ^૫, ઈસિઉં નિશ્ચાનઉં કહિવઉં, ભૂતિકર્મ અભિમંત્રીય રાખ^૬રાખડીનઉં આપિવઉં કરણા. એતલાં બોલનઈ કરવઈ કરાવિવઈ, અનુમોદવઈ કરી, મહાત્માનાં તપનઉં ક્ષય હુઈ, એહવે કરિવે તપ જાઈ. ૧૧૫.

તેહ ભણી એહવા કર્તવ્યનઉં ધુર લગઈ, પ્રસંગ ન કરિવઉં, એ વાત કહઈ છઈ.

[જ્યોતિષ-નિમિત્તશાસ્ત્ર આદિ, કૌતુક-સ્વખાદિક આદેશ, 'આ વાત આમ થશે' એમ કહેવું, મંત્રેલી રાખડી - આટલી બાબતો કરવી-કરાવવી-અનુમોદવી એ મહાત્માના તપનો નાશ કરે છે.]

જહ જહ કીરઈ સંગો, તહ તહ પસરો ખણે ખણે હોઈ,

થેવો વિ હોઈ બહુઉ, ન ય લહઈ ધિયં નિરુંબંતો^૭ ૧૧૬

જહ. જિમ જિમ જ્યોતિષ નિમિત્તાદિકનઉં^૮ પ્રસંગ કરઈ, તહ. તિમ તિમ

૧ ક નેહા. ૨ ખ સ્નેહ ઘરઈ વયરોય ('સ્નેહ રઈ વઈયરોય'ને બદલે) ગ સ્નેહ ઘર વઈઆરો. ૩ ખ આલોચન કહિવઉં ગ આલોચનૂ કરિવું. ૪ ક, ખ મ. ૫ ખ હોઈસ્થઈ. ૬ ખ 'રાખ' નથી. ૭ ક નિરંબંતે. ૮ ગ જ્યોતિષ્કાદિકનઉં ('જ્યોતિષ નિમિત્તાદિકનઉં'ને બદલે).

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૬૯

દિહાડઈ દિહાડઈ ^{૨૩}પ્રસરઢાલ વાધઈ^૧, થોડઈ^૨ ફીટી ઘણઉ થાઈ, જેહ ભણી પ્રમાદ અનાદિ ભવનઉ અભ્યસિઉ છઈ, પછઈ નિરુંભં ગુરુસ્થવિરમાહાત્માએ વારીતઉ ધૃતિસમાધિ ન લહઈ, નિમિત્તાદિક ભાખ્યા પાખઈ રહી ન સકઈ, ઈસિઉ ભાવ. ૧૧૬.

દોષ થોડઈ ફીટી ઘણઉ થાઈ, તે વાત કહઈ છઈ.

[જેમ જેમ નિમિત્તાદિનો પ્રસંગ કરે તેમ તેમ એનો પ્રસાર મોટો થાય. ગુરુ-મહાત્મા એથી ધૃતિ-સમાધિ ગુમાવે છે.]

જો ચયઈ ઉત્તરગુણે મૂલગુણે વિ અચિરેણ^૩ સો ચયઈ,

જહ જહ કુણઈ પમાયં, પિલ્લિજજઈ તહ કસાએહિં. ૧૧૭

જો ચં જે મહાત્મા ઉત્તરગુણ આહારશુદ્ધિ પ્રમુખ છાંડઈ, તે મઉડઈ મઉડઈ થોડા કાલ માહિ, મૂલ ગું મૂલગુણ મહાવ્રતઈ ત્યજઈ છાંડઈ, જહં જિમ જિમ જીવ પ્રમાદ કરઈ, ધર્મનઈ વિષઈ ઢીલઉ થાઈ, તિમ તિમ કષાયે કરી પ્રેરીઈ, ગુણ થિઉ ચૂકવીઈ. ૧૧૭.

જે દઢ હુઈ તેહહૂઈ ગુણ કહઈ છઈ.

[જે મહાત્મા ઉત્તરગુણ આહારશુદ્ધિ ત્યજે તે મોડેમોડે મૂલગુણ મહાવ્રત ત્યજે. જેમ જેમ જીવ પ્રમાદ કરે, ધર્મને વિશે શિથિલ બને તેમતેમ કષાયપ્રેરિત થઈને ગુણથી ચૂકે.]

જો નિચ્છએણ ગિન્હઈ, દેહચ્યાએ વિ ન ય ધિયં મુયઈ^૪

સો સાહેઈ સકજજં, જહ ચંદવડંસઓ રાયા. ૧૧૮

જો નિં જે આપણઉ ધર્માનુષ્ઠાન નિશ્ચિઈ દઢપણઈ લિઈ^૫ પરિવજઈ દેહં સઈરનઈ વિજ્ઞાસિઈ છતઈ ધૃતિ ન મુંકઈ, પ્રાણ જાતઈ દઢઈ ન છાંડઈ, સો સાહેઈં તે આપણઉ કાજ સ્વર્ગમોક્ષાદિક સાધઈ, જહ ચં જિમ ચંદ્રાવતંસક રાજાઈ સાધિઉં.

કથા. તીણઈં રાઈ ઉપવાસી હુંતઈં રાતિઈં, જાંએ દીવઉ જ્વલઈ^૬ તાં મઈં^૭ કાઉસગિ રહિવઈ^૮, ઈસિઉ અભિગ્રહ લીધઈ^૯, અનઈ કાઉસગિ રહિઉ^{૧૦}, જેતલઈ દીવઉ ઝામલઉ થાઈ, તેતલઈ દાસી^{૧૧}, માહરઉ સ્વામી અંધારઈ કિમ રહિસિઈ, ઈણઈં અભિપ્રાઈં વલીવલી^{૧૨} દીવઈં તેલ સિંચઈ, દીવઉ સઘલીઈ રાત્રિ

૧ ખ બાંધઈ ૨ ક થોડઈ થોડો ૩ ગ ઉત્તરેણ. ૪ ક ધિ મુહઈ ગ ધિઈં મુઅઈ. ૫ ખ પાલઈ. ૬ ખ દીવઈ અજજૂઆલઈ ('દીવઉ જ્વલઈ'ને બદલે). ૭ ખ ઠાંમિ. ૮ ખ રહિઉ. ૯ ખ 'લીધઈ' પછી 'જે જાંએ દીવઉ રહસ્યઈ, તાં કાઉસગગ કરિસુ' પાઠ. ૧૦ ખ 'રહિઉ' પછી 'રાઉદાસી આંગરખિઈં દીઈઉ' પાઠ. ૧૧ ખ દાસી ચીંતવઈ ગ દાસી કરઈ. ૧૨ ખ વલીવલી દાસી.

પ્રજ્વલિત^૧, રાજા સઘલી રાત્રિ કાઉસગિઈ જિ થાકઈ^૨, અનઈ દીસ ઊગતઈ દીવઈ ઉલ્લાણઈ, રાયઈ કાઉસગ્ગ પારિઈ, સુકુમાલ સઈર ભણી^૩ પ્રાણ ગ્યા, મરી દેવલોકિ પહુતઈ, દઢાઈ લગઈ ઇમ કાજ સરિઈ. ૧૧૮. તથા.

[જે પોતાનું ધર્માનુષ્ઠાન દઢપણે સ્વીકારે, દેહ નાશ પામે છતાં ધીરજ ન મૂકે, પ્રાણ જવા છતાં દઢતા ન ત્યજે તે મોક્ષ સાધે; જેમ ચંદ્રાવતંસક રાજાએ સાધ્યું.

કથા : ચંદ્રાવતંસક રાજાએ ઉપવાસી છતાં રાતે દીવો બળે ત્યાં સુધી કાઉસગ્ગે રહેવાનો અભિગ્રહ લીધો. જેવો દીવો ઝાંખો થાય કે દાસી 'સ્વામી અંધારે કેમ રહેશે ?' એમ માનીને વળીવળી તેલ શિંચે એમ આખી રાત દીવો સળગતો રહ્યો ને રાજા પણ કાઉસગ્ગમાં રહ્યા. દિવસ ઊગતાં દીવો હોલવાયો. રાજાએ કાઉસગ્ગ સમાપ્ત કર્યો પણ પ્રાણ ગયા. મરી દેવલોક પહોંચ્યા.]

સીઉન્હખુપ્પિવાસં, દુસિજજપરીસહં કિલેસં ચ,

જો સહઈ તસ્સ ધમ્મો જો ઘિઈમં સો તવં ચરઈ. ૧૧૯

સી ઉન્હં સીયતાઢિ-ઉષ્ણતાપર ક્ખુહ^૪ ભૂખ, પિવાસં ત્સ^૫, દુસિજજં ઊંચી નીંચી ઉપાશ્રયભૂમિ, અનેરાઈ પરીષહ પીડા કિલેસં. અનઈ કલેશ દેવતાદિકના કીધા ઉપસર્ગ, એતલાં જે સહઈ ખમઈ, અહિયાસઈ તેહહૂઈ ધર્મ હુઈ, એહ ભણી, જો ઘિઈં જે ધૃતિમંત નિશ્ચલચિત્ત હુઈ, તે સીતાદિકનઈ સહવઈ કરી તપ સમાચરઈ, જઈ^{૫૪} દઢ મન ન હુઈ તઈ તે આરતિઈં પડિઈ ધર્મ વિરાધઈ, એહ ભણી ધૃતિમંત કહિઈ. ૧૧૯.

જે શ્રી સર્વજ્ઞના ધર્મનઈ તત્ત્વ જાણઈ, તેહૂઈ અવશ્ય દઢાઈ હુઈ, એ વાત કહઈ છઈ.

[ટાઢ-તાપ, ભૂખ-તરસ, ઊંચીનીચી ઉપાશ્રયભૂમિ, પરિષહ, કલેશ, ઉપસર્ગો જે સહન કરે તેને ધર્મ થાય. જે દઢ મનનો ન હોય તે ધર્મવિરાધના કરે.]

ધમ્મમિણં જાણંતા ગિહિણો વિ દઢવ્વયા કિમુય સાહૂ

કમલામેલાહરણો, સાગરચંદેણ ઇત્યુવમા. ૧૨૦

ધમ્મં એ શ્રી સર્વજ્ઞનઈ ધર્મ જાણતા ગિહિણોં ગૃહસ્થઈ દઢવત ધર્મનઈ વિષઈ નિશ્ચલ હુઈ, કિમુયં મહાત્માનઈ કહિવઈ કિસિઈ, તે દઢ હુઈ

૧ ખ 'પ્રજ્વલિત, રાજા સઘલી રાત્રિ' નથી. ૨ ખ રહિઈ ૩ ખ 'ભણી' પછી 'લોહી ભરાણઈ, પીડિઈ તારી.' ૪ ખ, ગ ખુહ. ૫ ખ પિવાસા ત્સ.

જિ, કમલાં ઈહાં કમલામેલાનઈ ઉદાહરણિ કથાનકિ^૧ સાગરચંદ્રનઈ ઉપમાન દષ્ટાંત જાણિવઈ, તે ગૃહસ્થ ચિકઈ દઢ હૂઈ.

કથા : દ્વારકાં નગરીઈં બલદેવના બેટાનઈ બેટઈ સાગરચંદ્ર કુમાર, તેહનઈ^૨ નારદિ ચિત્રામિ લિખી કમલામેલા દેખાડી, તેહહૂઈં અનુરાગ હૂઈ, તે કન્યા આગઈ, નભસેનકુમારહૂઈં દીધી છઈ, ઈસિઈ સાંબકુમરિ પાછિલિઈં આવી સાગરચંદ્રની હાસઈં આખિ^૩ ઢાંકી સાગરિચંદ્રિ કહિઈં કમલામેલે મૂંકી, સાંબિ કહિઈં હઈ કમલામેલા નહીં, કમલાનઈ મેલણહાર. સાગરચંદ્ર વચનછલેઈં^૪ કહઈ^૫, હિવ કમલામેલિઈ સાંબકુમરિ વીવાહની વેલાં વિદ્યાનઈં બલિ કન્યા અપહરી, વન માંહિ આણી, સાગરચંદ્ર પરિણાવિઈ, શ્રી નેમિનાથનઈં મુખિઈં ધર્મ સાંભલી સાગર સુશ્રાવક ચિઈ, એક વારિ પર્વદિનિ મસાણ ઢૂંકડઈ કાઉસગિ રહિઈ, નભસેનિ દીઠઈ, રીસ લગઈ સાગરચંદ્રનઈ માથઈ માટીની પાલિ બાંધી ખઈરનાં અંગાર ઘાલ્યા, ધર્મની દઢાઈ લગઈ, સાગરચંદ્ર મરી દેવલોકિ ગિઈ. ૧૨૦.

વલી ધર્મની દઢાઈ ઊપરિ દષ્ટાંત કહઈ છઈ.

।સર્વજનો ધર્મ જાણતા ગૃહસ્થ પણ ધર્મને વિશે નિશ્ચલ હોય છે તો મહાત્માનું તો કહેવું જ શું ? અહીં કમલામેલાના કથાનકમાં સાગરચંદ્રનું દષ્ટાંત જાણવું.

કથા : દ્વારકામાં બલદેવના પૌત્ર સાગરચંદ્રને નારદે ચિત્ર-આલેખિત કમલામેલા દેખાડી. તે અનુરક્ત બન્યો. અગાઉ તે કન્યા નભસેનકુમારને આપેલી છે. એક દિવસે સાંબકુમારે પાછળથી આવી સાગરચંદ્રની આંખો ઢાંકી. સાગરચંદ્રે કમલામેલાને સંબોધન કર્યું. સાંબ કહે 'હું કમલામેલા નથી, પણ એને મેળવી આપનાર છું.' પછી સાંબે વિદ્યાબળે કન્યા હરીને વનમાં આણી સાગરચંદ્રને પરણાવ્યો. શ્રી નેમિનાથને મુખે ધર્મ સાંભળી સુશ્રાવક થયો. એક વાર પર્વદિને સ્મશાન નજીક કાઉસગે રહ્યો. નભસેને રીસથી એના માથામાં માટીની પાળ બાંધી ખેરના અંગારા મૂક્યા. પણ સાગરચંદ્ર અચળ રહ્યો, મરીને દેવલોકે ગયો.]

દેવેહિં કામદેવો ગિહી વિ ન વિચાલિઈ^૬ તવ ગુણેહિ,

મત્ત ગ્ણઈંદભુયંગમ રકખસ^૭ ઘોરકહાસેહિં. ૧૨૧

દેવેહિં. ચંપાનગરીઈં કામદેવ શ્રાવક ગૃહસ્થઈ^૮ ચિકઈ, ગિહી વિ.

૧ ખ 'કથાનકિ' પછી 'સાગરચંદ્રનઈ.... બેટઈ' સુધીનો પાઠ નથી. ૨ ખ તેહહૂઈં. ૩ ખ આંખિ. ૪ ખ, ગ વચને છલિ લેઈ. ૫ ખ સાંબહૂઈં કહઈ ગ કહિઈં. ૬ ક ચાલિઈ ખ ન વિ ચાલી. ૭ ક કખસ. ૮ ખ ગૃહીઈ જિ.

દેવતાપને^૧ ઉપસર્ગિ આપણા તપગુણ તઉ ચલિઉ નહીં^૨, કિસ્યા ઉપસર્ગ, મત્ત ગ૦ પોસહ લીધઇં કાઉસગિ રહ્યા અઢાર કોડિ દ્રવ્યના ધણી કામદેવ શ્રાવકની ઇંદ્રિઇં પ્રશંસા કીધી^૩ તે એકઇં દેવિ સદહી નહીં તીણઇં વૈક્રિય માતા હાથિયાંનાં રૂપ ભુજંગમ સાપનાં રૂપ રાક્ષસનાં ઘોર રૌદ્ર અટ્ટક હાસ તેહિ કરી ખોભવિઉ^૪ પુણ ખુભિઉ નહીં દઢવત ભણી ઇંગ્યાર શ્રાવકની પ્રતિમા આરાધી દેવલોકિ^૫ પહુતઉ, પછઇં એકવતારી હૂઉ. ૧૨૧.

એ વિવેકિયાની વાત કહી, અવિવેકી જવ નિરપરાધઇં જવ ઊપરિ કોપ કરતા દુર્ગતિઇં પડઇં, એ વાત કહઇં છઇં.

[યંપાનગરીમાં કામદેવ શ્રાવક દેવતાના ઉપસર્ગ છતાં તપગુણમાંથી ચળ્યા નહીં. દેવે હાથી, સાપનાં રૂપ ધરી અને રાક્ષસના અટ્ટહાસથી કાઉસ્સગમાંથી ક્ષુબ્ધ કરવાના પ્રયાસ કર્યા પણ તે ક્ષુબ્ધ થયા નહીં.]

ભોગે અભુંજમાણા વિ કેઇં મોહા પડંતિ અહરગઇં,
કુવિઉ આહારત્થી, જત્તાઇં-જણસ્સ દમગુ^૧ વ્. ૧૨૨

ભોગે. કેતલાઇં જવ ભોગ રૂડા શબ્દરૂપરસાદિક, ઇચ્છા છતીઇં અપ્રાપ્તિઇં કરી અણભોગવતાઇં હુંતા^૨ કેઇં મો. મોહ અજાણિવા લગઇં, અધોગતિઇં પડઇં નરાકાગતિઇં જાઇં, કુવિઓ. જત્તાઇં. જિમ^૩ દ્રમક એક આહારાર્થી ભોજન વાંછતઉ યાત્રાં ઉત્સવિ ગિયા લોક ઊપરિ કુપિઉ, મરી નરગિ ગિઉ.

કથા : રાજગૃહનગરિ એક વાર, વૈભારગિરિ પર્વતિ લોક^૪ ઉજજાણી ગિઉ, ઇસીઇં એક ભિખારી ભોજન વાંછતઉ નગર] માહિ ફિરિઉ, ભિક્ષા^૫ ન લાધી^{૧૦} પછઇં વૈભારગિરિ ગિઉ, તિહાંઇં લોક માહિ ફિરિઉ ભિક્ષન ન લાધી, પચ્છઇં લોક ઊપરિ કુપિઉ, પર્વત ઉપરિ ચડી સિલા પાડિવા લાગઉ, લોક દેખી^{૧૧} પરહઉ થિ^{૧૨} પેલુઇં જિ પડિઉ, રૌદ્ર ધ્યાનિ મરી સાતમી નરક પૃથ્વી ગિઉ. ૧૨૨.

ઇસિઉ^{૧૩} અવિવેકીનઉ સ્વરૂપ જાણી વિવેકનઇં વિષયિ યત્ન કરિવઉ, એ વાત કહઇં છઇં.

[કંટલાક જવ રૂડા રસરૂપશબ્દાદિની ઇચ્છા છતાં એની અપ્રાપ્તિને લઇને અધોગતિએ જાય. રાજગૃહીમાં દ્રમક ભિખારી ભિક્ષા ન મળતાં વૈભારગિરિ ગયો

૧ ખ દેવતાને. ૨ ખ, ગ 'ચાલિઉ નહીં' પછી 'ખુભિઉ નહીં'. ૩ ક. કી. ૪ ગ પહિલિ દેવલોકિ. ૫ ક દગુ. ૬ ખ 'હુંતા' નથી. ૭ ખ જે. ૮ ખ 'લોક' પછી 'ઉજજાણી.... નગર' પાઠ નથી. ૯ ખ પુણ ભિક્ષા. ૧૦ ખ 'લાધી' પછી 'પછઇં વૈભારગિરિ.... ન લાધી' પાઠ નથી. ૧૧ ખ સિલા દેખી. ૧૨ ખ પરહા થયા ('પરહઉ થિ'ને બદલે) ગ પરહઉ થિઉ. ૧૩ ખ 'ઇસિઉ' પછી 'અવિવેકીનઉ સ્વરૂપ જાણી' નથી.

ત્યાં પણ ભિક્ષા ન મળતાં લોકો પર ગુસ્સે થઈને ત્યાંથી શિલાઓ પાડવા લાગ્યો. પોતે જ પડ્યો ને રૌદ્ર ધ્યાને મરી સાતમી નરકે ગયો.]

ભવસયસહસ્સ-દુલહે, જાઈજરામરણસાગરુત્તારે,

જિણવયણંમિ ગુણાગર, ખણમવિ મા કાહિસિ પમાયં. ૧૨૩

ભવસ્સં જન્મનાં સઠં સહસ્ર લાખ તેહે દુર્લભ દુઃપ્રાપ, અનંત નવનવાં સંસાર માહિ જે જન્મજરામરણ તેહે રૂપીઉં સાગર સમુદ્ર તેહ તઉં ઉતારણહારુ^૧ મોક્ષ રૂપીઈ તહિ પુહયાડણહાર, એહઉં શ્રી જિનવચન શ્રી સર્વજનઉં ધર્મ, તેહનઈ વિષઈ રે જીવ ગુણના આગર જ્ઞાનાદિક ગુણ સઘલાઈ જીવનઈ આધારિ છઈ, તેહ ભણી ગુણાકર કહીઈ. ખણં ક્ષણમાત્રઈ થોડીઈ વેલા રખે^૨ પ્રમાદ કરઈ^૩, ધર્મનઈ વિષઈ આલસ કરઈ, વલી એ ધર્મ ગાઢઉં દુઃપ્રાપ છઈ, ઈસિઉં જાણિ. ૧૨૩.

પ્રમાદનાં હેતુ મૂલગાં રાગદ્વેષ છઈ, એ વાત કહઈ છઈ.

[લાખો ભવે દુર્લભ એવું, સંસારમાં જન્મ-જરા-મરણરૂપી સમુદ્રમાંથી પાર ઉતારનારું અને મોક્ષરૂપી તટે પહોંચાડનારું શ્રી સર્વજનું જિનવચન સઘળા જીવનો આધાર છે. તેઓથી તેને ગુણાકર કહ્યું છે. ધર્મને વિશે થોડો સમય પણ પ્રમાદ કરીશ નહીં.]

જં ન લહઈ સમ્મત્તાં, લદ્દણ વિ જં ન એઈ^૪ સંવેગં,

વિસયસુહેસુ ય રજજઈ સો દોસો રાગદોસાણં. ૧૨૪

જં નં એ જીવ જં સમ્યક્ત્વ ન લહઈ સાચા ધર્મની આસ્થા ન પામંઈ^૫, લદ્દણં અનંત ધર્મ લહીઈનઈ જં^{૨૫} સંવેગહ મોક્ષની ઈચ્છાં અભિલાષ તજઈ^૬, વિસયં વિષયસુક્રમ રૂડા શબ્દરૂપરસસ્પર્શ તેહનઈ વિષઈ જં રાયઈ, આસક્ત થાઈ, તે દોષઅપરાધ, રાગદ્વેષનઉં જાણિવઉં, તેહ જિ જીવનઉં પરિણામ ફેરઈ છઈ. ૧૨૪.

[જીવ સમ્યક્ત્વ ન પામે, સાચા ધર્મની આસ્થા ન રાખે, મોક્ષનો અભિલાષ ત્યજે, શબ્દરૂપરસસ્પર્શને વિશે રાયે તે દોષ રાગદ્વેષનો જાણવો.]

તો બહુગુણનાસાણં, સમ્મત્તચરિત્તગુણવિણાસાણં,

ન હુ વસમાર્ગતવ્વં, રાગદોસાણ પાવાણં. ૧૨૫

તો બં તેહ કારણ રાગદ્વેષનઉં નાસ ફેડવઉં બહુગુણ ઘણા ગુણનઉં કારણ

૧ ખ ઉતારણહાર છઈ અનંત. ૨ ખ, ગ રાખે ૩ ખ 'કરઈ' પછી 'ધર્મનઈ... વલી એ' પાઠ નથી. ૪ ખ એઉં. ૫ ગ લહઈ. ૬ ગ ન જાઈ.

છં, સમ્મત્તં સમ્યક્ત્વ અનઇ ચારિત્રજ્ઞાન ગુણના વિજ્ઞાસહાર નીગમણહાર^૧,
રાગદ્વેષં તહં એહ્વા પાપીયા^૨ રાગદ્વેષનઇ વશિ ન આવિવઇ, રાગદ્વેષ ઊપજતા
વારિવા, ઈસિઉ ભાવ. ૧૨૫.

[રાગદ્વેષનો નાશ ઘણા ગુણનું કારણ છે. સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર જ્ઞાન
ગુણના વિનાશક એવા પાપી રાગદ્વેષના વશમાં ન આવવું. રાગદ્વેષ પેદા થતા
જ રોકવા.]

ન વિ તં કુણઇ અમિત્તો, સુદ્ધુવિ સુવિરાહિઉ સમત્થો વિ,
જં દોવિ અણિગ્ગહિઆ, કરંતિ રાગો ય દોસો ય. ૧૨૬

નવિ તં અમિત્ર વઇરી સુદ્ધુ વિં ગાઢઉ વિરાધિઉ, દૂહવિઉ હૂંતઉ સમર્થ
ગાઢઉ બલવંત ઇચ્છતઉ^૩, તં અનર્થ કરઇ, જં દોવિં જં એ વેરાગ નઇ^૪ દ્વેષ
અનિગ્રહિઆ મોકલા મૂકિયા વધારિયા છતાં અનર્થ કરઇ, વઇરી એક ભવનું
મરણ કરઇ, રાગદ્વેષ અનંતાં મરણ દિઇ^૫. ૧૨૬.

[વૈરી રાગદ્વેષ અનર્થકારક છે. વૈરી એકભવનું મરણ કરે, પણ રાગદ્વેષ
અનંતા ભવનું મરણ કરે છે.]

ઇહ લોએ આયાસં અયસં ચ કરંતિ ગુણવિજ્ઞાસં ચ,
પસવંતિ ય પરલોએ, સારીરમણ્ણોગએ દુકખે. ૧૨૭

ઇહં ઇહલોકિ એ રાગદ્વેષ આયાસ, સયર અનઇ મનનઉ^૬ ક્લેશ દિઇ
અનઇ અયસં લોક માહિ અયશકીર્તિ^૭ કરઇ, અનઇ જે પૂજાનઉ કારણ
ચારિત્રાદિક ગુણ તેહનઉ વિજ્ઞાસ કરઇ, પસવં અનઇ પરલોકિ બીજઇ ભવિ,
નરક તિર્યચ ગતિઇ ઘાતી^૮, સારીરં સયરનાં અનઇ^૯ મનનાં દુકખ એ રાગદ્વેષ
પ્રસવઇ નીપજાવઇ, જીવહૂઇ. ૧૨૭.

[આ લોકમાં રાગદ્વેષ શરીર-મનનો ક્લેશ આપે છે, અપકીર્તિ કરે છે,
ચારિત્રાદિક ગુણનો વિનાશ કરે છે. બીજા ભવમાં નરક-તિર્યચ ગતિમાં નાખી
શરીર-મનનાં દુઃખો નિપજાવે છે.]

ધિહ્વી અહો અકજ્જ^{૧૦}, જં જાણંતો વિ રાગદોસેહિં,
ફલમઉલ્લં કડુય રસં, તં ચેવ નિસેવએ જીવો. ૧૨૮

ધિગ્ ધિગ્ એ જીવ પ્રતિઇ, અહો ઉત્તમ એ અકાર્ય^{૧૧} ગાઢઉ વિહ્ને,

૧ ખ નીગમણહાર હુઇ. ૨ ખ 'એહ્વા પાપીયા' નથી. ૩ ખ છઇ તઉ. ૪ ખ વૈરાગ્ય અનઇ
ગ વેરાગ અનઇ. ૫ ખ કરઇ. ૬ ક મનન ખ મનઉ. ૭ ખ અયશ-અપકીર્તિ ગ અયશ-
અકીર્તિ. ૮ ગ ઘાલી. ૯ ગ 'અનઇ' નથી. ૧૦ ક કજ્જ. ૧૧ ખ કાર્ય.

જં જાણં રાગદ્વેષનઉ ફલ કડૂઉં હૂંઈ, રાગદ્વેષનઉ વાહિઉ અકાર્ય કરઈ, તેહનઉ વિરૂઉં ફલ તીવ્ર^૧ પામઈ, ઈસિઉં જાણતઉ, હુંતઉ વલી એ જીવ તં ચેવં તેહ જિ રાગદ્વેષનઉ^૨ પાપ સેવઈ કરઈ^૩, એ મોટઉં વિરૂઉં. ૧૨૮.

[રાગદ્વેષનું ફળ કડૂવું છે. તે જાણવા છતાં જીવ રાગદ્વેષનું પાપ કરે છે એ મોટું વરવાપણું છે.]

કો દુકખં પાવિજજા, કસ્સ વ^૪ સુખખેહિં^૫ વિમ્હઉ^{૨૬} હુજજા,
કો વ ન લત્તિજજ મુખં રાગદ્વેસા જઈ ન હુજજા. ૧૨૯

કો દુકખં જઈ એહ જગમાહિ રાગદ્વેષ ન હુઉત તઉ ક્વણ જીવ દુઃખ પામત, કો દુખીઉ ન થાઅત, દુકખ સઘલાઈ રાગદ્વેષ લગઈ જિ હુઈ, કસ્સ વં અનઈ કહિહૂઈં પિરાયાં^૬ સુખ દેખી વિસ્મય આશ્ચર્ય હુત, જઈ એ રાગદ્વેષ ન હુઉત તઉ સહૂં સુખીઉં જિ થાઈત, કહિહૂઈં સુખનઉ વિસ્મય ન ઉપજિત ઈસિઉ ભાવ, કો વં અનઈ કુણ એક^૭ જીવ મોક્ષ ન લહત, સહૂ લહત, રાગદ્વેં રાગદ્વેષ જઈ જગમાહિ ન હુત, રાગદ્વેષનાં ભેદ આશ્રી કહઈ છઈ. ૧૨૯.

[જો આ જગમાં રાગદ્વેષ ન હોત તો કોણ દુઃખ પામત? એ ન હોત તો સૌ સુખી જ થાત. કોઈને સુખની નવાઈ ન રહેત. એક જીવ નહીં, બધા મોક્ષ પામત.]

માણી ગુરુપડિણીઓ, અણતથ ભરિઓ અમગ્ગચારિ ય,
મોહં કિલેસજાલં, સો કખાઈ જહેવ ગોસાલો.^૮ ૧૩૦

માણીં જે જીવ માની હુઈ, ગર્વ વહઈ, અનઈ ગુરુ ગુરુહૂઈં પ્રત્યનીક પ્રતિકૂલ ઊપરાઈઉ હુઈ, અણતથં આપણઈં કુસ્વભાવિ કરી અનેક અનર્થ^૯ ઊપજાવઈ, અમગ્ગં અમાર્ગિઉ સૂત્રિઈં ચાલઈ, મોહં જે એહઉ હુઈ તે, તપ લોચકિયાદિક કલેશકષ્ટનઉ સમૂહ મુહિયાઈ જિ કરઈ, નિષ્ફલ ભાણી, જિમ ગોસાલાનઉ તપ નિષ્ફલ હુઈ, જઉ શ્રી મહાવીર ગુરુ ઊપરિ પ્રતિકૂલ હૂઉ અનઈ ગર્વ કીધઉ તઉ. તથા. ૧૩૦

[જે જીવ ગર્વ કરે છે, ગુરુથી ઉઠરાંટો થાય છે, કુસ્વભાવથી અનેક અનર્થો ઊપજાવે છે, અમાર્ગિ સૂત્રે ચાલે છે તે તપ-લોચકિયાનો સમૂહ કરે તે વ્યર્થ છે; જેમ ગોસાલાનું તપ નિષ્ફળ ગયું.]

૧ ગ 'તીવ્ર' નથી. ૨ ગ રાગદ્વેષનઈ વસિઈં પાપ કરઈ ('રાગદ્વેષનઉ પાપ સેવઈ કરઈ'ને બદલે). ૩ ક કર. ૪ ખ કસ્સવિ. ૫ ખ વિમ્હઓ. ૬ ખ પીયારાં. ૭ ખ કઉણ કઉણ ('કુણ એક'ને બદલે) ૮ ક ઉણ એક. ૯ ક ગોસાલે. ૯ ક નેક અર્થ

કલહણકોહણસીલો, ભંડણસીલો વિવાયસીલો ય,

જીવો નિચ્યુજજલિઉ, નિરત્યયં સંયમં ચરઇ. ૧૩૧

કલહં વઢવડિ કરઇ કોહણસીલો રીસાલ વલીવલી રીસાવિતઉ છઇ. અનઇ ભંડણસીલો, લકુટાદિકે કરી યુદ્ધ કરઇ વલીવલી વિવાયં સવિહઉ સિઉં વાદ કરતઉઇ જિ છઇ. જીવો નિં એહઉ જીવ નિચ્યુજજલિઓ સદેવ કોધાધ્યાત^૧, નિરત્યં સંયમં^૨ ચારિત્ર નિરર્થક નિષ્ફલ કરઇ. ૧૩૧.

કિમ નિષ્ફલ કરઇ, એ વાત કહઇ છઇ.

[જે રિસાળ હોય, વળીવળી યુદ્ધ કરે, સૌ સાથે વાદવિવાદ કરે એ જીવનાં સંયમચારિત્ર નિષ્ફળ જાય.]

જહ વણદવો વણં દવદવસ્સ, જલિઉ ખણેણ નિદ્ધહઇ,

એવં કસાયપરિણઓ, જીવો તવસંજમં દહઇ. ૧૩૨

જહ વં જિમ વનનઉ દવાનલ વનહૂઇં^૩ દવદવસ્સ, ઉતાવલઉ ઉતાવલઉ^૪ જલિઉ પ્રજવલિત હુંતઉં, કાણમાત્ર માહિ બાલઇ, ભસ્મ કરઇ, એવં ઇસી પરિ કષાયનઇ પરિણામિ વર્તતઉ જીવ તપસંયમ બાલઇ. ૧૩૨.

કષાયાય કરી તપસંયમના વિનાશનઉ પ્રમાણ કહઇ છઇ.

[જેમ વનનો દાવાનળ ઉતાવળે સળગતો કાણમાત્રમાં બાળી નાખે એમ કષાયથી વર્તતો જીવ તપસંયમને બાળે છે.]

પરિણામવસેણ પુણો, અહિઓ^૫ ઉણયરઉવ્વ હુજજ ખઓ^૬

તહ વિ વવહાર^૭મિત્તેણ, ભન્નઇ ઇમં^૮ જહાથૂલં.^{૨૬A} ૧૩૩

પરિણામં જીવહૂઇં કષાયના પરિણામનઇ વિશેષિઇ, અહિઓં તપસંયમક્ષય અધિકૂ હુઇ અનઇ ઉછઉ^૯ હુઇ, ઉત્કટ પરિણામઇ ઘણઉ ક્ષય હુઇ, મંદ હીન પરિણામઇ ઉછઉ^{૧૦} હુઇ, તહ વિં તઉ વ્યવહારમાત્રિઇ વિચિલા વહના^{૧૧} મધ્યમ પરિણામ આસિરી^{૧૨}, ભન્નઇં બાદરવૃત્તિઇ ક્ષયનઉ રૂપ^{૧૩} કહી છઇ. ૧૩૩.

તેહ જિ કહઇ છઇ.

[કષાયના પરિણામ-વિશેષથી તપસંયમનો ક્ષય અધિક-ઓછો થાય. ઉત્કટ પરિણામે ક્ષય ઘણો થાય, મંદ પરિણામે ઓછો થાય.]

૧ ખ કોધ અધિકઉ કરઇ ગ કોધાધ્યાત. ૨ ક સંયય. ૩ ક ન હુઇ. ખ વનહિ ('વનહૂઇં'ને બદલે) ૪ ખ 'ઉતાવલઉ' (એક જ વાર). ૫ ક અહિઉ. ૬ ક ખઉ. ૭ ખ તહ વિવહાર... ૮ ખ ઇણમો ૯ ખ, ગ ઓછઉં. ૧૦ ખ ઓછઉં ગ ઓછઉં. ૧૧ ખ મનના. ૧૨ ખ આશ્રયી. ૧૩ ખ સ્વરૂપ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૭૭

ફરુસવયણેણ દિણતવં^૧, અહિક્ષિખવંતો હણ્ઠ માસતવં,
વરિસતવં સવમાણો હણ્ઠ^૨ હાણ્ઠો ય સામન્નં. ૧૩૪

ફરુ^૩ જઉ જવ^૪ રિસાવિઉ હુંતઉ^૫ કર્કશ વચનઠ બોલઠ, ગાલિ દિઠ^૬, તઉ એક દિહાડાનઉ ઊપાર્જિઉ તપસંયમ^૭ નીગમઠ, અનઠ અહિક્ષિ^૮ જાતિના મર્મ કુલાદિકના મર્મ બોલઠ, તઉ માસ દિહાડઉ તપ નીગમઠ, વરિસ^૯ જઉ રીસ લગઠ^{૧૦} શાપ દિઠ, કરડકા મોડઠ, તઉ વરસ દિહાડાનઉ તપ નીગમઠ, અનઠ, હણ્ઠ^{૧૧} જઉ લઉડા લાકડાનઠ ઘાઠ આહાણ્ઠ^{૧૨}, તઉ જમારાનઉ સર્વ^{૧૩} તપસંયમ નીગમઠ. યદુક્તમ.

યાત્, ક્રોધયુક્તો જપતિ, યદ્દાતિ યદર્થતિ

તત્સર્વ શ્રવતે તસ્માદ્મિન્નં કુંભાદિ વોદકં. ૧૩૪

[જો રિસાયેલો જવ કર્કશ વચન બોલે, ગાળ દે તો એક દિવસનું સંચિત તપસંયમ ગુમાવે, કુળ આદિના મર્મ બોલે તો માસ દિવસનું તપ ગુમાવે, જો શાપ આપે તો એક વરસનું તપ ગુમાવે, લાકડાના ઘાથી હણે તો જન્મારાનું તપ ગુમાવે.]

અહ જીવિયં નિ^{૧૪}કિંતઠ, હત્તૂણ ય સંજમં મલં ચિણ્ઠ,

જવો પમાય બહુલો, પરિભમઠ અજેણ સંસારે. ૧૩૫

અહ^{૧૫} કેતીય વારઠે રીસાવિઉ જવ જીવિતવ્ય લિઠ^{૧૬}, નિટોલ મારઠ, તઉ પોતાનઉ સર્વ તપસંયમ નીગમી નવઉ મલપાપકર્મ ઊપાર્જિઠ, તેહઉ જેહઠ^{૧૭} પાપકર્મિઠે જવ પ્રમાદ બહુલ હુંતઉ સંસાર માહિ ઘણઉ^{૧૮} ભમઠ. એહ જિ ભણી મહાત્મા ક્ષમા ધરઠે, એ વાત કહઠે છઠ. ૧૩૫.

[ક્યારેક રિસાયેલો જવ નિશ્ચિત મારે તો સર્વ તપસંયમ ગુમાવે અને નવું મલપાપકર્મ પેદા કરે. પાપકર્મથી પ્રમાદી બનેલો જવ સંસારમાં ઘણું ભમે છે.]

અક્કોસણ^{૧૯} તજજણ તાડણાઉ^{૨૦}, અવમાણહીલણાઉ^{૨૧} ય,

મુણિણો મુણિયપરભવા, દઢપ્પહારિ વ્વ વિસહંતિ. ૧૩૬

અક્કો. આકોસિવઉ શાપનઉ દેવઉ, તાજિવઉ, આંગુલી ભમુહિ કરી

૧ ક દિતવં. ૨ ક હઠ ૩ ખ વયરી. ૪ ખ હુઠ તઉ. ૫ ખ 'ગાલિ દિઠ' નથી. ૬ ખ તપુ ('ઊપાર્જિઉ તપસંયમ'ને બદલે). ૭ ખ 'અહિક્ષિ' પછી 'જઉ અધિક્ષિપઠ, હાકલઠ ગાલિ ઘઠ' (જાતિના...બોલઠ'ને બદલે). ૮ ખ અનાઠ ('જઉ રીસ લગઠ'ને બદલે). ૯ ખ આહાણ્ઠઉ. ૧૦ ખ જમારા સર્વનઉ ('જમારાનઉ સર્વ'ને બદલે) ૧૧ ખ ન ગ ન્. ૧૨ ગ 'જીવિતવ્ય લિઠ' નથી. ૧૩ ખ જેહવઉ ('જેહઠ'ને બદલે). ૧૪ ક ઘણકું. ૧૫ ખ, ગ ઉક્કોસણ. ૧૬ ખ તાડણાઓ ગ તાડણાઓ ૧૭ ખ, ગ હીલણાઓ.

નિર્ભસ્થિવઉં,^૧ તાડવઉં, દોરક લકુટાદિકે કરી કૂટિવઉં અવમાણ અપમાન પરાભવ, હીલવઉં,^૨ જાત્યાદિક કરી નિંદવઉં, એતલા સઘલાઇ બોલ મુણિણો, જે મુનિ મહાત્મા, મુણિય૦ પરલોકનઉં માર્ગનાં^૩ વિપાક જાણઇ છઇ, તે દઢપ્રહારી મહાત્માની પરિ સહઇં.

કથા : દઢપ્રહારી પલ્લીપતિ ધાડિ સહિત એકઇં ગામિ પડિઉ, એક બ્રાહ્મણનઇ ઘરિ ખીરિનઉં^૪ ભાજન બ્રાહ્મણી અનઇ બાલક વાહવતાં હુંતાં^૫ લીધઉ, તેતલઇ બ્રાહ્મણ સ્નાન કરીવા ગ્યઉ હૂંતઇ તે આવિઉ, તીણઇ રીસ લગઇ ભોગલ^૬ લઇ કેતલાઇ ચોર વિણાસિયા, પછઇ દઢપ્રહારી^૬ રીસાવિઇ ખડુગિઇ તે બ્રાહ્મણ વિણાસિઉ, તેતલઇ તેહનઇ ઘરિ નવપ્રસૂત ગાઇ છઇ, તે ધાઇ તેહ વિણાસી, પછઇ સાધાન^૭ બ્રાહ્મણી ગાલિ દેતી આવી તેહઇ વિણાસી, તેહનઉ ગર્ભ ફુડફુડતઉ પડિઉ, તે દેખી પશ્ચાત્તાપિઇ પૂરિઉ પાછઉ વલીઉ, વનમાહિ ગુરુનઇ વચનિઇ વૈરાગ્ય લગઇ, દીક્ષા લીધી, અભિગ્રહ લીધઉ, જઇ મઇ ઈણઇ જિ ગામિ રહિવઉ, જા લગઇ એ પાપ સાંભરઇ^૮ તા અન્નપાણી મઇ ન લેવઉ, ઈસિઉ^૯, પછઇ તીણઇ જિ ગામિ^{૧૦} છ મસવાડા નિરંતર લોકમાહિ આકોશ મારિવાં કૂટિવા સહી, ક્ષમા લગઇ નિરાહાર થિકઉ પાપમલ ધોઇ કેવલજ્ઞાન ઊપાર્જી મોક્ષ પહુતઉ. ૧૩૬. તથા.

[શાપ, નિર્ભર્ત્સના, મારપીટ, અપમાન, નિંદા આ બધી બાબતો જે પરલોકનાં પરિણામ - ફળ રૂપે છે તે મહાત્મા દઢપ્રહારીની જેમ સહન કરે છે.

કથા : દઢપ્રહારી પલ્લીપતિએ એક ગામમાં ધાડ પાડી. એક બ્રાહ્મણના ઘરમાં ખીરનું વાસણ લીધું. તેટલામાં સ્નાન માટે ગયેલો બ્રાહ્મણ ઘેર આવ્યો. તેણે ભોગળથી કેટલાક ચોરોને મારી નાખ્યા. પછી દઢપ્રહારીએ રીસથી તે બ્રાહ્મણને, એક નવપ્રસૂતા ગાયને, પછી સગર્ભા બ્રાહ્મણીને મારી નાખ્યાં. એનો ગર્ભ ફડફડતો પડ્યો. તે દેખી દઢપ્રહારી પશ્ચાત્તાપમાં પાછો ફર્યો. વનમાં ગુરુવચનથી વૈરાગ્ય થતાં દીક્ષા લીધી. અભિગ્રહ લીધો કે પોતે આ ગામમાં રહે ત્યારે જ્યાં લગી એ પાપ સાંભરે ત્યાં લગી અન્નજળ લેશે નહીં. પછી તે જ ગામમાં છ માસ સુધી તે નિરાહાર રહ્યા, લોકોની મારપીટ સહી લીધી ને કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા.]

૧ ગ નિર્ભર્ત્સવું. ૨ ગ અવહીલવું. ૩ ખ, ગ માર્ગકર્મના. ૪ ગ ખાવાનઉં ૫ ક ભોગ ૬ ક દઢપ્રતિહારિ. ૭ ખ સગર્ભ. ૮ ક સંભઇં. ૯ ગ ઈસિઉ કરી રહિઉ છઇ ('ઈસિઉ...ગામિ'ને બદલે). ૧૦ ખ ગામિ ગોપરઇં

અહમહઉ તિ ન ય પડિહણ્તિ, સત્તા વિ ન ય પડિસવંતિ,
મારિજજંતા વિ જઈ, સહંતિ સહસ્સમલ્લુ વ્. ૧૩૭

અહમાં નીચ લોકે યષ્ટિમુષ્ટ્યાદિકે કરી આહણિયા હુંતા મહાત્મા વલતઉ તેહહૂં ઘાય ન મૂંકઈ, અનઈ કુણહિં મહાત્માનઈ^૧, શાપ આકોશ દીધઉ, તઉ, વલતઉ, મહાત્મા શાપઆકોશ ન દિઈ. ઉક્તં ય.

અક્કો^૨ સહણણ^૩ મારણ ધમબ્ભંસાણ બાલસુલભાણ,
લાભં મન્નઈ ધીરો જહુત્તરાણં અભાવંમિ^૪. ૧

ઘણઉ કિસિઉ કહીઈ, મારિં નિટોલ મારિતાઈ હુંતા યતિમહાત્મા સહઈ, લગારઈ રીસ ન આણઈ, સહસ્સમલ્લ મહાત્માની પરિ.

કથા : એક રાયનઈ વીરસેન નામિઈ^૫ પાયક, તીણઈ તેહ રાયનઉ વઈરી ગાઢઉ દુજ્જય કાલસેન ઈસિઈ નામિઈ, જીવતઉ બાંધી આણી રાયનઈ આપિઉ, રાજા હર્ષિઈ, અનેક લાખ ગામ દીધાં, સહસ્રમલ્લ ઈસિઉ નામ દીધઉ તીણઈ સહસ્રમલ્લિઈ શ્રી દર્શનસૂરિ^૬ કન્હઈ દીક્ષા લીધી, જિનકલ્પ પડિવજિઉ, કાલસેનિઈ વનમાહિ કાઉસગિ રહિઉ દીકઉ, રીસ લગઈ તીણઈ અનેક પરિ કદર્થાવિઉ, તેહ મહાત્માહૂં ક્ષમાઈ જિ આવી, કદર્થતાં પ્રાણ ગિયા, મટી સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનિ દેવ હૂઉ, એકાવતારી, જિમ સહસ્રમલ્લિ મહાત્મા સહિઉ તિમ અનેરે સહિવઉ, જેહ ભણી. ૧૩૭.

[મહાત્માને લાકડી કે મુષ્ટિપ્રહારથી નીચ લોકે માર્યા હોય તે વળતો ઘા ન કરે અને શાપ દીધો હોય તો વળતો શાપ ન દે; સહસ્સમલ મહાત્માની પેઠે.

કથા : વીરસેન નામે સૈનિકે પોતાના રાજાના શત્રુ કાલસેનને જીવતો બાંધી આણી રાજાને સોંપ્યો. રાજાએ હોંશથી ગામો ભેટમાં આપ્યાં ને 'સહસ્રમલ્લ' એવું નામ આપ્યું. આ સહસ્રમલ્લે દર્શનસૃષ્ટિ પાસે દીક્ષા લીધી. શત્રુ કાલસેને સહસ્રમલ્લને કાઉસ્સગ્ગમાં જોતાં એની બહુ પ્રકારે સત્તામણી કરી. પણ એ મહાત્માને ક્ષમા જ આવી. મરીને સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં દેવ થયા.]

દુજ્જણમુહકોદંડા, વયણસરા પુવ્વકમ્મનિમ્માયા,

સાહુણ તે ન લગ્ગા, ખંતીફ્ફલયં વહંતાણં. ૧૩૮

દુજ્જણં દુજ્જનના મુખ, અધર્મનાં મુહડાં, તેહ રૂપિયા કોદં^{૨૭}ડધનુષ,
વયણં તેહ થઉ નીકલિયાં, અવજ્ઞાવચન રૂપિયાં બાણ પુવ્વં મહાત્માને, પાણિલા
૧ ખ મહાત્માઈ. ૨ ખ, ગ ઉક્કે. ૩ ગ સહણ. ૪ ખ અસાવમ્મિ. ૫ ક વીરસે... મિઈ.
૬ ખ, ગ સુદર્શનસૂરિ.

ભવને કર્મે નીપજાવિયાં છં, સાહુણં સાધુમહાત્માહું તે વચનબાણ ન લાગાં,
 ન લાગં, લાગિસિંઈ નહીં, તેહહું ખંતી ફં જે મહાત્મા ક્ષમા રૂપીઉં ફલક^૧
 ખેડઉં વહં છં. ૧૩૮.

અનં પર ઊપરિ કોધ અવિવેકિઆનં^૨ હું, વિવેકિઆનં ન હું, એ
 વાત કહં છં.

[દુર્જનના મુખરૂપી ધનુષ્યમાંથી નીકળેલાં આજ્ઞાવચન રૂપી બાણ સાધુ
 મહાત્માને લાગતાં નથી. મહાત્મા ક્ષમારૂપી ઢાલ ધારણ કરે છે.]

પત્થરેણાહઓ કીવો, પત્થરં ડક્કુમિચ્છઈ,

મિગારિઓ સરં પપ્પ, સરુપ્પત્તિં વિમગ્ગઈ. ૧૩૯

પત્થરે. કલીવ જ્ઞાન કુણહિં પાત્થરિ પાષાણિ, આહણિઉં હુંતઉં રીસ
 લગં, પત્થરં. પાહણિઉં જિ ડસિવા ખાવા વાંછં, લાંખણહારહું કાંઈ ન
 કહં, અનં મિગારિં મૃગારિ સીહ પ્રતિં કો બાણ^૩ મૂકં, તે બાણ^૪ પામીનં
 સીહ બાણની કર્ણવારં ન કરં, સરું બાણન મૂકણહારં જિ જોં, તેહ જિ
 ઊપરિ ધાં, તિમ નિવિવેકી જવ અનર્થના કરણહારં જિ ઊપરિ રીસાવિઉં,
 અનર્થ કરિવા વાંછં, અનં વિવેકિઉં સીહની પરિ તેહહું કાંઈ ન કહં, તેહનં
 મૂલ કારણ જે છં, કર્મ તેહ જિના ક્ષયનં કારણિ, ઉદમ કરં, ઇસિઉં પુણ
 મન માહિ ચીંતવં. ૧૩૯.

[કૂતરો પથ્થરથી ઘવાઈને રીસથી એ પથ્થરને જ ખાવા ઇચ્છે છે, પથ્થર
 ફેંકનારને કાંઈ ન કરે. જ્યારે સિંહ તરફ કોઈ બાણ મૂકે તો તે બાણની દરકાર
 ન કરે પણ બાણ છોડનારને જુએ ને તેના ઉપર ધસે. એ જ રીતે નિવિવેકી
 જવ અનર્થ કરનાર ઉપર ગુસ્સે ઘઈને અનર્થ કરવા ઇચ્છે જ્યારે વિવેકી જવ
 સિંહની પેઠે અનર્થનું મૂળ કારણ જે છે તેના ક્ષયને માટે ઉદમ કરે.]

તહ પુવ્વિં કિન્ન કયં ન બાહએ જેણ મે સમત્થો વિ,

ઇન્હિં કિં કરસ વ કુપ્પિ તિ^૫ ધીરા અણુપ્પિચ્છા. ૧૪૦

તહ પુ. પૂર્વજન્માંતરિ તેહવં કર્મ કાંઈ ન કીધં, ન બાહં જણં
 કર્મિં કરી મૂહં નીચ અનં સમર્થો બાંધં^૬ પીડં નહીં, તેહ ભણી
 માહરં જિ દોષ, કદર્થણહારનં દોષ નહીં, ઇન્હિં કિં હવડાં કિસ્યા ભણી
 કહિ ઊપરિ કોપ કરં, મુહિયા નિષ્કારણ, ધીરા અં જે ધીર મહાત્મા ઇસિઉં
 વિમાસી પીડિં છત્તિં વિહવલ ન થાં. ૧૪૦.

૧ ખ ફરી. ૨ ખ 'હું, વિવેકિઆનં' પાઠ નથી. ૩-૪ ક બાલણ. ૫ ખ કુપ્પ મિત્તિ ('કુપ્પિ
 તિ'ને બદલે). ૬ ખ ન બાંધં.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

વયરી ઊપરિ દ્વેષ ન કરિવઉ એ વાત કહઇ છઇ, હવ સ્નેહ લગઇ સગાઇ ઊપરિ રાગ ન કરિવઉ, એ વાત કહઇ છઇ.

[“પૂર્વજન્મમાં એવું કાંઈ કર્મ મેં ન કર્યું જેથી નીચ અને સમર્થ લોકો મને બાંધે-પીડે નહીં. મારો જ દોષ; સત્તાવનારનો નહીં. કોપ કોના પર કરું ? વ્યર્થ.” ધીર મહાત્મા આવું વિચારી પિડાવા છતાં વિદ્વળ ન બને.]

અણુરાએણ જઈસ્સ વિ, સિયાયવત્તં પિઆ ધરાવેઇ,

તહ વિ અ ખંદકુમારો, ન બંધુપાસેહિં પડિબહો^૧ ૧૪૧

અણુરાં સ્કંદકુમારહૂં જઈસ્સ વિ મહાત્માઇં ચિયાં પૂઠિઇં, પિતા બાપ અનુરાગઇં સ્નેહઇં કરી, સિયાયવત્તં^૩ ધવલ છત્ર ધરાવઇ, તહ વિં તઊ, એવડઇ, મોહનઇ કારણિ છતઇં હુંતઇં, સ્કંદકુમાર મહાત્મા, ન બંધુ પાં સગાનાં સ્નેહ રૂપિઆ પાસ તેહે બંધાણઉ નહીં.

કથા : શ્રાવસ્તીનગરી, ^{૨૭}કનકકેતુ રાયનઉ બેટઉ સ્કંદકુમાર તીણઇં વૈરાગ્યઇં શ્રી વિજયસેનસૂરિ કન્હઇ દીક્ષા લીધી, બાપ મોહ લગઇ આપણાં પુરુષ પાહઇં^૩ સદૈવ છત્ર ધરાવઇ, પછઇં^૪ તે મહાત્મા જિનકલ્પી થઇ^૫ કાંતીનગરીઇં ગિઉ, તિહાં મહાત્માની બહિન ઘણાં કાલની પરિણી સુનંદા નામિઇં રાણી^૬ છઇ, તેણઇં તે મહાત્મા દીઠઉ, સ્નેહ લગઇ વડી વાર સામ્હઉ જોઇઉ, માહાત્માનઇ મનિ લગારઇ મોહ ન આવિઉ, અજાનતઇં બહિને વીરાઇં ઈર્ષ્યા લગઇ તે મહાત્મા વિજ્ઞાસાવિઉ, તેહ વૃત્તાંત જાણી બહિન ગહિલી થઇ, મંત્રીશ્વરિ ઘણે ઉપક્રમિ કરી સાજી કીધી, મહાત્મા એહ્વા નિર્મોહ હુઇ, એહિ જિ વાત આશ્રી કહઇ છઇ. ૧૪૧.

[પોતે મહાત્મા થયા પછી બાપ અનુરાગથી ધવલ છત્ર ધરાવે છે. આ મોહનું કારણ છતાં સ્કંદકુમાર સગાનાં સ્નેહપાશમાં બંધાયા નહીં.

કથા : શ્રાવસ્તીનગરીમાં કનકકેતુ રાજાના પુત્ર સ્કંદકુમારે વિજયસેનસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી. બાપ મોહવશ થઇ હંમેશાં છત્ર ધરાવે છે. મુનિ કાંતીનગરીમાં ગયા. તેમની સુનંદા નામે બહેન જે રાણી હતી તેણે સ્નેહવશ થઇ મુનિની સામે જોયા કર્યું. મહાત્માએ મનમાં લગીરે મોહ ન આણ્યો. અજાણતાં બહેને ભાઈની ઈર્ષ્યાને લઈને તે મહાત્માને મરાવ્યા. પછી ખરો વૃત્તાંત જાણી બહેન ગાંડી થઇ. મંત્રીશ્વરે ઉપચાર કરી સાજી કરી. મહાત્મા આવા નિર્મોહી હોય છે.]

૧ ખ, ગ પડિબહો. ૨ ખ સિયાવત્તં. ૩ ખ પુત્રહૂં ('પુરુષ પાહઇં'ને બદલે). ૪ ખ 'પછઇં' નથી. ૫ ખ સિઉ. ૬ ગ રાયની રાણી

ગુરુ ગુરુતરો અ અઈગુરુ પિઈમાઈ અવચ્ચપિય જણ^૧સિણેહો,
ચિંતિજજમાણાગુવિલો, ચત્તો અઈધમ્મતિસિએહિં. ૧૪૨

ગુરુ સંસાર માહિ પિયમાયં માયબાપનઉ સ્નેહ ગુરુ ગાઢઉ, તેહઈ પાહિ અવચ્ચ અપત્ય છોરૂપનઉ^૨ સ્નેહ ગુરુતર, ગાઢેરડઉ, તેહઈ પાહિઈ, પિયજણભાર્યાદિક અભીષ્ટનઉ સ્નેહ મોહ^૩ અઈગુરુ, અતિ ગાઢઉ છાંડતાં દોહિલઉ, એ ઇસિઉ સ્નેહ, ચિંતિજજમાણ ચીતવીતઉ વિમાસીતઉ હુંતઉ અપાર ગુવિલ ગહન અનંત^૪ સંસારનઉ હેતુ, ઉક્તં ચ.

લોભમૂલાનિ પાપાનિ, રસમૂલાશ્ચ^૫ વ્યાધય;

સ્નેહમૂલાનિ દુઃખાનિ, ત્રીણિ ત્યક્ત્વા સુખી ભવ. ૧

એહ ભણી ચત્તોઅઈં અતિ^૬ ગાઢો ધર્મનઈ વિષઈ ત્રિસિયા જે મહાત્મા, તેહ ચત્તો ત્યજિઉ છાંડિઉ ધર્મ વિરુદ્ધ ભણી. ૧૪૨.

એહ જિ વાત કહઈ છઈ,

[માબાપનો સ્નેહ ગાઢ, બાળક પ્રત્યેનો સ્નેહ વધારે ગાઢ, ભાર્યા આદિ પ્રિયજનનો સ્નેહ અતિશય ગાઢ. એ ત્યજવો ઘણો દોહલો. એમ વિચારતાં આ સંસારનો હેતુ અતિ ગહન છે. ધર્મતરસ્યા મહાત્મા આ ધર્મવિરુદ્ધ સ્નેહને ત્યજે છે.]

અમુણિયપરમત્યાણં, બંધુજણ સિણેહિં વઈયરો હોઈ,

અવગય^૭ સંસાર સહાવ, નિચ્છયાણં સમં હિયયં. ૧૪૩

અમુણિં જે પરમાર્થતત્ત્વ માર્ગ ન જાણઈ તેહ^૮ જિ હૂઈ બંધુજણ સગાનઉ સ્નેહ વ્યતિકર^{૧૦} પ્રતિબંધ હુઈ, અવગયં જે વિરૂઆ^{૧૧} અસ્થિર સંસારના સ્વભાવ રૂપનઉ^{૧૨} નિશ્ચય જાણઈ, તેહનઉ સવિઉ ઊપરિ સમં હિયયં, રાગદ્વેષરહિત^{૧૩} સરીખઉઈ જિ હિયઉ હુઈ. ૧૪૩.

એહ સવિહઉના સ્નેહ ઇહલોકિઈ અનર્થ હેતુ હુઈ, એ વાત અનુકમિઈ કહઈ છઈ.

[જે પરમાર્થતત્ત્વ ન જાણે તેને જ સગાંનો સ્નેહ પ્રતિબંધ થાય. જે અસ્થિર સંસારના સ્વભાવરૂપનો નિશ્ચય જાણે છે તેને બધા પર સમભાવ હોય. એનું

૧ ક અચ્ચયજણ. ૨ ખ, ગ છોરૂનઉ. ૩ ખ મોહ લગઈ. ૪ ખ તેતા. ૫ ખ, ગ રસમૂલાનિ. ૬ ખ 'આપણઉ મન' ('ચત્તોઅઈં અતિ'ને બદલે). ૭ ખ કડીની પ્રથમ પંક્તિ આ પ્રમાણે : 'અમુણીવયર મત્યાણ જણસિણેહિં વયરો હોઈ' ૮ ક અવય. ૯ ખ તેહનિ બંધુવર્ગ ('તેહ જિ હુઈ બંધુજણ'ને બદલે). ૧૦ ખ કરતિકર. ૧૧ ગ બિહુઅ. ૧૨ ખ સ્વરૂપ ગ સ્વરૂપનઉ. ૧૩ ખ દષ્ટિરાગ દ્વેષ.

હદય રાગદ્વેષરહિત હોય.]

માયા પિયા ય^૧ ભાયા, ભજજા પુત્તા^૨ સુહીય નિયગાય,
ઇહ ચેવ બહુવિહાઈ કરંતિ ભયવેમણસ્સાઈ. ૧૪૪

માયાં માતા અને પિતા અને બ્રાતા^૩ ભાઈ, અને ભાર્યા^૪ કલત્ર, પુત્ર બેટા, સુહી મિત્ર, નિયગા ય, બીજાઈ સગા^{૨૮} ઇહ ચેવ, આણઈ જિ ભવિ બહુવિધ, અનેક પ્રકાર ભયમારણાદિક વૈમનસ્ય મનનાં દુઃખ કરઈ, એહ ભણી તેહનઉ સ્નેહ ન કરિવઉ. ૧૪૪.

જિમ માતા^૫ અનર્થ કરઈ, તિમ કહઈ છઈ.

[માતા-પિતા-ભાઈ-પત્ની-પુત્ર-મિત્ર તેમજ અન્ય સગાં આ ભવમાં જ અનેક પ્રકારનાં મનનાં દુઃખ કરે છે. એટલે તેમનો સ્નેહ ન કરવો.]

માયા નિયગમઈ વિગણિયંમિ, અથે અપૂરમાણમ્મિ,

પુત્તસ્સ કુણઈ^૬ વસણં, ચુલણી જહ બંભદત્તસ્સ. ૧૪૫

માયા નિં માતાઈ નિજ આપણી મતિઈ બુદ્ધિઈ, વિકલ્પિઉ ચીંતવિઉ, જે અર્થકાજ તીણઈ કાજિ અપૂરમાણમ્મિં અણસીઝતઈ, પુત્તસ્સં બેટાણઈ વ્યસન અનર્થ કરઈ, ચુલણીં જિમ ચુલણી માતાઈ બ્રહ્મદત્ત^૭ બેટાણઈ અનર્થ ચીંતવિઉ.

કથા : કાંપીલ્યપુરિ બ્રહ્મરાજા, ચુલણી રાણી, તેહનઈ ચઉદ સ્વખસૂચિત બ્રહ્મદત્ત બેટઉ લહુડઉ છઈ, ઈસિઈ બ્રહ્મરાજા પરલોકિ પહુતઉ, તેહના મિત્ર દીર્ઘરાજાણઈ રાજ્યની સાર કરવા રહિયાં હુંતા ચુલણી^૮ સિઉ સંબંધ હુઉ, તે^૯ જાણી બ્રહ્મદત્ત તેહં દેખતાં કાગ-કોઇલાદિક સિઉ સંબંધ કરાવી^{૧૦} ખડ્ડિગઈ^{૧૧} વિજ્ઞાસઈ, અન્ય જાતીય સિઉ સંબંધ, એ અન્યાય હઉ સાંસહઉ નહીં^{૧૨}, તે દેખી દીર્ઘરાય બીહતઉ ચુલણીણઈ કહઈ, જઉ તાહરઈ મઈ કાજ, તઉ એ બેટઉ વિજ્ઞાસિ, પછઈ ચુલનીઈ બ્રહ્મદત્ત એક કન્યા પરિણાવિઉ, લાખનઉ ધઉલહર કરાવિઉ છઈ, ચુલણીઈ તિહાં બ્રહ્મદત્ત રાખિઉ ઈસિઈ પટ્ટભક્ત ધનુ મહુંતઈ નગર બાહરિ ચિકી લાખહર લગઈ સુરંગ ખણાવી મૂંકી^{૧૩} છઈ, આપણા વરધનુ બેટાણઈ જણાવી છઈ, તે^{૧૪} બેટઉ બ્રહ્મદત્તનઈ અંગઓલગૂ કીધઉ^{૧૫} છઈ,

૧ ખ હુસા. ૨ ખ 'પુત્તા' નથી. ૩ ગ 'બ્રાતા' નથી. ૪ ખ બિહનિ સગા સહી ('કલત્ર, પુત્ર, બેટા, સુહી'ને બદલે) ૫ ખ જિમૂતા. ૬ ગ કુલઈ. ૭ ખ 'બ્રહ્મદત્ત.... સ્વખસૂચિત' પાઠ નથી. ૮ ખ ચુલણી બ્રહ્મદત્તની માતા સિઉ દીઘરાયનઈ સંબંધ હુઉ ('ચુલણી સિઉ સંબંધ હુઉ'ને બદલે) ૯ ખ તે વાત. ૧૦ ખ જાણી. ૧૧ ખ બાંણિસિઉ. ૧૨ ખ 'નહીં' પછી 'ઈસિઉ જણાવિઉ'. ૧૩ ખ 'મૂંકી' નથી. ૧૪ ખ તે મહુંતાનુ. ૧૫ ખ 'કીધઉ' નથી.

યુલણીઈં રાતિઈં તીણઈં^૧ લાખહરિ આગિ લગાડી^૨, બ્રહ્મદત્તિઈં વરધનુ મિત્રનઈં વચનઈં, ભૂઈં પાટૂ દેઈં સુરંગ પ્રકટ કીધી, કન્યા સૂતી મૂકી, બે જણ નીકલિયા, સુરંગનઈં મુહુંડઈં, ધનુ મુહંતઈં બિ તેજી ઘોડા રાખિયા છઈં, તેહેણીં ચડી બે જણિ દેશાંતરિ ગયા, ભાગ્ય લગઈં બ્રહ્મદત્તિ ચઉસઈં સહસ્ર કન્યાનાં પાણિગ્રહણ કીધાં, રાજ્ય પામિઉં, દીર્ઘરાય સંગ્રામ માહિ વિજ્ઞાસી દિગ્વિજય કરી, છ ખંડ સાધી કાંપિલ્યપુરિ ચકવર્તિ હૂઉ. ૧૪૫.

બાપ જિમ બેટાહૂઈં અનર્થ કરઈ, તે વાત કહઈ છઈ.

[માતા સ્વબુદ્ધિથી ધારેલું કામ સિદ્ધ ન થતું જોઈને પુત્રને અનર્થ કરે, જેમ ચૂલણી માતાએ બ્રહ્મદત્ત પુત્રને અનર્થ કર્યો.]

કથા : કાંપિલ્યપુરમાં બ્રહ્મ રાજા, ચૂલણી રાણી અને તેમનો બ્રહ્મદત્ત નામે નાનો પુત્ર છે. બ્રહ્મ રાજા મૃત્યુ પામતાં તેમના મિત્ર દીર્ઘ રાજા રાજ્યની સંભાળ લેવા આવીને રહ્યા. એ દરમિયાન એમને ચૂલણી સાથે સંબંધ થયો. તે જાણતાં બ્રહ્મદત્તે કાગ-કીચલનો સંબંધ કરાવી ખડ્ગથી મારી નાખ્યાં. આ સંકેતથી ડરી ગયેલા દીર્ઘરાજાએ ચૂલણીને કહ્યું કે 'તું તારા પુત્રને મારી નાખ.' ચૂલણીએ બ્રહ્મદત્તને લાક્ષાગૃહમાં રાખ્યો ને રાત્રે આગ લગાડી. જોકે ધનુ મહેતાની યોજનાથી તે સુરંગ દ્વારા નાસી છૂટ્યો. પછી દીર્ઘરાયને હરાવી, દિગ્વિજય કરી ચકવર્તી બન્યો.]

સર્વંગોવંગ વિગતજ્ઞાઓ, જગડણવિહેડણાઓ ય

કાસી ય રજજતિસિઓ, પુત્તાણ પિયા કણયકેઉ. ૧૪૬

સર્વંગો^{28B} કનકકેતુ રાજા આપણા બેટાહૂઈં, સર્વંગોવંગ. સર્વ અંગોપાંગની વિકર્તના, છેદવઈ છેદાવિવઈ, કાસી કીધઈ, અનઈ જગડણ. કદર્થિવઈ, વિહેડણા વિવિધ જાતિની પીડા તેહઈ કીધી, સ્યા ભણી કીધી^૩, રજજા. રાજ્યતૃષ્ણા ભણી એ બેટા વાધ્યા હુંતા માહરઈ રાજ્ય લેસિઈ, ઈણઈ અભિપ્રાઈં.

કથા : તેતલપુરનગરિ કનકકેતુ રાજા, રાજ્યનિઈં લોભિઈં જેજે આપણા બેટા જન્મીઈં, તે તે વિનંગી રાજ્યહૂઈં અયોગ્ય કરી^૪ મૂકઈ, નાંકકાનઆંખિહાથિપગાદિક અવયવનઈં છેદિવઈ કરી, તેહ રાયનીં એકઈ પન્નાવતી રાણીઈં આપણઈ^૫ જાતમાત્ર બેટઈ પ્રચ્છન્ન તેતલિસુત મહંતાહૂઈં

૧ ખ 'તીણઈં' પછી 'ચુલનીનું કૂડ કરિવઈ અનઈ મુંહુંત જે સુરંગ દિવારી છઈ તેહનું દ્વાર જણાવ્યઈ છઈ. બ્રહ્મદત્તનઈં ઈસિઈ ચુલનીઈં' પાઠ. ૨ ખ અગ્નિ દીધી તે વારઈ કન્યા મૂકી દત્ત નઈ વરધનુ નીકલી ગયા ('આગિ લગાડી... નીકલિયા'ને બદલે) ૩ ક 'સ્યા ભણી કીધી' પાઠ નથી. ૪ ક હૂઈં. ૫ ખ 'આપણઈ... તે રાણીઈં' પાઠ નથી.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૮૫

આપિઉ, તે મહંતાનઇ તીણીઇં જિ અવસરિ પોટિલા ભાર્યાઇં બેટી જાઈ, તે રાણીઇ આણી રાયનઇં દેખાડી મહુતઇં તે રાયના બેટાહૂઇં કનકધ્વજ નામ દીધઇં, કનકકેતુ રાજા મૂંઆ પૂઠિઇં તે રાજા હૂઉ, તેતલિસુત મુહુતઉ, તેહનઇં સર્વ રાજ્યનઉ ધણી માન્ય હૂઉ. ૧૪૬.

ભાઈ ભાઈહૂઇં અનર્થ કરઇ, એ વાત કહઇ છઇ.

[કનકકેતુ રાજા રાજ્યતૃષ્ણાને લઈને રખેને પુત્ર મારું રાજ્ય લઈ લેશે એવા ખ્યાલથી પોતાના જે પુત્રો જન્મે તે સર્વનાં અંગોપાંગ છેદી નાખતો.

કથા : તેતલિપુર નગરમાં કનકકેતુ રાજા રાજ્યલોભે જે પુત્ર જન્મે એનાં અંગો છેદી અયોગ્ય કરી મૂકતો. તે રાજાની એક પદ્માવતી રાણીએ નવજાત પુત્રને ગુપ્ત રીતે તેતલિસુત મંત્રીને આપ્યો અને તે જ સમયે મંત્રીની પોટિલા પત્નીને જન્મેલી પુત્રીને લાવીને રાજાને દેખાડી. અંતે કનકકેતુના મર્યા પછી તે પુત્ર (કનકધ્વજ) રાજા બન્યો.]

વિસયસુહરાગવસઓ, ઘોરો ભાયા વિ ભાયરં હણઇ,

આહાવિઓ વહત્થં, જહ બાહુબલિરસ ભરહવઈ. ૧૪૭

વિસય. વિષયસુખનાં રાગનઇં વસિ વાહિઉ રાજ્યાદિક સુખ વાંછતઉ^૧ ઘોરો રૌદ થઈ હથિયાર લેઈ ભાઈઇ ભાઈહૂઇં મારઇ, આહાવિઓ. જિમ ભરવવઈ, ભરતેશ્વર ચકવર્તિ રાજ્યનઇં લોભિઇં બાહુબલિ ભાઈ પ્રતિ, વહં મારવાનઇ કાજિઇં ચક લેઈ સામઉ ધાયુ. કથા. ધમ્મોમએણહુતો ઈણઇ ગાથાઇં આગઇ કહી, અનઇ પ્રસિદ્ધ ૧૪૭.

ભાર્યાઇ ભર્તારહૂઇં અનર્થ કરઇ^૨, ઇમ કહઇ છઇ.

[વિષયસુખના રાગમાં તણાયેલો, રાજ્યાદિક સુખ ઇચ્છતો ભાઈ જ ભાઈને મારે. જેમ ભરતેશ્વર ચકવર્તીએ રાજ્યલોભે બાહુબલિને મારવા માટે ચક મોકલ્યું.

કથા : આગળ ૨૫મી ગાથામાં કહી છે.]

ભજજા વિ ઈંદ્રિયવિગાર દોસનડિયા કરેઇ પઇપાવં,

જહ સો પએસિરાયા, સૂરિયકંતાઇ તહ વહિઉ. ૧૪૮

ભજજા વિ. ભાર્યા કલત્રઇ^૩ આપણા ઈંદ્રિયના વિકારનેઇ^૪ દોષ નડીયા વિડંબી હૂંતી, કરેઇ. પતિ^૫ ભર્તાર મારિવાનઉ પાપુ કરઇ. બીજી સ્ત્રીનઉ કહિવઉ કિસિઉ. જહ સો. જિમ તે પ્રદેશી રાજા ભર્તાર સૂર્યકાંતાં કલત્રઇં અનેરા સિઉ લુબ્ધ હૂંતીઇં વિસ દેઈ મારિઉ. એહઇ કથા.

૧ ખ વાંછતઉ હૂંતઉ. ૨ ખ પાંહૂઇ કરઇ ('અનર્થ કરઇ'ને બદલે) ૩ ગ 'કલત્રઇ' નથી. ૪ ગ ઈંદ્રિયને (ઈંદ્રિયના વિકારનેઇ'ને બદલે) ૫ ક પરિ.

બહુસુકખ^૧ રાય સહસ્સાણ દાયગા. ઈણઠે^૨ ગાથાં કહી છઇ. ૧૪૮.
બેટઉ બાપહૂઠે અનર્થ કરઇ. તે વાત કહઇ છઇ.

[પત્ની પોતાના ઈન્દ્રિયવિકારના દોષે પતિની હત્યાનું પાપ કરે. જેમ પ્રદેશી રાજાને સૂર્યકાન્તા પત્નીએ અન્ય પુરુષમાં લુબ્ધ થતાં જેર આપીને માર્યો.

કથા : આગળ ૧૦૨-૧૦૩ ગાથામાં કહી છે.]

સાસયસુખતરસ્સી,^{૨૧} નિયઅંગસમુભવેણ પિયપુત્તો,

જહ સો શ્રેણિય રાયા કોણી રન્ના ખયં નીઓ^૩ ૧૪૯

સાસય. શાશ્વત સૌખ્ય મોક્ષસુખ. તેહનઇ વિષઇ તરસ્વી ઊતાવલઉ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વવંત^૪ ભણી, અનઇ પિય પુત્તો, પુત્ર કોણી જેહહૂઠે ગાઢઉ પ્રિય અભીષ્ટ છઇ. ઈસિઉઇ, જહા સો. જિમ તે શ્રેણિક રાજા નિય અંગ. નિજ આપણઇ, અંગજાત બેટઇ, કોણી રાજા ક્ષય લીધઉ, વિજ્ઞાસિઉ ઈમ અનેરઉઇ વિજ્ઞાસીઇ.

કથા : રાજગૃહનગરિ શ્રેણિક રાજા. ચિલ્લણા પટરાણી^૫ તેહનઇ એક વાર ગર્ભિ પુત્ર ઊપનઉ. પાછિલા ભવના વઇરાણુ સંબંધ ભણી, ગર્ભનઇ માહાત્મ્યઇ^૬ ભરતારનાં અંત્ર ખાવાનઉ ડોહલઉ ઊપનઉ. અભયકુમાર મુહુંતઇ કારિમા આંત્ર ખવરાવી ડોહલ પૂરિઉ. જાતમાત્ર બેટઉ^૭ ઊકરડઇ લખાવિઉ.^૮ તિહાં તેહની આંગુલી ફૂકડઇ લગારેક કુરડી. શ્રેણિક મહારાઇ પાચ્છઉ ઘરિ અજ્ઞાવિઉ. અશોકચંદ્ર નામ દીધઉ. તેહની આંગુલી કુહી. તે રોયઇ.^૯ આંગુલી શ્રેણિકરાય પિરૂ વહતી મોહ લગઇ મુહુંડઇ^{૧૦} ઘાતઇ. તે બેટઉ રોતઉ રહઇ. આંગુલી સાજી થઇ. આંગુલી કુહી^{૧૧} ભણી તેહહૂઠે. બીજઉ નામ કોણીઇ સિઉ પ્રસિદ્ધ હૂઉ. ઈસિઇ અભયકુમાર મુહુંતઇ દીક્ષા લીધી પૂઠિઇ શ્રેણિક મહારાઇ કોણીહૂઠે રાજ્ય દેવા વાંચ્છતઇ, પિહલઉઇ જિ સમ્યક્ત્વની પરીક્ષાં દેવતાનઉ આપિઉ^{૧૨} હાર, અનઇ બિ કુંડલ. અનઇ અવધિજ્ઞાની સેચનક^{૧૩} હાથીઉ. એતલાં વાનાં હલ્લ-વિહલ્લ^{૧૪} બેટાહૂઠે આપિયાં. કોણીનઇ મનિ મચ્છર ઊપનઉ. સામંત સઘલાઇ આપણઇ વસિ કરી બાપ કાષ્ટપંજરિ ઘાતી રાજ્ય લીધઉ. બાપહૂઠે નિત પાંચપાંચસઇ^{૧૫} નાડીએ મારાવઇ.^{૧૬} ઈસીઇ કોણી રાયનઇ બેટઉ જાયઉ

૧ ખ બહુસુખ ગ સાસયસુખ. ૨ ખ પાછિલિ ('ઈણઠે'ને સ્થાને). ૩ ગ રંત્તા કખયંતીઓ. ૪ ખ, ગ સમ્યક્ત્વ. ૫ ગ રાણી. ૬ ખ માહાત્મ્યઇ તે રાણી. ૭ ખ 'બેટઉ' પછી 'ચિલ્લણાં રાણીઇ દુષ્ટ ભણી'. ૮ ગ નંખાવિઉ. ૯ ખ તે બાલક પીડઇ રોયઇ ('તે રોયઇ'ને બદલે) ૧૦ ખ મુહુંડઇ તંબોલ માહિ. ૧૧ ખ કુહી ખાંડી હુઇ. ૧૨ ખ, ગ 'આપિઉ' નથી. ૧૩ ગ સેવનક. ૧૪ ક 'વિહલ્લ' નથી. ૧૫ ખ પાંચસઇ પાંચસઇ. ૧૬ ગ નાડી મારઇ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૮૭

છઈ. તે ખોલઈ લેઈ કોણીરાય જિમવા બઈઠઈ. બેટઈ ભાણામાહિ મૂનિઈ. તે પરહઈ^૧ કરી જિમેવા લાગઈ. કોણીરાય ચિલ્લણા માયહૂઈ કહઈ માત ! દીઠઈ તઈં માહરઈ બેટા ઊપરિ સ્નેહ.^૨ ચિલ્લણા માતા રોતી કહઈ.^૩ તાહરા બાપહૂઈ તૂઝ ઊપરિ એવડઈ સ્નેહ હુતઈ. તાહરી કુહી આંગુલી પિરૂ વહતી આપણઈ મુખિ ઘાહિઈ.^૪ શ્રેણિકિ મહારાય ચીંતવિઈ, ન જાણીઈ એ વલી કુણહઈ કદર્થના મારિસિઈ. એહ ભણી તાલુપુટ વિસ ખાઈ મૂંઈ. આગઈ આઊખા બાધા^{૨૭૮} ભણી પહિલી નરક પૃથ્વીઈ ગિઈ. કોણીરાયહૂઈ^૫ પશ્ચાત્તાપ હૂઈ.^૬ પચ્છઈ કોણીરાય હલ્લ-વિહલ્લ ભાઈનઈ કીધઈ ચેડા મહારાય સિઈ મહાયુદ્ધ કરી પાપ ઊપાર્જઈ છઠી નરકપૃથ્વીઈ ગયઈ. ૧૪૯.

મિત્ર મિત્રહૂઈ અનર્થ કરઈ. ઈમ કહઈ છઈ.

[શાશ્વત સુખ મોક્ષસુખ. તેને વિશે ઉતાવળા પુત્ર કોણિકે રાજા શ્રેણિકનો નાશ કર્યો.]

કથા : રાજગૃહ નગરીમાં શ્રેણિક રાજાની ચિલ્લણા રાણીને પુત્ર જન્મ્યો. પાછલા ભવના વૈરસંબંધને લઈને રાણીને ત્યારે પતિનાં આંતરડાં ખાવાનો દોહદ થયો. અભયકુમાર મંત્રીએ કૃત્રિમ આંતરડાં ખવડાવી દોહદ પૂર્ણ કર્યો. રાણીએ જન્મેલા પુત્રને ઉકરડે નંખાવ્યો. ત્યાં તેની આંગળી કૂકડાએ કરડી ખાધી. શ્રેણિક રાજાએ તેને ઘેર પાછો અજાવ્યો. પરુ ઝરતી કોહેલી આંગળી પિતાએ મોઢામાં લઈ પુત્રને રડતો અટકાવ્યો.

શ્રેણિક રાજાએ કોણિકને રાજ્ય આપવાની ઇચ્છા કરી. પણ પહેલાં પોતાના હલ્લ-વિહલ્લ બે પુત્રોને હાર, કુંડલ અને સેચનક હાથી આપ્યાં. કોણિકના મનમાં ઈર્ષ્યા થઈ. પિતાને કાષ્ટપિંજરમાં નાખી રાજ્ય લઈ લીધું. પિતાને રોજ તે પાંચસો ફટકા મરાવતો.

આ કોણિકને પુત્ર જન્મ્યો. તેને ખોળામાં લઈ તે જમવા બેઠો. પુત્ર ભાણામાં પેશાબ કર્યો. તે અળગો કરી જમવા લાગ્યો. કોણિક માતા ચિલ્લણાને કહે, 'માતા, તે પુત્ર ઉપરનો મારો સ્નેહ જોયો ને ?' ચિલ્લણા રડતારડતાં કહે, 'તારા પિતાને તારા ઉપર આટલો જ સ્નેહ હતો. તારી કોહેલી પરુ વહેતી આંગળી મોઢામાં નાખી ચૂસી હતી.'

શ્રેણિક મહારાજે વિચાર્યું ન જાણે કોણિક દ્વારા ક્યારે પોતાની હત્યા થઈ

૧ ક પહૂઈ ગ પ્રહૂં, ૨ ગ 'સ્નેહ' પછી 'કેવડઈ છઈ' પાઠ. ૩ ખ, ગ 'કહઈ' પછી 'ઈસિઈ તાહરઈ સ્નેહ'. ૪ ખ, ગ ઘાતતઈ. ૫ ખ કોણિરાયનઈ મનિ. ૬ ખ 'હૂઈ' પછી 'કુહાર લેઈ બાપની અઠીલ ભાંજિવા ગયઈ. રખવાલે આવતઈ શ્રેણિકહૂઈ કહિઈ.

જશે એટલે તાલપુટ વિષ ખાઈને મર્યા. પહેલી નરકે ગયા. કોણિકને પશ્ચાત્તાપ થયો. તે હલ્લ-વિહલ્લ ભાઈને કીધે ચેડા મહારાજા સાથે મહાયુદ્ધ કરી છટ્ટી નરકમાં ગયો.]

લુદ્ધા સકજજતુરિયા, સુહિણો વિ વિસંવયંતિ ક્યકજજા,
જહ ચંદ્રગુત્તગુરુણા, પવ્વયઓ ઘાઈઓ રાયા. ૧૫૦

લુદ્ધાં લોભી થિકા સકજજાં આપણા કાજનઈ વિષઈ ઊતાવલા હૂંતા. સુહિણોં મિત્રઈ^૧ વિસંવદઈ ફિરઈ. ક્યકજજાં આપણાં કાજ^૨ કીધા પૂઠિઈ. જહં જિમ ચંદ્રગુપ્ત રાયનઈ ચાણાકિય આપણઈ મિત્ર પર્વતક રાજા. ઘાઈઓ મારિઈ.

કથા : ચાણાકિય બ્રાહ્મણિ ચંદ્રગુપ્ત ક્ષત્રીપુત રાજ્ય યોગ્ય ભણી. સંગચિઈઈ છઈ. અનઈ એક પર્વતક રાજા મિત્ર કીધઈ છઈ. તેહનઈ બલિ ચાણાકિય કટક કરી. પાડલીપુરિ આવી નંદરાય કાઢી રાજ્ય લીધઈ. પર્વતક^૩ અર્દ્ધ રાજ્યનઈ લેણહાર ભણી. એક નંદરાયની બેટી લક્ષણે કરી^૪ વિષકન્યા જાણીનઈ પરણાવિઈ. ચંદ્રગુપ્ત વિસના ઉપચાર કરતઈ વારિઈ.^૫ પર્વતક વિશિઈ ઘાઈઈ મુઈ. ચાણાક્યે સઘલું આપણું કીધઈ. જિમ ચાણાકિય આપણો મિત્ર પર્વતક મારિઈ તિમ અનેરા આપણા કાજ સરિયા પૂઠિઈ મિત્રઈહૂઈ અનર્થ કરઈ. ૧૫૦.

સ્વાર્થિ અણસીઝતઈ સગા સગાહૂઈ અનર્થ કરતઈ. એ વાત કહઈ છઈ.

[પોતાના કામમાં ઉતાવળા થતાં ચંદ્રગુપ્ત રાજાના ગુરુ ચાણક્યે પોતાના મિત્ર પર્વતક રાજાને માર્યો.]

કથા : પર્વતક રાજાને મિત્ર કરીને, તેને બળે ચાણક્યે સેના લઈ પાટલિપુત્ર આવી નંદરાજાને હઠાવી રાજ્ય લીધું. પર્વતક અડધા રાજ્યનો લેણહાર બન્યો. નંદરાયની એક પુત્રીનાં વિષકન્યાનાં લક્ષણે જાણીને એને પર્વતક સાથે પરણાવી. ચંદ્રગુપ્તે એને વિષના ઉપચાર કરતાં અટકાવ્યો. પણ પર્વતક વિષથી મર્યો. ચાણક્યે સઘળું રાજ્ય પોતાનું કરી લીધું. જેમ ચાણક્યે પોતાના મિત્ર પર્વતકને માર્યો તેમ બીજા પોતાનું કામ સર્યા પછી મિત્રને અનર્થ કરે.]

નિયયા^૬ વિ નિયયકજજે વિસંવયંતિમિ હુંતિ ખરફરુસા,

જહ રામ સુભૂમકઓ બંભકખત્તસ્સ આસિ ખઈ. ૧૫૧

નિયયાં સગાઈ નિયં આપણઈ કાજિ વિસંવયંતિમિ.^૭ વિઘટતઈ હુંતઈ

૧ ખ બિ મિત્રઈ. ૨ ક કાજકીજ. ૩ ખ પર્વતકરાય. ૪ ય 'લક્ષણે કરી' નથી. ૫ ક, ખ 'વારિઈ' પછીનો 'પર્વતક વિશિઈ.... પર્વતક મારિઈ' પાઠ નથી. ૬ ખ નિયા. ૭ ખ વિસંવયંતિ તિમ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૮૯

ખરા રૌદ્ર કર્મ કરઈં ફરુસવચનિઈં^૧ કર્કશ બોલઈં. જહ રામ૦ જિમ પરશરામિ
અનઈં સુભૂમિ પરસ્પરઈં સગે છતે. ભંભખત્તરસ૦ બ્રાહ્મણનઉ ક્ષત્રીનઉ^૨ ક્ષય
કીધઉ. પરશુરામ ક્ષત્રીનઉ ક્ષય કીધઉ. અનઈં સુભૂમિ બ્રાહ્મણનઉ ક્ષય કીધઉ.

કથા : ગજપુરિ અનંતવીર્ય રાજાની કલત્રની બહિન રેણુકા જમદગ્નિ
બ્રાહ્મણિ તાપસિ પરણી છઈં. એકવાર^૩ બહિન મિલવા^૪ ગજપુરિ આવી. બહિનેવી
સિઉં સંબંધ હૂઉ. બેટઉ જાયઉ. જમદગ્નિ ઋષિ પાણી આણી. તેહનઈં^૫ પહિલઈં
બેટઈં રામિઈં વિદ્યાધર થિકઉ પશુવિદ્યા પામી. તીણઈં કરી પશુરામ નામિઈં
પ્રસિદ્ધ હૂઉ. તીણઈં અન્યાયિણી ભણી બેટા સહિત આપણી માતા રેણુકા મારી.
અનંતવીર્યઈં આવી તેહનઉ આશ્રમ વિજ્ઞાસિઉ. પરશુરામિઈં^૬ અનંતવીર્યનઉ
મસ્તક છેદિઉ. અનંતવીર્યનઉ બેટઉ કાર્તવીર્ય ગજપુરિ રાજા હૂઉ. તીણઈં બાપનઈં
વઈરિઈં આવી જમદગ્નિ મારિઉ. પરશુરામિઈં કાર્તવીર્ય મારી રાજ્ય લીધઉ.
ઈસિઈં કાર્તવીર્યની એક કલત્ર તારા સાધાન^૭ થકી નાઠી. તાપસનઈં ઉડવઈં^૮
લેઈ ગઈં. ભૂઈંહરઈં રાખી. તિહાં બેટઉ જાયઉ. સુભૂમ નામ દીધઉ. પશુરામ
સાત વાર નિઃક્ષત્રિણી પૃથ્વી કીધી. ઈસિઈં અવસરિ^૯ પશુરામિ નૈમિત્તિક પૂચ્છિઉ.
મૂહરઈં કહિનઈં^{૧૦} હાથિઈં મરણ હુસિઈં. નૈમિત્તિક કહિઉં, એ ક્ષત્રીની દાઢ ભરી
થાલ^{૧૧} મૂંકિ. જીણઈં આવિઈં દાઢ ફીટી ખીર થાઈસિઈં. તે ખીર જે જિમસિઈં
તેહનઈં હાથિઈં મરણ^{૧૨}. પછઈં પરશુરામિઈં શત્રૂકાર મંડાવી. તે થાલ સિંહાસન
ઉપરિ મૂકિઉં. ઈસિઈં મેઘનાદિ વિદ્યાધરિ આપણી બેટીનઉ વર^{૧૩} નૈમિત્તિકિ કન્હઈં
પૂચ્છિઉ. તીણઈં^{૧૪} સુભૂમ વર કહિઉ. તે ભણી તે વિદ્યાધર સુભૂમની સેવા કરઈં.
વિદ્યા સીખવઈં. સુભૂમ માઈં કન્હઈં પૂચ્છઈં. માત ભૂમિ એતલીઈં જિ છઈં. માત
રોતીઈં પાછિલઉ^{૧૫} સઘલઉ^{૧૬} વૃત્તાંત કહિ. પરચ્છઈં સુભૂમ અભિમાન લગઈં
ગજપુરિ ગિઉ. તિહાં દાઢનઉ થાલ ખીર થિઉં. સિંહાસની બેસી જિમવા લાગઈં.^{૧૭}
પશુરામ કટક સહિત આવિઉ.^{૧૮} સુભૂમિ તે થાલઈં જિ. તેહં ભણી મૂંકિઉં. ચકરત્ન

૧ ખ પુરુખવચનિઈં. ૨ ગ બ્રાહ્મણ અનઈં ક્ષત્રિયનઉ. ૩ ખ તે રેણુકા એકવાર. ૪ ગ 'મિલવા'
નથી. ૫ ખ, ગ તેહનઉ પહિલઉ બેટઉ રામ વિદ્યાધર થિઉ. ('તેહનઈં.... થિકઉં'ને બદલે)
૬ ખ ઈસિઈં નામિઈં સઆધાન.... ૭ ક ઉડવ લઈં ગઈં ગ ઉડવઈં ગઈં. ૮ ખ તાપસે વિન્હઈં
રાખ્યું ('રાખી'ને બદલે) ૯ ગ 'અવસરિ પશુરામિ' પાઠ નથી. ૧૦ ખ મૂ હૂઈં કઉણનઈં
(મૂ હરઈં કહિનઈં'ને બદલે) ૧૧ ખ સોનાનું થાલ. ૧૨ ખ તું હૂઈં મરણ હુસિઈં ('મરણ'ને
બદલે) ૧૩ ક બેટઉ-વર. ૧૪ ખ તીણઈં નૈમિત્તિકિ કહિઉં સુભૂમ વર હુસિઈં
(તીણઈં....કહિઉં'ને બદલે) ૧૫ ગ સકલ ('પાછિલઉ સઘલઉ'ને બદલે) ૧૬ ખ 'સઘલઉ'
નથી. ૧૭ ખ 'લાગઈં' પછી 'જહો રખવાલે પરશુરામહૂઈં જણાવિઈં' પાઠ વધારાનો. ૧૮
ગ 'આવિઉ' પછી 'પુદ્ધ કરિવા'.

થિઉં. તીજાઈં પરશુરામનઉં મસ્તક છેદી રાજ્ય^૧ લીધઉં. એકવીસ વાર નિબ્રાહ્મણી પૃથ્વી કીધી. છ ખંડ સાધિયાં. પાપ લગઈં મરી^૨ સાતમી નરક-પૃથ્વી ગિઉં. એ સગાના સ્નેહનઉં સ્વરૂપ. ૧૫૧.

એહ ભણી કહઈં છઈં.^૩

[જેમ પરશુરામ અને સુભૂમિ પરસ્પરે બ્રાહ્મણનો અને ક્ષત્રિયનો નાશ કર્યો. પરશુરામે ક્ષત્રિયનો અને સુભૂમિએ બ્રાહ્મણનો નાશ કર્યો.]

કથા : ગજપુરમાં અનંતવીર્ય રાજાની પત્નીની બહેન રેણુકા જમદગ્નિ તાપસને પરણી છે. એક વાર બહેનને મળવા તે ગજપુર આવી. બનેવી સાથે સંબંધ થયો. પુત્ર જન્મ્યો. જમદગ્નિએ એને પાછી આણી. તેના પહેલા પુત્ર રામે વિદ્યાધર દ્વારા પરશુવિદ્યા મેળવી. તેથી તે પરશુરામ નામે પ્રસિદ્ધ થયા. તેણે માતા રેણુકાને તેના પુત્ર સહિત મારી નાખી. અનંતવીર્યે જમદગ્નિના આશ્રમનો નાશ કર્યો. પરશુરામે અનંતવીર્યનો શિરચ્છેદ કર્યો. અનંતવીર્યનો પુત્ર કાર્તવીર્ય ગજપુરનો રાજા થયો. તેણે વેર વાળવા જમદગ્નિને માર્યો. પરશુરામે કાર્તવીર્યને મારી રાજ્ય લીધું. આ કાર્તવીર્યની સગર્ભા પત્ની તારાએ તાપસની એક ઝૂંપડીમાં પુત્ર પ્રસવ્યો. એનું સુભૂમ નામ પાડ્યું. પરશુરામે સાત વાર પૃથ્વી નક્ષત્રી કરી. આ પ્રસંગે જ્યોતિષીને પૂછ્યું 'મારું મરણ કોને હાથે થશે ?' જ્યોતિષીએ કહ્યું 'ક્ષત્રીની દાઢ ભરીને થાળ મૂક. જેના આવવાથી થાળમાં ખીર થઈ જાય અને જે જમે તેને હાથે તારું મરણ થશે.' પરશુરામે કહ્યા પ્રમાણે થાળ મુકાવ્યો. દરમિયાન સુભૂમે માતા પાસેથી સઘળું વૃત્તાંત જાણી તે ગજપુર ગયો. ત્યાં દાઢનો થાળ હતો તેની ખીર થઈ. સિંહાસને બેસી સુભૂમ ખાવા લાગ્યો. પરશુરામ સેના સાથે આવ્યો. સુભૂમના વિદ્યાબળે જે ચકરત્ન થયું તેનાથી પરશુરામનું મસ્તક છેદાયું. આમ સુભૂમે એકવીસ વાર પૃથ્વી નિ:બ્રાહ્મણી કીધી. સગાના સ્નેહનું આ સ્વરૂપ છે.]

કુલધર નિયમસુહેસુ ય, સયજ્ઞેય જજ્ઞે ય નિચ્ય મુણિવસહા^૪,
વિહરંતિ અણિસ્સાએ, જહ અજજ મહાગિરી ભયવં. ૧૫૨

કુલ૦ કુરુંબધર. અનઈં આપણાં સુખ^૫ આપણા દેસ-ગામ-સગા અનઈં જનસામાન્ય લોક. એતલા માહિ એ કહિની નિશ્રા-આલંબન ન લિઈં. નિચ્ય૦ સદૈવમુણિવ૦ વારૂ મહાત્મા અનિશ્રિતપણઈં વિહરઈં. જિમ શ્રી આર્યમહાગિરિસૂરિ શ્રી સ્થૂલભદ્ર^૬ના શિષ્ય દસપૂર્વધર વિહરિયા.

૧ ગ રાજ્ય સર્વ. ૨ ક 'મરી' નથી. ૩ ક 'કહઈં છઈં' પાઠ નથી. ૪ ક ગુણિવયજ્ઞ. ૫ ખ 'આપણાં સુખ' નથી. ૬ ખ 'શ્રી સ્થૂલભદ્રના.... શ્રી આર્યમહાગિરિસૂરિ' સુધીનો પાઠ નથી.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૯૧

કથા : શ્રી આર્ય મહાગિરિસૂરિ જિનકલ્પિ વિચિત્તિંઠ ગિઠ હુંતઠ વિશેષ વૈરાગ્ય લગઠ. શ્રી આર્ય સુહસ્તિસૂરિહ્મં ગચ્છ સમોપી નિ:સંગ થિકા^૧ જિનકલ્પની તુલના કરઠં છઠં. અનઠ જે ગામ માહિ ગચ્છ રહઠ તે ગામ બાહરિ રહઠ. ઇમ^૨ ગચ્છની નિશ્રા રહઠ. એક વાર પાડલીપુરિ આવિયા. ક્ષેત્ર છહે ભાગ કરી પાંચપાંચ દિન એકેકઠ ભાગિ વિહરવા જાઠં. છાંડી તી ભિક્ષા લિઠં. એક વાર શ્રી આર્ય સુહસ્તિસૂરિ અભિનવ શ્રાવક વસુભૂતિ શ્રેષ્ઠિનઠ ઘરિ તેહનાં કુટુંબ બુજ્જવવા પૂહતા છઠં. ધર્મકથા કહઠં છઠં. ઇસિઠ શ્રી^૩ આર્ય મહાગિરિસૂરિ ભિક્ષાવૃત્તિઠં તીણઠં ઘરિ પુહતા. શ્રી આર્ય સુહસ્તિસૂરિ તેહહ્મં ઘાઠસિઠં અભ્યુત્થાન કીધઠં. શ્રી આર્યમહાગિરિ પાછા વલિયા. વસુભૂતિ^૪ શ્રેષ્ઠિઠં પૂછિઠં. ભગવન, એ કુણ મહાત્મા ? શ્રી આર્યસૂરિ સુહસ્તિ કહિઠં, એ અમ્હારા ગુરુ ગુરુઆ. જિન^૫કલ્પની તુલના કરઠં છઠં. બીજઠ દીહાડઠ ભક્તિ લગઠ ઘરિ ઉજ્જત ભાતપાણી કરાવિઠ. શ્રી આર્ય મહાગિરિસૂરિ દીકઠં. તેહે ગુરુ ન લીધઠં. અનઠ શ્રી સુહસ્તિસૂરિહ્મં આવી કહિઠં, તુમ્હે વિરૂઠં કીધઠં. અમ્હારી ભિક્ષા અસૂજ્જતી કીધી. કાલિ જે અભ્યુત્થાન કીધઠં તિણઠં કરી આજ પૂઠિઠં આપણપઠં એકિઠં ક્ષત્રિ ન રહિવઠં. ઇમ કહી ગુરે અનેરઠ ક્ષેત્રિ વિહાર કીધઠ. ગચ્છઠની નિશ્રાં મૂકી અનિશ્રિત તપ કીધઠ. ઇમ અનેરે કરિવઠં. ૧૫૨. તથા

પોતાનાં દેશ-ગામ-સગાં અને જનસામાન્ય લોક એમાં મુનિ કોઈનું આલંબન ન લે. મહાત્મા સદાય અનિશ્રિતપણે વિહરે; જેમ શ્રી આર્ય મહાગિરિસૂરિ વિહર્યાં.

કથા : શ્રી આર્ય મહાગિરિસૂરિ શ્રી આર્યસુહસ્તિગિરિને ગચ્છ સોંપી, નિ:સંગ રહી, જે ગામમાં ગચ્છ રહે તે ગામની બહાર રહે છે. એક વાર પાટલિપુત્રમાં આવ્યા. ક્ષેત્રના છ ભાગ કરી પાંચ પાંચ દિવસ એકેક ભાગમાં વહોરવા જાય. એક વાર શ્રી આર્ય સુહસ્તિગિરિ શ્રાવક વસુભૂતિ શ્રેષ્ઠીને ઘેર તેમના કુટુંબીને બોધ આપવા પહોંચ્યા છે. ધર્મકથા કહે છે. એટલામાં શ્રી આર્યમહાગિરિ તેને ત્યાં જ ભિક્ષાવૃત્તિ કાજે પહોંચ્યા. આર્ય સુહસ્તિગિરિ ઉતાવળે સામે આવીને ઊભા રહ્યા. આર્ય મહાગિરિ પાછા વળ્યા. શ્રેષ્ઠીએ પૂછ્યું, 'તે કોણ હતા ?' આર્ય સુહસ્તિગિરિએ કહ્યું 'એ અમારા ગુરુ હતા.' બીજે દિવસે ઘરે લૂખાં આહારપાણી કરાવ્યાં. આર્ય મહાગિરિએ આ જોયું ગુરુએ તે ન લીધું અને સુહસ્તિગિરિને આવીને કહ્યું કે 'તમે ખોટું કર્યું. અમારી ભિક્ષા અશુદ્ધ કરી.

૧ ગ નિ:સંગપણઠં. ૨ ખ શ્રી સર્વજ્ઞપુત્ર. ૩ ક સુભૂમિ શ્રે...ઠં. ૪ ક જિનગુરુકલ્પની.

કાલે જે આગમન કર્યું તેથી કરીને આજ પછી આપણે એક જ ક્ષેત્રે ન રહેવું.^૧ એમ કહી ગુરુએ બીજા ક્ષેત્રમાં વિહાર કર્યો. ગચ્છની નિશ્ચા મૂકી અનિશ્ચિત તપ કર્યું.]

રુવેણ જુલ્લેણ ય કન્નાહિં સુહેહિં ઘરસિરીએ ય^૧,

ન ય લુબ્ભતિ સુવિહિયા, નિદરિસણં જંબુનામુત્તિ. ૧૫૩

રુવેણ^૧ રૂડઈ રૂપિઈ કરી અનઈ વઈ યૌવનિ કરી, કલાએ કરી, ગુણવંત કન્યાએ કરી બીજે એ સંસારને સુખે અનઈ ઘણી ઘરની લક્ષ્મીઈઈ કરી નય^૨ જે સુવિહિત સાધુ વૈરાગ્યવંત હુઈ તે એતલે એકઈ કરી લોભિ ન જાઈ. ઈહા નિદરિ^૩ દષ્ટાંતિ^૪ જંબૂસ્વામિ જાણિવા. જિમ તે રૂપ-યૌવનવંત આઠ કન્યાએ નવાણૂ કોડિ સુવણ્ણિઈ એવડી^૫ ઘરિની રિદ્ધિઈ ન વાહિયા. છાંડી^૬ દીક્ષા લીધી. અનેરેઈ સેહુવઈ. ૧૫૩.

ઈસ્યા ગુણ ગુરુકુલવાસિ વસતાં હુંઈ. એહ ભણી ઘણા મહાત્મામાંહિ વસિવઈ. સયરનઈ સુખ ન ગણિવઈ. એ વાત કહઈ છઈ.

[રૂપ, યૌવન, કલા, ગુણવંત કન્યા અને સંપત્તિથી જે સુવિહિત સાધુ વૈરાગ્યવંત થાય છે તે એકેથી લોભાતા નથી. દષ્ટાંતમાં જંબૂસ્વામી જાણવા. જેમ તેમણે રૂપયૌવનવંત આઠ કન્યાઓ, ૯૯ કોડી સુવર્ણ અને ઘરની રિદ્ધિથી ખંચાયા વિના બધું છોડી દીક્ષા લીધી.]

ઉત્તમકુલપ્પસુઆ રાયકુલવર્ડિસગા વિ મુણિવસહા^૭,

બહુજણજઈ સંઘટ્ટ મેહકુમારો ઈ વસહંતિ. ૧૫૪

ઉત્તમ^૮ ઉત્તમ કુલે રાજકુલ-શ્રેષ્ઠિકુલાદિકે પ્રસૂત જાયા છઈ. રાયકુલ^૯ મોટા રાજકુલ તેહહૂઈ મુકુટસમાન છઈ. એહવાઈ ચિકા મુનિ વૃષભવારુ મહાત્મા. બહુ^{૧૦} ઘણા જૂજૂઆ. દેસકુલના યતિજન મહાત્મા. તેહનઈ સંઘટ્ટ પરસ્પરિઈ શિક્ષાનાં દેવાં. અથવા સાંકડઈ ઉપાશ્રયિ રહિવાં તે સહઈ. મેહ^{૧૧} મેહકુમારની પરિ.^{૧૨}

કથા : રાજગૃહનગરિ. શ્રેણિક મહારાયનઈ ધારિણી રાણીનઈ ગર્ભિ બેટઈ ઊપનઈ. અકાલિ મેઘનઈ ડોહલઈ ઊપનઈ. અભયકુમારિ^{૧૩} દેવતા આરાધી ડોહલઈ પૂરિઈ. બેટઈ જાઈઈ. મેઘકુમાર નામ દીધઈ. યૌવનવયિ તિણઈ આઠ કન્યા મેલ્હી.^{૧૪} શ્રી મહાવીર કન્હઈ દીક્ષા લીધી. તે સ્થવિર મહાત્માનઈ^{૧૫} સીખવિવા આપિઈ. સાંકડઈ ઉપાશ્રયિ સંથારવાની વેલા મેઘકુમારનઈ સંથારઈ

૧ ખ હિ. ૨ ખ દષ્ટાંત શ્રી જંબૂસ્વામિનઈ જાણિવઈ ('દષ્ટાંતિ... જાણિવા'ને બદલે) ૩ ખ ઈસી. ૪ ખ છાંડી રિદ્ધિ. ૫ ક મુણિવસભા. ૬ ખ પરિઈ સહઈ. ૭ ખ 'અભયકુમારિ' નથી. ૮ ગ મુંકી. ૯ ખ 'મહાત્માનઈ...તિહાં અનેક' સુધીનો પાઠ નથી.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૯૩

બારણઈ આવિઉ. તિહાં અનેક મહાત્માનાં નખપગહાથદંડાસણા વાજઈ. રજ માહિઈ આવઈ. સુકુમાલ સયર ભણી નિદ્રા લગારઈ ન આવી. રાતિ દોહિલી વિહાણી. મન^૧ ભાગઉ. ઈસિઉં ચીંતવિઉં. શ્રી મહાવીર પૂચ્છીનઈ વલી ગૃહસ્થવાસિ જાઈંસુ. વિહાણઈ સ્થવિર સાથિઈ સમોસરણિ શ્રી મહાવીર કન્હઈ આવિઉ. કુલીન ભણી વચન ઊચરી ન સકઈ. શ્રી મહાવીર બોલાવિઉ, હે મેઘ, રાતિ તૂડરઈ દોહિલી વિહાણી. પુણ એ કિસિઉં દુઃખ તઈં એહ ભવતઉ પાછિલિઈ ત્રીજઈ ભવિ હાથીઈ છતઈં. અનઈ દવનઈં તાપિઈં તૃષાકાંતિ હુંતઈં. પાણી કારણિ સરોવર માહિ પઈઈઈં. કાદમ માહિ કલિઈં.^૨ વચરી હાથીઆનાં મારિવાં-કૂટિવાં સાત દિન સહિયાં. મરી વલી હાથીઉ હૂઉ. દવ દેખી જાતિસ્મરણ હૂઉ.^૩ ત્રિણિજ સ્થંડિલ કીધાં. એક વાર દવિ લાગઈ સાતસઈં હાથિણી સહિત તિહાં જઈં રહિઉ. દવને ત્રાસવે^૪ જીવે તે સ્થાનક ભરાણઉં. ઈસિઈ કાન ખંડોહાલવા^૫ હાથીઈં પગ ઊપાડિઉ. ઈસિઈ શશલઉ^૬ એક અણમાતઉ. પગનઈ ધાનકિ આવી રહિઉ. તઓ તેહની^૭ દયા લગઈ ત્રિણિજ દિન પગ ઊપારિઈ થાકઉ.^૮ મરી શ્રેણિકરાયનઉ બેટઉ હૂઉ. ઈસ્યા પાછિલા ભવ સાંભલી મેઘકુમારહૂઈ જાતિસ્મરણ ઊપનઉ. અભિગ્રહ લીધઉ. આજિ પૂઠિઈં મહાત્માના હાથપગ દંડાસણા^૯ લાગઉ. મનહિં કરી દુહવણ ન આણઉ. અભિગ્રહ^{૧૦} પાલી ગુણરત્ન સંવત્સરાદિક તપ કરી સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનિ પહુતઉ. ૧૫૪.

રાંક જીવહૂઈં ગચ્છવાસ દોહિલિઉં. એ વાત કહઈ છઈ.

[મોટા રાજકુળમાં જન્મેલા અને કુળના મુગટસમાન ઉત્તમ મુનિવરો વિવિધ દેશકુલના સંઘકનને કે સાંકડા ઉપાશ્રયમાંના વાસને સહન કરી લે છે; મેઘકુમારની જેમ.

કથા : શ્રેણિક મહારાજાના ધારિણી રાણીથી જન્મેલા મેઘકુમારે યૌવનવયમાં આઠ કન્યા મૂકીને મહાવીરપ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી. સાંકડા ઉપાશ્રયમાં મેઘકુમારનો સંથારો બારણા પાસે આવ્યો. ત્યાં અનેક સાધુઓના હાથ-પગ-દંડાસન વાગે છે, એની રજ અંદર આવે છે. ઊંઘ આવતી નથી. મન ભાંગી ગયું. વિચાર્યું કે 'શ્રી મહાવીરને પૂછીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં પાછો જઈશ.' સવારે તેઓ સમવસરણમાં મહાવીર પાસે આવ્યા. કુલીનતાને લઈને બોલી નથી

૧ ખ મન ચારિત્ર ચિઉં. ૨ ખ ખુતઉ ('કલઈ'ને બદલે) ૩ ખ ઉપનઉ. ૪ ખ ત્રાસવિએ. ૫ ખ ખંડોહલાવિવા. ૬ ખ શશક. ૭ ખ તીણઈં હાથીઈં સસાની ('તેહની'ને બદલે) ૮ ખ રહિઉ. લોહી ભરાંણઉ. ('થાકઉ'ને બદલે) ૯ ખ હાથપગનખદંડાસણાં. ૧૦ ગ એ ઈસિઉ તે અભિગ્રહ.

શકતા. શ્રી મહાવીરે જ કહ્યું, 'હે મેઘ, તેં રાત મુશ્કેલીએ પસાર કરી. પણ એ દુઃખ કેવું ? તું આ ભવના પાછલા ત્રીજા ભવમાં હાથી હતો. દવના તાપથી તરસ લાગતાં સરોવરમાં પેઠી. કાદવમાં ખૂંપી ગયો. વેરી હાથીઓનાં મારવાં-કૂટવાં સાત દિવસ સહ્યાં. મરી વળી હાથી થયો.'

એક વાર વનમાં દવ લાગતાં સાતસો હાથિણી સાથે તે જ સ્થાને જઈ રહ્યો. દવત્રસ્ત જીવોથી તે સ્થાન ભરાઈ ગયું. કાન ખંજવાળવા તેં પગ ઉપાડ્યો. ત્યાં એક સસલું પગને સ્થાનકે આવીને રહ્યું હતું. તેની દયા આવતાં ત્રણ દિવસ તેં પગ ઉપાડ્યો નહીં. મરી શ્રેણિક રાજાનો પુત્ર થયો.'

આમ પાછલો ભવ સાંભળી મેઘકુમારને જાતિસ્મરણ થયું. અભિગ્રહ લીધો. આજ પછી મહાત્માનાં હાથ-પગ-દંડાસન વાગે તોપણ મનમાં દુઃખ ન લાવું. તપ કરી સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં પહોંચ્યા.]

અવરુપ્પરસંબાહં, સુખં તુચ્છં સરીરપીડા ય,

સારણ વારણ ચોઅણ, ગુરુજણઆયત્તયા ય^૧ ગણે.^૨ ૧૫૫

અવરુ^૦ ગચ્છ મહાત્માનાં સમુદાય માહિ પરસ્પરિઈ સંબાધ સંઘટ્ટન સંકોચ હુઈ. અનઈ સુખં તુચ્છં. સુખ કાંઈ^૩ નહી. સરીર^૦ ભૂખતૃષાદિકે કરી^૩ સરીર પીડા અવશ્ય હુઈ. સારણ^૦ અનઈ કાંઈ કાજિ કરિવઈ વીસરિ તઈ આ કાજ^૪ ન કીધઈ. ઈસી પરિ પરસ્પરિઈ સારણ હુઈ. કાંઈ પ્રમાદ કરતાં વારણા વારિઈ હુઈ. કહિયાઈ પૂઠિઈ કાંઈ^૫ વીસરીઈ હુઈ. તિહાં ચોઅણા મધુરે અથવા કર્કશ વચને કરી શિક્ષાનઈ દેવઈ હુઈ. અનઈ ગચ્છ માહિ ગુરુજણ^૦ ગુરુજનઈ જિનઈ^૬ વસિ વત્તીવણઈ^૭ હુઈ. સાસગિસાસ ટાલી બીજઈ કર્તવ્ય ગુરુ અણપૂણ્યે કરવા ન લાભઈ ઈસિઈ ભાવ. ૧૫૫.

ઈસિઈ ગચ્છવાસનઈ દોહિલઈ દેખી કો કહિસિઈ. હઈ એકલઈઈ જિ ધર્મ કરિસુ. તેહહઈ દોષ કહઈ છઈ.

[સાધુ સમુદાયમાં પરસ્પર ઘર્ષણ થાય. સુખ કાંઈ નહીં. ભૂખતરસથી શરીરપીડા પણ થાય. કાંઈ કામ કરવાનું વિસ્મરણ થતાં 'આ કામ ન કર્યું' એમ પરસ્પર સ્મરણ થાય, પ્રમાદ કરતાં એનું વારણ પણ થાય, મધુર કે કર્કશ વચને શિક્ષા દેવાય અને આસોચ્છવાસ સિવાય બીજું કાંઈ કામ ગુરુને પૂછ્યા વિના થાય નહીં. આવું ગચ્છવાસનું કપરાપણું જોઈ કોઈ કહેશે હવે એકલાં જ ધર્મ કરશું.]

૧ ક આયાત્તયા ગ આએત્તયા યિ ('આયત્તયા ય'ને બદલે) ૨ ખ ગુણે. ૩ ખ 'ભૂખતૃષાદિકે કરી' નથી. ૪ ખ અકાજ. ૫ ગ કાઈ કર્તવ્ય. ૬ ખ ગુરુજણનઈ કાજિ અનઈ. ૭ ખ વર્તાપણઈ.

ઇક્કસ્સ કઓ ધમ્મો, સચ્છંદગઈ મઈપયારસ્સ,

કિં વા કરેઉ^૧ ઈક્કો, પરિહરઓ કહમકજજં વા. ૧૫૬

ઇક્કસ્સં એકલાહ્મં ધર્મ કિહાં છઇ ? નથી. કાં જેહ ભણી સચ્છંદગઈં એકલઉ સચ્છંદ આપણી ઇચ્છા ચાલઇ.^૨ આપણી મતિ સ્વેચ્છાં ચીંતવઇ કરઇ કિંવા કરેઉ ઈક્કો અથવા એકલઉ વિશેષ તપ પાઠ ક્રિયાદિક કર્તવ્ય કિમ કરઇ. કહિણાર સકખાઈયા પાખઇ. પરિહરઉં અનઇ અકર્તવ્ય^૩ પાપકર્તવ્ય કિમ એકલઉ પરહરઇ. જેહ ભણી બીજઉ વારણહાર કોઈ છઇ નહીં. ૧૫૬. તથા

[પણ એકલાને ધર્મ ક્યાં છે ? નથી. એકલો સ્વેચ્છાએ ચાલે. પોતાની બુદ્ધિએ વિચારે. એકલો વિશેષ તપ-પાઠ-ક્રિયા કેમ કરે ? એકલો અકર્તવ્ય, પાપકર્તવ્ય કેમ તજે ? એને કોઈ અટકાવનાર જ ન હોય.]

કત્તો સુત્તયાગમ^૪ પડિપુચ્છણ ચોઅણા વ ઈક્કસ્સ^૫,

વિણઓ વેયાવચ્ચ આરાહણયા વિ મરણંતે.^૬ ૧૫૭

કત્તો સું એકલાહ્મં^૭ નવાં સૂત્ર અર્થનઉ આગમ લહિવઉ કિહાં હુઇ. જેહ ભણી કહણાર કોઈ બીજઉ છઇ નહીં. અનઇ પડિં એકલઉ સંદેહ પડિઇ. કહિ કન્હઇ પૂછઇ. અથવા તેહહ્મં પ્રમાદિ પરિયાં ચોયણા કુણ દિઇ અથવા તે કહિહ્મં શિક્ષા દિઇ. અનઇ વિનય કહિહ્મં કરઇ. અનઇ વેયાવચ્ચ કહિનઉ કરઇ. એકલઉ એતલાં સવિહઉ ચૂકઇ. આગં અનઇ એકલાહ્મં મરણ આવિઇ. છોહડઇ નઉકારહ્મસણાદિક આરાધના કિમ હુઇ, ૧૫૭. તથા

[એકલાને નવાં સૂત્ર-અર્થ પમાય નહીં. એકલાને શંકા પડે તો કોને પૂછે ? પ્રમાદ થતાં એને શિક્ષા કોણ દે ? વિનય કોને કરે ? કોની વેયાવચ્ચ કરે ? એકલો સર્વસ્વ ચૂકે. એકલાને મરણ આવે અંતસમયની નવકાર-અનશનાદિક આરાધના કેમ થાય ?]

પિલ્લજજે સણમિક્કો, પઈન્નપમયાજણાઉ નિચ્ચભયં,

કાઉ મણો વિ અકજજ ન તરઇ કાઉણ બહુમજ્જે. ૧૫૮

પિલ્લં એકલઉ હૂતઉ એષણા પ્રેરઇ ઉલ્લંઘઇ. અસૂજ્જતઉ ઈ વિહરઇ. નિર્ભય થિકઉ પઈન્નં અનઇ એકલાહ્મં પ્રકીર્ણ એકલી જે હુઇ તે^૮ અસતી સ્ત્રી તઉ સદૈવ ભય હુઇ. તે ચારિત્રધન^{૧૦} તેહનઉ અપહરઇ. કાઉં ન તરં

૧ ખ કરેઇ. ૨ ખ દઇ દઇ ચાલઇ. ૩ ખ કર્તવ્ય. ૪ ક સુત્તયાગ. ૫ ખ ચોયણાઇ ઈક્કસ્સ. ૬ ક યા વ સરણંતે. ૭ ખ 'હ્મં' નથી. ૮ ક આ ગાથા નથી. ૯ ગ જેહનઇ ('જે હુઇ તે'ને બદલે) ૧૦ ગ ચારિત્ર રૂપીયું ધન.

ઘણા મહાત્મા માહિ છતાં કેતીવારઈ^૧ કર્મનઈ ઉદઈં પાપ કરણહાર હુઈ. તઉ અકાર્ય-પાપ કરી ન સકઈ. લજ્જાદિકે કરી. ૧૫૮. તથા

[એકલો એષણા કરે, ઉલ્લંઘે, અશુદ્ધપણે વિહરે. એકલાને કોઈ અસતી સ્ત્રીનો ભય. તે મુનિનું ચારિત્રધન હરી લે. જ્યારે ઘણા સાધુઓના સમુદાયમાં કોઈ મુનિ કર્મોદયે પાપ કરવાની ઇચ્છવાળા થાય તોપણ લજ્જાને કારણે પાપકર્મ ન કરી શકે.]

ઉચ્ચારપાસવણવંત પિત્તમુચ્છાઈ^{૩૨} મોહિઓ ઇક્કો,
સદ્રવભાણવિહત્થો નિખિવઈ વ કુણઈ ઉહાહં. ૧૫૯

ઉચ્ચાર૦ વડી નીતિનઉં કાજ પ્રશ્રવણ લઘુનીતિનઉં કાજ^૨ વાત વમનઈ પિત્ત લગઈ મૂર્છા આદિ લગઈ. વાયુવિકારવિશૂચિકાદિક એતલે કરી મોહિઉ વિહ્વલ આકુલઉ કીધઉ હુંતઉ એકલઉ મહાત્મા સદ્રવ૦ સદ્રવ પાણી સહિત ભાજન તીણઈ કરી વિહત્થોં વ્યગ્ર હાથ થિકઉ. નિક્ષિખ૦ જઈ તે ભાજન મૂંકઈ લાંખઈ^૩ તઉ આત્મસંયમ વિરાધના હુંઈ. અથવા 'તીણઈ લીધઈ જિ હુંતઈ જઉ. ઉચ્ચારાદિક કરઈ તઉ શાસનહૂઈ લાઘવ હીનતા આવઈ. અજાણ લોક પાપ ઉપાજઈઈ. ૧૫૯. તથા

[વડી-લઘુ નીતિ, પિત્ત, મૂર્છા, વાયુવિકાર, વિશૂચિકા - આ બધાને લીધે વિહ્વળ બનેલા સાધુ જ્યારે પાણી સહિત પાત્ર પાડી નાખે તો આત્મસંયમની વિરાધના થાય. અથવા તેને લીધે શાસનને હીનતા લાગે.]

એગદિવસેણ બહુયા સુહા ય અસુહા ય^૪ જવપરિણામા,
ઇક્કો અસુહપરિણાઉ ચઈજજ આલંબણં લહું. ૧૬૦

એગ૦ એગ દિહાડા માહિ જવહૂઈ ઘણાઈઈ સુહાં શુભા અનઈ અશુભા. રૂડાઈ અનઈ વિરૂયાઈ પરિણામ હુંઈ. એહ ભણી. ઇક્કોં એકલઉ છતઉ જઈ અશુભિ પરિણામિ પ્રવર્તઈ. તઉ ચઈજજ૦ સંયમ છાંડઈ. આપણી બુદ્ધિઈ આલંબન પામીનઈ. જંતં^૫ કારણ કલ્પીનઈ ચારિત્રભષ્ટ થાઈ. ઇસિઉ ભાવ. ૧૬૦. તથા

[એક દિવસમાં જવને ઘણા શુભ-અશુભ પરિણામ થાય. એકલો હોવાથી જે અશુભ પરિણામમાં પ્રવર્તે તે સંયમ છોડે. પોતાની બુદ્ધિએ આલંબન પામીને, જે-તે કારણ કલ્પીને ચારિત્રભષ્ટ થાય.]

૧ ગ 'છતાં કેતીવારઈ' નથી. ૨ ગ કાજ થાતાં મન અનઈ ('કાજ વાં તવ મનઈ'ને બદલે) ૩ ગ નાંખઈ. ૪ ખ સુહાવય અસુહાવય. ૫ ક જ.

સવ્વજિણ પડિકુટ્ઠં અણવત્થા થેરકપ્પાભેઉ અ

ઇક્કો અ સુઆઇત્તોવિ હણઇ તવસંજમં અઇરા. ૧૬૧

સવ્વં સવિહુ એ તીર્થકરિ એકાકિ^૧આપણઉ પડિં નિષેધિઉં. અણં એકાકિઆપણઉં કરતાં પ્રમાદિઆ અનેરાઇ જવહુઇં એકાકીઆપણાની પ્રવૃત્તિ કીધી હુઇ. ઇમ અનવસ્થા મર્યાદા ભાજઇ. થેરં અનઇ સ્થવિરકલ્પનઉ આચાર ભાજઇ. જિનકલ્પી ટાલી સ્થવિરકલ્પી એકલઉ ન હીડઇ. તે આચાર ભાજિઉ હુઇ. અનઇ ઇક્કોં એકલઉ મહાત્મા સુઆં સુષ્ટ ગાઢઉ આયુક્ત અપ્રમત્ત સાવધાન હુઇ. તઉ હણઇં તપસંયમ થોડા કાલમાહિ^૨ હણઇ^૩ વિજ્ઞાસઇ. પ્રમાદીઆનઉં કહિવઉં કિસિવઉં. જઉ ઘણા સંવેગિયા મહાત્મા હુઇં તઉ સર્વ અનર્થ ટાલિવા સમર્થ હુઇ. એકલઉ કિસિઉ કરઇ. ૧૬૧. તથ

[તીર્થકરે એકાકીપણું નિષેધ્યું છે. પ્રમાદી બીજા જવો પણ એકાકીપણું કરે. એમ મર્યાદા તૂટે અને સ્થવિરના આચાર ભાંગે. એકલા મહાત્મા અપ્રમત્ત હોય તોપણ થોડા સમયમાં જ તપસંયમનો નાશ કરે. જો ઘણા સંવેગી મહાત્મા હોય તો બધા અનર્થ ટાળવા સમર્થ હોય.]

વેસં જુન્ન કુમારીં પઉત્થવઇયં ચ બાલવિહવં ચ,

પાસંડરોહમસઇં નવતરુણિં થેરભજજં ચ. ૧૬૨

વેસં વેશ્યા નગરનાઇકા જુન્નં અપરિણીત મોટી કન્યા^૪ પઉત્થં જેહનઉ^૫ ભત્તાર વિદેશિ ગિઉ છઇ તે, બાલરંડા પાસંં પાખંડ વ્રત તીણઇ કરી 'રોધ^{૩૨B} બધો ગિરી છઇ જેહહુઇં તે વ્રતિની અસઇં. અસતી નવં નવયૌવના સ્ત્રી થેરં સ્થવિર ડોકરની ભાર્યા એતલી^૬ નિરુદ્ધપણઇં ગાઢી સરાગ ભણી. ૧૬૨.

[વેશ્યા, કુંવારી મોટી કન્યા, પ્રોષિતભર્તૃકા, બાલવિધવા, પાખંડ-વ્રતિની, અસતી, નવયૌવના, વૃદ્ધ પુરુષની પત્ની - એટલી સ્ત્રીઓ ગાઢ રાગયુક્ત હોય છે.]

સવિડંકુબ્ભડરૂવા, ઢિઢા મોહેઇ જા મણં ઇત્થી

આયહિયં ચિંતતા દૂરયરેણં પરિહરંતિ. ૧૬૩

સવિડંં અનેરીઇ જિ સ્ત્રી વિટંક કહીઇ શુભાધ્યવસાયાનઉ ટાલિવઉં સ્ખલિવઉં^૭ કરઇ તે સવિટંક એહુવઉં અનઇ ઉદ્ભટ ઉદાર રૂપ છઇ જેહનઉં,

૧ ખ એકેકિ. ૨ ક માહિ. ૩ ગ નીગમઇ ('હણઇ'ને બદલે) તે પછી 'વિજ્ઞાસઇ...કિસિવઉં' નથી. ૪ ખ કન્યકા. ૫ ક જેવનઉ. ૬ ક રાધ. ૭ ખ એતલા. ૮ ખ સર્વલિવઉં.

તે ક્રિકાં દીઠી હૂંતી મોહઈ^૧ મન વિકારિ લિઇ, તે સ્ત્રી સઘલીઇ, આયં જે મહાત્મા આપણપાહ્ણં હિત ચીંતવઇ, તે મહાત્મા, દૂરયં ગાઢી દૂરતર વેગલીઇ જિ પરિહરઈં ટલઈં^૨. ૧૬૩.

એ સ્ત્રીનઉ અનર્થ^૩ ટલિવઉ કહિઉ, બીજાઇ સવે વિષય અનર્થનઉ કારણ એ વાત કહઇ છઇ.

[શુભાધ્યવસાયથી સ્પ્રલિત કરે તેવી, જેનું ઉદ્ભટ રૂપ નજરે પડતાં જ મનને હરી લે તેવી સઘળી સ્ત્રીઓને સ્વહિત વિચારતા મહાત્મા વેગળી જ રાખે.]

સમ્મદ્દિઠી વિ ક્યાગમો વિ અઇવિસયરાગમુહવસઓ,
ભવસંકડંમિ પવિસઇ, ઇત્થં તુહ સચ્ચઈ નાયં. ૧૬૪

સમ્મં સમ્યગ્ દષ્ટિ સમ્યક્ત્વવંતઇ, ક્યાં કૃત જાણિઉ આગમ સિદ્ધાંત છઇ જીણઈં^૪, એહ્વઉઇ એ જીવ બીજાનઉ કહિવઉ કિસિઉં અઇવિસં જઉ અતિ ગાઢઉ વિષય શબ્દ રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ તેહના રાગનઉ^૫ જે સુખ તેહનઇ વસિ વાહીઇ તઉ ભવં મહા ગહન સંસાર સંકટ માહિ પઇસઇ^૬, ઇત્થ તું ભો^૭ શિષ્ય ઇણઇં વિષઇં તૂહહ્ણઇં સત્યકિ વિદ્યાધર જે ઈશ્વર નામિઇં પ્રસિદ્ધ તેહનઉયં^૮ જ્ઞાંત દષ્ટાંત જાણિવઉ.

કથા : ચેડા મહારાયની બેટી સુજ્યેષ્ઠાં દીક્ષા લીધી, અગાસઇ આતાપના લિઇ છઇ, ઇસિઇ પેઢાલિ વિદ્યાધર આવી, અંધકાર વિકુર્વી ભ્રમર રૂપિઇં તેહની^૯ યોનિઇં વીર્ય મૂકિઉં, બેટઉ ઊપનઉ, તેહહ્ણઇં સત્યકિ ઇસિઉં નામ દીધઉં, મહાસતી માહિ વાધઇ, કાન ઝટઇં^{૧૦} ઘણઉ સિદ્ધાંત પઢિઉ^{૧૧}, એક વાર કાલસંદીપકિ મોટઇં વિદ્યાધર શ્રી મહાવીર પૂછિયા, ભગવન્ મૂહહ્ણઇં, કહિનઉ^{૧૨} ભયય, પરમેશ્વરિ કહિઉં સત્યકિ તઉ, તીણઇં અવજ્ઞા કરી તે સત્યકિ બાલક આપણ પઇગિ પાડિઉં^{૧૩}, સત્યકિ^{૧૪} તેહ ઊપરિં રીસાવિઉ, સત્યકિહ્ણઇં પેઢાલિ વિદ્યા દીધી, રોહિણી વિદ્યા સાધવા લાગઉ, કાલસંદીપ ઉપસર્ગ કરતઉ^{૧૫}, વિદ્યાઇં જિવારિઉ, આગઇ તે રોહિણી વિદ્યા છએ ભવે સાધી હૂતી, પુણ થોડા આઊખા ભણી સીઝતી પડિવજી નહીં, ઇસિઉં કહિઉં^{૧૬} હૂંતઉં, તઉ આવતઇ^{૩૩A} ભવિ સીઝિજે^{૧૭}, તેહ ભણી તત્કાલ સાધી, નિલાડનિ માર્ગિ તેહનઇ સયરિ પઇઠી, તિહાં ત્રીજઉં લોચન હઊઉં, તીણઇં, મહાસતીનઉ વ્રતભંગ કીધઉ, તેહ ભણી, પેઢાલ બાપ

૧ ખ મોહ હુઇ. ૨ ખ 'ટલઈ' નથી. ૩ ક અર્થ. ૪ ખ જાણઇ. ૫ ક રાઉનઉ. ૬ ખ પઇસઇ છઇ. ૭ ખ અહો. ૮ ગ તે. ૯ ખ તેહી. ૧૦ ખ ઝડઇ. ૧૧ ખ ભણિઉ. ૧૨ ખ કહિ હૂંતઉ ભય. ૧૩ ક પાડઉ. ૧૪ ખ 'સત્યકિ.... રીસાવિઉ' નથી. ૧૫ ક કતઉ ૧૬ ખ હૂંતઇ ('કહિઉં હૂંતઉ'ને બદલે). ૧૭ ખ સીકજે.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૯૯

મારિઉ, તીણઈ કાલસંદીપક વિદ્યાધર, નાસતઉ તેહનઉં વિકુવિઈં, માયારૂપ ત્રિપુર બાલી લવણિસમુદ્ર પાતાલકલશિ પઈસતઉ મારિઉ, સત્યકિ શ્રી મહાવીર કન્હઈં સમ્યક્ત્વ પામિઉં, ગાઢઉ દેવગુરુભક્ત હુઉ, પુણ તઉ વિષયનઉ વાહિઉ રાયની લોકની રૂપવંત સ્ત્રી ભોગવઈં, બલિઆ ભણી, એક વાર ચંડપ્રદોતિ સભા માહિ કહિઉં, કો એકહૂઈં મારિસિઈં^૧, ઉમા નામિઈં નગરનાયકાં^૨ મારિવઉં પડિવજિઉં, ઈસિઈં સત્યકિ રૂપચાતુર્યનઉ વાહિઉ, ઉમાનઈં ઘરિ વસઈ, ત ઉમાઈં પૂછિઉં, એ વિદ્યા તુમ્હ તઉ કેતીય વારઈં અલગ થાઈ, તીણઈં વીસસિઈં હુંતઈં કહિઉં, કામસેવાની વેલાં અલગી થાઈ, તે વાત ઉમા ચંડપ્રદોતનઈં જાણાવી, તેહના ઉદર ઉપરિ કમલપત્ર છેદી દેખાડિઉ, ^૩તૂહૂઈં રાજિસિઉં તેહઈં જિ હૂઈં મારિસિઉં ઈસિઉં વીસાસ ઉપજાવિઉ, ઉમા રાયહૂઈં વિષય સેવવાની વેલા જાણાવી, રાજાં આપણા સન્નદ્ભદ્ર પ્રચ્છન્ન આગઈ, પુરુષ રાજિયા છઈં, તેહે ઉમા સત્યકિં બે^૪ રાયનઈં આદેસિ વિજ્ઞાસિયાં, સત્યકિ ાઈં શિષ્ય નંદીશ્વર વિદ્યાધર રીસાવિઈં નગર ઉપરિ શિલા વિકુર્વાનઈં લોક પાહઈં તેહં બિહૂંની તીણઈં જિ અવસ્થાં, સ્થાનકિ સ્થાનકિ મૂર્તિ કરાવી નઈ પૂજાવી, લોકે બીહતે તિમ કીધઉં, સત્યકિ મરી નરિગિ ગિઉ. ૧૬૪.

અવિરતઈ થિકઉ જે સુસાધુભક્તિ કરઈ તેહનઈં ગુણ કહઈ છઈ.

।સમ્યગ્ દષ્ટિવાળા, જેણે આગમસિદ્ધાંતો જાણ્યા છે એવાઓ પણ વિષયરાગનું જે સુખ તેને વશ થઈને ખેંચાય અને ગહન સંસારસંકટમાં પ્રવેશે તો બીજાઓનું તો શું કહેવું ? હે શિષ્ય, આ વિષયમાં તને સત્યકિ વિદ્યાધર જે ઈશ્વર નામે પ્રસિદ્ધ છે તેનું જાણીતું દષ્ટાંત જણાવું.

કથા : ચેડા મહારાજાની પુત્રી સુજ્યેષ્ઠાએ દીક્ષા લીધી. તે આત્માપના લે છે તેવામાં પેઢાલ વિદ્યાધરે અંધકાર ઉત્પન્ન કરીને ભ્રમરના રૂપથી તેની યોનિમાં વીર્ય મૂક્યું. પુત્ર જન્મ્યો. તેને સત્યકિ નામ આપ્યું. તેણે ઘણા સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કર્યો. સત્યકિ રોહિણી વિદ્યા સાધવા લાગ્યો. બાપ પેઢાલને માર્યા પછી સત્યકિ શ્રી મહાવીર પાસે સમ્યક્ત્વ પામી ગાઢ દેવ-ગુરુભક્ત થયો. પણ વિષયમાં તણાયેલો તે રાજ્યની અને લોકની રૂપવંત સ્ત્રીઓને ભોગવતો. એક વાર ચંડપ્રદોતે સભામાં પૂછ્યું કે ‘સત્યકિને કોણ મારશે ?’ ત્યારે ઉમા નામની વેશ્યાએ એને મારવાનું સ્વીકાર્યું. સત્યકિ રૂપચાતુર્યથી ખેંચાઈને ઉમાને ઘેર રહે છે. ઉમાએ પૂછ્યું કે ‘તેં સિદ્ધ કરેલી વિદ્યા તારાથી ક્યારે અલગ થાય ?’ ત્યારે

૧ ખ ‘મારિસિઈ’ પછી ‘પડહઉ વજાવિઉ’. ૨ ક નગ નયકાં. ૩ ગ. ‘તૂહૂઈં.... ઈસિઉ’ નથી. ૪ ખ બેગિ ગ ‘બે’ નથી.

વિશ્વાસથી એણે કહ્યું કે 'કામસેવનની વેળાએ.' તે વાત ઉમાએ ચંડપ્રઘોતને કહી. વિષયસેવનની વેળા જણાવી. રાજાએ ગુપ્ત રીતે બપ્તરધારી પુરુષોને ગોઠવ્યા. તેઓએ ઉમા-સત્યકિ બંનેની રાજના આદેશથી હત્યા કરી. સત્યકિ મરી નરકે ગયો.]

સુતવસ્ત્રિઆણ પૂઆ-પણામ-સક્કાર-વિણયકજજપરો,
બદ્ધ પિ કમ્મમસુહં સિદ્ધિલેઇ દસારનેયા વા. ૧૬૫

સુત્રાં ગાઢા તપસ્વી ચારિત્રિયા મહાત્માહં જઉ વસ્ત્રાદિકની પૂજા કરઇ, પ્રણામ વાંદિવઉં, અનઇ સત્કાર ગુણનઉં સ્તવવઉં, અનઇ વિનય અભ્યુત્થાનાદિક કાર્ય,^૧ પ્રત્યનીકાદિક તઉં રક્ષાનઉં કરિવઉં, એતલા બોલ કરતઉં જીવ બદ્ધ પિં આગઇ^૨ અશુભ કર્મ બાધઉં હુઇ તેહુ ઢીલઉં કરઇ^૩, ત્રોડઇ, જિમ દસારનેયા કૃષ્ણ મહારાયિ આપણઉં^૪ કીધઉં.

કથા : એક વાર શ્રી નેમિનાથ દ્વારિકા નગરીઇં સમોસરિયા, તિહાં કૃષ્ણ મહારાય અઢાર સહસ્ર મહાત્માનઇ વાંદણાં દીધાં, ગાઢઉ થાકઉ શ્રી નેમિનાથ કન્હઇ પૂછઇ, ભગવન્, એવડઉ શ્રમ ત્રિણિસઇંસાઠ સંગ્રામ કરતાં ન હૂઉ, સ્વામી આઇસિ દીધઉં, વાંદણાં દેતાં તઇં ઘણઉં કાજ સાધિઉ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામિઇં તીર્થકર નામકર્મ ઊપાર્જિઉં, અનઇ સંગ્રામ કરતાં સાતમી નરક પૃથ્વી લગઇ જે ઊપાર્જિઉં હુંતઉ તે કર્મ ત્રીજી નરકપૃથ્વી જોગઉં કીધઉં, શ્રી કૃષ્ણ મહારાયિ કહિઉં, તઉ વલી વાંદણાં દિઉં, પરમેશ્વરિ કહિઉં હિવ તેહુવઉ ભાવ ન આવઇં. ૧૬૫. તથા

[તપસ્વી મહાત્માની વસ્ત્રાદિથી પૂજા, વંદન, ગુણસ્તવના, વિનય આદિ જો ગૃહસ્થ કરે તો અગાઉ બાંધેલાં અશુભ કર્મોને ઢીલાં કરે છે જેમ દશાર્ણય કૃષ્ણ મહારાજાએ કર્યું.

કથા : એક વાર નેમિનાથ દ્વારિકા ગયા. ત્યાં કૃષ્ણ મહારાજાએ ૧૮૦૦૦ મહાત્માને વાંદણાં દીધાં. એથી ખૂબ થાક લાગતાં કૃષ્ણે કહ્યું, 'ભગવન્, ૩૬૦ સંગ્રામ કરતાં પણ આવો થાક નહોતો લાગ્યો.' સ્વામીએ આદેશ દીધો, 'વંદન કરતાં તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામી તીર્થકર નામકર્મ મેળવ્યું છે અને સંગ્રામ કરતાં જે સાતમી નરકનું કર્મ મેળવ્યું હતું તે કર્મ ત્રીજી નરક સુધીનું કર્યું છે.' શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું, 'તો વળી વાંદણાં દઉં ?' ભગવાન કહે છે, 'હવે તેવો ભાવ ન આવે.]

૧ ખ, ગ અનઇ કાર્ય. ૨ ક અજઇ. ખ કમ્મ આગઇ. ૩ ખ 'ઢીલઉં કરઇ' પછી 'ઓછઉં કરઇ'. ૪ ખ 'આપણઉં.... કૃષ્ણ મહારાય' નથી.

અભિગમણ-વંદણ-નમંસણેણ પડિપુચ્છણેણ સાહૂણં,

ચિરસંચિયં પિ કમ્મં, ખણેણ વિરલત્તણં^૧મુવેઇ. ૧૬૬

અભિ. સાહમું જાવઉં^૨, અનઇ વંદણનઉં સ્તૂવિવઉં, નમંસણ નમસ્કરિવઉં, પડિપુ. શરીર નિરાબાધતાદિકનઉં પૂછિવઉં, સાધુમહાત્માહૂં એતલાં બોલનઇં કરવઇં કરી, ચિરસં. ચિરકાલનઉં^૩ સાચિઉં અનેક^૪ ભવનઉં ઊપાજિઉંઇ કમ્મં ક્ષણમાત્ર માહિ વિરલપણઇં જાઇ, થોડઉં થાઇ^૫, ઇસિઉં ભાવ. એવાંહ ભણી સાધ^૬ મહાત્માઇં વિનય કરિવઉં. ૧૬૬.

વિશેષિ, ગુરુહૂં વિનય કરતઉં ગુરુહૂં વૈરાગ્ય ઊપજાવઇ, એ વાત કહઇ ઇઇ.

[સાધુની સામે જવું, વંદન, સ્તુતિ, નમસ્કાર, શરીર સ્વાસ્થ્યની પૃચ્છના - આટલી બાબતો કરતાં ચિરકાળનું સંચિત કર્મ ક્ષણમાત્રમાં જાય, ઓછું થાય.]

કેઇ સુસીલા સુહમાઇં^૭ સજ્જણા ગુરુજણસ્સ વિ સુસીસા,

વિઉલં જણંતિ સદ્દં^૮ જહ સીસો ચંડરુદ્દસ્સ. ૧૬૭

કેઇ. કેતલાઇ સુશિષ્ય સુશીલ નિર્મલ સ્વભાવ, અનઇ સુહમા સુધર્મ ગાઢા ધર્મવંત, અનઇ, અઇ સજ્જણ, સર્વ જીવહૂં અતિ સુહામણા ઇસા શિષ્ય ગુરુજનઇહૂં, શ્રદ્ધા સંવેગ વૈરાગ્ય ઊપજાવઇ જવ સીસો. જિમ નવદીક્ષિત શિષ્યિઇં શ્રી ચંડરુદ ગુરુહૂં સંવેગ ઊપજાવિઉં.

કથા : ઉજ્જયની નગરીઇં શ્રી ચંડરુદ ગુરુ પ્રકૃતિઇં ગાઢઉં રીસાલ, ભણી મહાત્મા થિકઉં અલગ^૯ એકલઉં જિ બઇસઇ, ઇસિઇ એક વ્યવહારીયાનઉં બેટઉં નવપરિણીત, તેવડ તેવડે મિત્રે પરિવરિઉં આવી મહાત્મા વાંદઇ, મિત્રે હાસઇં કહિઉં, એહહૂં દીક્ષા દિઉં, મહાત્માએ કહિઉં એ^{૧૦} વાત ગુરુ જાણઇ, તેહે ગુરુ દેખાડિયા, ગુરુઇ આવી મિત્રેઇ મઇ જિ કહિઉં, ગુરે રીસિઇં રાખ આજ્ઞાવી નવપરિણીતનઇ માથઇ લોચ કીધઉં, દીક્ષા દીધી, મિત્ર વિલખાથ્યા^{૧૧} ઘરિ ગયા^{૧૨}, નવદીક્ષિત ચેલઉં ગુરુહૂં કહઇ, ભગવન, અનેથિ^{૧૩} જઈઇ, માહરં સંસારિયાં આવતાં હુસિઇં, રાતિઇં ગુરુહૂં વડાં ભણી ખાંધિ ચડાવી ચાલિઉં, અંધારઇ ઊંચાનીચઇ પગિ પડઇ, ગુરુ રીસાવિયા માથઇ દાડઇ આહણઇ^{૧૪},

૧ ક વિરલાત્તણ. ૨ ખ જાઇ ગ જાવું. ૩ ખ ચિર ઘણાકાલનઉં સાચિવઉં. ૪ ગ ભવ ઘણાનું. ૫ ગ થાકઇ. ૬ ખ, ગ સર્વસાધુ. ૭ ક સુસીહમાઇ. ૮ ખ સુદ્ધ. ૯ ખ અલગઉં એકલઉં થિઉં, એકલઉં જિ વસઇ ('અલગ એકલઉં જિ બઇસઇ'ને સ્થાને) ૧૦ ખ ગુરુ કન્હઇ લિજજઇ, તે ગુરુ કન્હઇ ગ્યા ('એ વાત... રાખ આજ્ઞાવી'ને સ્થાને) ૧૧ ક વિખલખાથ્યા. ૧૨ ખ અનેથિ. ૧૩ ક આહાઇં ગ આહાણઇં.

લોહી નીકલે, તે સુશિષ્ય મનમાહિ ચીંતવે, એ ગુરુ આ ગુરુદ્વંદે માહરે કીધે એવડે કષ્ટ આવિ, ઇમ ચીંતવતાં કેવલજ્ઞાન ઊપનવે, મારગિ પાધરે હિંડવા લાગે, ગુરે પૂછિ, અંધારે પાધરે કિમ હિંડવે છં કાં અતિશય, હા ભગવન, કિસિ ઉ પ્રતિપાતી, અપ્રતિપાતી, ભગવન, અપ્રતિપાતી, પછે ગુરુદ્વંદે પશ્ચાત્તાપ લગે, ખાંધ વિ ઉતરી, ખમાવતાં ગુરુદ્વંદે કેવલજ્ઞાન ઊપનવે, જિમ તીજાઈ શુશિષ્ય વિનય કીધે, તિમ અનેરે શિષ્યે વિનય કરિ. ૧૬૭.

કેતીવારે કો ગુરુ અભવ્ય હુ, તઉ છાંડિવે શિષ્યે, એ વાત કહે છે.

[કેટલાક સુશિષ્યો એવા સુશીલ, નિર્મળ, ધર્મવંત હોય કે ગુરુજનને વૈરાગ્ય ઉપજાવે. જેમ નવદીક્ષિત શિષ્યે ચંડુદ્ર ગુરુને વૈરાગ્ય ઉપજાવ્યો.

કથા : ઉજ્જયિનીમાં ચંડુદ્ર ગુરુ સ્વભાવે ખૂબ રિસાળ. સાધુથી અલગ એકલા જ બેસે. એક વેપારીના નવપરિણીત પુત્રે મિત્રો સાથે આવીને સાધુને વંદન કર્યાં. એક મિત્રે મજાકમાં કહ્યું, 'આને દીક્ષા આપો.' સાધુ કહે, 'એ વાત ગુરુ જાણે.' મિત્રે મજાકમાં કહેલું તે પ્રમાણે ગુરુએ ગુસ્સામાં પેલા યુવાનને માથે લોચ કર્યો ને દીક્ષા આપી. નવદીક્ષિત ચેલાએ પોતાનાં સ્વજનોથી છટકવા ગુરુને બીજે જવા કહ્યું. રાત્રે ગુરુને ખાંધે ચડાવી ચેલો ચાલ્યો. અંધારામાં પગ ઊંચાનીચા પડે. રિસાઈને ગુરુએ ચેલાને માથે દાંડાનો પ્રહાર કર્યો. લોહી નીકળ્યું. સુશિષ્ય વિચારે છે 'આ ગરવા ગુરુને મારે લીધે આવડું કષ્ટ પડ્યું.' આ વિચારતાં કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યું. ગુરુએ પૂછ્યું, 'અંધારામાં હવે સીધો કેવી રીતે ચાલે છે ? કાંઈ અતિશય ?' શિષ્યે હા ભણી. ગુરુને પશ્ચાત્તાપ થયો. ખાંધેથી ઊતરી શિષ્યને ખમાવતાં ગુરુને પણ કેવલજ્ઞાન થયું.]

અંગારજીવવહગો, કોઈ કુગુરુ સુસીસ પરિવારો,

સુમિણે જઈહિં દિદો, કોલો ગયકલહ પરિકિન્નો. ૧૬૮

અંગાર. લિહાલા^૩ જીવ ભણી વિજ્ઞાસિયા^૪, તે કુગુરુ, સુસીસ. ૩૨ શિષ્યે પરિવરિ ઉ સુમિણે. સુઉજ્ઞામાહિ યતિએ મહાત્માએ દીઠઉ, કિમ દીઠઉ જિમ કોલો ગય. કોલ સૂઅર હાથીયાને ઉત્તમ કલભલે પરિવરિ ઉ દીઠઉ ઇમ.

કથા : શ્રી વિજયસેનસૂરિને શિષ્યે મહાત્માએ, સુઉજ્ઞામાહિ સૂઅર પંચસઠે કલભલે પરિવરિ દીઠઉ, પ્રભાતિ સુઉજાઉ ગુરુદ્વંદે કહિઉ, ગુરે તેહનઉ અર્થ કહિઉ, આજ કો એક અભવ્ય ગુરુ શિષ્યે પરિવરિ ઉ આવિસિઈ, ઈસિઈ રુદદેવ નામિઈ, અભવ્ય આચાર્ય પાંચસઠે, સુશિષ્યે પરિવરિ ઉ આવિઉ, ગુરે તે મહાત્માનઉ

૧ ખ, ગ લાગઉ. ૨ ક ગયકલય ખ ગઈકલહ. ૩ ખ, ગ લિહાલા જિણઈ. ૪ ક સિયા.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૦૩

પરીક્ષા દેખાડવાનં કારણિ^૧, માત્રા લેવાની ભૂમિકાં, લીહાલાં લંખાવિયા^૨, મહાત્મા માત્રં લેવા ઊઠિયા જેતીવારં લીહાલા ચંપાં, તેતીવારં પશ્ચાત્તાપ સહિત મિચ્છામિ દુક્કડ દિં^૩, તિસિં, રુદ્રદેવ આચાર્ય ઊઠિં^૪ માત્રાંનં કારણિ લીહાલા ચંપાણા કસકસાટ કરં, ઘાંસિં કહિં અરિહંતના જ્વડા મરં છં. તે વાત સાંભલીનં મહાત્માએ ગુરું અભવ્ય જાણિં, શ્રી વિજયસેનસૂરિએ તે બાહરિ કાઢિં, પાંચસં શિષ્ય તપ કરી દેવલોકે પહુતા, તિહાં તઉ ચ્યવી બસંતપુરિ દિલીપરાયનાં પાંચસં બેટા હૂઆ, એક વાર રાજપુરિ^૫ નગરિ^૬, કનકધ્વજ રાયની બેટીનં સ્વયંવરામંડપિ ગયા, તિહાં તે અંગારમદકાર્યનં જ્વ ઊંટ થિં, ભાર વહતં, વાહતં દીઠં, કરુણા લગં પાંચસં રાયના બેટાહૂં જાતિસ્મરણ ઊપનં, પાછલા ભવનં અભવ્ય ગુરુ^૬ જાણી મૂંકાવિં, તીણં વૈરાગ્યં પાંચસં દીક્ષા લીધી, થોડં કાલિ મોક્ષિ જાસિં, એહ જિ વાત કહં છં. ૧૬૮.

[કોલસાને જ્વ માની હિંસા કરનાર કુગુરુ સુશિષ્યોથી વીંટળાયેલા હતા તે મુનિઓએ સ્વપ્નમાં ડુક્કરને હાથીનાં બચ્ચાંથી પરિવરેલ રૂપે જોયા.

કથા : શ્રી વિજયસેનસૂરિના શિષ્યે સ્વપ્નમાં ડુક્કરને પાંચસો હાથીનાં બચ્ચાંથી વીંટળાયેલો જોયો. સવારે સ્વપ્નની વાત ગુરુને કરતાં ગુરુએ કહ્યું, ‘આજે કોઈ એક અભવ્ય ગુરુ શિષ્યથી વીંટળાયેલા આવશે. એવામાં રુદ્રદેવ નામે અભવ્ય આચાર્ય પાંચસો સુશિષ્યો સાથે આવ્યા. ગુરુએ તે સાધુઓની પરીક્ષા કાજે માત્રુ લેવાની જગાએ કોલસા નંખાવ્યા. સાધુ માત્રુ લેવા ઊઠ્યા. જેટલી વાર કોલસા ચંપાય તેટલી વાર પશ્ચાત્તાપ સહિત મિચ્છા મિ દુક્કડમ્ દે. તેવામાં રુદ્રદેવ આચાર્ય ઊઠ્યા. કોલસા ચંપાતાં અવાજ થયો. એકદમ કહે ‘અરિહંતના જ્વડા મરે છે.’ તે સાંભળીને મહાત્માએ ગુરુને ‘અભવ્ય’ જાણ્યા. શ્રી વિજયસેનસૂરિએ તેમને બહાર કાઢ્યા.

પાંચસો શિષ્યો તપ કરી દેવલોકે ગયા. ત્યાંથી ચ્યવી બસંતપુરમાં દિલીપ રાજાના પાંચસો પુત્રો તરીકે જન્મ્યા. એક વાર બધા કનકધ્વજ રાજાની પુત્રીના સ્વયંવરમંડપમાં ગયા. ત્યાં તે અંગારમદકાર્યનો જ્વ ઊંટ થઈને ભાર વહેતો જોયો. પાંચસો પુત્રોને જાતિસ્મરણ ઊપજ્યું. પાછલા ભવન અભવ્ય ગુરુ જાણી છોડાવ્યા. વૈરાગ્યથી પાંચસોએ દીક્ષા લીધી. થોડા સમયમાં મોક્ષે જશે.]

૧ ખ કાજિ કારણિ. ૨ ક ‘લીહાલાં લંખાવિયા’ પછી ‘મહાલાં લંખાવિયાં’ પાઠ વધારાનો
૩ ખ કહં દિં. ૪ ક ‘માત્રાંનં જાણિં’ પાઠ નથી. ૫ ખ ગજપુરિ. ૬ ક ગુરુણા.

સો ઉગ્ગભવસમુદ્દે, સયંવરમુવાગએહિં રાઈહિં,

કરહોવકખર^૧ભરિઉ, દિક્કો પોરાણસીસેહિં. ૧૬૯

સોહં તે અંગારમદકનઉ જીવ ઉગ્ગં રૌદ્રસંસારિ માહિ ભમતઉ સયં-
સ્વયં સ્વયંવરામંડપિ આવિ એ, પાછિલા ભવને શિષ્યે રાએ કરં ઊંટ ચિઉ,
વકખરં ભારિ ભરિઉ દીઠઉ, પોરાં જન્માંતરને શિષ્યે. ૧૬૯.

કિમ એક આચાર્ય દુષ્ટ પરિણામ હૂઉ, એ વાત કહઇ છઇ.

[તે અંગારમદકનો જીવ રૌદ્રસંસારમાં ભમતો ઊંટ થયેલો ને ભાર વહેતો,
સ્વયંવરમંડપમાં આવેલા પાછલા ભવના શિષ્યોએ જોયો.]

સંસારવંચણા ન વિ ગણંતિ, સંસારસૂઅરા જીવા,

સુમિણ^૨ ગએણ વિ કોઈ, બુજ્ઞંતી પુફચૂલા વા. ૧૭૦

સંસારં સંસારમાહિ વિષયસુખિ^૩ વાહિયા જીવ જં દેવલોક-મોક્ષાદિકના
સુખનઉ^૪ વંચીઈ ચૂકવીઈ છઈ, નરકાદિનાં દુઃખ પમાડીઈ છઈ, એહુ સંસાર
વંચના જીવ ન ગિણઈ, ન ચીંતવઈ, કુંઅણ, સંસારં સંસારરૂપિણી કાદમની
ખાડ માહિ સૂયર-ભૂડ-સૂઅરાં સરીખા જે જીવ જિમ, ભૂડ-સૂયર ખાડ માહિ પરિઉ
તે કાદમ જિ રૂડઉ માનઈ, બીજી ખંડાદિક વસ્તુ વિરૂઈ માનઈ, તિમ ભારેકર્મા
જીવ વિષયસુખઈ જિ રૂડ રૂડઉ માનઈ, મોક્ષસુખની વાંછાઈ ન કરઈ, ઈસિઉ
ભાવ સઘલાઈ^૫ જીવ એહવા ન હુઈ, કેતલાઈ એહવા ન હુઈ તે વાત કહઈ
છઈ. સુમિણં કેતલાઈ હલૂકર્મા જીવ સુઉણાઈનઈ દેખવઈ તત્ત્વ^૬ બૂજ્ઞઈ
પુફચૂલા રાણીની પરિ, જાગતાં^૭ ધમદેશનાનઈ સાંભલિવઈ કહિવઉ કિસિઉં.

કથા : પુફ[પુષ્પ]ભદ્ર નગરિ, પુષ્પકેતુ રાજા, પુષ્પવતી રાણી, તેહનઈ
પુષ્પચૂલ અનઈ^૮ પુષ્પચૂલા ઈસિઈ નામિઈ બેટઉ બેટી યુગલ જાઈઉં, તેહ બિહું
હૂઈ પરસ્પરિઈ મહા મોહ દેખી રાજાઈ^૯ બિહૂ માહિ^{૧૦} પરિણાવિયાં, તે અસમંજસ
દેખી, પુષ્પવતી રાણી દીક્ષા લેઈ મરી દેવલોકિ પહુતી, માહરા છોરુ એહવઉં
પાપ કરી નરગિ મ જાઉ, એહ ભણી, પુષ્પચૂલા રાણીનઈ સુઉણામાહિ નરગ
દેખાડઈ, તે બીહતી પુષ્પચૂલા રાયનઈ કહઈ, રાજા સર્વ દર્શની કન્હઈ નગર
[નરગ] સ્વરૂપ પૂછઈ, તે કહઈ, પુણ સુઉણાસિઉ મિલઈ નહી, પછઈ^{૧૧} શ્રી
અન્નિકાપુત્રસૂરિઈ નરગનઉ સ્વરૂપ કહિઉં, 'જિસિઉં રાંણી^{૧૨} સુઈણાઈ દીહું ઈ

૧ ક, ગ વખ. ૨ ક સુમિણ. ૩ ક વિષયસુ. ૪ ખ, ગ સુખતઉ. ૫ ક 'સઘલાઈ જીવ'
પાઠ નથી. ૬ ખ 'તત્ત્વ' નથી. ૭ ખ તેહનઈ જાગતાં. ૮ ક 'પુષ્પચૂલ અનઈ' નથી. ૯ ગ
બાપઈ. ૧૦ ખ બિન્હઈ માહોમાહિ ગ બેટઉ માહિમાહિ ૧૧ ક 'જિસિઉં રાણી...તેહઈ' પાઠ
નથી.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૦૫

ત્રિસઉ જિ મિલિઉ, વલી દેવતાં રાણીનઇ સુંઇણા માહિ દેવલોકિ દેખાડિયાં, તેહઇ અનેરા દર્શની કહીનાં કહિયાં મિલિયાં નહીં, શ્રી અન્નિકાપુત્રસૂરિનાં કહિયાં મિલિયાં, વૈરાગ્ય ઊપનઇં પુષ્પયૂલા રાણી દીક્ષા લીધી, રાયના કદાગ્રહ લગઇં આવાસિ^૧ જિ રહી દીક્ષા^૨ પાલઇ, ઇસિ શ્રી અન્નિકાપુત્ર સૂરિ જંઘાબલ પરિક્ષીણ^૩ ભણી તીણઇં જિ નગરિ રહિયા, બીજા મહાત્મા વિહાર કરાવિયા, ગુરુ વિહરીઇં ન સકઇં, પુષ્પયૂલા મહાસતી સૂઝતઉ આહાર આણી^૪ દિઇ, એક વાર, વરસતઇં મેઘિ પાણીભાત લેઇ આવી, ગુરે કહિઉ, 'તું કિમ આવી ?' 'ભગવન, અચિત્ત પાણી માહિઇં આવી.' ગુરે કહિઉં એ વાત કિમ જાણી, તીણઇં કહિઉં તુમ્હારા પ્રસાદ લગઇ, મૂહૂઇં કેવલજ્ઞાન ઊપનઉં, તીણઇં કરી અચિત્ત પાણી જાણિઉં, પછઇં ગુરે પૂછિઉં, મૂહૂઇં કેવલજ્ઞાન કિમ^૫ હુઇ સિઇ ? તીણઇં મહાસતી કહિઉં ગંગા મહાનદી ઊતરાતા હુસિઇ, તે જાણી ગુરુ ગંગા નદી જઈ બેડીઇં ચડિયા, એક વઇરી દેવતા, જાણઇં પાસઇં ગુરુ બઇસઇં^૬ તીણઇં પાસઇં બેડી બોલઇ, જઉ ગુરુ વિચાલઇ બઇઠા, તઉ બેડી સઘલીઇં બૂડવા લાગી, અનાર્ય લોકે ગુરુ પાણી માહિ લાંખિયા, દેવતાં હેઠલિ ત્રિશૂલ ધરિઉ, ગુરુનઇં મનિ દયા^૭, માહરા સયરનઇં ખારઇં લોહી કરી, આહા પાણીના^૮ જવ વિણસઇં છઇં, ઇસિઉં ચીંતવતાં કેવલજ્ઞાન ઊપનઉં, મોક્ષિ પહુતા, એહ જિ વાત કહઇ છઇ. ૧૭૦.

।સંસારમાં વિષયસુખથી તણાયેલા જવ દેવલોક-મોક્ષાદિના સુખથી વંચિત રહે છે. અને નરકાદિનાં દુઃખ પામે છે. જવો આવી સંસારવંચનના ગણનામાં લેતા નથી. કાદવની ખાડમાં પડેલા સૂવર-ભૂંડ સરખા જવો જેમ કાદવને જ રૂડો માને અને બીજી વસ્તુને વરવી માને તેમ સંસાર રૂપી કાદવમાં પડેલા ભારેકર્મી જવો વિષયસુખને જ રૂડું માને. મોક્ષસુખની ઇચ્છા પણ ન કરે. જ્યારે કેટલાય હળુકર્મી જવો સ્વપ્નમાં જોયે પણ પુષ્પયૂલા રાણીની જેમ તત્ત્વજ્ઞાન પામે. તો જાગ્રત રહીને ધર્મદેશના સાંભળવી એ માટે તો કહેવું જ શું ?

કથા : પુષ્પભદ્ર નગરીમાં પુષ્પકેતુ રાજા અને પુષ્પવતી રાણી. તેને પુષ્પયૂલ અને પુષ્પયૂલા નામે પુત્ર-પુત્રીનું જોડકું જન્મ્યું. તે બંનેનો પરસ્પર ગાઢ પ્રેમ જોઈ રાજાએ બંનેને પરણાવ્યાં. તે અયોગ્ય લાગતાં પુષ્પવતી રાણી દીક્ષા લઈ, મરીને દેવલોકે ગઈ. પોતાનાં બાળકો આવું પાપ કરી નરકે ન જાય એ માટે પુષ્પયૂલાને સ્વપ્નમાં તે નરક દેખાડે છે. પુષ્પયૂલા રાજાને કહે છે.

૧ ખ રાયનઇ આવાસિ. ૨ ગ રાયના આવાસમાહિ. ૩ ગ નિરતીચાર દીક્ષા ૪ ખ હીણા. ૫ ખ વિહરી ગ પાણી. ૬ ખ કહીઇં ઊપજિચયઇ. ૭ ખ બઇઠા હુઇ. ૮ ગ દયા લગઇ. ૯ ખ મીઠા પાણીના.

અન્નિકાપુત્રસૂરિએ જે નરકનું સ્વરૂપ કહ્યું તે સ્વપ્ન સાથે મળતું આવ્યું. વળી દેવતાએ પુષ્પચૂલાને દેવલોકનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું તે પણ અન્નિકાપુત્રસૂરિએ કહ્યું તેને મળતું આવ્યું. આથી વૈરાગ્ય ઊપજતાં પુષ્પચૂલાએ દીક્ષા લીધી. રાજાના હઠાત્રહથી તે આવાસમાં રહીને દીક્ષા પાળે છે. શ્રી અન્નિકાપુત્રસૂરિને જંઘાબલની ક્ષીણતા હોવાથી તે વિહાર કરવા અશક્ત હતા. પુષ્પચૂલા એમને શુદ્ધ આહાર લાવી દે છે. એક વાર વરસાદમાં પુષ્પચૂલા આહાર લાવી. ગુરુએ કહ્યું 'તું કેવી રીતે આવી ?' પુષ્પચૂલા કહે 'ભગવન્, અચિત્ત પાણીમાં આવી.' એને કેવળજ્ઞાન થયું હોવાથી એ અચિત્ત પાણી જાણી શકી. ગુરુએ પૂછ્યું 'મને કેવળજ્ઞાન કેવી રીતે થશે ?' મહાસતીએ કહ્યું 'ગંગા નદી ઊતરતાં થશે.' તે જાણી ગુરુ ગંગાનદીએ જઈ બેડીએ ચડ્યા. એક વેરી દેવતા જે બાજુ ગુરુ બેસે તે બાજુ બેડીને ડુબાડે. ગુરુ વચ્ચેવચ બેઠા ત્યારે બેડી આખીયે ડૂબવા લાગી. અનાર્ય લોકોએ ગુરુને પાણીમાં નાખ્યા. દેવતાએ નીચેથી ત્રિશુળ ધર્યું. ગુરુને દયા આવી કે મારા ખારા લોહીથી પાણીના જીવો નાશ પામશે. આમ ચિંતવતાં ગુરુને કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યું. મોક્ષે ગયા.]

જો અવિકલં તવં સંજમં ચ^૧, સાહૂ કરિજજ પચ્છાવિ^૨,
અનિયમુઅ વ્વ સો નિયગ-મદ્દમચિરેણ સાહેઈ.^૩ ૧૭૧

જો અં જિ કો જીવ અવિકલ સંપૂર્ણ તપ બાહ્યાભ્યંતર, અનઇ સંયમ^૪ સર્વ^૫ જીવની રક્ષા, સાહૂં સાધુ મહાત્મા પચ્છઈઈ છેહવિઈ કાલિ મરણનઇ અવસરિ કરઈ, તે આપણઉં કાજ મોક્ષ, અચિરેં થોડા કાલ માહિ સાધઈ, જિમ શ્રી અન્નિકાપુત્રસૂરિઈ સાધિઉં. ૧૭૧.

કો કહિસિ એ તપ-સંયમ દુઃખી એ જિ કરી સકીઈ, સુખી એ કરી ન સકીઈ, એ વાત એકાંત નથી, એ વાત કહઈ છઈ.

[જે કોઈ જીવ બાહ્યાભ્યંતર સંપૂર્ણ તપ કરે અને સર્વ જીવની રક્ષા કરે, સાધુ મહાત્મા આ છેલ્લે મરણ-અવસરે કરે તે થોડા કાળમાં મોક્ષ સાધે; શ્રી અન્નિકાપુત્રસૂરિની જેમ.]

સુહિઓ ન ચયઈ ભોએ, ચયઈ જહા દુક્ખિઉ ત્તિ અલિયમિણં,
ચિક્કણકમ્મોલિત્તો, ન ઈમો ન ઈમો પરિચ્ચયઈ. ૧૭૨

સુહિં જિ કોઈ સિઉં કહઈ, સુખીઉ જીવ ભોગસુખ છાંડી ન સકઈ, જિમ દુઃખિઉ છાંડઈ, તિમ એ વાત અલીક, ફૂડી કાંઈ, ચિક્કણં^{૩૫} ચિક્કણા નિવડ

૧ ક સંજમંત. ૨ ખ પુણવિ. ૩ ખ સોહેઈ. ૪ ખ સંગમ. ૫ ખ સમર્થ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૦૭

જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ તેહે આલિત્તઉ વ્યાપિઉ હૂંતઉ, ન ઈમોં ન દુઃખીઉ, અનઇ ન સુખીઉ, એકઊ ભોગસુખ ન^૧ છાંડઇ, હલૂકર્માપણઉંઇ જિ ઈહાં કારણ, જં ભોગસુખ છાંડી તપસંયમ સમાચરઇ. ૧૭૨.

એહ જિ વાત ઊપરિ દષ્ટાંત કહઇ છઇ.

[ન દુઃખી કે ન સુખી - બેમાંથી એકેય જીવ ભોગસુખ છોડી ન શકે, જો જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મો તેને વ્યાપેલાં હોય તો. હલૂકર્માપણું જ ખરું કારણ છે જેને લઈને તપસંયમ આચરી શકાય.]

જહ ચયઇ ચક્કવટ્ટી, પવિત્થરં તત્તિયં મુહુત્તેણ,

ન ચયઇ તહા અહન્નો, દુબુદ્ધી ખપ્પરં દમઉ. ૧૭૩

જહં જિમ ચક્વર્તિ, પવિત્થં એવડઉ પરિગ્રહ રાજચરિદ્ધિ રૂપ મુહૂર્ત ક્ષણ માહિ વૈરાગ્ય ઊપનઇ મૂંકઇ, ન ચયં તિમ દ્રમક ભીખારી અધન્ય અભાગિઉ, દુબુદ્ધિ^૨ કુબુદ્ધિનઉ ઘણી આપણઉં ભીખ માગવાનઉં ખાપરઉંઇ છાંડી ન સકઇ, તેહઇ છાંડતઉ ઘણી વિમાસણ કરઇ ૧૭૩.

જેતીયવારઇ કર્મવિવર દિઇ, તેતીવારઇ જીવહૂઇ સયર છાંડતાં વાર ન લાગઇ, એ વાત કહઇ છઇ.

[જેમ ચક્વર્તીએ રાજચરિદ્ધિ ક્ષણમાત્રમાં છોડી, તેમ દ્રમક ભીખારી પોતાનું ભીખનું ખાપરું પણ છોડી ન શકે. તે છોડતાં ઘણી વિમાસણ કરે.]

દેહો પિપીલિઆહિં ચિલાઇપુત્તસ્સ ચાલિણિ વ્વ કઉ,

તણ્ણો વિ મણ્ણપઉસો, ન ચાલિઓ તેણ તાણુવરિં. ૧૭૪

દેહોં ચિલાતીપુત્ર મહાત્માનઉ દેહ સયર પિપીલિકા કીડીએ ખાતીએ^૩ ચાલિણી સરીખઉ કીધઉ, તઊ તેહહૂઇ, તણ્ણો થોડઉઇ, તેહ કીડી ઊપરિ મનનઉ^૪ દ્વેષ ન ચાલિઉ ન ઊપનઉ. ૧૭૪.

[ચિલાતીપુત્રનો દેહ કીડીઓએ ખાઈને ચાળણી સરખો કર્યો તોપણ તેમને થોડો પણ તે કીડી પર મનનો દ્વેષ ન થયો.]

પાણચ્યએ વિ પાવં પિવીલિઆએ વિ જે ન ઈચ્છંતિ,

તે કહ જઇ^૫ અપાવા, પાવાઇ કરેંતિ અન્નસ્સ. ૧૭૫

પાણં જે મહાત્મા પ્રાણ જાતેએ કીડીઇ^૬ ઊપરિ પાપદેષ વિરૂઉં કરિવઉં ન^૭ વાંછઇ, બીજા મનુષ્યાદિક જીવ ઊપરિ કહિવઉં કિસિઉં તે કહં તે જ યતી

૧ ગ 'ન' નથી. ૨ ખ બુદ્ધિ દુબુદ્ધિ..... ૩ ખ 'ખાતીએ' નથી. ૪ ખ 'મનનઉ' નથી. ૫ ક કહઇ. ૬ ખ પિપીલિકાકીડી. ૭ ક નચ્છા.

મહાત્મા અપાપા, પાપરહિત હૂંતા અનેરાહું કિમ વિરૂં કરિસિં, સર્વથા ન કરું, ઇસિં ભાવ. ૧૭૫.

કો ઇસિં જાણિસ નિ^૧ નિરપરાધ જીવ જીવ ઊપરિ વિરુ^૨ ન કરું, સાપરાધ જીવ ઊપરિ દ્રેષ કરિસિં, તે આશ્રી કહઈ છઈ.

[જે મહાત્મા પ્રાણાંતે પણ કીડી પર દ્રેષ ઇચ્છતા નથી તો બીજા મનુષ્યાદિ જીવ ઉપર તો કહેવું જ શું ? તે સાધુ પાપરહિત બનતાં બીજાઓને કેમ વિપરીત કરે ?]

**જિજ્ઞાપહઅર્પડિયાણં, પાણહરાણં પિ પહરમાણાણં,
ન કરંતિ ય પાવાઈ, પાવસ્સ ફલં વિયાણંતા. ૧૭૬**

જિજ્ઞા. જે વીતરાગના માર્ગના અજાણ અધમ અનઈ એહવા થિકા મહાત્માનાં પ્રાણ લિઈ છઈ, અનઈ ખડ્ગાદિકના પ્રહાર દિઈ છઈ, ન કરું તેહહ સાપરાધ ઊપરિ મહાત્મા પાપ ન કરું, વિરૂં ન ચીંતવઈ, વિશેષિ કરુણાઈ જિ ચીંતવઈ, એ બાપડા અમ્હારઈ કીધઈ, પાપ બાંધઈ છઈ ઇસી પરિ કાંઈ, પાવસ્સં પાપ વિરુઆ કીધાનઈ નરકાદિક^{૩૬A} ફલ જાણતા હૂંતા. વ્યવહારિઈ પાપનઈ ફલ કહઈ છઈ. ૧૭૬.

[જે વીતરાગમાર્ગના અજાણ, અધમ હોઈને મહાત્માના પ્રાણ લે છે અને ખડ્ગાદિના પ્રહાર કરે છે તેના ઉપર પણ મહાત્મા વિપરીત ચિંતવતા નથી. કરુણા જ ચિંતવે છે કે 'આ બિચારા, અમારા નિમિત્તે પાપ બાંધે છે.']

**વહમારણ અભ્મખાણ દાણપરધણવિલોવણાઈણં,
સવ્વજહન્નો ઉદઓ દસગુણિઓ ઇક્કસિ કયાણં. ૧૭૭**

વહં વધ જીવહૂઈ કૂટિવઈ મારણ પ્રાણ નીગમિઈ, અભ્યાખ્યાન, આલ ન દેવઈ, પરધનં અદત્ત પરાઈ લક્ષ્મીનઈ ચોરિવઈ^૩ સર્વથા નથી કહિઈ લેવઈ^૪, આદિ લગઈ, મર્મભાષણાદિક જાણિવઈ, સવ્વં એતલાં સવિહઈ પાપનઈ સર્વથા જઘન્ય સર્વા થોડાઉઈ, ઉદય દસગુણઉ હુઈ એકઈ વાર કીધાનઈ, એકવારઈ જીવહૂઈ મારઈ તઉ, આવિતઈ ભવિ તે દસ વાર મારીઈ, એક વાર પરહૂઈ આલ દિઈ^૫ તઉ, આવતઈ ભવિ દસ વાર આલ પામઈ, એક વાર પરાઈ લક્ષ્મી લિઈ તઉ દસ વાર લક્ષ્મી જાઈ, ઇત્યાદિ જાણિવઈ, એ વ્યવહારિઈ જઘન્ય ફલ

૧ ખ જાણિસિં ગ જાણસિ ('જાણસિ નિ'ને બદલે) ૨ ખ 'જીવ ઉપરિ' પછી 'વિરું ન કરું, સાપરાધ જીવ ઉપરિ' પાઠ નથી. ૩ ખ 'ચોરિવઈ' પછી 'આદિ મારઈતઈ આવતઈ ભવિ દસ વાર મારિઈ', પાઠ ('સર્વથા નથી કહિઈ લેવઈ, આદિ લગઈ'ને બદલે) ૪ ગ કરિવઈ ('કહિઈ લેવઈ')ને બદલે. ૫ ગ દીજઈ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૦૮

કાંહેઉં. ૧૭૭.

[કોઈ જીવને તાડન, હત્યા, આળ, ચોરી - આ બધાં થોડા પાપનો ઉદય દસ ગણો થાય. એક વાર પાપ કર્યાનું ફળ આવતે ભવે દસ ગણું થઈને મળે.]

તિવ્વયરે ઉ પઓસે, સયગુણિઓ સયસ્સકોડિગુણો,

કોડાકોડિગુણો વા, હુજજ વિવાગો^૧ બહુતરો વા. ૧૭૮

તિવ્વ. જાઉ વધાદિ કરતાં તીવ્રતર ગાઢ^૨ ઉત્કૃષ્ટ ઉ દ્રેષ હુઇ. અનઇ ઘણઉ કાલ રહઇ, તઉ તેહનઉ વિપાક ફલ કેતીવારઇ સયગુણઉ હુઇ, એક વારનઉ કીધઉ સયવાર ઉદઇ^૩ આવઇ, કેતી વારઇ સહસ્ર લાખ ગુણઉ હુઇ, કેતીવારઇ કોડિગુણ હુઇ. કેતીવારઇ કોડાકોડિ ગુણઉ હુઇ, કોડિકોડિ ગુણી કોડાકોડિ કહીઇ, હુજજ^૪ કેતીવારઇ ઉત્કટ દ્રેષ લગઇ કોડાકોડિ ઊપહિરઉ^૫ ઘણઉઇ વિપાક હુઇ, જેતલઇ માનિ તીવ્ર^૬ તીવ્રતર દ્રેષ લગઇ કર્મનઉ બંધ હુઇ, તેતલઇ માનિ તેહનઉ વિપાક ઉદયઇ હુઇ, ઇસિઉ જાણી તિમ કરિવઉ. જિમ પાપબંધઇ જિ ન હુઇ. ૧૭૮.

કો એક આપણઇ મનિ ડાહઉ ભણી માનતઉ, ઇસિઉ કહઇ, જેહહઇ જહીઇ કર્મક્ષય હુણહાર છઇ, તીહીઇ જિ હુઇસિ, એવડી ખપ કીધી ઇસિઉ કાજ છઇ, તેહહઇ શિક્ષા કહઇ છઇ,

[વધ આદિ કરતાં ખૂબ જે દ્રેષ થાય અને જો તે ઘણો કાળ રહે તો તેનું ફળ ક્યારેક સો ગણું, સહસ્રગણું, કરોડગણું ને ક્યારેક કોડાકોડિ પણ થાય. જે પ્રમાણમાં તીવ્રદ્રેષનો કર્મબંધ તે પ્રમાણમાં તેનો ઉદય.]

કે ઇત્થ કરિતિ આલંબણં ઇમં તિહુયણસ્સ અચ્છેરં,

જહુ નિયમા ખવિયંગી, મરુદેવી ભગવઈ સિદ્ધા. ૧૭૯

કે ઇત્થ. કેતલાઇ અજાણ કરઇ સિઉ^૬ આલંબન લિઇ તિહુ. જે ત્રિભુવન માહિ આશ્ચર્યભૂત, કિસિઉ આલંબન લિઇ, જહ. જિમ શ્રી આદિનાથની માતા મરુદેવસ્વામિની^{૩૭} ભગવતી નિયમા. નિયમતપસંયમ તેહ કરી તીણઇ, આપણઉ સયર કાઇ ક્ષિપિઉ કલેસિઉ નહીં, તઉ તે સિદ્ધા મોક્ષિ પુહતી, તિમ અમ્હઉ તપસંયમ કીધા પાખઇ મોક્ષિ જાસિઉ, એ આલંબન ન લેવઉ, જગમાહિ એ અચ્છેરાભૂત કહીઇ. ૧૭૯.

એહ જિ વાત ઊપરિ દષ્ટાંત કહઇ છઇ.

૧ ક ઇવાગો. ૨ ખ ગાઢઉ ઉત્કૃષ્ટ. ૩ ખ હુઇ ('ઉદય આવઇ'ને બદલે) ૪ ખ ઊપરિહિરઉ.

૫ ક તીવ્રતીવ્ર ખ તીવ્રતર. ૬ ખ ઇસિઉ.

કિંટલાક ત્રિભુવનમાં અદ્ભુતનું આલંબન લે છે. જેમ કે શ્રી આદિનાથની માતા મરુદેવાએ નિયમતપસંયમથી પોતાના દેહને કષ્ટ આપ્યું નહીં તોપણ સીધાં મોક્ષે ગયાં. તેમ અમે પણ તપસંયમ વિના મોક્ષે જઈશું એવું આલંબન ન લેવું. જગતમાં આવી ઘટના આશ્ચર્યભૂત ગણાય.]

કિં પિ કહિં પિ ક્યાઈ^૧ એગે લલ્લેહિં કે વિ નિભેહિં,^૨

પત્તેઅબુદ્દલાભા, હવંતિ અચ્છેરયબ્ભૂયા. ૧૮૦

કિં પિ. કાંઈ વૃષભાદિક વસ્તુ દેખીનઈ કહિં પિ. કુણઈ એકિ ક્ષેત્રિ ક્યાઈ. કુણઈ એકિ કાલિ, એકે કોએક કરકંડુ પ્રમુખ કોઈ કર્મનઈ ક્ષયિક્ષયોપશમિ કરી, કહિં જરા જીર્ણત્વાદિક વસ્તુ વિમાસતાં હુંતા પ્રત્યેકબુદ્ધ^૩ હૂઆ, ઈસિઆ પ્રત્યેકબુદ્ધપણાના લાભ એ જગ માહિ આશ્ચર્યભૂત, તેહનઈ આલંબનઈ જે તપસંયમઈ વિષયિ પ્રમાદ કરઈ, અનઈ અનેરાહઈ ઉપદિસઈ^૪, તે^૫ આપણપઈ સંસાર માહિ પડઈ, અનઈ અનેરાહઈ પાડઈ. અત્રગાથા^૬

કરકંડુ કલિંગેસું, પંચાલેસુ અ દુમ્મહો^૭,

નમીરાયા વિદેહેસું, ગંધારેસુ ય નગ્ગઈ. ૧

વસભે અ ઈંદકેગિ વલએ અંબેય પુષ્કિએબોહી

કરકંડુદુમ્મહસ્સા, નમિસ્સ ગંધાર રન્નોયા. ૨

કો એક ઈસિઈ ચીંતવિસિઈ જિમ પ્રત્યેકબુદ્ધહઈ આપહણી પ્રતિબોધ હૂઈ, તિમ અમ્હઈહઈ હુસિઈ, ઉદામ કીધઈ સિઈ કાજ છઈ, તેહહઈ કહઈ છઈ. ૧૮૦.

[કરકંડુ જેવા કર્મના ક્ષયોપશમે કરી જીર્ણત્વાદિક વસ્તુ વિશે વિચારતાં પ્રત્યેકબુદ્ધ થયા. આ પ્રત્યેકબુદ્ધપણાની પ્રાપ્તિ એ જગતમાં આશ્ચર્યકારી ઘટના. એનું આલંબન લઈને તપસંયમના વિષયમાં પ્રમાદ કરે અને બીજાને ઉપાસે તે આપમેળે સંસારમાં પડે અને બીજાને પાડે.]

નિહિ સંપત્તમહન્નો, પિત્થિંતો જહ જણો નિરુત્તપ્પો,

ઈહ નાસઈ તહ પત્તેયબુદ્ધલચ્છિં પરિચ્છંતો. ૧૮૧

નિહિ. જિ કોએક અધન્ય અભાગીઉ^૮ રત્નસુવાણિ ભરિં નિધાન લાધઈ, વાંછતઉ હૂંતઉ, નિરુત્તપ્પો નિરુદ્ધમો હુઈ, નિધાન લેવાનઉ બલિ વિધાનાદિક ઉપાય ઉપક્રમ ન કરઈ તે, ઈહ. ઈહલોક માહિ નિરુદ્ધમી નિધાન નીગમઈ, લાધઈઈ ન પામઈ લોકે પુણ હસીઈ તિમ એહૂ મૂરખ^૯, મનુષ્યભવાદિક

૧ ખ કહાઈ. ૨ ક નિભઈ ખ નિભેએહિં. ૩ ખ 'પ્રત્યેકબુદ્ધ હૂઆ, ઈસિઆ' પાઠ નથી. ૪ ખ ઉપદેશ દિઈ. ૫ ખ 'તે...અનઈ' પાઠ નથી. ૬ ખ કથા. ૭ ખ અહમ્મહો ગ અડુમ્મહો. ૮ ક અધન્યભાગીઉ. ૯ ગ મનુષ્ય.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૧૧

સર્વધર્મસામગ્રી પામીઈનઈ પત્તેય૦ પ્રત્યેકબુદ્ધ કરકંડુ પ્રમુખ તેહની બોધિલક્ષ્મી પડિચ્છંતો, વાંછતઉ તપસંયમક્રિયા અણકરતઉ^૧ મોક્ષરૂપીઉ નિધાન નીગમઈ, એહ ભણી, એ આલંબન લેઈ પ્રમાદ ન કરિવઉ. ૧૮૧.

એ પાપીઆં રાગાદિકનઉ વીસાસ નહી એહ ભણી સદૈવ સાવધાનપણઈ રહિવઉ, મરણકાલ લગઈ, એ વાત ઊપરિ દષ્ટાંત કહઈ^{૩૭૮} છઈ,

[કોઈ અભાગીને રત્નસુવર્ણથી ભરેલો ભંડાર સાંપડે, એની ઇચ્છા રાખવા છતાં એ ભંડાર લેવાનો ઉપાય ન કરે તે આ જગતમાં પાત્ર ગુમાવે. મળેલું પણ ન પામે. લોક હાંસી ઉડાવે. તેમ મનુષ્યભવ જેવી સર્વધર્મસામગ્રી પામીને, પ્રત્યેકબુદ્ધ કરકંડુ જેવી બોધિલક્ષ્મી ઇચ્છતો તપસંયમક્રિયા નહીં કરવાને કારણે મોક્ષરૂપી ભંડાર ગુમાવે. માટે કોઈનું આલંબન લઈ પ્રમાદ ન કરવો.]

સોઊણ ગઈ સુકુમાલિયાએ, તહ સસગભસગભઈણીએ,
તાવ ન વીસસિયવ્વં, સેઅટ્ટી ધમ્મિઓ જાવ. ૧૮૨

સોઊણ૦ સુકુમાલિકા મહાસતી, સસગ ભસગ બિહું મહાત્માની બહિન, તેહની તિસગતિ અવસ્થા સાંભલીનઈ, ધર્મવંતિ મહાત્માં, તાવ૦ એ રાગાદિકનઉ તાં^૨ વીસાસ ન કરિવઉ, સેયટ્ટી૦ જા લગઈ એ ધર્મવંત ચેતાસ્થિ, ધઉલાં હાડરૂપ ન થાઈ, જાં લગઈ મરઈ નહીં, સયરનાં હાડ જૂજૂઆં ન થાઈ, તાં લગઈ રાગાદિક થઉ બીહવઉ જિ.

કથા : વસંતપુરિ સહસ્રયોધી રાયના^૩ બેટા બિઈ, સસગ ભસગઈ નામિઈ^૪ તેહે દીક્ષા લીધી, ગીતાર્થ હૂઆ, તેહે આપણી બહિન સુકુમાલિકા, અપાર રૂપવંત દીક્ષા લિવરાવી, તેહના રૂપ જોવા અનેક તરુણા પુરુષ આવઈ, બીજી મહાસતી રાખી ન સકઈ, તે બિહિ ભાઈ રાખઈ, એક બારણઈ રહઈ, એક ભિક્ષા લઈ આવઈ ઇસી પરિ, ભાઈનઈ એવડઉ કલેશ દેખી વૈરાગ્ય લગઈ સુકુમાલિકા અણસણ લીધઈ, એક વાર ક્ષીણ સયર ભણી ગાઢી મૂર્છા આવી, ભાઈએ બિહુ મહાત્માએ મુઈ જાણીનઈ વન માહિ પરિક્કવી, તિસિઈ સાર્થ સહિત^૫ એક સાર્થવાહ તિહાં આવી ઊતરિઉ, મહાસતી^૬ હૂઈ, વનને ટાઢે વાયુએ કરી મૂર્છા વલી, સાર્થવાહિઈ સ્ત્રીરત્ન ભણી લીધી, આપણી^૭ કલત્ર કીધી, આપણઈ નગરિ લેઈ ગિઉ, કેતલઈ એકિઈ કાલિ, સસગ ભસગ બેઈ મહાત્મા ફિરતા તેહ સાર્થવાહન ઘરિ વિહરવા આવ્યા. તે સ્ત્રી મહાત્માને પગિ પડી મહાત્મા વાંદિયાં, ઊલખી તેહે મહાત્માએ, સાર્થવાહ બૂજઝાવીનઈ મૂંકાવીનઈ વલી દીક્ષા લિવરાવી,

૧ ક અકરતઉ. ૨ ગ સૂતાં. ૩ ખ રાયનઈ ઘરિ. ૪ ખ, ગ ઇસિઈ નામિઈ. ૫ ખ 'સાર્થ સહિત' નથી. ૬ ખ મહાસતીનઈ ('મહાસતીહૂઈ, વનને'ને બદલે.) ૭ ગ 'આપણી' નથી.

તપ કરી દેવલોકિ પહુતી. ૧૮૨.

એ આત્મા દમતાં ગાઢઉ દોહિલઉ છઇ, એ^૧ વાત વલી કહઇ છઇ.

[સુકુમાલિકા મહાસતી તે સસગ-ભસગ બંને મહાત્માની બહેન. એની તિસગતિ અવસ્થા સાંભળીને ધર્મવંત મહાત્માએ એ રાગાદિકનો વિશ્વાસ ન કરવો. જ્યાં લગી ધર્મવંત મરે નહીં, શરીરનાં હાડકાં છૂટાં ન પડે ત્યાં લગી રાગાદિકથી ડરવું.

કથા : સહસ્રયોધી રાજાના બે પુત્ર સસગ-ભસગ. તેમણે દીક્ષા લીધી. એમણે પોતાની રૂપવતી બહેન સુકુમાલિકાને દીક્ષા લેવડાવી. તેનું રૂપ જોવા અનેક પુરુષો આવે. બીજી મહાસતી એને રાખી ન શકતાં આ બંને ભાઈ એને રાખે. એક બારણે રહે ને બીજો ભિક્ષા લઈ આવે. ભાઈઓનું આટલું કષ્ટ જોઈ સુકુમાલિકાએ અનશન લીધું. શરીર ક્ષીણ થવાને કારણે એક વાર એને મૂર્ચ્છા આવી. બંને ભાઈઓએ એને મરેલી જાણી વનમાં ફેંકી દીધી. એટલામાં એક સાર્થવાહ ત્યાં આવ્યો. મહાસતીને વનના ઠંડા પવનને લઈને મૂર્ચ્છા વળી. સાર્થવાહે આ સ્ત્રીરત્નને પોતાની પત્ની બનાવી. તે પોતાને નગર લઈ ગયો. કેટલેક સમયે, સસગ ભસગ બે સાધુ ફરતાફરતા તે સાર્થવાહને ઘેર વહોરવા ગયા. તે સ્ત્રી મહાત્માને પગે પડી. સાધુઓએ તેને ઓળખી. તેમણે સાર્થવાહને બોધ પમાડી સુકુમાલિકાને છોડાવીને વડી દીક્ષા લેવડાવી. તપ કરી તે દેવલોકે પહોંચી.]

ખર-કરહ-તુરય-વસહ, મત્તગઈદા વિ નામ દમ્મતિ^૨,

ઇક્કો નવરિ ન દમ્મઇ, નિરંકુસો અપ્પણ્ણો અપ્પા. ૧૮૩

ખરકર૦ રાસભ કરભ ઊંટ, તુરય ઘોડઉ, અનઇ વૃષભ બલીવર્દ, મત્તગઈદ૦ મદોન્મત્ત હાથીઆ, એ સઘલાઈ દમતાં વસિ કરતાં સોહિલાં, ઇક્કો૦ પુણ એક આપણઉ આત્મા નિરંકુસો, તપસંયમરૂપ^૩ અંકુશ રહિત હુંતઉ તે દમતાં દોહિલઉ. ૧૮૩.

તેહ ભણી ઈસિઉ ચીંતવિવઉ.

[ગધડો, ઊંટ, ઘોડો, બળદ, હાથી એ સર્વ વશ કરવાં સહેલાં, પણ પોતાના તપસંયમરૂપી અંકુશથી રહિત આત્માને દમવો મુશ્કેલ.]

વરિ મે અપ્પા દંતો^{૩૭} સંયમેણ તવેણ ય,

મા હં પરેહિં દમ્મંતો બંધણેહિં વહેહિ ય. ૧૮૪

૧ ખ 'એ વાત...છઇ' નથી. ૨ ક દસમ્મતિ. ૩ ખ 'તપસંયમરૂપ... ન દમઇ' પાઠ નથી

વરિં. આપણઉં આત્મા સંયમિઇં, અનઇં તપિઇં કરી આપહણી દમિઉં રૂડઉં, જઉં કિમઇં આપણઉં આત્મા ન દમઇં, તપસંયમ^૧ ન કરઇં, તઉં પરલોકિ, મા હં. તિર્ય્યાદિકની ગતિઇં ગિઉં હુંતઉં અનેરા લોકે, તાજણા પિરાણા અંકુશ-લકુટાદિક કરી અવશ્ય દમીઇં એ વાત ઇમ^૨ હુઇં, એહ ભણી આપણઉં આત્મા દમિઉં. ૧૮૪.

વલી એહ વાત કહઇં છઇં.

[સંયમ - તપથી આત્માને સ્વયં દમવો રૂડો. જો આત્મા ન દમાય, તપસંયમ ન થાય તો પરલોકે તિર્ય્યાદિક ગતિમાં ગયેલા આત્માને અન્ય લોકો અંકુશ-લાકડી આદિથી અવશ્ય દમશે.]

અપ્પા ચેવ દમેયવ્વો, અપ્પા હુ ખલુ દુદ્દમો,

અપ્પા દંતો સુઈ હોઇ, અસ્સિં લોએ પરત્થ ય. ૧૮૫

અપ્પા. આપણઉં આત્માઇં જિ દમિવઉં, હુ નિશ્ચિઇં અપ્પા. એ આત્માઇં જિ દમતાં દોહિલઉં, અપ્પા. આપણઉં આત્મા દમિઉં હુંતઉં સુખહેતુ હુઇં, અસ્સિં. આણઇં ભવિ અનઇં પરલોકેએ. ૧૮૫.

ઉચ્છૂખલ હુંતઉં આત્મા અનર્થહેતુ હુઇં, એ વાત કહઇં છઇં.

[પોતાના આત્માને દમવો જ દોહ્યલો છે. પણ એ દમતાં સુખહેતુ થાય. આ ભવ ને પરભવોમાં ઉચ્છૂખલ આત્મા અનર્થનો હેતુ બને.]

નિચ્ચંદોસસહગઉં, જીવો અવિરહિયમસુહપરિણામા,

નવરં દિન્ને પસપસરે તો દેઇં પમાય મિય રેસુ^૩ ૧૮૬

નિચ્ચં. એ જીવ નિત્ય સદૈવ રાગાદિક દોષે કરી સહિતઇં જિ છઇં, અવિરં. અનઇં નિરંતર, અશુભ વિરૂઆ જિ પરિણામવંત છઇં, નવરં. જઉં એ આત્મા^૪ હૂં પ્રસર દીજઇં, મોકલઉં જિ મૂકિઇં, તો દેઇં. તઉં મઉંડઇં મઉંડઇં અંતર^૫, ગાઢા વિરૂયાં લોક વિરુદ્ધ, અનઇં, આગમ વિરુદ્ધ કુર્કર્તવ્યઇંનઇં^૬ વિષઇં પ્રમાદ^૭ દિઇં પ્રવર્તઇં, પ્રમાદીઉં જીવ ઇહ લોકિઇં મહત્ત્વની હાનિ પામઇં, એ વાત કહઇં છઇં. ૧૮૬.

[જીવ હંમેશાં રાગાદિક દોષ સહિત જ છે અને અશુભ પરિણામવંત છે. જો એ આત્માને મોકળો મૂકીએ તો મોડોમોડો આગમ વિરુદ્ધ કુર્કર્મોને વિશે પ્રમાદને પ્રવર્તે છે.]

૧ ય તપસંયમ કરિતઉં ('તપસંયમ ન કરઇં, તઉંને બદલે) ૨ ખ 'મહુઉં' ('ઇમ હુઇં'ને બદલે) ૩ ક પમાયમરેસુ. ૪ ખ મહાત્મા. ૫ ખ અંતરંચ. ૬ ખ કિંકર્તવ્યઇંનઇં. ૭ ય પ્રમાદિ હિ પ્રવર્તાવઇં.

અચ્ચિય વંદિય^૧ પૂઈય સક્કારિઅ પણમિઓ^૨ મહઁઘવિઉ,
તં તેહ કરેઈ જીવો, પાડેઈ જહપ્પણો^૩ ઠાણં. ૧૮૭

અચ્ચિયં અચ્ચિઉ ગંધાદિકે કરી દેવતાની પરિ, અનઈ વાંદિઉ, અનેકે લોકે ગુણે કરી સ્તવિઉ, અનઈ વસ્ત્રાદિકનઈ દેવઈ કરી પૂજિઉ, અનઈ અભ્યુત્થાનાદિકે કરી સત્કરિઉ^૪, અનઈ માથઈ કરી પ્રણમિઉ, અનઈ આચાર્યાદિક પદનઈ દેવઈ કરી, મહઁઘવિઉ, મોટઈ મહત્ત્વિ ચડાવિઉ, ઈસિઉઈ હુંતઉ મૂઠ જીવ ગર્વિ થિકઉ તિમ કાંઈ દુષ્ટ કર્તવ્ય વિષય-પ્રમાદાદિ રૂપ કરતઈ, પાડેઈં જિમ તે આપણઉ મહત્ત્વનઉ^૫ સ્થાનક પાડઈ, વિજ્ઞાસઈ પડિઉ હુંતઉ તેહ જિ લોકહૂઈ નિંદ થાઈ^૬, એ વાત કહઈ છઈ. ૧૮૭.

[જીવ દેવતાની પેઠે અચ્ચિત થાય, વંદાય, સ્તવાય, પૂજાય, વિનયથી સત્કારાય, પ્રણમાય અને આચાર્યાદિ પદવીપ્રદાન દ્વારા મહત્ત્વ અપાય - આ બધું થતાં મૂઠ જીવ ગર્વ થકી દુષ્ટ કર્તવ્ય તથા વિષય-પ્રમાદાદિથી પોતાનું મહત્ત્વનું સ્થાન પાડે, નાશ કરે અને એ જ લોકોમાં નિંદ બને છે.]

સીલવ્વાયઈ જો બહુફલાઈ હંતૂણ સુકખમહિલસઈ,
થિઈદુબ્બલો તવસ્સી, કોડીએ કાગિણી કિણઈ.^૬ ૧૮૮

સીલવ્વાય^૭ સીલસદાચારવ્રત જીવદયાદિક પાંચ મહાવ્રત, તે કિસ્યાં છઈ બહુફલ જેહ થિકઉ સ્વર્ગમોક્ષાદિક ઘણા ફલ પામીઈ, એહવા સીલવ્રત હંતૂણ, લોપીનઈ જે મૂર્ખ વિષયનઉ તુચ્છ સુખ વાંચ્છઈ, થિઈં ધૃતિ મનનઈ બલિ કરી દૂબલઉ અસમર્થ તપસ્વી વરાક બાપડઉ તે સિઉ કરઈ, કોડીએ કોડિ દ્રવ્ય વડઈ કાગિણી રૂઆનઉ અસીમઉ^૮ ભાગ એતલઈ કઉડી કિણઈ વિસાહઈ, કોડિ સુવર્ણ સરીખાં શીલવ્રત, કાગિણી સરીખાં વિષયનઈ કાજિઈ હારઈ, ઈસિઉ ભાવ. ૧૮૮.

એ જીવ કેવલેએ^૯ વિષયસુખે કરી પૂરઉ કરી ના સકીઈ, એ વાત કહઈ છઈ.

[જેનાથી મોક્ષાદિ ઘણાં ફળ મળે એવાં શીલવ્રત લોપીને જે મૂર્ખ વિષયસુખ ઈચ્છે તે સુવર્ણ સરખાં શીલવ્રત કોડી જેવા વિષયને કાજે હારે.]

૧ ગ વંદિઅ પૂર્વઈ. ૨ ક પરિણમિઓ. ૩ ક જહપ્પણો ખ જહઅપ્પણો. ૪ ખ સત્કારિઉ. ૫ ખ, ગ 'નિંદ થાઈ' પછી 'થોડઈ કાજિઈ ઘણઉ હારઈ, ઈસિઉ ભાવ, તથા' એ પાઠ ('એ વાત કહઈ છઈ'ને સ્થાને) ૬ ગ કિંગણએ. ૭ ખ 'સીલ' નથી. ૮ ક વસિમઉ. ૯ ખ, ગ કેતલેઈ.

જીવો જહામણાસીઅં, હિયઈચ્છિઅપત્થિએહિં સુકખેહિં,
તોસેઉણ ન તીરઈ, જાવજજીવેણ સવ્વેણ. ૧૮૯

‘જીવો’ એવ જીવ જહાં જિમ મનિઈ ચીંતવઈ^૨ તેહાં હિઅં હિયાહ્ઈઈ ગમતા જે કલત્રાદિકના^૩ વાંછિત સુકખનઈ સ્વરૂપ કહઈ છઈ. ૧૮૯.

[મનમાં ચિંતવ્યાં હોય એવાં, હૃદયને ગમતાં કલત્ર આદિનાં સુખનું સ્વરૂપ કહે છે.]

સુમિણંતરાણુભૂઅં, સુકખં સમઈચ્છિઅં જહા નત્થિ,
એવમિમં પિ અઈઅં સુકખં સુમિણોવમં હોઈ. ૧૯૦

સુમિં જિમ સઉણા માહિ અનુભવિઈ^૪ સુખ, સમઈં અતિકમિઈ હૂંતઈ, જાગિયા પૂઠિઈં નથી, એવમિમંં ઈમ એહૂ જાણતાં જે ‘વિષયસુખ ભોગવીઈ છઈ તેહૂ અઈયં અતિકમિયાં, ગ્યા પૂઠિઈં, સુકખં સુઉણાઈ જિના સુખ સરીખઈ યાઈ, સંભારિવાઈ જિ જોગઈ યાઈ, રહઈ કાંઈ નહીં, એહ ભણી એ વિષયસુખનઈ વિષઈ આસ્થા ન કરિવી જે એહોંદિયને સુખે વાહીઈ, તેહહ્ઈઈ દોષ કહઈ છઈ. ૧૯૦.

[જેમ સ્વપ્નમાં અનુભવેલું સુખ જાગ્યા પછી નથી એમ જાણતાં જે વિષયસુખ ભોગવે છે તે ભોગવાયા પછી સ્વપ્નના જ સુખ સરખું થાય છે, માત્ર યાદ જ કરવાનું રહે છે, ટકતું કાંઈ નથી. માટે એ વિષયસુખમાં આસ્થા ન કરવી.]

પુરનિદ્ધમણે જખો મહુરા મંગૂ તહેવ સુઅનિહાસો,
બોએહિઈ સુવિહિઅજાણં, વિસૂરઈ બહુ ચ હિયએણં. ૧૯૧

પુરં મહું મથુરાનગરીનઈ મંગુ ઈસિઈ નામિઈ આચાર્ય જિહ્વાનઈ^૬, ઈંદ્રિઈ વાહિઈ નગરના નિદ્ધમણ ખાલ ઢૂકડઈ યક્ષ હૂં, તહેવં કિસિઈ હુંતઈ તે આચાર્ય, જિમ તે પ્રસિદ્ધ સિદ્ધાંત માહિ સાંભલીઈ, તિમઈ જિ સિદ્ધાંતનઈ નિકષ-કસઈટઈ^{૩૮} હુંતઈ, કસઈટઈ જિમ સોનાની પરિક્ષા કીજઈ, તિમ સિદ્ધાંતની પરિક્ષા^૭ તેહ માહિ લાભઈ, ઈસિઈ ભાવ, બોહેઈં તે યક્ષ થિકઈ સુવિહિત મહાત્મા આપણા શિષ્યહ્ઈઈ બૂઝવઈ વિસૂરઈં અનઈ આપણઈં હીઅઈં કરી બહુ

૧ ખ ‘જીવો’ એવ જીવ જહાં’ નથી. ૨ ખ ચીંતવઈ. ૩ ખ, ગ ‘કલત્રાદિકના’ પછી ‘વાંછિત સુખ તેહે કરી સંતોખવી પૂરઈ કરી ન સકાઈ, જીવ સઘલઈ જ મારઈ દિવસમાસ વરિસનાં કેહાં લેખાં વિષયસુખનઈ સ્વરૂપ કહઈ છઈ’ – એ પાઠ (‘વાંછિત સુકખનઈ સ્વરૂપ કહઈ છઈ’ને બદલે) ૪ ગ અનુભવિઈ ભોગવિઈ. ૫ ખ ‘વિષયસુખ..... ભણી એ’ પાઠ નથી. ૬ ક કિલાનઈ. ૭ ખ પરિક્ષા કીજઈ.

ઘણઉં વિસૂરઇં જૂરઇં, અહીં હઉં^૧ જિહ્વેન્દ્રિય કાઇં વાહિઉં ઇંસી પરકઇં.

કથા : મથુરાનગરી મંગુ ઇંસિઇં નામિઇં આચાર્ય, તીણઇં નગરિ વાડ આહાર રસવતી ભિક્ષા લાભઇં તેહ ભણી જિહ્વાનઇં રસિ તે વાહિઉં આચાર્ય તીણઇં નગરિ નિત્યવાસિ રહિઉં, કેતલેએ દિનિ મરી, નગરના ખાલ ઢૂંકડઇં, યક્ષનઇં ભવનિ અધિષ્ઠાયક વ્યંતર હૂઉં વિભંગિજ્ઞાન પાછિલઇં ભવિ જાણી પશ્ચાત્તાપ કરઇં, યક્ષના ભવન આગલઇં મહાત્મા બહિર્ભૂમિ જાઇં તેહહૂઇં પાષાણમઇં યક્ષની મૂર્તિ તઉં મુહડઇં જીભ કાઢી દેખાડઇં, મહાત્મા પૂછઇં યક્ષ કહઇં, હઉં તુમ્હારઉં ગુરુ જીભનઇં દોષિઇં વ્યંતર થિઉં, તુમ્હે રખે^૨ જીભે વાહિઉં એહ્વઉં અનર્થ રખે પામઉં, ઇંમ કહી અદૃશ્ય થિઉં.^૩ ૧૯૧.

જિમ તીણઇં મંગુ આચાર્ય પશ્ચાત્તાપ કીધઉં, તિમિ કહઇં છઇં.

[મથુરાનગરીના મંગુ નામે આચાર્ય જિહ્વાવશ નગરની ખાળ પાસે યક્ષ થયા. જેમ સોનાની પરીક્ષા કરે તેમ તે સિદ્ધાંતની કસોટી કરે. તે મહાત્મા પોતાના શિષ્યને બોધ આપે છે અને પોતાના હૃદયમાં ઘણું જૂરે છે 'અરે, હું સ્વાદેન્દ્રિયથી કેવો લોભાયો !'

કથા : મથુરાનગરીમાં મંગુ નામે આચાર્ય તે નગરીમાં સ્વાદિષ્ટ આહાર વહોરી લાવે. જીભના સ્વાદથી લોભાયેલા તે આચાર્ય તે નગરીમાં નિત્યવાસ રહ્યા. કેટલેક દિવસે મરીને નગરના ખાળ પાસે યક્ષના ભવનમાં અધિષ્ઠાયક વ્યંતર થયા. વિભંગિજ્ઞાને પાછલો ભવ જાણી પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા. યક્ષના ભવન આગળ કોઈ સાધુ બહિર્ભૂમિ જાય તેને પાષાણમથી યક્ષની મૂર્તિ મોઢામાંથી જીભ કાઢી દેખાડે. સાધુએ કારણ પૂછતાં યક્ષે કહ્યું, 'હું તમારો ગુરુ જીભના દોષે વ્યંતર થયો. તમે જીભના સ્વાદનો અનર્થ રખે પામો.' એમ કહી અદૃશ્ય થયા.]

નિગ્ગંતૂણ ઘરાઓ ન કઓ ધમ્મો મએ^૧ જિણકખાઓ,

ઇંડિઠ રસ સાય ગરુયત્તણેણ ન ય ચેઈઉં અપ્પા. ૧૯૨

નિગ્ગં ગૃહસ્થવાસ છાંડી દીક્ષા લેઈનઇં, ન કં મઇં અભાગીઇં જિનશ્રીનઉં સર્વજ ધર્મ ન કીધઉં, સિઇં કરી ઇંડિઠં ઋદ્ધિ વાડ વસ્ત્રાદિક સંપદ રસ સ્નિગ્ધ મધુર આહાર સાત સુકુમાલ શય્યાદિક તણઉં સુખ તેહે કરી ગરુઅપણઉં, તેહ જિનઇં વિષઇં, આદરવંતપણું, તીણઇં કરી, ન ય ચેં આપણઉં આત્મા ચેઈઉં નહીં, સાવધાન ન કીધઉં, મોહિઇં જિ વાહિયાં કાલ ગિઉં. ૧૯૨. તથા.

૧ ખ આહ દઉં ગ આહાં હૂ ૨ ક, ખ રખે. ૩ ક થિકઉં. ૪ ક મએ જિમ એ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૧૭

[ગૃહસ્થવાસ છોડી, દીક્ષા લઈને મેં અભાગીએ જિનનો સર્વજ્ઞ ધર્મ ન કર્યો. રિદ્ધિ, સુંદર વસ્ત્રો, મધુર આહાર, કોમળ શય્યાનાં સુખને લઈને આત્માને સાવધાન ન કર્યો.]

ઉસન્ન વિહારેણ હા જહ ઝીણમિ આગિએ સવ્વે,

કિં કાહામિ અહન્નો, સંપઇ સોઆમિ અપ્પાણં. ૧૯૩

ઉસન્નં ઉસન્નવિહાર ચારિત્રનઇ^૧ વિષઇ શિથિલપણઉં, તીણઇ કરી હા જાં આહાહઉં જિમ રહિઉં, ઝીણમિ તિમઇ જિ ચારિત્રનઇ ઢીલપણઇં જિ વર્તતા સઘલઉંઇ, આગિખઉં ક્ષય ગિઉં, કિં કાં અધન્ય અભાગીઉ હઉં હિવ સિઉં કરિસુ, કાંઈ નહીં કરાઈ, સંપં હવ આપણઉં શોચઉં જિ કરઉં, આગિખઇ પતિઇ કાઈ હુઇ નહી. ૧૯૩.

કિ શોચિઉં તે કહઇ છઇ.

[ચારિત્રના વિષયમાં શિથિલતાથી વર્તતાં જ સઘળું આયખું ગયું. અભાગી હું હવે શું કરીશ ? આયખું પત્યે કાંઈ ન થાય.]

હા, જીવ ! પાવ ભમિહિસિ, જાઈજોઈણીસયાઇં^૨ બહુયાઇં,

ભવસય સહસ્સદુલહં પિ, જિણમયં એરિસં લદ્દં. ૧૯૪

હા જાં આહારે જીવ પાપીઆ, જાઈં એકેદિયાદિકની^૩ જાતિ, તેહ માહિ જે છઇં યોનિ, તાઢા-ઉન્હી પ્રમુખ ચઉરાસી લક્ષ જીવ જોનિ તેહનાં સઇં ઘણા ભમિહિસિ ફિરિસિ, નવનવે ભવાંતરિ ઊપજિસિ ભવસં ભવ જમારાનાં સયસહસ્સ લાખ તેહે એ દુઃખ પ્રાપઇ એહ્વઉંઇ અચિત્ય ચિંતામણિ સરખઉં જિનમત વીતરાગનઇ ધર્મ લહીનઇ, આરાધિઉ નહીં તેહ ભણી. ૧૯૪. તથા.

[એકેન્દ્રિયા જીવ માંહે ચોરાસી લાખ જીવયોનિમાં ભમવાનું. નવાંનવાં ભવાંતરોમાં શતસહસલાખ દુઃખો મળે. ચિંતામણિ સરખો વીતરાગધર્મ પામીને મેં આરાધ્યો નહીં.]

પાવો પમાયવસઉ જીવો સંસારકજજમુજજુત્તો,

દુકખેહિં ન નિવિન્નો^૪, સુકખેહિં ન ચેવ પરિતુકો. ૧૯૫

પાવોં એ જીવ પાપિઉ પ્રમાદનઇ વસિ વાહિઉ, જીવોં સંસારઇ જના કાજનઇ વિષઇ ઉદમ વાંછતઇ^૪ અનઇ દુકખેહિં એ જીવ કહીઇં દુકખતઉ નિવીનઉ, ઊસનઉ નહીં, કાંઈ જેહે પાપકર્તવ્ય દુઃખ લાભઇ, તેહ જિ નઇ વિષઇ જેહ ભણી પ્રવર્તઇ, સુકખેહિં અનઇ, એ જીવ સંસારને સુકખે કેતલેએ સંતુષ્ટ

૧ ખ ચારિત્રીયાનઇ. ૨ ક એકેદિકની. ૩ ક વિવિન્નો. ૪ ખ ઉદમવંત છઇં.

પૂરઉ ન હૂઉ, જેહ ભણી વલી વલી તેહ જિ ઈચ્છા કરઇ, મોક્ષના સુખ પામિવાના ઉપાય તપસંયમ ન કરઇ. ૧૯૫.

મંગુ આચાર્યિ પછઇ પશ્ચાત્તાપ કીધઉ પણ તીણઇ થોડઉઇ જિ કાજ સીઝઇ, એ વાત કહઇ છઇ.

[આ પાપી જવ પ્રમાદવશ થઈ તણાયો. સંસારનાં કામોમાં ઉદમ ઈચ્છતો જવ પાપકર્તવ્યોથી દુઃખ મળે એવા વિષયમાં પ્રવૃત્ત રહ્યો. સંસારસુખેય સંતુષ્ટ ન થયો. ફરીફરી સંસારસુખોની ઈચ્છા કરે, પણ મોક્ષસુખ પામવાના ઉપાય રૂપ તપસંયમ ન કરે.]

પરિતપ્પિએણ તણુઉ સાહારો જઈ ઘણં ન ઉજ્જમઈ^૧,
સેણિયરાયા તં તહ, પરિતપ્પંતો ગયો નરયં. ૧૯૬

પરિ. પાપનઇ નિંદા ગહાદિક પશ્ચાત્તાપ કીધઇ તણુઉ સાહારો જવહૂઇ થોડઉ જિ આધાર હુઇ, થોડાઇ જિ કર્મક્ષય જાઇ. ઈસિઉ ભાવ, જઈ ઘ. જઈ ગાઢઉ અપ્રમત્તપણઇ તપસંયમઉદમ ન કરઇ, તે દષ્ટાંત વલી કહઇ છઇ,

સેણિ. શ્રેણિક મહારાય, તં તહ^૨ આત્મનિંદાદિકને પ્રકારે પરિતપ્પંતો મઇ વિરતિ કાંઈ ન કીધી, આહા^૩ ઈસી પરિ પશ્ચાત્તાપ કરતઉઇ હુંતઉ, મરી પહિલઇ નરગિ, સીમંતઇ નરકાવાસઇ, ચઉરાસી સહસ વર્ષનઇ આઊખઇ નારકી હઊઉ. ૧૯૬.

જિમ એ જવ દુઃખ ચિઉ નિવીનઉ નહી^૪, સંસાર ભમિઉ તિમ કહઇ છઇ.

[પાપનો પશ્ચાત્તાપ કર્યે જવને થોડોક જ આધાર મળે ને થોડોક જ કર્મક્ષય થાય. શ્રેણિક મહારાજા 'મેં વિરતિ કાંઈ ન કરી' એવા પશ્ચાત્તાપ સાથે મરી પહેલી નરકમાં ગયા. ચોર્યાસી હજાર વર્ષના આયખે નારકી થઈ.]

જવેણ જાણિઉ વિસજિજયાણિ જાઈસએસુહ દેહાણિ,
થેવેહિં તઉ સયલંપિ તિહુયણં હુજ્જ પડિહત્થં. ૧૯૭

જવે. જાઈ. એ, એકેકા જવનઇ સંસાર માહિ ફિરતાં કેવડાં સયર હૂઆં, જે ઈણઇ એકઇં ^૫જવઇં^૫ પુણિય રહિતિ પાછિલે ભવને સએ સયર મૂકિયાં, થેવેહિં. તે સયર માહિલે થોડે અનંતમા ભાગને સયરે^૬, તિહુ. ત્રિભુવન સઘલઉ પડિહત્થં, પૂરાઇ ભરાઇ^૭, જઈ તે સયર વિશરીરુ ન થાઅત તઉ એવડાં સયર હૂઆં, તઉ જવહૂઇ સંતોષ ન હુઉ. ૧૯૭. તથા.

૧ ક ઘણં ન જજમઈ ગ ઘણઉ ન ઉજ્જમઈ. ૨ ખ 'તંતહ' પછી 'તીણઇ પરિ'. ૩ ખ આહાહા. ૪ ક નિવીનઉહી. ૫ ક જઈ. ૬ ખ 'સયરે' પછી 'સયલં પિ તે'. ૭ ખ પૂરીઇ ભરીઇ.

[એકેકા જીવને સંસારમાં ફરતાં કેટલાં શરીર થયાં ! એક જીવે પાછલે ભવે જે શરીર ત્યજ્યાં તેમાંના થોડા - અનંતમા ભાગના શરીરથી સઘળું ત્રિભુવન ભરાઈ જાય. તોપણ જીવને સંતોષ થયો નહીં.]

નહદંતમંસકેસકિએસુ, જીવેણ વિપ્પમુક્કેસુ,

તેસુ વિ હવિજજ વિ કઈલાસ મેરુગિરિ સન્નિભા કૂડા. ૧૮૮

નહ. ઈણં જીવિં અનાદિ સંસાર માહિ ફિરતં જે નક્ખ અનં ઘંતમાસકેસ, અનં ઢાડ, પાછિલે ભવિ મૂકિયાં, તેહ જઉં એકઠા મિલં, તઉ તેસુ. તેહે એ કેલાશ^૧ અનં મેરુપર્વત જેવડાં કૂડા રેડ થાઈ. ૧૮૮. તથા.

[આ જીવે અનાદિ સંસાર ફરતાં જે નખ, ઘંત, માંસ, કેશ અને ઢાડ પાછલા ભવોમાં છોડ્યાં તે જો ભેગાં કરાય તો કેલાસ અને મેરુ પર્વત જેવડાં થાય.]

હિમવંતમલયમંદર-દીવોદહિ ધરણિ સરિસરાસીઓ,^૨

અહિઅયરો આહારો છુહિએણાહારિઉ હુજજા. ૧૮૯

હિમ. હિમવંત પર્વત, મલયાચલ પર્વત, મંદરમેરુ પર્વત, દીવોદહિ અસંખ્યાતા દ્વીપસમુદ્ર, ધરણિ રત્નપ્રભાદિક સાત પૃથ્વી, એતલાં સવિહઉંનઉ ઢિગ કીજઈ, તેહ સરિખઉ અથવા તેહ પાહઈ ઘણં અધિકેરડઉ આહારનઉ ઢિગ હુઈ, છુહિ. ઈણં જીવિ પાછિલે ભવિ ભૂખિં હુંતં જે આહાર આહરિયા, તેહનઉ એવડે આહારે જીવહૂઈ સંતોષ ન હૂઉ. ૧૮૯. તથા.

[હિમાલય, મલયાચલ, મેરુ, અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર, રત્નપ્રભાદિક સાત પૃથ્વી - એ બધાનો ઢગલો કરીએ તેટલો કે તેથીયે ઘણો વધારે આહારનો ઢગ થાય. આ જીવે પાછલા ભવોમાં જે આહાર કર્યો એનાથી એને સંતોષ નથી થયો.]

જન્નેણ જલ્ પીયં ઘંમાયવજગડિએણ તંપિ ઈહં,

સવ્વેસુ વિ અગડતલાય નઈસમુદ્દેસુ નવિ હુજજા. ૨૦૦

જન્નેણ. ઘંમા. જે ઈણં જીવિ ઉન્હાલાનં તાપ તાવડે જગડિએણ પીડિં હૂંતં, પાણી પીધં, સવ્વેસુ. તેતલઉં પાણી સવિહુઉં, અગડકૂઆ અનં તટાક-સરોવર અનં ગંગાદિક સર્વ નદી અનં અસંખ્યાતા સમુદ્ર, તેહે નથી^૩, તેહે સવિહઉંના પાણી પાહિં જીવનઉ^૪ પીધં પાણી અણંતગુણં જાણિવઉં. ૨૦૦.

આહારપાણીનઉં કેહઉં લેખઉં સ્તન્યપાન આશ્રી કહઇ છઇ.

૧ ગ એકઠે મિલ્યે હુતે કેલાશ. ૨ ક સરિસરાસીઉ. ૩ ખ 'તેહે નથી' નથી. ૪ ખ એકેકા જીવનઉં.

[આ જીવે ઉનાળે તાપથી પિડાઈને જે પાણી પીધું તેટલું પાણી કૂવા, સરોવર, નદી અને અસંખ્ય સમુદ્રોમાંયે નથી. એ સર્વ કરતાં જીવનું પીધેલ પાણી અનંતગણું જાણવું.]

પીયં ઘણયચ્છીરં સાગરસલિલાઉ હુજજ બહુઅયરં,
સંસારમ્મિ અણંતે માઊણં અન્નમન્નાણં. ૨૦૧

પીયં થ૦ ઇણં જીવિં, જઈ^૧ સ્તનનઉં ક્ષીર, સ્તન્યપાન એતલઉં પીધઉં, સાગર૦ જે અસંખ્યાતા [સા]મુદ્રના પાણી પાડિં, બહુઅયરં, ઘણં અધિકું કિંહાં, સંસારમ્મિ૦ માઊણં અનંત અનાદિ સંસાર માહિ ભમતઇં ભવિભવિ નવનવી માતનાં, એતલઇં, સંસાર માહિ ફિરતાં જીવહૂઇં અનંતી માતા^{૪૦} હુઇં, તેહના સ્તન્યપાન અનંતા પીધા^૨ ઇસિઉ અર્થ. ૨૦૧. તથા.

[આ જીવે એટલું સ્તનપાન કર્યું છે જે અસંખ્ય સમુદ્રનાં પાણી કરતાંયે અધિક. આ અનંત સંસારમાં ફરતાં ભવેભવે નવીનવી માતાના સ્તનનું દૂધ પીધું.]

પત્તા ય કામભોગા કાલમણંતં ઈહં સઉવભોગા,
અપ્પુવ્વં પિવ મન્નઇં, તહવિ ય જીવો મણે સુખં. ૨૦૨

પત્તાય૦ ઈણં જીવિં કાલમણંતં અણંતઉ કાલ સંસાર માહિ ફિરતઇં, દેવાદિકને ભવે કામભોગ શબ્દાદિક વિષયસુખ અનંતીવાર પામિયાં, કિવારઇં ભોગવિયા^૩ ન હુઇં, એહ ભણી કહઇં છઇં, સઉભોગા અનંતીવાર ભોગવ્યાઇ^૪, અપ્પુવ્વં તહવિ૦ તઉ એ જીવ એ વિષયસુખ જેતીવારઇં પામઇં, તેતીવારઇં અપૂર્વ સિઉ નવઉં સિઉ માનઇં, જાણે આગઇં કહીઇં દીકઉંઇં નથી, કેતલઇં સુખે એ જીવ અતૃપ્તઉ ફીટઇં નહીં^૫, ઉક્તં ય -

તણ કટ્ટેહિં વ અગ્ગી, લવણો ઉ વા નઇં સહસ્સેહિં,
ન ઇમ્મો જીવો સક્કો તિષ્ષેઉ^૬ કામભોગેહિં. ૧. ૨૦૨.

તથા

[આ જીવ અનંતકાલ સંસારમાં ફરતાં દેવાદિકને ભવે પણ કામભોગ - વિષયસુખ અનંતી વાર પામ્યો. જીવ જેટલી વાર વિષયસુખ પામે તેટલી વાર નવું જ માને. જાણે આગળ જોયું જ નથી. આ સુખની અતૃપ્તિ ફીટી જ નહીં.]

જાણઇં ય જહા ભોગિહિંસંપયા સવ્વમેવ^૭ ધમ્મફલં,
તહવિ દઠ્ઠમૂઢહિયઉ, પાવે કમ્મે જણો રમઇં. ૨૦૩

૧ ખ, ગ 'જઈ' નથી. ૨ ગ કીધાં. ૩ ખ, ગ પામિયાંઇ ભોગવિયાં. ૪ ખ ભોગવ્યા છઇં. ૫ ગ તૃપ્તઉ ન થાઇં ('અતૃપ્તઉ ફીટઇં નહીં'ને બદલે) ૬ ગ 'તિષ્ષેઉ' નથી. ૭ ખ સવ્વ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૨૧

જાણ. એ લોકેઈ સિઉં જાણઈ દેખઈ છઈ, ભોગિ. રૂડાં ભોગ ઋદ્ધિ સંપદની પ્રાપ્તિ, અથવા સર્વ. અનેરઈ જે સહૂ રૂડઈ, તે સહૂ ધર્મનઈ ફલ, તહ. તગિ ઇમ જાણતઈઈ હુંતઈ, દંઢમૂઢહિ. ગાઢઈ^૧ વિષય કરી મૂઢ મોહિત હૃદય હુંતઈ, પાવે. પાપકર્તવ્યઈ જિ વિષઈ રમઈ પ્રવૃત્તિ કરઈ. ૨૦૩. તથા.

[જીવ લોકમાં જે દેખે છે, જે સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરે છે તે ધર્મનું ફળ છે તે જાણવા છતાં ગાઢ વિષયમાં મુગ્ધ થાય છે. પાપકર્તવ્યમાં પ્રવૃત્ત થાય છે.]

જાણિજઈ ચિંતિજઈ, જન્મજરામરણસંભવં દુઃખં,

ન ય વિસએસુ વિરજઈ, અહો સુબદ્ધો ક્વડગંઠી. ૨૦૪

જાણિ. ગુરુનઈ ઉપદેશિઈ એ વાત જાણીઈ, અને વલી વલી મનિ ચિંતવીઈ, જં. જન્મ. જન્મજરામરણતઈ ઊપનઈ દુઃખ સઘલઈઈ^૨ વિષયસંગઈ જિ તઈ^૩ હૂઈ, ન ય વિ. તગિ એ લોક વિષયસુખતઈ, વિરમઈ નહી નિવર્તઈ નહીં, અહો. મોટઈ એ આશ્ચર્ય, જા એ મોહરૂપિઈ કપટગ્રંથિ કૂડઈ ગાઠિ ગાઢઈ સુબદ્ધ, કુણઈ છોડી ન સકીઈ, કૂડઈ એ સર્વ લોક વાહીઈ છઈ, ઇસિઉ ભાવ. ૨૦૪.

[ગુરુના ઉપદેશથી એ વાત જાણવી ને મનમાં ચિંતવવી કે જન્મજરામરણનું દુઃખ એ સઘળું વિષયસંગથી પેદા થાય છે તોપણ એમાંથી જીવ નિવર્તતો નથી.]

જાણઈ ય જહ મરિજઈ, અમરંતપિ હુ જરા વિજ્ઞાસેઈ,

ન ય ઉવિગો લોઓ અહો ! રહસ્યં સુનિમ્માયં. ૨૦૫

જાણઈ. સહૂ કોઈ ઇસિઉ જાણઈઈ જિ છઈ, જઈ નિશ્ચિઈ મરીસિઈ, અમરં. અણમરંતાઈ જીવતાઈ હુંતાં, જરા વડપણ, વલિ લીલરી અને પલી, અને સયરનઈ શિથિલપણાનઈ કરિવઈ^{૪૦B} વિજ્ઞાસેઈ, રૂપાદિક સહૂ વિસંસ્થુલ કરઈ^૪, ન ય ઉ. ઇસિઉ જાણતઈ એ લોક, જરામરણનઈ કારણ એ સંસારતઈ ઊભગઈ^૫ ન થાઈ, અહો. વિવેકીઆઈએ ઇસિઉ રહસ્ય સુનિમ્માયં ગાઢઈ જાણતાં દુર્ભેદ દોહિલઈ ન જાણીઈ એવડઈ, જરામરણનઈ દુઃખ દેખતઈઈ તેહનાં કારણ સંસારઈ જિ નઈ વિષઈ, કિસા ભણી રતિકર ઇચ્છઈ, તે પ્રબલ કર્મનઈ સ્વરૂપ જ્ઞાની એ જિ જણાઈ^૬, બીજે ન જણાઈ^૭, ઇસિઉ ભાવ. ૨૦૫. તથા.

[બધા જ એ જાણે છે કે મરણ નિશ્ચિત છે અને જીવતા હો ત્યારે શરીરના શિથિલપણાને લીધે એ નાશ પામે છે. જરા-મરણનું કારણ જાણવા છતાં જીવને સંસાર અરુચિકર થતો નથી. પ્રબળ કર્મનું સ્વરૂપ જ્ઞાની જ જાણે, બીજા ન જાણે.]

૧ ખ દંઢ ગાઢઈ. ૨ ખ સર્વહું સઘલઈઈ. ૩ ખ જિ ચિકઈ. ૪ ક કર. ૫ ખ ભાગઈ. ૬ ખ જાણીઈ. ૭ ખ જાણીઈ.

દુષ્યં ચઉષ્યં બહુષ્યં ચ, અપ્યં સમિદ્ધમહર્ષં વા,
અજ્ઞવિક્રમે વિ ક્યંતો હરં હયાસો અપરિતંતો. ૨૦૬

દુષ્યં. દ્વિપદ બિહતિ પગના ધણી મનુષ્યાદિક, અનંદ ચતુષ્પદ ગાઇ-
ભિંઈસિ પ્રમુખ, બહુષ્પદ ભમરા-મક્ષિકા-ખજૂરાદિક, અપદ સર્પાદિક, સમૃદ્ધ
લક્ષ્મીવંત, અધન દારિદ્રી, વા શબ્દ લગઈ, પંડિત મૂર્ખાદિકઈ સર્વ જીવ લેવા,
અજ્ઞ કૃતાંત મરણનઈ કાંઈ જીવે વિજ્ઞાસિઈ નથી, તઉ હતાશ એ પાપીઉ કૃતાંત
મરણ અપરિતંતો, અજ્ઞાસિનઈ ચિકઉ, નિરંતર હરં, એ એતલાં સવિહતિ
જીવહૃઈ પ્રાણ ચિકઉ ચૂકવઈ, એતલઈ દ્વિપદાદિક સઘલાઈ મોટાનાન્હાઈ જીવહૃઈ
મરણ છઈ જિ, ઈસિઉ ભાવ. ૨૦૬. તથા.

[બેપગા મનુષ્યો, ચોપગાં પશુઓ, બહુપગાં ભમર-મક્ષિકા-ખજૂરાદિ,
વિપગાં સર્પાદિ, શ્રીમંત અને ચાંક, પંડિત અને મૂર્ખ - સર્વ જનોને હણનાર
મરણનું કોઈ જીવે કાંઈ બગાડવું નથી છતાં એ પાપી સર્વ જનોના પ્રાણ હરે છે.]

ન ચ નજજઈ સો દિયહો, મરિયવ્વં ચ અવસેણ' સવેણ,
આસાપાસપરહો ન કરેઈ અ જં હિયં બજ્જો. ૨૦૭

ન ચ નં તે દિહાડઉ ન જાણીઈ, જીણઈ દિહાડઉ મરીસિઈ, મરિયં પુણ
સવિહુ એ જીવે અવસિ થકે અજ્ઞવાંછતે મરિવઉ છઈ જિ, ઈસિ ઈચ્છતઈ,
આસાપાં નવનવા અનેક સંસાર-મનોરથ' રૂપિઆ પાશ, તેહે વાહિઉ હુંતઉ,
ન કરેઈં જં આપણા આત્માહૃઈ હિતકારિઉ, ધર્માનુષ્ઠાન એ જીવ બજ્જો, વધ્ય,
આસન્ન મૃત્યુઈ હુંતઉ ન કરેઈ જિ. ઉક્તં ચ^૧

આઉકરે વિણુઓ અકરેસુ જં ન વિઢતં તં વિઢવેસુ,

અચ્છઈ હિયઅં આસાભરિયં, જં મરિયવ્વં સરિયં.^૧

તેહ જીવહૃઈ, ઉપદેશ દિઈ'છઈ ૨૦૭.

[ક્યે દિવસે મૃત્યુ આવશે તે જીવ જાણતો નથી. પણ અનિચ્છાએ પણ
સર્વજનને મરણ તો છે જ. મનોરથોરૂપી બંધનમાં ફસાયેલા જનો તેમ છતાં
મૃત્યુ થતાં સુધી કાંઈ ધર્મ કરતા નથી.]

સંઝરાગ જલબબૂઓ'વમે, જીવિએ અ જલબિહુ ચંચલે,

જૂલ્લણે^૨ અ નઈવેગસન્નિભે, પાવ જીવ કિમિયં^૩ ન બુજ્જસિ. ૨૦૮

સંઝં સંઝનઈ સમઈ આત્માના ચાતઉડિ, અનંદ પાણીનઈ પોપટઉ^૪,

૧ ક ચિઅ અવસ્સ. ૨ ખ સંસાર માહિ અનેક મનોરથ ગ સંસારના મનોરથ ૩ ગ 'ઉક્તં
ચ' તથા એ પછીનો શ્લોક નથી. ૪ ખ તં વીસરિયવ્વં. ૫ ક દિ ૬ ક બલબુલ્લુઓ.
૭ ક કુલ્લણે ૮ ખ મિમયં ૯ ખ બદબદઉ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૨૩

તેહની પરિ, જીવિતવ્ય આગિખે અસ્થિર છઈ, અનઈ વલી જલબિંદુ, ડાભનઈ^{11A} અગ્નિ પાણીના બિંદુઆની પરિ ચપલ છઈ, અનઈ યૌવનધનાદિ¹ એહવાઈ જિ છઈ, વલી કિસ્યાં છઈ, નઈવે૦ પર્વતની નદીનાં પાણીનાં વેગ સરિખા છઈ, જિમ તેહના પૂરહઈ જાતાં વાર ન લાગઈ, તિમ આગિખા-યૌવન-ધનાદિકઈ હઈ, જાતાં વાર ન લાગઈ, પાવ જી રે પાપીઆ જીવ, ઈસિઉં દેખતઈ કરતઈ કાંઈ ન ભૂજઈ, કાં ધર્મનઈ વિષઈ ઉદમ ન કરઅં, જં એવડઈ જીવહઈ ભૂલિવઈ હુઈ છઈ તે રાગઈ જિ કારણ, એ વાત કહઈ છઈ. ૨૦૮.

[સંધ્યા સમયે આભલાની રક્તિમા અને પાણીના પરપોટાની પેઠે આયખું અસ્થિર છે. જલબિંદુ અને દર્ભની ટોચની જેમ આ યૌવનધન ચંચળ છે. વળી તે પર્વતની નદીના પાણીના વેગ જેવું છે. તેને વહી જતાં વાર ન લાગે. તેમ જ આ આયુષ્ય-યૌવનધનનું છે. હે પાપી જીવ, આ જોવા છતાં કેમ સમજતો નથી ? ધર્મ-ઉદમ કેમ કરતો નથી ?]

જં જં નજજઈ અસુઈ, લજિજજઈ² કુચ્છણીયમેયં તિ,
તં તં મગ્ગઈ અંગં, નવરમણં³ગુત્ય પડિકૂલો. ૨૦૯

જં જં એ સયર માહિ અવયવ બાલકે એ ઈસિઉં જાણીઈ, એ અશુચિ અપવિત્ર⁴, અનઈ જીણઈ અવયવિ કરી લાજઈ, સ્યા ભણી, કુછણી, એ અવયવ જુગુપ્સનીય, સૂગામણઈ એહ ભણી, તં તં મં ઈસિઉં વિરૂં સયર અવયવ મગ્ગઈ વાંછઈ, નવરિં તિહાં પાપીઉ, અનંગ કંદર્પ પ્રતિકૂલ વયરી, તેહ જિ કારણ જાણિવઈ તે ન હુઈ, તઈ એ જીવ એહવઈ અસમંજસ કિમ કરઈ એહ⁵ ભણી ઈમ કહિઉં. ૨૦૯.

અમેઘ્ય પૂર્ણે કૃમિ જાલ સંકુલે, સ્વભાવ દુર્ગંધ અશુચ અધ્રુવે,
ક્લેવરે મૂત્ર પુરીષ⁶ ભાજને, રમંતિ મૂઢા વિરમંતિ પંડિતાઃ. ૧

હવ કામનઈ સ્વરૂપ કહઈ છઈ.

[શરીરમાં જે અવયવ અપવિત્ર છે અને જેને લઈને શરમ અનુભવાય છે એ સૂગકારક જુગુપ્સાવાળો છે. તોપણ આવા વરવા અવયવને જીવ ઈચ્છે છે. પ્રતિકૂલ શત્રુ જેવો અનંગ(કામ) એનું કારણ છે.]

સવ્વગહાણં પભવો મહાગહો સવ્વદોસપાપટ્ટી

કામગ્ગહો દુરખ્યા, જેણભિભૂઅં જગં સવ્વં. ૨૧૦

૧ ગ 'યૌવન ધનાદિ એહવાઈ..... આગિખા' પાઠ નથી. ૨ ક જિજજઈ. ૩ ખ નવરિમિણં. ૪ ક પવિત્ર ૫ ખ એહ જિ વાત. ૬ ખ પરીક્ષ.

સવ્વં સઘલાઈ ગ્રહ ઉન્માદનઉં ઉત્પત્તિસ્થાનક એ કામ થિકઉં સઘલાઈ ઉન્માદ-ઉચ્છૃંખલપણાં ઊપજઈ, એહ ભણી એ મહાગ્ગહ મોટા ગહિલપણાં કારણ કહીઈ, સવ્વદેએ સર્વ પરસ્ત્રીગમનાદિક દોષનઉં, પાયહી પ્રવર્તાવણહાર કુંજ, કામગ્ગં કામગ્રહ કામ થિકઉં ઊપનઉં ચિત્તવિભમ, દુરપ્પા, દુષ્ટ પાપીઉં, જેણ ભિં. જીણઈ કામગ્રહિંઈ જગ સઘલઉં અભિભૂત વસિ કીધઉં^૧ છઈ. ૨૧૦. તથા.

[સર્વ ગ્રહ-ઉન્માદનું ઉત્પત્તિસ્થાન કામ છે. એ મોટા ગાંડપણનું કારણ છે. પરસ્ત્રીગમનના દોષને પ્રવર્તાવનાર કામ છે. આ પાપી દુષ્ટ કામે સઘળું જગત અભિભૂત કર્યું છે.]

જો સેવઈ કિં લહઈ, થામં હારેઈ દુબ્બલો હોઈ,
પાવેઈ વેમણસં દુકખાણિય અત્તદોસેણં. ૨૧૧

જો સે. જે એ કામ સેવઈ તે ઈસિઉં લહઈ, તૃપ્તિસુખ કાંઈ લહઈ નહીં, પુણ સિઉં લહઈ, થામં સ્થામ^૨ સઈરિ ક્ષયન રોગ પ્રમુખ દુઃખ પામઈ, આપણઈં જિ દોષિંઈ રાગનઈં. ૨૧૧. તથા.

[જે કામસેવન કરે તે તૃપ્તિસુખ પામે નહીં. પામે માત્ર શરીરમાં ક્ષયરોગ અને દુઃખ.]

જહ કચ્છલ્લો કચ્છું કંડૂયમાણો દુહં મુણઈ સુક્ખં,^૩
મોહાઉરા મણ્ણસ્સા તહ કામદુહં સુહં ભિત્તિ. ૨૧૨

જહ કં જિમ પામનઉં ઘણી નખાદિકે કરી પામ ખંડોહાલઉં^૩ હુંતઉં તે દુઃખ સુખ ભણી માનઈ, મોહાં તિમ એ મનુષ્ય જીવ મોહઈ કરી, આતુલ^૪ વિહ્વલ હુંતા કામનઉં છઈ દુઃખ પુણ સુખ ભણી માનઈ. ૨૧૨.

કામી જીવહૂંઈ ફલ કહઈ છઈ.

[મનુષ્યજીવ મોહથી વિહ્વળ બની કામના દુઃખને પણ સુખ માને છે; જેમ ખરજવાવાળો નખ વગેરેથી ખરજવાને ખણતો દુઃખને સુખ માને છે.]

વિસયવિસં હાલહલં વિસયવિસં ઉક્કં પિયંતાણં,

વિસયવિસાઈન્નં પિવ વિસયવિસ વિસૂઈયા હોઈ. ૨૧૩

વિસયં શબ્દાદિક વિષયઈ જિ તત્કાલ મારણહાર ભણી, હાલાહલ વિષ

૧ ખ, ગ કીધઉં વાહિઉં. ૨ ખ, ગ 'સ્થામ સયરનું બલુ હારઈ, નીગમઈ, દૂબલઉં થાઈ, કામ સેવતઈ, અનઈ પાવેઈ, વૈમનસ્ય મનનઉં ઉદ્દેગ પામઈ, દુકખાણિ અનઈ ક્ષયરોગ પ્રમુખ પામઈ, કિસઈ કરી અત્ત દેએ આણઈં દાખિવઈ રાગનઈં દોષિંઈ કરી' ('સ્થામ રાગનઈં'ને સ્થાને). ૩ ગ ખંડોહાલતઈ. ૪ ખ, ગ અતુર.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૨૫

કહીછે, વિસય૦ તે વિશદ^૧ ચોખઉં, ઉલ્કટ તીવ્ર સંગી વિષાદિક સરિખઉં, પીતાં ભોગવતાં હુંતાં સિઉં હુઇં, વિસય૦ જિમ તેહ વિશદ વિષ ઉલ્કટ તે^૨ વિષની વિશૂચિકા અજ્ઞર્ણ થાઇ^૩, તીજઇં કરી અનંત સંસાર માહિ અનંતીવાર મરણાદિક દુઃખ પામઇં, ઇસિઉ ભાવ. ૨૧૩.

[જેને હળાહળ વિષ કહીએ તે તીવ્ર વિષ પીતાં એનું અજ્ઞર્ણ થાય તેમ વિષયરૂપી વિષથી અનંત સંસારમાં અનંતીવાર મરણાદિક દુઃખ પમાય.]

એવં તુ પંચાર્હિ આસવેહિ રયમાયજિત્તુ અણુસમયં,

ચઉગઇ-દુહપરંતં, અણુપરિયટ્ટિતિ સંસારે. ૨૧૪

એવં ઇસી પરિ રાગના વાહિયા, એ જીવ પાંચે ઇન્દ્રિયે અથવા હિંસાદિકે આશ્રવ દ્વારે પાપ આવિવાને માર્ગી કરી, રય૦ ૨જ પાપ અણુસમય ક્ષણિક્ષણિ ઊપાજ્ઞનઇં, ચઉગ૦ નરકાદિક આરિ ગતિનાં દુઃખનાં પર્યંત લગઇં, સવિહઉ ગતિનાં ગાઢાં ઉત્કૃષ્ટઇં દુઃખ લગઇં, અણુ૦ સંસારમાહિ ફિરઇં સપ્તમ નરક પૃથ્વી લગઇં દુઃખ સહઇં, ઇસિઉ ભાવ. ૨૧૪.

કિમ દુઃખ સહઇં તે વાત કહઇં છઇં.

[આ પ્રકારે રાગથી તણાયેલા જીવો પાંચે ઇન્દ્રિયો દ્વારા પાપ ઉપાજ્ઞને ચાર ગતિનાં દુઃખ પામવા સુધી આ સંસારમાં ફરતા સાતમી નારકીનાં દુઃખ સહન કરે છે.]

સવ્વગઇપકખંદે, કાહંતિ અણંતએ અક્યપુન્ના,

જે ય ન સુણંતિ ધમ્મં શોગિણ ય જે પમાયંતિ. ૨૧૫

સવ્વ૦ કાહં તે જીવ સંસાર માહિ સર્વગતિ, ચિહુંગતિના^૪ પકખંદ ફેરા અનંતા કરિસિઇં, અણંતા ભવ રુવિસિઇં તે કુંજ, અક્યપુન્ના જેહે જીવિ પાછિલઇં ભવિ પુણ્ય ન કીધાં, અનઇં વલી જે હવડાં શ્રી^૫ વીતરાગનઉ ધર્મ સાંભલતા નથી, અનઇં જે ધર્મ સાંભલીનઇં પ્રમાદ કરઇં છઇં, ધર્મ કરિવાનઉ ઉદમ નથી કરતાં. ૨૧૫.

હવ જે જીવ ધર્મ ન લહઇં તે કહઇં છઇં.

[જે જીવે પાછલે ભવે પુણ્ય નથી કર્યાં અને જે હમણાં વીતરાગનો ધર્મ સાંભળતો નથી અને સાંભળીને જે પ્રમાદ કરે છે તે જીવ સંસારમાં અનંતા

૧ ખ વિષ. ૨ ખ, ગ 'વિસનઉં' ('તે વિષની વિશૂચિકા'ને બદલે) ૩ ખ 'અજ્ઞર્ણ થાઇ' પછી 'જિમ તે અજરતઉં હુતઉં મારઇં, વિશય૦ તિમ એ જીવ વિષયનઇં વિષય ઘણી આસક્તિ કરઇં તેઉં તે વિષયની વિશૂચિકા અજ્ઞર્ણ થાઇ' પાઠ વધારાનો. ૪ ક સાગિણ. ૫ ખ ચિહુંગતિનાં. ૬ ખ શ્રી વીતરાગદેવનાં વચન ('શ્રી...ધર્મ'ને બદલે)

ફેરા કરે છે.]

અણુસક્રા ય બહુવિહં, મિચ્છદિટ્ઠીઅ જે નરા અહમા,
બદ્ધનિકાઈયકમ્મા, સુણ્ણતિ ધમ્મં ન ય કરંતિ. ૨૧૬

અણુ બહુવિધ અનેક પ્રકારિ ધર્મને ઉપદેશિ કરી અણુસક્રા ચોઈઆઈ^૧ હુંતા, મિચ્છં જે નર જીવ પુરુષ મિથ્યાત્વી અનઇ, નીચ^૨ તે અનંત સંસાર ફિરસિઈ,^{૪૨A} જેહ ભણી તે, બદ્ધનિં બદ્ધ બાધ્યાં નિકાચિત અતિગાઠાં, જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ^૩ છઈ જેહે, એહવા જીવ કલત્રમિત્રાદિકની પ્રેરણા લગઈ ધર્મ સાંભલાઈ કેતીયવારઈ, પુણ કરઈ નહીં. ૨૧૬.

જે ધર્મ કરઈ તેહહૂઈ ગુણ કહઈ છઈ.

[જે જીવ મિથ્યાત્વી છે તે અનંત સંસાર ફરશે, જેમણે નિકાચિત જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધ્યાં છે એવા જીવો પત્ની-મિત્ર આદિની પ્રેરણાથી ધર્મ સાંભળે પણ કાંઈ કરે નહીં.]

પંચેવ ઉજ્જિગીણં, પંચેવ ય રક્ખિગીણ ભાવેણ,
કમ્મરયવિષ્ણમુક્કા, સિદ્ધિગઈમણુત્તરં પત્તા. ૨૧૭

પંચે પાંચ બોલ હિંસાદિક છાંડીનઈ, પંચે પાંચ અહિંસાદિક પાલી અથવા પાંચ ઈંદ્રિય શબ્દાદિક વિષય તણઈ રાગદ્વેષનઈ અણકરિવઈ, રાખી નિવર્તાવીનઈ, કમ્મં કર્મરૂપિણી રજ તીણઈ કરી વિપ્રમુક્ત^૪ રહિત હુંતાં, સિદ્ધિં સિદ્ધિગતિ મોક્ષગતિ અનુત્તર સર્વોત્કૃષ્ટ રૂડી તિહાં પુહુતા અનેક જીવ અનઈ પુહચિસિઈ. ૨૧૭.

સંક્ષેપિ મોક્ષનઉં કારણ કહિઉં, હવ સવિસ્તર કહઈ છઈ.

[હિંસાદિ પાંચ બાબતો ત્યજે અને અહિંસાદિ પાંચ બાબતો પાળે, પાંચે ઈંદ્રિયને રાગદ્વેષમાંથી નિવર્તાવીને કર્મરૂપી રજથી રહિત બનેલા જીવો સિદ્ધિગતિને - મોક્ષગતિને પામ્યા અને અનેક જીવ પામશે.]

નાણે દંસણચરણે, તવ સંજમસમઈગુત્તિપચ્છિત્તે,

દમઉસ્સગ્ગવવાએ, દવ્વાઈ અભિગ્ગહે ચેવ. ૨૧૮^૫

નાણે જે જ્ઞાનનઈ વિષઈ ઉઠમ કરઈ, તિમ દર્શન સમ્યક્ત્વનઈ વિષઈ ચરણ ક્રિયાનઈ વિષઈ, અનઈ બાહ્ય-અભ્યંતર બાર ભેદ તપનઈ વિષઈ, અનઈ પૃથીવીકાયાદિ રક્ષા રૂપ સતર ભેદ, સંયમનઈ વિષઈ, અનઈ, ઈર્ષાસમિતિ, પ્રમુખ

૧ ખ 'ચોઈઆઈ હુંતા મિચ્છં' નથી. ૨ ક ચ. ૩ ખ ધર્મ. ૪ ખ વિપ્રમુક્તિ. ૫ ખ ૨૧૮મી અને ૨૧૯મી ગાથા સાથે છે.

પાંચ સમિતિનં વિષય, અનં મનોગુપ્ત પ્રમુખ ત્રિણિ ગુપ્તિનં વિષય, અનં આલોઈઆં પાપના દસવિધ પ્રાયશ્ચિત્તનં વિષય, અનં દમા પાંચ ઇંદ્રિયનાં દમિવાનં વિષય, અનં ઉત્સર્ગ શ્રી સિદ્ધાંતોક્ત ખરા માર્ગનં અનુષ્ઠાનનં વિષય, અનં અપવાદાદિક^૧ કારણિ, આઘા^૨ વિશેષ ધર્મ આરાધિવા ભણી, લગાર અલ્પ દોષ ઔષધાદિક તણઉં સેવિવઉં, તેહનં વિષય, અનં દવ્યાં દ્રવ્યના અભિગ્રહ, અમુક વલ્લયણકાદિકં જિ વસ્તુ લેવઉં, ક્ષેત્રાભિગ્રહ, અમુકં પાડં અથવા ગામ માહિ બાહરિ જિ હુંતઉં વિઉં નહીં તઉં નહીં, કાલાભિગ્રહ, અમુકં પ્રહરિ પહિલં બીજં ત્રીજં લહુંતઉં વિઉં, ઈન્દ્રિયં ન વિઉં, ભાવાભિગ્રહ જઉં રોતી દિઈ અથવા હસતી દિઈ, તઉં વિઉં નહીંતઉં ન વિઉં, ઈસ્યાભિગ્રહનં વિષય. ૨૧૮.

[જે જ્ઞાનને વિશે ઉદ્યમ કરે તેમજ સમ્યક્ત્વ, ક્રિયા, બાહ્ય-અભ્યંતર તપ, સંયમ, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, પાપનાં દસ પ્રકારનાં પ્રાયશ્ચિત્ત, પાંચ ઇન્દ્રિયોનું દમન, સિદ્ધાંતોક્ત સાચા માર્ગનું અનુષ્ઠાન, આવશ્યક અપવાદ અને દ્રવ્ય-કાલ-ક્ષેત્ર-ભાવ આદિ ચાર પ્રકારના અભિગ્રહ...]

સદ્દહણાયરણાએ, નિચ્યં ઉજ્જુત્ત એસણાઈ કિઓ,

તસ્સ ભવોઅહિતરણં, ⁴²પવ જજાએ ય જંમ્મં તુ. ૨૧૯

સદ્દં એતલા જે બોલ પાછલિ કહિયા તે સઘલાઈ શ્રી સર્વજ્ઞના બોલિયા સદ્દહં, અનં કર્તવ્યે કરી આચરં, અનં ઉજ્જું ખરી જે આહારની એષણા, બંધતાલીસ^૩ દોષ વિશુદ્ધ આહારનં લેવઉં, તે એષણાનં વિષય જે સુસ્થિર દંઢ હુઈ, તસ્સ ભં તેહનં પવ્વં મનુષ્યનં જન્મ અનં પ્રવ્રજ્યા દીક્ષાઈનં લેવઉં, સંસારસમુદ્રનં તારણહાર હુઈ, નિશ્ચિં તે મોક્ષ જાઈ, જઉં એતલા બોલ ન આરાધં, તઉં તેહ દીક્ષા લીધી નિરર્થક થાઈ, સામી અનર્થ કરં. ૨૧૯.

જે એહવઉં મોક્ષમાર્ગ ન આરાધં, તેહનં સ્વરૂપ કહં છં.

[...આટલી બાબતોમાં જે શ્રદ્ધા રાખે ને આચરે, આહારની એષણા આદિમાં જે દંઢ રહે તેનો મનુષ્યજન્મ અને દીક્ષાગ્રહણ એ સંસારસમુદ્રના તારણહાર બને છે, નક્કી તે મોક્ષે જાય છે. આટલી બાબતો જે ન આરાધે તેની દીક્ષા લીધી નિરર્થક છે, ઊલટાનો અનર્થ કરે છે.]

જે ઘરસરણપાસત્તા, છક્કાયરિઉ સિક્કિયાણા અજ્યા,

નવરં મુત્તૂણ ઘરં ઘરસંકમણં કયં તે હિં. ૨૨૦

૧ ખ, ગ અપવાદરોગાદિક. ૨ ખ, ગ આવ્યા. ૩ ક સતિતાસીસ ખ સતતાલીસ. ૪ ખ મોક્ષમાર્ગનં.

જે ઘન જે દીક્ષા લેઈનઈ ઘરણઉં સરણ સમારિવઉં, તેહ પ્રમુખ જે આરંભ કરઈ, છક્કાયનં અને ષટ્કાયના વયરી પૃથિવ્યાદિક છઈ જવની વિરાધના કરઈ, અને સર્કિંચન સુવર્ણ દ્રવ્યાદિકનઉં પરિગ્રહ રાખઈ, અને અજ્યા, મન-વચન-કાયા જેહનાં મોકલાં, જે એહવા હુઈ, તેહ નવનં પાછિલઉં ઘર મૂકીનઈ વેષનઈ મિસિઈ, ઘરનં નવઉં ઘર આદરિઉં, ઇસિઉં જાણિવઉં. ૨૨૦.

એહવઉં કર્તવ્ય તેહહૂઈ મહા અનર્થ હેતુ હુઈ, એ વાત કહઈ છઈ.

[દીક્ષા લઈને જે ઘરની મરામત કરે, પૃથિવ્યાદિક છકાય જીવોની વિરાધના કરે, સુવર્ણ દ્રવ્યાદિનો પરિગ્રહ કરે એ મોકળાં મન-વચન-કાયાવાળા જે છે તે પાછલું ઘર મૂકીને વેશને મિષે નવું ઘર આદરે છે એમ જાણવું.]

ઉસ્સુત્તમાયરંતો, બંધઈ કમ્મં સુચિક્કણં જીવો,

સંસારં ચ પવડ્ઢઈ, માયામોસં ચ કુવ્ઠઈ ય. ૨૨૧

ઉસ્સુનં ઉત્સૂત્ત સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ અકાર્ય તે જીવ કરતઉં હુંતઉં, બંધઈનં ગાઢઉં ચીકણઉં નિબિડ કમ્મં બાંધઈ, અને આપણપાહૂઈ સંસાર વધારઈ, ઘણા ભવ રૂલઈ અને મહાત્માનઈ વેષિં સાવધ કરતાં માયા કીધી હુઈ, અને મૃષાવાદ કૂડઉં બોલિવઉં હુઈ, 'સવ્વં સાવજજં જોગં પરચ્ચકામિ' કહીનઈ વલી સાવધ કરઈ, ઇસી પરિ. ૨૨૧.

એહવા પાસત્યા માહિ સુસાધુહૂઈ વસતાંઈ દોષ હુઈ, એ વાત કહઈ છઈ.

[સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ અકાર્ય કરતો જીવ ચીકણાં કર્મ બાંધે છે અને જાતે જ સંસાર વધારે છે ને ઘણા ભવ ભટકે છે. મહાત્માને વેશે પાપકર્મ કરતાં 'સર્વ પાપકર્મોના ત્યાગનો નિયમ-સંકલ્પ કરું છું' એમ બોલીને વળી પાપકર્મ કરે છે.]

જઈ ગિણ્હઈ વયલોવો અહવ ન ગિન્હઈ સરીરવુચ્છેઉ,

પાસત્યસંગમોવિય વયલોવો તો વરિમસંગો. ૨૨૨

જઈ. જઈ સુસાધુ મહાત્મા પાસત્યા માહિ રહિઉં હુંતઉં તેહના આધાકર્માદિક દોષ દુષ્ટ આહાર વસ્ત્રાદિક જઉં લિઈ, તઉં વ્રત ચારિત્રનઉં લોપ થાઈ, અહવ ન ગિ. જઈ ^{43A}આહારાદિક ન લિઈ તઉં તેહ પાખઈ સયર સીદ્ધઈ નિર્વાહ ન હુઈ, પાસત્યનં અથવા આહારાદિક તેહનઉં લિઈ, તઉં જઈ પાસત્યાદિક સંકામ રહિવઉં, વચનં તેહે જિ વ્રતલોપ કહીઈ શ્રી સર્વજ્ઞ નિષેધ્યા ભણી, વીતરાગની આજ્ઞા ભજ્યાં ભણી, તો વરનં તેહ ભણી પાસત્યાદિકનઉં અસંગ, અજ્ઞામિલવઉં જિ રૂડઉં. ૨૨૨. તથા.

[સુસાધુ શિથિલાચારી સાધુ સાથે રહેતાં તેઓના દૂષિત આહાર-વસ્ત્રાદિક જો લે તો વ્રતચારિત્રનો લોપ થાય. જો આહારાદિક ન લે તો શરીરનિર્વાહ ન ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાધ)

થાય અને જો લે તો વ્રતલોપ થાય અને વીતરાગની આજ્ઞા ભાંગ્યા બરાબર થાય. એટલે શિથિલાચારી સાધુનો અસંગ જ સારો.]

આલાવો સંવાસો, વીસંભો સંથવો પસંગો ય,

હીજ્ઞાચારેહિં સમં, સવ્વ જિજ્ઞિદેહિં પડિકુટ્ટો. ૨૨૩

આલાવો. પાસત્યા સિઉં બોલિવઉં, સંવાસો તેહ સાથિઉં, એકઉં ઉપાશ્રયિ રહિવઉં, વિસંભો તેહનઉં વીસાસ, સંથવો તેહ સિઉં પરિચય પસંગો વસ્ત્રાદિક દેવાલેવાનઉં વ્યવહાર હીજ્ઞાચારે. એતલા બોલ હીનાચાર પાસત્યાદિક^૧ સિઉં, સવ્વ જિજ્ઞિં સુવિહિતહૂં શ્રી ઋષભાદિક સર્વ તીર્થકરે નિષેધિયાં. ૨૨૩.

પાસત્યાદિક માહિ વસતાં મહાત્માહૂં દોષ કહઇ છઇ.

[શિથિલાચારી સાથે બોલવું, તેમની સાથે એક જ ઉપાશ્રયે રહેવું, તેમનો વિશ્વાસ, પરિચય, વસ્ત્રાદિની આપ-લેનો વ્યવહાર - આ બાબતો હીનાચાર છે અને એનો સર્વ જિનેશરોએ નિષેધ કર્યો છે.]

અન્નુન્નજંપિએહિં હસિઉહસિએહિં જિપ્પમાણો અ,

પાસત્યમજ્જયારે બલા જઈ વાઉલી હોઇ. ૨૨૪

અન્નુન્ન. પાસત્યાને અન્યોન્ય પરસ્પરિઉં અનેક વિકથાદિકને બોલવે, અનઇ હસિઉં. અનેક હાસાને હર્ષરોમાંયે કરી જિપ્પમાણો^૨ મહાત્મા ધર્મધ્યાન થિકઉં ચૂકવી તઉ હુંતઉ પાસત્યમં પાસત્યા માહિ બલાત્કારિઉં, વાઉલઉ થાઇ, આપણા ધર્મ ચૂકઇ સુવિહિત માહિ વસતઉ જે પાસત્યાદિકનઉ જે સંસર્ગ કરઇ, તેહ આશ્રી^૩ કહઇ છઇ. ૨૨૪

[પાસત્યા સાથે પરસ્પર વિકથા કરતાં હંસીમજ્જક ને હર્ષરોમાંયમાં સાધુ ધર્મધ્યાન ચૂકે, બળાત્કારે વ્યાકુળ થાય.]

લોએવિ કુસંસગ્ગી, પિયં જણં દુન્નિયચ્છમઇવસણં,

નિંદઇ નિરુજ્જમ પિયં-કુસિલજ્જમવેવ સાહુજ્જો. ૨૨૫

લોએ. જેહહૂં કુસંસર્ગ કુમાણુસનઉ સંસર્ગ પ્રિય વલ્લભ હુઇ, અનઇ દુન્નિયં દુષ્ટ વિરૂઉ^૪ ઈતરનઉ જે વેષ પહિરઇ^૫ અઇવં અનઇ ઘૂતાદિકનઉ વ્યસન પોષઇ, એહવાહૂં, લોકઇ જિમનિ નિંદઇ, તિમ જેહ મહાત્માઇ^૬ માહિ છતઉ ચારિત્રનઇ વિષઇ, નિરુદ્ધમ શિથિલ પ્રમાદી, અનઇ પિયં કુસીલ પાસત્યાદિ જેહહૂં પ્રિય ગમતા^૭, એહવાહૂં સુસાધુજનઇ નિંદઇ પ્રમાદી ભણી. ૨૨૫.

૧ ખ સત્યાદિક. ૨ ક સિપ્પમાણો. ૩ ખ વાત. ૪ ક 'પિય' નથી. ૫ ખ નેપથ્ય વિરૂઉ. ૬ ખ પરિહરઇ. ૭ ક મહાઇ. ૮ ખ પ્રિય ગમઇતે.

હિવ તે પાસત્યાનઈ સંસર્ગિઈ કેતીવારઈ કાંઈ^૧ અકાર્ય કરઈ, તઉ તેહહૂઈં સિઈ હુઈ તે કહઈ છઈ.

[પરાબ માણસનો સંસર્ગ જેને પ્રિય હોય, જે બીજાનો વેશ પહેરે, દૂત આદિ વ્યસનોને પોષે એવાને જેમ લોકો નિંદે છે તેમ જે મહાત્મા શિથિલ હોય, પાસત્ય જેને પ્રિય હોય એવાને સુસાધુજનો નિંદે.]

નિચ્યં સંક્રિયભીઓ, ગમ્મો સવ્વસ્સ ખલિય ચારિત્તો,

સાહુ જણસ્સ અવમઓ, મઉ વિ પુણ દુગ્ગઈ જાઈ.^{૨૨૬}

નિચ્યં તે અકાર્યનઈ કરણહાર સંદેવ શંકાતઉઈ જિ હુઈ, રખે માહરી વાત કોઈ કરઈ ઈમ, અનઈ ભીઉ કાઠવાદિક^૨ થિઉ બીહઈ, અનઈ ગમ્મો બાલકાદિકહૂઈં ગમ્ય પરાભવિ વા જોગઉ થાઈ, કઉણ ખલિં જાણઈ ચારિત્ર વિરાધિઉ હુઈ તે, સાહુ સાધુજનહૂઈં તે ઇહલોકિક, અગમતઉ થાઈ મઉં અનઈ મૂઆંઈ પૂઠિઈ પરલોકિક નરકાદિક દુર્ગતિઈ જાઈ, અણંત સંસારિઉ થાઈ. ૨૨૬.

કુસંસર્ગના દોષ ઊપરિ દષ્ટાંત કહઈ છઈ.

[અકાર્ય કરનાર હંમેશાં શંકાશીલ જ હોય કે રખે કોઈ મારી વાત કરે. અને ગચ્છમાંથી કાઢી મુકાવાનો ડર રાખે. ચારિત્રની વિરાધનાને લઈને તે સાધુજનોને અણગમતો થાય અને મર્યા પછી નરકાદિ દુર્ગતિ પ્રાપ્ત કરે.]

ગિરિસુયપુષ્પયાણં, સુવિહિય આહરણકારણવિહિન્નુ,

વજિજજ સીલવિગલે ઉજ્જુયસીલે હવિજજ જઈ. ૨૨૭

ગિરિં કાદંબરી અટવીઈં વટવૃક્ષિ બિ સૂયડા સગા ભાઈં હુતા, એક સૂડઉ ભીલે લીધઉ, પર્વત પાલિમાહિ બાધિઉ તેહ ભણી, ગિરિશુક કહિવરાઈ, બીજઉ સૂડઉ તાપસે લીધઉ તેહની^૩ વાડી માહિ બાધિઉ, તેહ ભણી પુષ્પશુક કહીઈ, એક વાર વસંતપુર નગરનઉ સ્વામી રાજા વિપરીત શિક્ષિત ઘોડઈં અપહરિઉ, તે અટવીમાહિ આવિઉ ગિરિશુક રાયહૂઈં દેખી, ભીલહૂઈં કહઈ, 'ભો', ધાઉ ધાઉ ઘોડા^૪ આભરણ સહિત રાજા જાઈ છઈ, તુમ્હે લિઉ તે વાત સાંભલી રાજા ગાઢઉ બીહનઉ, રાજા ઊતાવલઉ ચાલિઉ, તાપસનઈ આશ્રમિ ગિઉ, તિહાં પુષ્પશુક કહઈ 'ભો' તાપસો ! ઊઠ ઉઠઉ, તુમ્હારઉ અતિથિ રાજા આવિઉ, આસન માંડઉ, પરહુણાઈ^૫ કરઉ.' તાપસે આસન માડિઉ, વનફલ વારૂ ભોજન કરાવિઉ, રાજા સુસ્તઉ^૬ થિકઉ પૂછઈ, તુમ્હે બેય સૂડા સરીખાઈ જિ દેખીઉ,

૧ ખ 'કાંઈ' નથી. ૨ ખ કાઠિવાદિક એ ગચ્છતઉ કાઠવાજિ. ૩ ખ તેહે ઉડવાં કન્હઈ. ૪ ખ અહો. ૫ ક 'ઘોડા... આશ્રમિ ગિઉ' પાઠ નથી. ૬ ખ અહો. ૭ ખ પરહુણાગતિ. ૮ ખ સ્વસ્તઉ એ સુસ્થ.

એવડઉં બોલવાનઉં અંતરું કાંઈ, પુષ્પશુક કહિવા લાઉ, 'રાજન્, એ સંસર્ગનઉં વિશેષ, નહીં તઉં અમ્હે બેઈ સગા ભાઈ' સાંભલિ અમ્હારઉં સ્વરૂપ.

માતાપ્થેકા પિતાપ્થેકો, મમ તસ્ય ચ પક્ષિણઃ,

અહં મુનિભિરાનીતઃ, સ ચ નીતો ગવાશનૈઃ. ૧

ગવાશનાનાં સ ગિરિઃ શૃણોતિ અહં તુ રાજન્ મુનિ પુંગવાનાં,

પ્રત્યક્ષમેતદ્ભવતાપિ દષ્ટં, સંસર્ગજા દોષ-ગુણા ભવંતિ. ૨

ઇસિઉં સૂડાનઉં વચન સાંભલી રાજા હર્ષિઉં, વલી આપણઇં સ્થાનકિ પુહતઉં, એહ્વા બિહૂં સૂડાનઇં, ઉદાહરણિ દષ્ટાંતિ સંસર્ગજ દોષ-ગુણનઉં સ્વરૂપ જાણતઉં હુંતઉં, હે સુવિહિત સદાચાર શિષ્ય, વજ્જિજજજ૦ શીલ વિકલ^૧ પાસત્પાદિકનઉં સંસર્ગ વર્જિ ટાલિ^૨, ઉજ્જુ૦ એકલાઇં પાસત્પાદિકનઇં વજ્જિર્જવઇં કાંઈ ન હુઇં, આપણપઇં^૩ ઉદત શીલચારિત્ર^૪નઇં વિષઇં, ઉદમવંતિ થાવઉં મુનિમહાત્માઇં, ઇસી પરિ શિષ્યહૂઇં શિક્ષા જાણિવી. ૨૨૭.

એ કારણ પાખઇં પાસત્પાદિકનઉં વર્જિ કહિઉં^૫, હવ કારણ છતઇં જં કરિવઉં, તે કહઇં છઇં.

[કાઈબરી અટવીમાં બે સૂડા સગા ભાઈ હતા. એમાંથી એકને ભીલે પકડી પર્વત પર બાંધી રાખ્યો તે ગિરિશુક કહેવાયો. બીજાને તાપસે વાડીમાં પૂર્યો તે પુષ્પશુક કહેવાયો.]

એક વાર વસંતપુર નગરના રાજાને જંગલમાં આવેલો જોઈને ગિરિશુકે ભીલને કહ્યું 'દોડો, દોડો, રાજા આભૂષણો સાથે જાય છે.' ડરી જઈને રાજા તાપસના આશ્રમમાં ગયો. પુષ્પશુકે કહ્યું 'અરે, તાપસ ! ઊઠોઊઠો, તમારા અતિથિ રાજા પધાર્યા છે. એમનું આસન માંડી આતિથ્ય કરો.' રાજાએ સૂડાને પૂછ્યું 'તમે બેઉ સૂડા સરખા છો તો વાણીમાં આટલો ભેદ કેમ ?' પુષ્પશુક કહે 'રાજન્ ! એ સંસર્ગનું પરિણામ. બાકી તો અમે બંને ભાઈઓ છીએ.'

આ દષ્ટાંતથી સંસર્ગજન્ય ગુણ-દોષ જાણીને હે શિષ્ય, શિથિલાચારી સાધુઓનો સંસર્ગ તું ટાળી દે. માત્ર સંસર્ગ ટાળ્યેથી પણ કાંઈ ન થાય. જાતે ચારિત્રને વિશે સક્રિય બનવું પડે. મહાત્માએ આ પ્રકારે શિષ્યને શિખામણ આપી.]

ઉસન્ન ચરણકરણં, જઇણો વંદંતિ કારણં પપ્પ^૬,

જે સુવિઇયપરમત્થા તે વંદંતે નિવારંતિ. ૨૨૮

૧ ખ 'શીલ વિકલ' નથી. ૨ ખ વજ્જિર્જવઉં ટાલિવઉં ગ વર્જઇં ટાલઇં. ૩ ખ આપણઇં. ૪ ખ વજ્જિર્જવઉં કહિઉં ગ વર્જિવઇં કાંઈન હૂઇં આપણઉં વર્જિવઉં કહિઉં. ૫ ક તપ્પ ખ પુષ્પ.

ઓસન્ન. ચરણ મહાવ્રતાદિક મૂલ ગુણ, કરણ^૧ પાંચ સમિત્યાદિક ઉત્તરગુણ, તેહ ચિકૃષ્ણ જે ઊસનઉ, સિથિલ ચારિત્ર પાસત્યાદિક તેહહૂં, જઈણો સુસાધુ મહાત્મા કારણ, ધર્મનિર્વાહાદિક કારણ આશ્રી વાંદઈ, જે સુવિ. ઇસ્યાઈ માહિ જે પાસત્યાઈ, સુવિદિત^૨ પરમાર્થ હુઈ, સિદ્ધાંત તત્ત્વનઉ સ્વરૂપ સુવિહિતનઉ, વંદાવિવઉ અહ્હહૂં મહા અનર્થહેતુ ઇસિઉ જાણઈ, તે વંદંતે નિ. તે સુવિહિતહૂં વાંદતાં વારઈ નિષેધઈ^૩, અનઈ તે સંવિગ્ન પાક્ષિક આરાધક હુઈ. ૨૨૮. તથા.

[પાંચ મહાવ્રત આદિ મૂળ ગુણ અને પાંચ સમિતિ આદિ ઉત્તરગુણમાં શિથિલ સાધુને સુસાધુ ધર્મનિર્વાહને કારણે વંદન કરે છે. પણ એવા શિથિલ સાધુઓમાં 'આ વંદન લેવું અમને મહાઅનર્થ રૂપ છે' એમ જે સિદ્ધાંતનું સ્વરૂપ જાણનારા છે તે પેલા સુસાધુને વંદન કરતાં રોકે છે.]

સુવિહિયવંદાવંતો નાસેઈ, અપ્પયંતુ સુપહાઉ,

દુવિહપહવિપ્પમુક્કો, કહમપ્પ ન યાણઈ મૂઠો. ૨૨૯

સુવિહિ. સુવિહિત સુસાધુ પાહિઈ વંદાવતઉ, નિષેધ અણકરતઉ, નાસેઈ. આપણપઉઈ^૪ જિ સુપથ જ્ઞાનાદિક સમ્યગ્ મોક્ષમાર્ગનઉ ન સાંડઈ, ચૂકવઈ, આવતઈ ભવિ આપણપાહૂં જ્ઞાનાદિક દુર્લભ કરઈ, દુવિહ. અનઈ તે બિહૂં માર્ગ ચિકૃષ્ણ વિપ્રમુક્ત ભ્રષ્ટ મહાત્માઈ ન કહીઈ, મઈલા પરિણામ ભણી, અનઈ ગૃહસ્થઈ^૫ ન કહીઈ, મહાત્માના વેષ ભણી, કહમ. તે સુસાધુ વંદાવતઉ મૂઠ મૂર્ખ આપણપઉઈ^૬ સ્વરૂપ કાંઈ ન જાણઈ, અહં યોગ્ય નથી ઇસિઉ, એતલઈ મહાત્માના ધર્મની વિધિ કહી, ૨૨૯.

હવ શ્રાવકના ધર્મની વિધિ કહઈ છઈ.

[સારા આચારવાળા સુસાધુ પાસે વંદાવાતો અને નિષેધ નહીં કરતો, બંને માર્ગથી જે ભ્રષ્ટ થયો છે તે મહાત્માયે ન કહેવાય અને ગૃહસ્થયે ન કહેવાય. સુસાધુથી વંદાવાતો તે મૂઠ પોતાનું સ્વરૂપ કાંઈ જાણતો નથી. અહીં સુધી સાધુધર્મ વિધિ કહી.]

વંદઈ ઉભઓ કાલ્પિ ચેઈયાઈ થયથુઈ પરમો,

જિણવરપડિમાઘરધૂવ પુફ્ફગંધચ્ચણ્ણજ્જુત્તો. ૨૩૦

વંદઈ. શ્રાવક ઊભયકાલ વિહાણઈ સાંજઈ, અપિ શબ્દ લગઈ મધ્યાહ્નએ, એતલઈ ત્રિકાલ ચૈત્યવંદન વીતરાગનાં બિંબ વાંદઈ, પ્રતિમા ભરાવઈ, કિમ થય. ૧ ખ મૂલ ગુણે કરી ('મૂલ ગુણ, કરણ'ને બદલે) ૨ ખ, ગ સુવિહિત. ૩ ખ 'નિષેધઈ' નથી. ૪ ખ આપણઉ. ૫ ક ગૃહસ્થનઈ. ૬ ખ 'આપણપઉ' નથી ગ આપણઉ.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૩૩

સ્તવન ભક્ત્યામરાદિક અનંત સ્તુતિ સંસારદાવાદિક, તેહે કરી પ્રધાન હુંતઉ, જિણવં અનંત શ્રાવક જિણવર, વીતરાગની પ્રતિમાનઉં ઘરદેવાલય તિહાં વારૂ ધૂપ-ફૂલની^૧ અર્ચન કહીઈ પૂજા, તેહનંઈ^૨ અર્થવિષય સદૈવ ઉદમવંત હુઇ. ૨૩૦. તથા.

[શ્રાવક સવારે, સાંજે, મધ્યાહને એમ ત્રિકાલ વીતરાગની મૂર્તિને વંદન કરે, પ્રતિમા ભરાવે, સ્તુતિ-સ્તવન કરે, ઘરદેરાસર હોય ત્યાં શ્રાવક ધૂપફૂલની પૂજા કરે - આ બધામાં તે ઉદમવંત રહે.]

સુવિણ્ણિણિઅ એગઈમઈ, ધમ્મમિ અણ્ણનદેવઓ પણ્ણણો,

ન ય કુસમએસુ રજજઈ, પુવ્વાવરવાહયત્થેસુ. ૨૩૧

સુવિં શ્રાવકધર્મનંઈ વિષય સુવિનિશ્ચિત નિશ્ચલ એકાગ્ર બુદ્ધિ છઈ જેહની, એહ્વઉ હુઇ, અણ્ણ વીતરાગ ટાલી અનેરઉ દેવતા જેહનંઈ મનિ સર્વથા નથી, ન યં કુસમય પરદર્શનના સિદ્ધાંત તેહનંઈ^૩ કિમઈ રાયઈ નહીં, પરસિદ્ધાંત કેહવાં છઈ, પુવ્વાં આગલિ પાછલિ વ્યાહત વિરુદ્ધ વિઘટતાર્થ છઈ, જેહના તે પરદર્શનના સિદ્ધાંત માહિ કિહાંઈ, જીવદયા ધર્મ કહિઉ, કિહાંઈ યાગાદિકની હિંસાઈ ધર્મ કહિઉ, કિહાંઈ બ્રહ્મચર્ય અનેક પરિ વખાણિઉં, કિહાંઈ, અપુત્રસ્ય ગતિનાસ્તિ. કન્યાદાન ફલ ઇત્યાદિ વિરોધિયા અનેક અર્થ દીસઈ, તેહ ભણી તેહે ન વાહીઈ. ૨૩૧. તથા.

[જેની શ્રાવકધર્મમાં એકાગ્રતા છે તે વીતરાગને છોડીને અન્ય દેવોમાં કે પરદર્શનના સિદ્ધાંતમાં કેમેય રાયે નહીં. આ પરસિદ્ધાંત કેવા છે ? આગળ-પાછળ એના પરસ્પર વિરુદ્ધ અર્થ મળે છે.

કોઈએ જીવદયાને ધર્મ કહ્યો તો કોઈએ યજ્ઞની હિંસાને, કોઈએ બ્રહ્મચર્યને વખાણ્યું તો કોઈએ અપુત્રની દુર્ગતિની વાત કરી. આ બધાથી શ્રાવક ભરમાય નહીં.]

દહણ્ણ^૪ કુલિંગીણ્ણં તસથાવરભૂઅમદ્દણ્ણં વિવિહં,

ધમ્માઉ ન ચાલિજજઈ, દેવેહિં સઈદએહિં પિ. ૨૩૨

દહણ્ણં તસં કુલિંગી કુદર્શની બૌદ્ધાદિક^૫ તેહનંઈ ત્રસ અનંઈ સ્થાવર જીવનંઈ વિણ્ણાસવંઈ દેખી સ્વયંપાકાદિ આરંભ અનેક પ્રકાર દેખી, ધમ્માં સર્વજીવ રક્ષામય શ્રી સર્વજના ધર્મતંઈ દેવેહિં^૬ ઈંદ્ર સહિત કેતીયવારંઈ સઘલાઈ દેવ આવંઈ, તંઈ ચાલી^૭ ક્ષોભવી ન સકીઈ મનુષ્યનંઈ કહિવંઈ કિસિંઈ. ૨૩૨. તથા.

૧ ખ ફૂલની. ૨ ખ 'તેહનંઈ.... પરદર્શનના સિદ્ધાંત' પાઠ નથી. ૩ ક તહૂણ. ૪ ક બોદ્ધાદિક.

૫ ખ ચાલાવી.

[કુલિંગી, કુદર્શની બૌદ્ધ આદિ દ્વારા ત્રસ અને સ્થાવર જીવનો વિનાશ થતો દેખી, ઈંદ્ર સહિત સઘળા દેવો આવે તોયે સાચો શ્રાવક ચલિત થતો નથી તો મનુષ્યથી ચલિત તો થાય જ શાનો ?]

વંદઈ પરિપુછઈ^૧ પજજુવાસઈ^૨ સાહુણ્ણો સયયમેવ,

પઢઈ સુણ્ણઈ ગુણ્ણઈ અ, જણ્ણસ્સ ધમ્મં પરિકહેઈ. ૨૩૩

વંદ૦ શ્રાવક સાધુ મહાત્માહૂં ત્રિધા શુદ્ધિં સદૈવ વાંદઈ, વલી મહાત્મા કન્હઈ સંદેહ પૂછઈ, અનઈ તેહની પર્યુપાસ્તિ સેવા કરઈ, સદૈવઈ પઢઈ૦ વલી સિદ્ધાંત સૂત્ર પઢઈ^૩, અનઈ તેહનઉ અર્થ સાંભલઈ, વલી પાછિલંઉ પઢિઉ^૪ ગુણઈ. અર્થ સંભારઈ, જણ્ણ૦ લોકહૂંઈ ધર્મ કહઈ આપણપઈ બૂધઉ હુંતઉ અનેરા લોકહૂંઈ બૂઝવઈ. ૨૩૩. તથા.

[શ્રાવક સાધુને ત્રણ વાર વાંદે, સંદેહ પૂછે, તેમની સેવા કરે, સાધુ પાસે ભણે, અર્થ સાંભળે, પાછલું ભણેલું પુનરાવર્તિત કરે, અર્થ સંભારે, બીજાઓને ધર્મ કહે અને પોતે જ્ઞાન પામીને બીજાને જ્ઞાન પમાડે.]

દઢ સીલવ્વયનિયમો પોસહ^૫આવસ્સએસુ અકખલિઓ,

મહુમજ્જમંસ પંચવિહ બહુવિહ ફલેસુ પરિક્કંતો. ૨૩૪

દઢ૦ ધર્મક્રિયાનઉ અભિપ્રાય વ્રત પાંચ અણુવ્રત નિયમગુણ વ્રત એતલાનઈ વિષઈ શ્રાવક દઢ હુઈ, ક્ષુભઈ નહીં, ખરાં પાલઈ, પોસ૦ અનાઈ] અષ્ટમી ચતુર્દશ્યાદિક દિનિ પોસહ, અનઈ પ્રતિદિન આવશ્યક, સામાયિક પ્રતિકમણાદિક નિત્ય કર્તવ્ય^૬ તેહનઈ વિષઈ ખલીઈ નહીં ચૂકઈ નહીં, અતીચાર ન આણવઈ, મહુ૦ અનઈ મધુમદ્ધમાંસ^૬ અનઈ, ^૭વડપીપલનઈ વિષઈ પરિક્કંતો, નિવર્તિઉ છઈ, એ સવિહઉના નિયમ ધરઈ છઈ. યત ઉક્તમ્.

મજ્જે મહુમિ મંસમ્મિ, ન વણીયંમિ ચઉત્થએ,

ઉપજજંતિ અણંતા તવ્વના તત્થ જંતુણો. ૧

સવ્વાય કંદ જાઈ, સૂરણ કંદોય ૧, વજ્જ કંદોય ૨, અલ્લ હલિદાય ૩, તહા અલ્લં^૮ ૪, તહ અલ્લકચ્ચૂરો^૯ ૫, સત્તાવરી ૬, વિરાલી ૭, કુઆરિ ૮, તહ થોહરી ૯, ગલોઈઅ ૧૦, લસુણ ૧૧, વંસકરિલ્લા ૧૨, ગજ્જર ૧૩, લૂણોઅ ૧૪, તહલોઢા ૧૫, ગિરિકન્નિ ૧૬, કિસલપત્તા ૧૭, ખરિંસુઆ ૧૮,

૧ ખ પુછઈ. ૨ ક જજુવાસઈ ખ પુજજવાસેઈ. ૩ ખ ભણઈ. ૪ ખ ભણિઉં. ૫ ક સહ. ૬ ખ મધુમાંસ. ૭ ખ, ગ 'વડપીપલ પીપરિ ઉંબર કંઈબર, રૂપ પંચવિધ ફલ અનેરાઈ બહુબીજ, વઈગણાદિક પંપોટાદિક અભક્ષ પ્રમુખ અનેક ફલનઈ વિષઈ' ('વડપીપલનઈ વિષઈ'ને બદલે) ૮ ખ અહં ૯ ક કલ્લ કચ્ચૂરો.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૩૫

થેગ ૧૯, અલ્લમુત્થાય ૨૦, તહ હલોણરુકખચ્છલ્લી ૨૧, ખિલ્લુહલો^૧ ૨૨, અમયવલ્લીઅ ૨૩, મૂલા ૨૪, તહ ભૂમિરુહા ૨૫, વિરુહા ૨૬, તહ ટકવચ્છુલો પઠમો ૨૭, સૂચરવલ્લો ૨૮, અ તહા પલ્લકો ૨૯, ક્રોમલં ખિલિઆ ૩૦, આલૂ ૩૧, તહ પિંડલૂ ૩૨, હવંતિ એ એ અણંત નામેણ, અન્નમણંતં નેયં લખણકુત્તીઈ^૨ સમયાઓ એ અનંતકાય કહીઈ, પંચુબરિ ૫, ચઉ વિગઈ ૯, હિમ ૧૦, વિસ ૧૧, કરગેઅ ૧૨, સવ્વમટ્ટી ૧૩, રચણીભોયણ ગંચિય ૧૪, બહુબીઅ ૧૫, અણંત ૧૬, સંધાણ ૧૭, ઘોલવડાં ૧૮, વાયંગણ ૧૯, અમુણિયનાં મણિફુલ્લ^૩ ફલયાણિ ૨૦, તુચ્છફલં ૨૧, ચલિયરસં ૨૨, વજ્જહ દવ્વાણિ બાવીસં એ બાવીસ અભક્ષ્ય કહીઈ, ઇસી જાતિનાં^૪ અનેક ફલનઉ નિયમ પાલઈ. ૨૩૪. તથા.

[પાંચ અણુવત આદિ ધર્મક્રિયામાં શ્રાવક દઢ બને, ચળે નહીં, પાળે. આઠમ, ચૌદશે પૌષધ કરે અને દરરોજ સામાયિક-પ્રતિક્રમણ આદિ નિત્ય કર્તવ્યોમાંથી ચૂકે નહીં. મધ, મદ્ય, માંસ અને વડપીંપર આદિ બાવીસ અભક્ષ્યોને તજે.]

નાહમ્મકમ્મજીવી, પરચકખાણે અભિખમુજ્જુત્તો,

સવ્વં પરિમાણકકં, અવરજ્જઈ તં પિ સંકત્તો. ૨૩૫

નાહં અધર્મ કર્તવ્ય અંગારાદાહાદિક પનર કર્મદાન અનેરઉઈ સઘલઉ કુવ્યવસાય તીણઈ કરી શ્રાવક આજીવિકા ન કરઈ, રૂપૂણી સૂત્રાદિકઈ જિ નિરવદ્ય વ્યવસાય આજીવિકા કરઈ, પરચ્ચં અનઈ પ્રત્યાખ્યાનનઈ વિષઈ સદૈવ સોત્સાહ, પરચકખાણ રહિત મોકલઉ એકઈ વેલા ન મૂકઈ સવ્વં ધનધાન્યાદિક સવિહઉ પરિગ્રહનઉ પરિમાણ કરઈ, અવં વલી પ્રમાદ લગઈ, કાંઈ અપરાધ પામઈ, કાંઈ દોષ લાગઈ તં પિ સંકત્તો તેહની આલોચણ લેઈ તપ કરી આપણઉ આત્મા સૂજ્ઞવીનઈ ધર્મધ્યાન સંકમાવઈ સ્થાપઈ, અવિરજ્જ^૫ પાઠાંતરં^૬ તેહનઉ ઇસિઉ અર્થ મોટઉં પાપુ પરહરઉં છઉ જે કુટુંબાદિકનઈ કારણિ, ધાંન રાંધીઈ છઈ તેહઈ પાપ થિકઉ શ્રાવક સંકાતઉ બીહતઉ^૬ ઈ જિ હુઈ. ૨૩૫. તથા.

[અંગારાદાહાદિક પંદર કર્મદાન અને બીજા કુવ્યવસાય દ્વારા શ્રાવક આજીવિકા ન મેળવે. રૂ-પૂણી-સૂતર જેવા નિષ્પાપ વ્યવસાયથી આજીવિકા મેળવે. હંમેશાં પરચકખાણ લે. ધનધાન્યના પરિગ્રહનું પ્રમાણ નક્કી કરે. દોષ લાગે તેની આલોચના કરે અને પોતાના આત્માને શુદ્ધ કરી ધર્મધ્યાનમાં સ્થાપે. મોટાં

૧ ખ ખિડલોડય. ૨ ખ, ગ લકખણજુત્તાઈ. ૩ ક અમુણિઅતા માણિફુલ્લ. ૪ ખ 'ઇસી જાતિનાં' પાઠ નથી. ૫ ખ, ગ અવરજ્જઈ. ૬ ક 'બીહતઉ' નથી.

પાપસ્થાન તો દૂર પણ કુટુંબને કારણે રોજ રસોઈ વગેરે થાય તે પાપથીયે શ્રાવક ડરતો રહે.]

નિખમણ-નાણ-નિવ્વાણ-જન્મભૂમીઓ વંદઈ જિણાણં,

ન ય વસઈ સાધુજનવિરહિયંમિ દેસે બહુગુણેવિ. ૨૩૬

નિકખં નિષ્કમણ તીર્થંકર દેવનઉં દીક્ષાનઉં સ્થાનક નાણ, જિહાં પરમેશ્વર હૂં કેવલજ્ઞાન ઊપનઉં, નિર્વાણ પરમેશ્વર મોક્ષિ પુહુતા, જન્મભૂં જિહાં પરમેશ્વરનઉં જન્મ હુઉં તે ભૂમિકા સઘલીઈ ફિરી ફિરી વાંદઈ, તેહે સ્થાનકિ યાત્રા કરઈ, ન યં સાધુજન મહાત્મા, તેહે કરી રહિત જે દેસ, કેતીયવારઈ, તિહાં ઘણા ગુણપાણી ધાનઈ ધન સુલભ, અનઈ લક્ષ્મીની ઊપાર્જન પ્રમુખ ઘણા ગુણ હુઈ, તઉં શ્રાવક તિહાં ન વસઈ, જેહ ભણી મહાત્મા પાખઈ ધર્મલાભ ન હુઈ. ૨૩૬.

[તીર્થંકરદેવની દીક્ષા-કેવલજ્ઞાન-નિર્વાણ-જન્મભૂમિઓને શ્રાવક ફરીફરીને વાંદે, યાત્રા કરે, સાધુ વિનાના પ્રદેશમાં એ સમૃદ્ધ હોવા છતાં ન રહે, કેમકે મહાત્મા વિના ધર્મલાભ થાય નહીં.]

પરતિત્થિયાણ પણમણ-ઉભાવણ^૧-શુણ્ણ-ભક્તિરાગં ચ,

સક્કારં સંમ્માણં દાણં વિણયં ચ વજજેઈ. ૨૩૭

પરં પરતીર્થિક પરદર્શનીય બૌદ્ધ તાપસાદિક તેહહૂં પ્રણામ ન કરઈ, ઉભાવણં પર સમક્ષ^૨ તેહના ગુણનઉં પ્રશંસવઉં, સ્તવન તેહ જિ સમક્ષ તેહનઉં વખાણિવઉં અનઈ તેહ ઊપરિ ભક્તિ-રાગ બહુમાન-સત્કાર વસ્ત્રાદિકનઉં દેવઉં સન્માન^૩, અભ્યુત્થાનાદિકનઉં કરિવઉં, દાનભોજનાદિકનઉં દેવઉં, વિનય-પાદપ્રક્ષાલનાદિક, એતલા બોલ વર્જઈ ન કરઈ. ૨૩૭. તથા.

[શ્રાવક અન્યધર્મી જેમ કે બૌદ્ધ ધર્મી સાધુને પ્રણામ ન કરે. અન્ય સમક્ષ તેના ગુણની પ્રશંસા, તેના પરનાં ભક્તિ-રાગ, બહુમાન, વસ્ત્રાદિ દેવાં, વિનય-સન્માન, દાન-ભોજનાદિક દેવું, પાદપ્રક્ષાલન વગેરે બાબતો ટાળે.]

પઠમં જઈણ દાગિણ અપ્પણા પણમિગિણ પારેઈ,

અસઈ ય સુવિહિયાણં, ભુંજેઈ ક્યદ્દિસાલોઅ. ૨૩૮

પઠં શ્રાવક પહિલઉં, યતિ મહાત્માહૂં ભોજનાદિક^૪ દેઈ વિહરાવી પણમિગિણ, તે મહાત્માં વાંદી, પાછઈ આપણપઈ પારઈ જિમઈ^૫, અસઈં જઉં

૧ ખ સભાવણ. ૨ ગ 'પર સમક્ષ.... બહુમાન' પાઠ નથી. ૩ ખ 'સન્માન....દેવઉં' પાઠ નથી. ૪ ગ 'આહાર દેઈ' ('ભોજનાદિક દેઈ વિહરાવી'ને બદલે) ૫ ખ આપણપઈ જિમઈ.

સુવિહિત મહાત્મા ન હુઈ, ભુંજેઈ, તઉ દિસાલોક કહી, જઉ ઈણઇં અવસરિ મહાત્મા આવઇં, તઉ દાન દિઉ ઈસી બુદ્ધિઇં વાટ સામ્હઉ જોઈ તઉ જિમઇં, ઈમ વસ્ત્રાદિક વાવરતઉ, ચીંતવઇં, જઉ મહાત્માં આવઇં, તઉ વસ્ત્ર વિહરાવીનઇં પહિરઉં. ૨૩૮. તથા.

[શ્રાવક પહેલાં સાધુને વહોરાવીને, વાંદીને પછી જમે. જો સુવિહિત મહાત્મા ન હોય તો 'જો આ અવસરે મહાત્મા આવે તો દાન આપું' એવી બુદ્ધિથી રસ્તા સામે જોઈને પછી જમે. એ જ રીતે વસ્ત્રનો ઉપયોગ કરતાં એમ વિચારે કે 'પહેલાં સાધુને વસ્ત્ર વહોરાવીને પછી પહેરું.']

સાહૂણ કપ્પણિજજં જઇ નવિ દિન્નં^૧ કહિં વિ કિંપિ તહિં,
ધીરા જહુત્તકારી, સુસાવગ્ગા તન્ન ભુંજતિ. ૨૩૮

સાહૂં જે ભોજનાદિક મહાત્માહૂઇં કલ્પઇં યોગ્ય હુઇ, જં નવિં તે કિંપિ થોડઉઇં કહિં પિ, ક્યાહાંઇં, કુણઇં અવસરિ જાં લગઇં મહાત્માહૂઇં દીધઉં ન હૂઇ, ધીરાં ધીર^૨ સત્તવંત સુશ્રાવક, જહુત્તં જિસિઉ સિદ્ધાંત માહિ શ્રાવક હૂઇં, કરિવઉં કહિઉં છઇ, તિસિઉ જે કરઇ તે શ્રાવક તે વસ્તુ^૩ મહાત્માહૂઇં અણદીધી^૪ સર્વથા ન જિમઇં, ન વાવરઇં. ૨૩૮. તથા.

[જે ભોજન મહાત્માને યોગ્ય હોય તે ભલે થોડું પણ જ્યાં સુધી ક્યાંયે, કોઈ પણ પ્રસંગે મહાત્માને દીધું જ ન હોય તે ધીર શ્રાવક મહાત્માને આપ્યા વિના જમે-વાપરે નહીં.]

વસહી-સયણાસણ-ભત્તપાણ-ભેસજજ-વત્થપત્તાઇં,
જઇવિ ન પજજત્ત ધણ્ણો થોવાવિ હુ થોવયં દેઇ. ૨૪૦

વસહીં વસતિ ઉપાશ્રય સયનપાટિ સંથારાદિક^૫ ભાતપાણી ભેષજ ઔષધ વસ્ત્ર^૬ પાત્ર ઔષધાદિક, જઇ વિં યદપિ પૂરા દ્રવ્યનઉ ધણી ન હુઇ, થોવાવિં તઉ થોડા માહિ થોડઉં સુસાધુહૂઇં દિઇ, સંવિભાગ ક્રીધા પાખઇં ન જિમઇં. ૨૪૦.

[ઉપાશ્રય, સૂવા માટેની પાટ, શૈયા, આહાર, ઔષધ, વસ્ત્ર વગેરે માટે, ભલેને શ્રાવક પર્યાપ્ત ધનનો સ્વામી ન થયો હોય, તોપણ થોડામાંથી થોડું સાધુને આપે, અથવા અલગ કાઢ્યા વિના ન જમે.]

૧ ક જ નવિ દન્નં ગ જ નવિ દિન્નં. ૨ ખ 'ભાતપાણી વસ્ત્ર' ('વસ્તુ'ને બદલે) ૩ ગ 'મહાત્માહૂઇં અણદીધી' પાઠ નથી. ૪ ખ 'સંથારાદિક આસન પાટલા ચઉકીવટ, પ્રમુખ ભાતપાણી' ('સંથારાદિક ભાતપાણી'ને બદલે) ૫ ખ 'વસ્ત્ર કાંબલાદિક પાત્ર કે લિપ્યા પ્રમુખ' ગ વસ્ત્રપાત્ર કાંબલાદિક ('વસ્ત્ર પાત્ર ઔષધાદિક'ને બદલે)

સંવત્સર-ચાઉમ્માસિએસુ, અઠ્ઠાહિયાસુ ય તિહીસુ,
સવ્વાયરેણ લગ્ગઇ, જિણવરપૂયાન્તવ-ગુણેસુ. ૨૪૧

સંવચ્છર૦ સંવત્સર પર્યુષણાપર્વ અને ત્રિણિણ ચઉમાસાનાં પર્વ, અને યૈત્ર-આસો અઠ્ઠાહી, અને તિથિ આઠમિ ચઉદસિ પ્રમુખ પર્વ તિથિ, એહે દિહાડે શ્રાવક, સવ્વા૦ સર્વ આદરિં સર્વ ઉદમિં લાગઇ^૧, કિહાં જિનવર૦ વીતરાગની પૂજાનઇ વિષઇ અને તવ, ઉપવાસાદિક તપ કરિવાનઇ વિષઇ, અને ગુણેસુ, બ્રહ્મચર્ય પોષધાદિક ગુણ ધરિવાનઇ વિષઇ. ૨૪૧. તથા.

[પર્યુષણાપર્વ, ત્રણેય ચોમાસી પર્વ, યૈત્ર-આસોની અઠ્ઠાઈ, આઠમ-ચૌદશની પર્વતિથિ - આ દિવસોએ શ્રાવક ઉદમ ને આદરપૂર્વક વીતરાગની પૂજા, તપ, બ્રહ્મચર્ય, પૌષધ વગેરે કરે.]

સાહૂણ ચેઈયાણ ય, પડિણીયં તહ અવન્નવાયં ચ,
જિણપવવણસ્સ^૨ અહિયં, સવ્વત્થામેણ વારેઇ. ૨૪૨

સાહૂણ૦ સાધુમહાત્માહૂં અને યૈત્ય શ્રી વીતરાગના પ્રાસાદ^૩હૂં જે પ્રત્યનીક ઉપદ્રવનઉ કરણાહાર, અને અવર્ણવાદ વૈભાષ્યનઉ^૪ બોલણહાર, જિણ૦ ઘણઉ કિસિઉં, અનેરઉ જિ કો જિનપ્રવચન વીતરાગના શાસનહૂં અહિતૂઉ, વિરુદ્ધ૦ સવ્વ૦ સર્વ બલિં પ્રાણનઇ^૫ ઓડવં વારઇ^૬, જિનશાસનની ઉન્નતિનઉ કરિવઉ મોક્ષનઉ હેતુ જાણી. ૨૪૨.

શ્રાવકના ગુણઇ જિ વિશેષ કહઇ છઇ.

[સાધુને અને જિનમંદિરને વિશે ઉપદ્રવ કરનાર અને ખરાબ બોલનારને તથા વીતરાગના શાસનનું અહિત કરનારને શ્રાવક સર્વશક્તિથી અટકાવે.]

વિરયા પાણિવહાઓ, વિરયા નિચ્ચં ચ અભિઅવયણાઓ,
વિરયા ચોરિક્કાઓ, વિરયા પરદારગમણાઓ. ૨૪૩

વિરયા૦ શ્રાવક એહવા હુઇ, કિચ્યાં હુઇ, પ્રાણિવધ મોટિકા જીવનાં વધ તઉ સદૈવ વિરમિયા, નિવર્તિયા હુઇ, અને અલીક^૭ વચન મોટિકા કૂડા બોલિવા થિઉ નિવર્તિયા, વલી ચોરી તઉ વિરમિયા, પરસ્ત્રીગમન તઉ વિરમિયા હુંતિ. ૨૪૩. તથા.

[શ્રાવક જીવહિંસામાંથી અટકે, કૂડાં વચન ન બોલે, ચોરી ન કરે, પરસ્ત્રીગમન ન કરે.]

૧ ખ કરી અને ગઇ ગ કરિ લાગઇ. ૨ ક જિણપવવણસ્સ. ૩ ખ, ગ પ્રાસાદ-પ્રતિમા. ૪ ખ વૈભાષ્ય વિરુદ્ધ. ૫ ગ 'પ્રાણનઇ ઓડવં' પાઠ નથી. ૬ ખ કરિવા કરઇ. ૭ ખ વિરુદ્ધ અલીક ગ 'અલીક વચન' પાઠ નથી.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૩૯

વિરયા પરિગ્રહાઓ, અપરમિયાઓ અણંતતન્હાઓ,
બહુદોસસંકુલાઓ, નરયગઈગમણપંથાઓ. ૨૪૪

વિરયા^{૪૬} અપરિમિત પરિગ્રહ થિકઉ વિરમિઆ છઇ, પરિગ્રહ કિસિઉ છઇ અણંતં અણંતી તૃષ્ણાલોભની વૃદ્ધિ છઇ જીણઇ, અનઇ બહું રાયચૌરાદિકના અનેક ઉપદ્રવ, અનેરાઇ અનેક^૧ ઉપદ્રવ-દોષ તીણઇ કરી સંકુલ છઇ એ પરિગ્રહ, નરયં નરકગતિ જાવાનઉં પથમાર્ગ એ પરિગ્રહ, એહ ભણી સર્વ પરિગ્રહનઉં પરિમાણ કરઇં શ્રાવક. ૨૪૪.

ઇમ^૨ શ્રાવક ધર્મ આરાધતા એતલા બોલ કીધા હુઇ.

[શ્રાવક પરિગ્રહથી અટકે. તૃષ્ણા-લોભની વૃદ્ધિ એ પણ પરિગ્રહ. રાજાચોરના ઉપદ્રવનો ભય એ પણ પરિગ્રહ. પરિગ્રહ નરકમાં જવાનો માર્ગ છે. માટે શ્રાવક પરિગ્રહનું પ્રમાણ નક્કી કરે.]

મુક્કા દુજજણમિત્તી ગહિયા ગુરુવચણસાહુપડિવત્તી,

મુક્કો પરપરિવાઓ ગહિઓ જિણદેસિઓ ધમ્મો. ૨૪૫

મુક્કોં ઇમ શ્રાવકધર્મ આરાધતાં દુર્જનની મૈત્રી મૂકી હુઇ, કુમાણસનઉં સંસર્ગ ટલિઉ હુઇ, ગહિઆ ગુરુવચન તીર્થકર-ગણધરાદિક તેહનઇં વચનિઇં^૩ સાધુ રૂડી પ્રતિપત્તિ પ્રતિજ્ઞા લીધી હુઇ, અનઇ, મુક્કોં પરાયઉં પરિવાદ અવર્ણવાદ મૂકિઉ ઇંડીઉ હુઇ, ગહિઓ^૪ જિણવીતરાગનઉં ઉપદેશિઉ ધર્મ આરાધિઉ હુઇ. ૨૪૫.

શ્રાવકધર્મ આરાધ્યાનઉં ફલ કહઇ છઇ.

[શ્રાવક શ્રાવકધર્મ આરાધતાં દુર્જનની મૈત્રી મૂકીને ગુરુવચન-તીર્થકર-ગણધરાદિકની પ્રતિજ્ઞા લઇને પરનિંદા ત્યજે ને વીતરાગનો ધર્મ આરાધે.]

તવનિયમશીલકલિયા, સુસાવયા જે હવંતિ ઇહ સગુણા,

તેસિં ન દુલ્લહાઇં, નિવ્વાણવિમાણ સુખાઇં. ૨૪૬

તવં જે સુશ્રાવક તપનિયમશીલિઇં કરી કલિત સહિત હુઇ, અનઇ સગુણ ગુણવંત હુઇ, તેસિં નં તેહવા શ્રાવકહુઇં નિર્વાણ મોક્ષ અનઇ વિમાન દેવલોક તેહનાં સુખ દુર્લભ ન હુઇ, ધર્મના પ્રસાદ લગઇં સઘલાઇં સુખ સુખિઇં લાભઇં, જઘન્યતઇં નિરતીચાર શ્રાવકધર્મ આરાધી સૌધર્મઇં દેવલોકિ જાઇ. ૨૪૬.

કેતીયવારઇં ગુરુ પ્રમાદ કરતઉ શિષ્યઇં બૂઝવીઇ, એ વાત કહઇ છઇ.

૧ ખ 'ઉપદ્રવ, અનેરાઇ અનેક' પાઠ નથી. ૨ ખ 'ઇમ..... કીધા હુઇ' પાઠ નથી. ૩ ક 'વચનિઇં' નથી. ૪ ખ 'ગહિઓ..... આરાધિઉ હુઇ' પાઠ નથી.

[સાચા શ્રાવકને તપ-નિયમ-શીલે કરી મોક્ષ અને વિમાન-દેવલોકનાં સુખ દુર્લભ નથી. ધર્મપ્રસાદથી તે સઘળાં સુખ પામે.]

સીઈજજ કયાઈ ગુરુ, તં પિ સુસીસા સુનિઉણમહુરેહિં,

મગ્ગે ઠવંતિ પુણરવિ જહ સેલગ પંથગો^૧ નાયં. ૨૪૭

સીઈજજ૦ કેતિઈ વારઈ ગુરુ કર્મનઈ વસિ વાહિઉ સીદાઈ, ચારિત્રનઈ વિષઈ ઢીલઉ પ્રમાદી થાઈ,^૨ તં પિ૦ તેહ ગુરુહ્ણઈ સુશિષ્ય, ઉત્તમ^૩ શિષ્ય, સુનિઉ૦ સુનિપુણ ડાહે અને મધુરે, સૂઆલે કર્તવ્યે અથવા વચને કરી, મગ્ગે૦ વલી ચારિત્રમારગિ થાપઈ, જહ સે૦ જિમ^૪ સેલગસૂરિ પંથક શિષ્યઈ થાપિઉ, તેહનઉ જ્ઞાત દષ્ટાંત.

કથા : શૈલપુર નગર શૈલક રાજા મંડૂક બેટાહ્ણઈ રાજ્ય દેઈ, પાંચસઈ પરિવારિ, પરિવરિઉ દીક્ષા લેઈ, ગીતાર્થ હુઉ, આચાર્યપદિ સ્થાપિઉ, એકવાર તેહનઈ સયરિ^{૧૧} રોગ ઊપનઉ મંડૂકરાજા બેટઈ, આપણઈ^૨ નગરિ રાખી પડીગાવિઉ^૩ સાજા થિયાં પૂઠિઈ, રસ અને સુખલંપટપણઈ, પ્રમાદિઉ થિકઉ તીણઈ જિ નગરિ રહિઉ, વિહાર ન કરઈ, બીજે શિષ્યે સવિહઉ છાડિઉ, પંથક ઇસિઈ નામિઈ શિષ્ય એક કન્હઈ રહિઉ, આગઈ રાજ્યાવસ્થા તે તેહનઈ મુહુંતઉ હુતઉ, એકવાર^૪ ચઉમાસાનઈ દિહાડઈ, તે ગુરુ વાર કરી સાંઝનઈ ગાઢી નિદ્રાં સૂતઉ છઈ, પંથક શિષ્યઈ^૫ ચઉમાસી પડિક્કમણઉ કરતઈ, પગિ લાગી ગુરુહ્ણઈ ખામણઉ કીધઉ, ગુરુ જાગિઉ રીસાવિઉ, રે કુણઈ પાપીઈ જગાડિઉ, પંથક શિષ્ય કહઈ, ભગવન, આજ ચમાસા ભણી પગિ લાગી ખામણઉ કીધઉ, વલી એહવઉ, અપરાધ નહીં કરઉ, ઇસિઉ કહિતઉ પગિ લાગી ખમાવઈ, ઇસિઈ ગુરુહ્ણઈ ચેત વલિઉ, ઇસિઉ ચીંતવઈ, એહ સુશિષ્યની એવડી ક્ષમા, ઇસી ગુરુભક્તિ કેવડઉ કૃતજ્ઞપણઉ, મૂં પાપીયાનઉ એવડઉ પ્રમાદઈ સિઉ નિર્વિવેકપણઉ, ઇસિઉ ચીંતવતઈ વૈરાગ્ય પામિઉ, પંથકહ્ણઈ કહઈ, ‘વત્સ, તઈ આજ સંસાર માહિ પડતઉ ઊદ્ધરિઉ’ ઇસિઉ કહી, ઘણઉ કાલ વિહાર કરતઉ, ખરઉ ચારિત્ર પાલી, પાંચસઈ પરિવારિ પરિવરિઉ, તે શ્રી શૈલિકાચાર્ય શ્રી શત્રુંજય ઊપરિ મોક્ષ પહુતઉ, જવ ઇમ કર્મનઈ વિશેષિઈ જાણઈ પાડીઈ, એ વાત કહઈ છઈ. ૨૪૭.

[કેટલીક વાર ગુરુ કર્મવશ થયેલા પિડાય છે, ચારિત્રને વિશે પ્રમાદી થાય

૧ ખ પરિવો ૨ ખ થાઈ પામઈ ગ ‘થાઈ’ નથી. ૩ ખ ‘ઉત્તમ શિષ્ય’ નથી. ૪ ક જિન. ૫ ક આપણપઈ. ૬ ખ બાપ પડીગાવિઉ. ૭ ખ તીજિં મોહિં કરી એક વાર. ૮ ખ ‘શિષ્યઈ’ પછી ‘કહિઉ ભગવન, આજ ચઉમાસી ભણી પાગિ લાગી ખામણઉ કીધઉ’ (‘ચઉમાસી પડિક્કમણઉ કરતઈ પગિ લાગી ગુરુહ્ણઈ ખામણઉ કીધઉ’ને બદલે)

છે. તેવા ગુરુને સુશિષ્ય ડાહ્યા અને મધુર કર્તવ્યથી કે વાણીથી પુનઃ ચારિત્રમાર્ગમાં સ્થાપે છે; જેમ સેલગસૂરિને શિષ્યે સ્થાપ્યા.

કથા : શૈલપુર નગરમાં શૈલક રાજા પુત્ર મંડૂકને રાજ્ય આપી પાંચસોના પરિવાર સહ દીક્ષા લઈ જ્ઞાની બન્યા. આચાર્યપદે આવ્યા. એક વાર શરીરે રોગ થતાં પુત્ર મંડૂકરાજાએ પોતાના નગરમાં રાખી ઇલાજ કરાવ્યો. સાજા થયા પછી રસ અને સુખલંપટપણામાં પ્રમાદને લઈને તે જ નગરીમાં રહી પડ્યા. વિહાર ન કરે. બીજા શિષ્યો પણ એમને ત્યજી ગયા. પણ એક પંથક નામે શિષ્ય એમની પાસે રહ્યો. અગાઉ રાજ્યવ્યવસ્થામાં એ તેમનો મહેતો હતો. ચોમાસાના દિવસોમાં ગુરુ એક સાંજે ગાઢ નિદ્રામાં સૂતા હતા. પંથક શિષ્યે ચોમાસી પ્રતિક્રમણ કરતાં ગુરુને પગે લાગી ખામણાં લીધાં. ગુરુ જાગ્યા ને રિસાયા. “કોણ પાપીએ મને જગાડ્યો ?” ગુરુએ પૂછ્યું. શિષ્યે ખામણાં લીધાની વાત કરી. ‘હવે આવો અપરાધ નહીં કરું.’ કહી ક્ષમાયાચના કરવા લાગ્યો. ગુરુ ભાનમાં આવતાં વૈરાગ્ય પામ્યા. પંથકને કહે, ‘હે વત્સ, તે મને આજે સંસારમાં પડતો ઉગાર્યો.’ પછી ઘણો કાળ વિહાર કરતા, ચારિત્ર પાળી પાંચસો પરિવારે વીંટળાયેલા તે શત્રુંજય ઉપર મોકલે ગયા.]

દસ દસ દિવસે દિવસે ધમ્મે બોહેઈ અહવ અહિયયરે^૧,
 ઇય નંદિષેણસત્તી, તહવિ ય સે સંજમે વિવત્તી. ૨૪૮

દસ૦ દિહાડા દિહાડાના દસ દસ નવા^૨ અથવા અધિકેરડા બૂઝવઈ, એવડી નંદિષેણ મહાત્માની શક્તિ તહ તઉ નંદિષેણહૂઈ સંયમ-ચારિત્રનઉ વિજ્ઞાસ હૂઉ, કર્મ લગઈ.

કથા : શ્રેણિક મહારાયનઉ બેટઉ નંદિષેણ, ચારિત્રાવરણીય કર્મ છતા ભણી, દેવતાં વારીતઉ દીક્ષા લિઈ, ગીતાર્થ હૂઉ, એકાકિઉ આપણી તુલના કરતઉ, એક વાર વરાંસઈ ગણિકાનઈ ઘરિ, વિહરવા પઈડઉ, ધર્મલાભ દીઉ, ગણિકા કહઈ ‘અમ્હારઈ અર્થલાભ જોઈઈ’, તેતલઈ નંદિષેણ કર્મનઈ વાહિઈ અભિમાન લગઈ, આપણી લબ્ધિઈ, નવનઉ તૂણઉ કાઢી, સુવર્ણની વૃષ્ટિ બાર કોડિ પાડી, જાવા લાગઉ ગણિકા ધર્મ^૩ ધરિઉ^૩, દ્રવ્ય દેઈ જાવા ન દીઉં, પછઈ નંદિષેણ તેહનઈ^૪ વચનિ ભેદિઉ, તેહનઈ ઘરિ રહિઉ, દિહાડાનાં^૫ દસ દસ બૂજઝવી દીક્ષા લિવરાવિવા, ઈસિઉ અભિગ્રહ લીધઉ, બાર વરસ રહિઉ, એક વાર દસમઉ

૧ ખ, ગ અહિયરે. ૨ ખ નવનવા. ૩ ખ સાહિઉ (‘ધર્મ ધરિઉ’ને બદલે) ગ ધરીઉ. ૪ ખ ‘તેહનઈ વચનિ ભેદિઉ’ પાઠ નથી. ૫ ખ ‘દિહાડઈ દિહાડઈ દસ દસ પ્રતિબોધઈ, એકઈ દિહાડઈ નવ પ્રતિબોધ્યા દસમઉ ન પ્રતિબૂઝઈ’ (‘દિહાડાનાં.... બૂઝવઈ નહીં’ને બદલે)

બૂઝવઈ નહીં, ભોજનવેલા અતિક્રમઈ, નગરનાયકાં હસિઉં, દસમા તુમ્હેડી જઈ
હૂઆ, હવ ભોજન કરઉં, તિસિઈ કર્મ્મક્ષય ગિઈ હૂંતઉં બૂધઉં, તે નગરનાયકા
છાંડી ખરઉં ચારિત્ર આરાધી મોક્ષ પુહતઉં. ૨૪૮.

કર્મ્મનઉં સામર્થ્ય કહઈ છઈ.

[નંદિષેણ મહાત્માની એવી શક્તિ હતી કે એકેક દિવસે દસ દસ નવા
અથવા એથીયે અધિકને બોધ પમાડતા હતા. તોપણ એમના સંયમનો કર્મને
લઈને વિનાશ થયો.

કથા : શ્રેણિક મહારાજાના પુત્ર નંદિષેણે ચારિત્રાવરણીય કર્મને લઈને
દેવતાએ અટકાવ્યા છતાં દીક્ષા લીધી. જ્ઞાની થયા. એક વાર ખોટા ભ્રમમાં
ગણિકાને ઘેર વહોરવા ગયા. 'ધર્મલાભ' દીધો. ગણિકા કહે 'અમારે તો
અર્થલાભ જોઈએ.' ત્યારે નંદિષેણ કર્મથી ખેંચાઈને અહંકારને લઈને પોતાની
લબ્ધિથી નવનવું તૃણ કાઢી સુવર્ણની વૃષ્ટિ કરી બાર કોડિ કાઢી. જવા લાગ્યા
ત્યાં ગણિકાએ કહ્યું 'દ્રવ્ય પામી હવે જવા ન દઉં.' પછી નંદિષેણ ગણિકાવચનથી
ભેદાયા. ત્યાં જ રહ્યા. દિવસના દસ-દસને બોધ પમાડી દીક્ષા લેવડાવવાનો
સંકલ્પ કર્યો. બાર વરસ રહ્યા. એક વાર દસમો બોધિત ન થયો. ભોજનવેળા
વીતવા માંડી. ગણિકા હસીને કહે 'દસમા તમે પોતે જ.' ત્યારે કર્મક્ષય થવાથી
પોતે જ બોધિત થયા. ગણિકાને ત્યજી, ચારિત્ર આરાધી મોક્ષે ગયા.]

કલુસીકઉ અ કિટ્ટીકઉ અ, ખઉરીકઉ આ મલિણિઓ,

કમ્મેહિં એસ જીવો નાગિણ વિ મુઝઈ જેણ. ૨૪૯

કલુ. એ જીવ જિમ પાણી ધૂલિઈ માઈહિ ઘાતીઈ હુંતીઈ ડહુલઉં થાઈ,
તિમ કર્મે કરી જીવ કલુષ ડહુલઉં કીધઉં છઈ, જિમ લોહડઉં કાટિઈ કરી જિસિઉં
થાઈ, જીવ કુકર્મે એહુવઉં કીધઉં છઈ, ખઉરી, જિમ મોદકાદિક ખરઉં થિઉં હુઈ,
તિમ કર્મે કરી જીવગિ વિણઠઉં છઈ, અનેરઈ સ્વભાવિ થિઉં છઈ, મલિણિઓ,
જિમ મલે કરી વસ્ત્ર મઈલઉં હુઈ તિમ કર્મે કરી જીવ મઈલઉં કીધઉં છઈ, કિ
જાણીઈ, જે એહ ભણી, નાગિ. ધર્મ્મનઉં તત્ત્વ જાણીઈનઈ મૂંઝઈ છઈ, ધર્મ્મનઈ
વિષઈ ઉઘમ નથી કરતઉં. ૨૪૯ તથા.

[જેમ પાણી ધૂળમાં ભેળવતાં ડહોળું થાય તેમ કર્મે કરી જીવ કલુષિત
થાય છે. જેમ લોહું કાટ લાગતાં જેવું થાય તેમ જીવ કુકર્મે કરી એવો થાય
છે. જેમ લાડુ ખરો - કઠોર થાય તેમ કર્મે કરી જીવ બગડે છે. જેમ મેલથી
વસ્ત્ર મલિન થાય તેમ કર્મે કરી જીવ મલિન થાય છે. ધર્મતત્ત્વ જાણીને જીવ
મૂંઝાય છે, ધર્મને વિશે ઉઘમ નથી કરતો.]

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૪૩

કમ્મેહિં વજજસારો વમ્મેહિં જઉનંદણો વિ પડિબુહો,
સુબહું પિ વિસૂરંતો ન તરથ આપ્પકખમં કાંઉં. ૨૫૦

કમ્મેં એહે કર્મે કરી વજજસાર સરીખી નિવિડ નિકારિતે કરી, જઉનંદ
યદુનંદન^૧ કૃષ્ણ મહારાયઈં પડિં પ્રતિબૂધઉં^૨ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનઉં ઘણી જ્ઞાનિ
ઈચ્છતઈં, સુબહું ઘણઉં ઝૂરતઈં હૂંતઈં, પચ્ચાત્તાપ કરતઈં ન તરથં આપણઉં,
હિત ધર્મક્રિયા અનુષ્ઠાન કરી ન સકિઉં, જરાકુમારની ભાલડી પગિ લાગી હુંતીઈં
મરી ત્રીજી નરક પૃથ્વીઈં ગિઉં, એ^૩ કર્મઈં જિનઉં બલ. ૨૫૦.

વલી કર્મઈં^૪ જિનઉં વિલસિત કહઈં છઈં,

[નિવિડ ચીકણાં કર્મોને લઈને યદુનંદન કૃષ્ણ મહારાજા ઈચ્છતાં છતાં,
ઝૂરતાં છતાં, પચ્ચાત્તાપ કરતાં છતાં ધર્મક્રિયાનુષ્ઠાન ન કરી શક્યા. જરાકુમારનું
તીર પગમાં લાગતાં મરીને ત્રીજી નરકે ગયા એ કર્મનું બળ.]

વાસસહસ્સં પિ જઈં, કાઉણં સંજમં સુવિઉલં પિ,

અંતે કિલિક્કભાવો ન વિસુજ્ઞાઈ કંડરીઉવ્વ. ૨૫૧

વાસં કો એક યતિ મહાત્મા વર્ષના સહસ્રઈ^૫ ઘણઉં સંયમચારિત્ર
પાલીનઈં, અંતેં છેહડઈં, મરણની વેલાં કિલિક્કભાવો અશુદ્ધ પરિણામ હુંતઉં
ન^૬ સૂજ્ઞાઈં, કર્મક્ષય ન કરઈં, દુર્ગતિઈં જાઈં કંડરીક મહાત્માની પરિ. ૨૫૧.

[કોઈ સાધુ હજાર વર્ષો સુધી સંયમ પાળીને છેલ્લે મરણવેળાએ
કિલિક્કભાવને લઈને શુદ્ધ ન બને, કર્મક્ષય ન કરે તો પુંડરીક મહાત્માની પેઠે
દુર્ગતિ પામે.]

અપ્પેણ વિ^૭ કાલેણં કેઈ જહાગહિયસીલસામન્ના,

સાહંતિ નિયયકજ્જં, પુંડરીય મહારિસિ વ્વ જહા. ૨૫૨

અપ્પેં કેતલાઈ મહાત્મા થોડઈં કાલિઈં, જહાં જિસિઉં ચારિત્ર લીધઈં
છઈં તિસિઉં જિ શીલચારિત્ર પાલીનઈં, સાહં આપણઉં કાજ કર્મક્ષય રૂપ
સાધઈં, પુંડરીક મહારિષીશ્વરની પરિ.

કથા : પુંડરીકિણી નગરીઈં, પુંડરીક કંડરીક બેઈ ભાઈ રાજા છઈં, એક
વાર ગુરુની ધર્મદેશના સાંભલી પુંડરીક બૂધઉં, દીક્ષા લેવા વાંછઈં, લહુડઉં
ભાઈ કુંડરીક કહઈં હઈં દીક્ષા લેઈસુ, પછઈં પુંડરીક રાજ્યચિંતા કરઈં, મન
પાખઈં રહિઉં, કંડરીક દીક્ષા લીધી, સહસ્ર વરિસ દીક્ષા પાલી, એક વાર પરીષહ

૧ ક યદુનંદ. ૨ ક 'પ્રતિબૂધઉં' નથી. ૩ ગ 'એ કર્મઈં..... કહઈં છઈં' પાઠ નથી. ૪ ખ
કર્મનઈં વિષય ('કર્મઈં જિનઉં'ને બદલે) ૫ ખ સહસ્રઈં સુરૂડઉં વિપુલ. ૬ ક 'ન' નથી.

થિકઉ ભાગઉ, કર્મિં કરી વિષયેછા^૧ વાહિઉ રાજ્ય વાંછતઉ આપણઇ નગરિ આવિઉ, વન માહિ વૃક્ષની ડાલઇ ઉપકરણ વિલાઈ બઇઠઉ, પુંડરીક રાજા વાંદિવા આવિઉ, તીણઇ લક્ષણે કરી કંડરીક ચારિત્ર થિકઉ ભગ્ન પરિણામ જાંણિઉ, રાજ્ય તેહહૂઇ આપિઉ, દીક્ષાનઉ વેષ તેહનઉ જિ આપણપઇ લેઇ, રાજા પુંડરીક ગુરુ ભણી ચાલિઉ, કંડરીક અતિ લોભ લગઇ સ્નિગ્ધ મધુર ઘણઉ આહાર જિમિઉ પેટિ વ્યથા ઊપની ગૂઢ વિશૂચિકા હુઈ, દીક્ષા છાંડી ભણી પરિવારહૂઇ, અગમતઉ હૂઉ વૈદ્યાદિકે કુણહિઇં સાર ન કીધી, તેહ ઊપરિ રૌદ્રધ્યાનિ વર્તતઉ, મરી સાતમી નરક પૃથ્વીઇં ગિઉ, પુંડરીક ગુરુ કન્હઇ જઈ નિષ્કલંક ચારિત્ર પાલિસુ, ઇસિઉ ચીંતવતઉ મારગિ ભૂખતૃષ્ણા પરીષહ સહતઉ, શુભધ્યાનિ વર્તતઉ, સુકુમાલ દેહ ભણી, તીણઇ જિ દિહાડઇ મરી સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનિ દેવ હૂઉ, ઇસી પરિ શુભાશુભ કર્મના વિપાક કહિયા. ૨૫૨.

કો એક પહિલઉ દુષ્ટ પરિણામ હુઈ, પછઇ શુભ પરિણામ હુઈ, તેહ આશ્રી કહઇ છઇં.

[કેટલાય મહાત્મા થોડા સમયમાં, જેવું ચારિત્ર લીધું છે તેવું પાળીને, કર્મક્ષય રૂપી પોતાનું કામ સિદ્ધ કરે છે; પુંડરીક ઋષિની પેઠે.

કથા : પુંડરીકિણી નગરીમાં પુંડરીક-કંડરીક બે ભાઈ રાજા છે. ગુરુની ધર્મદેશના સાંભળી પુંડરીક પ્રતિબોધિત થતાં દીક્ષા લેવા ઇચ્છા કરી. પણ આગ્રહ કરીને નાના ભાઈ કંડરીકે દીક્ષા લીધી. હજાર વર્ષ દીક્ષા પાળી. પણ એક વાર પરિષહમાંથી ચલિત થયો. કર્મે કરી વિષયેચ્છાથી ખેંચાઈને રાજ્ય ઇચ્છતો પોતાના નગરમાં આવ્યો. પુંડરીક રાજા વંદન કરવા ગયો. તેણે કંડરીક ચારિત્રથી ચલિત થયાનું જાણ્યું. એટલે પુંડરીકે રાજ્ય કંડરીકને સોંપી પોતે દીક્ષાવેશ પહેરી ગુરુ પાસે ગયો. કંડરીક લોભવશ સ્નિગ્ધ મધુર આહાર પેટ ભરી જમવા લાગ્યો. કોલેરા થયો. દીક્ષાત્યાગ કર્યો હોવાથી સૌને અપ્રિય થવાને કારણે કોઈ વૈદ્યે સારવાર ન કરી. કંડરીક રૌદ્રધ્યાનમાં રહી, મરીને સાતમી નરકે ગયો. પુંડરીક ગુરુ પાસે જઈ નિષ્કલંક ચારિત્ર પાળી ભૂખતરસનો પરિષહ પાળતો શુભધ્યાને રહી તે જ દિવસે મરી સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં દેવ થયો. આમ શુભાશુભ કર્મના વિપાક હોય છે.]

કાઊણ સંકિલિકં સામન્નં દુલ્લહં વિસોહિપયં,

સુજિજજા^૨ એગયરો કરિજજ જઈ ઉજજમં પરચ્છા. ૨૫૩

કાઊ. સામન્નપણઉ.^૩ ચારિત્ર પહિલઉ, વિરૂપ પરિણામે કરી મઇલઉ

૧ ખ વિષય. ૨ ખ સુજિજજઈ ગ સુજિજજ્યા. ૩ ખ શ્રમણણઉ ગ શ્રમણપણું.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૪૫

કરીનઇ પછઇ, દુલ્લહં વિશુદ્ધ પદ દુર્લભ નિર્મલ ચારિત્રનઉં કરિવઉં દોહિલઉં, ઇસિઇ છતઇ, સુજિજજાં એકતરોં કો એક ભાગ્યવંત પહિલઉં મલિન પરિણામ હુઇ, પછઇ સૂઝઇ, તઉં^{૪૮૮} કરિજજાં જઉ આલોઅણ લેઇ, પછઇ ઘણઉં ચારિત્રક્રિયા આરાધિવાનઉં ઉદમ કરઇ, પ્રમાદીઉ હુઇનઇ, પછઇ ઉદમ કરિવઉં દોહિલઉં, એ વાત કહઇ છઇ. ૨૫૩

[ચારિત્ર પહેલાં મલિન કરીને પછી નિર્મળ કરવું દોહ્યું છે. કોઈ ભાગ્યવંત આલોચના કરીને પછી ચારિત્રની આરાધનાનો ઉદમ કરે પણ પ્રમાદીને તો આવો ઉદમ કરવો દોહ્યો.]

ઉજિજજાં અંતરિ ચિય ખંડિય સબલાદઉ વ્ હુજજ ખણં,
ઉસન્નો સુહલેહડુ, ન તરિજજ વ પરછ ઉજજમિઉં. ૨૫૪

ઉજિજજાં કો એક બહુલકર્મા જીવ ચારિત્ર અંતરાલિ વિચાલઇ જિ છાંડઇ, અથવા એક કહરઇ^૧, વ્રતનાં ભાંજિવા ચિઉ ખંડચારિત્ર થાઇ, અથવા નાન્હા નાન્હા અપરાધનઇ કરવઇ, શબલચારિત્ર થાઇ ક્ષણિઇ, અથવા પાસત્યઉ ઓસન્નઉ થાઇ, ઉસન્નોં અનઇ જઉ ઓસન્નઉ ચિઉ, તઉ સુહલેહડ, સુખલંપટ હુઉતઉ, પછઇ વલી ખરા ચારિત્રનઉં ઉદમ કરી ન સકઇ પ્રાહિઇ^૨ એહ જિ વાત કહઇ છઇ. ૨૫૪.

[કોઈ બહુલકર્મા જીવ ચારિત્રને વચ્ચે જ તજે અથવા વ્રતના ભાંગવાથી ખંડચારિત્ર બને અથવા નાનાનાના અપરાધોને લઈને ક્ષણમાં શબલચારિત્ર થાય, અથવા શિથિલાચારી સાધુ થાય અને જો શિથિલાચારી થયો તો સુખલંપટ થયા પછી સાચા ચારિત્રનો ઉદમ ન કરી શકે.]

અવિ નામ ચક્કવટ્ટી, ચઇજજ સવ્વં પિ ચક્કવટ્ટિસુહં,
ન ય ઓસન્નવિહારી, કુહિઓ ઓસન્નયં ચયઇ. ૨૫૫

અવિ નાં ચકવર્તિ ષટ્ખંડ પૃથ્વીનઉ નાયક, એવડું ચકવર્તિનઉં સઘલઉંઇ સુખ વૈરાગ્ય ઊપનઇ લીલામાત્ર માહિ ચઇજજ છાંડઇ, પુણ ઓસન્નં શિથિલચારિત્ર દુહિઉ, દુઃખીઉ ઇચ્છતઉ, ઓસન્નયં ઉસન્નાપણઉં લગાર એક પ્રમાદનઉં ભુંડ સુખ છાંડી ન સકઇ કર્મનઉ વાહિઉ હુતઉ, પ્રમાદિ પડિયા પૂઠિઇ પછઇ ઉદમ કરતાં એહવઉ દોહિલઉ. ૨૫૫.

તે આણઇ જિ ભવિ કેતીયવારઇ ચેતઇ, ધર્મનઉ ઉદમ કરઇ, તઉ કાંઇ જીવહુઇ આધાર હુઇ, પુણિ^૩ પરલોકિ દુર્ગતિઇ ગ્યાં પૂઠિઇ, કાંઈ ન ચાલઇ, એ વાત કહઇ છઇ.

૧ ખ કહિ હિઇ ગ કહિ. ૨ ખ ચાહિઇ ગ 'પ્રાહિઇ' નથી. ૩ ક પછણ ગ પુણ.

છાખંડ પૃથ્વીનો નાયક ચકવર્તીનું સઘળુંયે સુખ વૈરાગ્ય ઊપજતાં
ક્ષણવારમાં તજે, પણ શિથિલ ચારિત્રવાળો ઇચ્છવા છતાં પ્રમાદનું સુખ ત્યજ
ન શકે. પ્રમાદમાં પડ્યા પછી ઉદ્ધમ કરતાંયે એ ત્યજવું દોઢવું છે.]

નરયત્થો સસિરાયા બહું ભણઈ દેહલાલણાસુહિઉ,
પડિઉ મિ ભએ ભાઉઅ ! તો મે જાએહ તં દેહં. ૨૫૬
કો તેણ જીવ રહિએણ, સંપયં જાઈએણ હુજજ ગુણો,
જઈસિ પુરા જાયંતો તો નર એ નેવ નિવડંતો. ૨૫૭

કથા : કુસુમપુરિ નગરિ શશિ સૂરપ્રભ બે ભાઈ રાજા હુતા, એક ભાઈ
શ્રી વિજયઘોષસૂરિની ધર્મદેશના સાંભલી, સૂરપ્રભ બૂધઉ^૧, વડાભાઈ શશિહ્રં
કહઈ, બાંધવ, આપણપે ધર્મ કીજઈ, શશી હસીનઈ કહઈ, કુણઈ ધુતારઈ તઉં
વિચારિઉ^૨, લાઘાં સુખ છાંડીનઈ પરલોકના અદષ્ટ સુખનઈ વિષઈ, કુંજ જાણ
ખપ કરઈ, સૂરપ્રભ કહઈ, બાંધવ ! સંદેહ મ આણિ, જગમાહિ ધર્મ છઈ, ધર્મ-
પાપના ફલ દેખિઈ છઈ, એક જીવ^૩ સુખિયા, એક જીવ દીસઈ દુઃખિયા, એક
સરોગ, એક^૪ નીરૌગ,, એક જીવ સુરૂપ, એક કુરૂપ, એક જીવ લક્ષ્મીવંત દીસઈ,
એક જીવ દારિદ્રી, ઇત્યાદિક ભાવ સઘલાઈ પુણ્યપાપઈ જિ ચિકા હુઈ, ઇસી
પરિ અનેક પ્રકાર બૂઝવિઉ, શશી બૂજાઈ નહીં, સૂરપ્રભઈ દીક્ષા લીધી, તપ
કરી પાંચમઈ બ્રહ્મદેવલોકિ દેવ હુઉ, શશી અવિરત હુંતઉ મરી ત્રીજી નરક
પૃથ્વીઈ નારકી થિઉ, ભાઈ દેવિઈ સ્નેહ લગઈ તિહાં જઈ પાછિલા ભવનઈ વૃત્તાંત
તેહહ્રં જણાવિઉ, પછઈ શશી પશ્ચાત્તાપ કરઈ, મઈ સયરનઈ સુખિ વાહિઈ
તપ અનઈ અનેરીઈ વિરતિ ન કીધી, બાંધવને^૫ સયર માહરઉ કદર્થિ કષ્ટ
સહવરાવિ જિમ અહાં હઉ નરકનાં દુકખ છૂટઉ, એ વાત વલી કહઈ છઈ, નરયં
નરકિ રહિઉ શશી રાજા બહુ અનેક પ્રકારિ ભાઈહ્રં કહઈ, દેહં ભાઉઅ બાંધવ
આપણાં સયરનઉ જે છઈ લાલવઉ^૬ તેણઈ કરી સુખિઉ હુતઉ, પડિઓ મિં^૭
ભયે નરકના દુઃખ માહિ પડિઉ છઉં, તો મે જાં તેહ ભણી માહરઉ સયર જા
એહ કદર્થિ પીડ^૮ સહવરાવિ ઇમ કહઈ છઈ. છ. ભાઈ દેવ વલતઉ^૯ કહઈ^૯,
જઈસિં જઈ પહિલઉ જીવતાં તે સયર તાપ-ચારિત્ર-કષ્ટ સહિવરાવત, તો નં

૧ ખ પ્રતિબૂધઉ. ૨ ખ ધૂતારિઉ ઠગારિઉ. ૩ ખ, ગ 'એક નીરોગ' નથી. ૪ ખ બાંધ તેહઈ
ગ બાંધવ તે. ૫ ખ લાલવઉ. ૬ ખ 'પડિઓ મિં..... કદર્થિ' પાઠ નથી. ૭ ખ પણિ. ૮ ખ
બલવંતઉ. ૯ ખ, ગ 'કહઈ' પછી 'છઈ, કો તીણ જીવ રહિએણ તીણઈ તાહરઈ જીવઈ
રહિત સયરિ જાઈ એ કદર્થિઈ હુંતઈ કઉણ ગુણ હુઈ, ઇસિઉ લાભુ હુઈ, કાંઈન હુઈ,' પાઠ
વધારાનો.

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૧૪૭

તઉ નરક માહિ ન પડત ઇસિઉં કહી, સૂરપ્રભ દેવ ભાઈનઉં દુઃખ ફેડિવાનઇ વિષઇ, અસમર્થ હુંતઉ વલી પાછઇ દેવલોકિ ગિઉ. ૨૫૬-૭.

ઇસિઉં જાણીનઇ ધુર લગઇ ધર્મ કરિવઉ, એ વાત કહઇ છઇ.

[આ ભવમાં જ જીવ ચેતે ને ધર્મ-ઉદ્ધમ કરે તો કાંઈક આધાર સાંપડે, પણ પરલોકે દુર્ગતિ પામ્યા પછી કાંઈ ન ચાલે.

કથા : કુસુમપુર નગરમાં શશિ અને સૂરપ્રભ બે ભાઈ રાજા હતા. ધર્મઘોષસૂરિની દેશના સાંભળી સૂરપ્રભ બોધ પામ્યો. તે મોટા ભાઈ શશિને કહે છે, 'હે ભાઈ, સ્વયં ધર્મ કરીએ.' શશિ કહે, 'કયા ધૂર્તથી તું ઠગાયો ? પ્રાપ્ત સુખ છોડી પરલોકનાં અદષ્ટ સુખ કોણ ઇચ્છે ?' સૂરપ્રભે ધર્મ માટે ખૂબ સમજાવ્યો. પણ શશિ કાંઈ જ્ઞાન પામ્યો નહીં. સૂરપ્રભ દીક્ષા લઈ, મરી, દેવલોકે ગયો, શશિ મરીને ત્રીજા નરકમાં. દેવ થયેલા ભાઈએ ત્યાં જઈને પાછલા ભવનું વૃત્તાંત શશિને જણાવ્યું. શશિને પશ્ચાત્તાપ થયો. શરીરની પીડા સહન કરાવડાવી નરકની યાતનામાંથી છૂટી શકાય એ માટે એ ભાઈને વીનવે છે. પણ હવે દેવ બનેલો સૂરપ્રભ ભાઈનું દુઃખ ફેડવા અસમર્થ હોઈ પાછો દેવલોકે ગયો. આ જાણી આરંભથી ધર્મ કરવો.]

જાવાઉ સાવસેસં જાવ ય થેવો વિ અત્થિ વવસાઓ,

તાવ કરિજજ પ્પહિયં મા સસિરાયા વ સોઇ હિસિ. ૨૫૮

જાવાઉં જાં લગઇ આંઊખઉં જીવિતવ્ય સાવશેષ પહચઉ તઉ ઘણઉં હુઇ, જાવ યં જાં લગઇ થોડઉ સયરનઉ મનનઉ વ્યવસાય ઉત્સાહ ઉદ્ધમ છઇ, તાવ કં તાં લગઇ ભો, ઉત્તમ આપણઉ હિત ધર્માનુષ્ઠાન કરઇ, મા સં શશીરાયનઇ પરઠઇ^૧ રખે પછઇ શોચઇ. ૨૫૮. તથા.

[આયુષ્ય છેક છેડે પહોંચે ત્યારે શું વળે ? જ્યાં સુધી શરીર-મનનો ઉદ્ધમ-ઉત્સાહ છે ત્યાં લગી ધર્મ-હિત કરવાં. નહિ તો શશિ રાજાની પેઠે શોક કરવાનો જ રહે.]

ઘિત્તૂણ વિ સામન્નં સંજમ જોએસુ હોઇ જો સિઢિલો,

પઢઇ જઈ વયણિજજે, સોઅઇ ય ગઓ કુદેવર્ત્ત.^{૧૭૭} ૨૫૮

ઘિત્તૂં શ્રામણ્ય ચારિત્ર લેઈનઇ, સંજમં સંયમ યોગક્રિયાકલાપનઇ વિષઇ જે શિથિલ પ્રમાદી હુઇ^૨ પડં તે યતિ મહાત્મા વચનીયતાં પડઇ લોક માહિ ઠહલોકિ નિંદ થાઇ, સોઅઇં અનઇ પરલોકિ કુદેવ કિલ્ખિષિયાદિક દેવ માહિ

૧ ખ પરિ. ૨ ખ પ્રમાદ કરઇ પ્રમાદીયા હુઇં.

ગિઉ હુંતઉ શોચઇ, અહા ! મઇં ધર્મક્રિયાનઇ વિષઇ, અભાગીઇં પ્રમાદ કાંઇં
ક્રીધઉ ઇસી પરિ. ૨૫૯. તથા.

[ચારિત્ર (દીક્ષા) લઇને સંયમયોગ કરવામાં જે પ્રમાદી બને તે સાધુલોકમાં
નિંદા બને અને પરલોકમાં કિલ્બિષિયા દેવમાં જઇને શોક કરે.]

સુચ્યા તે જિ લોએ, જિણવયણં જે નરા ન યાણંતિ,

સુચ્યાણ વિ તે સુચ્યા જે નાગિણં નવિ કરંતિ. ૨૬૦

સુચ્યાં એ જીવલોકમાંહિ તે શોચીઇ, અહા ! બાપડા કિમ થાઇ સિંઇ, ઇસિ પરિ શોચવા જોગા, જિણં જે પુરુષ નિર્વિવેક ભણી, જિનશાસન જાણઇં નહીં, સુચ્યાણં શોચઇ પાહઇં ગાઢેરડા શોચિવા જોગા, જે નાં શ્રી જિનવચન શ્રી વીતરાગનઉ ધર્મ જાણીઇંનઇ કરઇં નહીં પ્રમાદ લગઇં. ૨૬૦ તથા.

[આ જીવલોકમાં જે પુરુષ નિર્વિવેકી બની જિનશાસન જાણતો નથી તે શોક કરે છે. વધારે શોચનીય તે છે કે જે જિનવચન જાણીને પણ એનો અમલ કરતા નથી.]

શબ્દકોશ

[શબ્દની સાથે અહીં જે ક્રમાંકો દર્શાવાયા છે તે મૂળ ગાથાના ક્રમાંકો છે. શબ્દ તે-તે ક્રમાંકોવાળી ગાથાની નીચેના બાલાવબોધમાં - ગદ્યખંડ (કથાસહિત)માં છે એમ સમજવાનું છે.]

અઉલવઈ ૨૬૬, ૩૦૨-૩૦૩ ઓળવી લે, કપટથી પડાવી લે, જૂંટવી લે, છુપાવે

અઉલવાવઈ ૨૬૭ ઓળવી લઈને, કપટથી પડાવી લઈને

અકજઈ ૮૦ કામ વિનાનું

અકજજ ૫૧૨ નકામું, નિરર્થક, નિષ્ફળ

અગમતઈ ૨૫૨ અજાગમતો, અપ્રિય

અગાસઈ ૧૬૪ આકાશમાં

અચિત્ત ૧૭૦, ૪૦૦ નિર્જીવ

અજયાણા ૩૫૮ જીવરક્ષા ન થવી

અજયાણાં ૩૬૭ જીવરક્ષા-જતન વિના

અજાનતઈ ૧૪૧ અજાણતાં

અજજા ૧૪, ૧૫ આર્યા, મહાસતી

અહમ ૩૭૦ સર્ળંગ ત્રણ ઉપવાસ

અઢાહી ૨૪૧ આઠ દિવસનું તપ

અઠીલ ૨૮૩, ૪૩૧-૪૩૨ બેડી

અઢાઈ ૩૮ અઢી

અજાઉગિઈ ૩૬૨ (સૂર્ય) ઊગ્યા પહેલાં

અજાકરવિઈ ૨૧૭ નહીં કરતાં

અજાછતા ૩૨૯ ન હોય તેવા

અજાપૂંજિઈ ૩૫૯ લૂછ્યા વિના

અજાભાવિયાં ૩૭૨ અજાગમતાં

અજાલેહતઈ ૪૧૭ નહીં સમજતો, નહીં પામતો

અજાસદહતા ૫૩-૫૪ આશંકા કરતા,

અશ્રદ્ધા કરતા

અજાસીઝતઈ ૧૪૫, ૧૫૦ સિદ્ધ ન થતાં
અજાસીઓ ૨૫ અનશનવાળો, ઉપવાસી
અજુવ્રત ૨૩૪ શ્રાવકે પાળવાનાં પાંચ

વ્રતો

અતિક્રમાવી ૩૬૨ પસાર થવા દઈ

અતિક્રમિઈ ૧૯૦ છોડ્યું, વટાવ્યું, વીત્યું

અતિચાર ૩૯૬ વ્રત-નિયમનો ભંગ

અતિશય ૧૬૭ પ્રભાવક ચમત્કારિક
લક્ષણ

અતિસારિઈ ૫૩-૫૪ અતિસાર
(સંપ્રહણી)ની વ્યાધિવાળો

અતીચાર ૨૩૪, ૪૭૮ જુઓ અતિચાર

અદત્ત ૩૬૨ વહોરાવ્યા વિનાનો

અદતાદાન ૩૯૬ નહિ અપાયેલું લેવું,
ચોરી કરવી

અદેય ૨૬૫ ન આપી શકાય તેવું

અધલઈ ૪૯૬ અડધું

અધિષ્ટિઈ ૧૦૫ સત્તા તળે આણ્યું

અધિષ્ઠી ૩૩૩ અધિષ્ઠાત્રી

અનશનીઈ ૩૭૮ ઉપવાસી

અનંતકાય ૨૩૪ જેમાં અસંખ્ય જીવો છે

તેવી વનસ્પતિ, કંદમૂળ આદિ

અનાગત ૨૯૨ નહીં જાણેલો

અનિગ્રહિઆ ૧૨૬ મોકળા

અનિયતવાસી ૩૮૮ નિત્યવાસી નહીં
એવા

અનિરતઈ ૪૭૬ અશુદ્ધ

અનુગમીઈ ૧૩ અનુસરે, પાછળ જાય
 અનુત્તર વિમાન ૨૯ જૈન શાસ્ત્ર
 અનુસાર ઊર્ધ્વલોકમાંનો એક પ્રદેશ
 અનુરંજિત ૨૮૫ શોભાયમાન,
 સુશોભિત
 અનુવર્તના ૯૭, ૩૦૨-૩૦૩
 અનુસરણ, -ની જેમ વર્તવું તે
 અનેખણીયાદિ ૩૮૨ જૈન સાધુ માટે
 અગ્રાહ્ય (અન્ન વગેરે)
 અનેચિ ૫૫, ૧૬૭, ૪૪૦, ૫૦૧
 અન્યત્ર
 અનેરઈં ૩૬ બીજાથી
 અનેરઉં ૮૯, ૪૭૮ જુદું
 અન્યત્વભાવના ૩૪૩ આત્મા અને
 શરીર જુદાં છે એવો ભાવ
 અન્યાન્ય ૪૫-૪૬-૪૭ જુદાંજુદાં
 અપવાદ ૩૮૨, ૩૯૫, ૪૦૦, ૪૧૮
 નિયમમુક્તિ, શુદ્ધ આચાર-
 પાલનમાં અપવાદ કરવો તે
 અપહરિઉં ૨૨૭ અપહત થયેલો
 અપ્રતિપાતી ૧૬૭ નષ્ટ ન થાય તેવું,
 આવ્યા પછી પાછું ન જાય તેવું
 (અવધિજ્ઞાન)
 અબોધિ ૩૫૦ જિનધર્મની પ્રાપ્તિ
 વિનાના
 અભવ્ય (જીવ) ૧૬૭, ૧૬૮ મોક્ષના
 અનધિકારી (જીવ)
 અભિગ્રહ ૧૦-૧૧, ૩૯ ધાર્મિક નિયમ,
 સંકલ્પ
 અભીક્ષણ ૩૫૪, ૩૫૫ વારંવાર, હંમેશાં
 અભ્યર્થિઉં ૬૪ અરજ કરાયેલો
 અભ્યસિઉં ૧૧૬ ટેવવાળો

અભ્યુત્થાન ૯૭, ૧૬૫, ૧૮૭, ૨૯૫
 આદરથી ઊભા રહેવું
 અભ્યુત્થાન ૧૫૨ આવીને ઊભા રહેવું
 અમયવલ્લીઅ ૨૩૪ અમૃતવેલ
 અમારિ ૨૬૮ અહિંસા
 અરણ્યામય ૩૧૮ વિષયાસક્તિ રૂપી રોગ
 અરતિ ૪૬૧ અસુખ
 અરમાઈં ૩૩૩ ઓરમાન, સાવકો
 અલોઈં ૯૯ જુઓ આલોઈં
 અલ્લકચ્યૂરો ૨૩૪ લીલી કાળી હળદર
 અલ્લમુત્યાય ૨૩૪ લીલો મોથ
 અલ્લહલિદા ૨૩૪ લીલી હળદર
 અલ્લં ૨૩૪ કાચું, લીલું
 અવત્થા ૩૫૨ અવસ્થા
 અવર્ણવાદ ૩૯, ૭૪, ૨૪૨, ૨૪૫,
 ૩૦૪-૩૦૫, ૩૪૩, ૩૬૪, કૂડું
 બોલવું
 અવહસણ ૩૧૬ હાંસી, મશકરી
 અવાવરિવઉં ૩૦૮-૩૦૯ નહીં વાપરવું
 તે, ઉપયોગમાં ન લેવું તે
 અવીસાસ ૪૭૮ અવિશ્વાસ
 અવેલાં ૧૧૪ કવેળાએ
 અશુચિપણઈં ૨૬૫ અશુદ્ધિથી
 અસમંજસ ૧૭૦, ૨૦૯ અયોગ્ય
 અસિધારા ૫૯-૬૦-૬૧ તલવારની ધાર
 અસુહાઈં ૩૩૦ અસુખ આપનાર,
 અણગમતા, અણશીભતા
 અસૂઝતઉં/અસૂઝતા/અસૂઝતી ૪૧,
 ૧૫૨, ૧૫૮, ૩૪૫, ૩૪૯ અશુદ્ધ
 અસૂયા ૩૦૪-૩૦૫ ઈર્ષ્યા
 અહિઆસતા ૩૪૬ સહન કરતા
 અહિઆસી ૩૪૬, ૩૭૫ સહન કરી

અહિતૂઅ/અહિતૂઉ ૨૪૨, ૪૩૪
 અહિતકર
 અહિનાણ ૧૦૫, ૨૮૦ ઓંધાણી, સંકેત,
 લક્ષણ
 અહિયાસઈ / અહીયાસઈ ૪, ૧૧૯,
 સહન કરે
 અહિરુ ૯૪ સાપ
 અંગ ૬, ૯૩ પિસ્તાલીસ આગમો
 પૈકીના સૌથી પ્રાચીન ગ્રંથો જે ૧૨
 છે; જેમાંથી એક લુપ્ત થતાં હવે ૧૧.
 અંગઓલગૂં ૧૪૫, ૪૪૦ અંગસેવક
 અંગારાદાહ ૨૩૫ કોલસા વગેરે
 બાળવા
 અંગારૂઉ ૪૫૯ અંગારો
 અંજલિપુટ ૭ બે હાથ જોડવા તે
 અંતરાલિ ૨૫૪ અધવચ્ચે
 અંત્ર ૧૪૯ અંતરડાં
 આઈસ ૩૩, ૧૬૫ આદેશ
 આકલઈ ૩૧૨ લે, પકડે, બાંધે
 આકંધ્યા ૪૪ કંપિત થયેલા
 આકોસિવઉં ૧૩૬ શાપ દેવો, મહેણાં-
 ટોણાં દેવાં
 આખર ૩૬૫ અક્ષર
 આખિ ૧૨૦, ૨૬૧ આંખ
 આખ્યાયક ૧૦-૧૧ ઉપદેશક (વચન)
 આગઈ ૨ આગળ
 આગતઉ ૨૯૬ આવતું
 આગામીયા ૩૮૬ આગામી, આવનાર
 આગિ ૩૩, ૧૪૫ અગ્નિ, આગ
 આગિલી ૨૬૫ અગાઉની
 આગુલ ૯૪ આંગળ
 આચ્છાદઈ ૩૭૨ છુપાવે, ઢાંકે

આઠીલિ ૫૨ જુઓ અઠીલ
 આણ ૨૯૬ આજ્ઞા, સોગંદ, મનાઈ
 આણઈ (ભવિ) ૪૮, આ (ભવ)માં
 આણિ ૨૫૬-૨૫૭ લાવ
 આતુલ ૨૧૨ આતુર, વ્યાકુળ
 આદાનનિક્ષેપસમિતિ ૨૯૮ જૈન સાધુનો
 ઉપકરણ લેવા-મૂકવાનો વિવેક
 આધાકર્મ ૨૯૮, ૩૪૯, ૩૯૭ જૈન સાધુ
 માટે ખાસ તૈયાર કરેલો આહાર
 વહોરવાથી લાગતો દોષ (૪૨
 એષણા દોષ પૈકીનો એક દોષ)
 આપણપઈ ૬, ૧૪, ૫૦, ૫૯-૬૦-૬૧,
 ૭૮, ૯૯, ૧૦૫, ૨૨૭, ૩૪૦ પોતે,
 જાતે
 આપણપઉં ૫૯-૬૦-૬૧, ૨૨૯ પોતાની
 જાત
 આપણપાનઈ ૩ પોતાને
 આપણપાહૂઈ ૧૬૩, ૨૨૧, ૪૫૫
 પોતાની જાતે
 આપણપઈ ૪૭૪ જુઓ આપણપઈ
 આપહણી/આપહણીઈ ૨૮, ૩૩, ૭૧,
 ૧૮૦, ૧૮૪, ૪૯૦, ૫૦૭
 આપમેળે, સ્વયં
 આમય ૩૧૮ રોગ
 આમંતિઓ ૬૪ આમંત્રેલો
 આયસ ૯૪, ૯૫ જુઓ આઈસ
 આરતિ ૧૧૯ દુઃખ, પીડા
 આર્તધ્યાન ૪૦૦ ધ્યાનના ચાર પ્રકારો
 પૈકીનું એક એવું કુધ્યાન જે મનની
 પીડા જન્માવે છે
 આર્તિઈ ૩૪૫, ૩૯૦ દુઃખમાં, વિષાદમાં,
 શોકમાં

આલૂ ૨૩૪ કંદવિશેષ
 આલોઅણ ૫૯-૬૦-૬૧, ૨૫૩ પાપનું
 પ્રાયશ્ચિત્ત, આલોચના
 આલોઈ ૬૫ આલોચે
 આલોયાં ૧૦-૧૧ આલોચના કરેલાં
 આવજર્યા ૪૪ પ્રસન્ન થયેલા
 આવજર્જવા ૩૯૩ પ્રસન્ન કરવા, ખુશ
 કરવા
 આવશ્યક ૨૩૪ શ્રાવકનાં રોજનાં છ
 નિત્ય કર્તવ્યો - સામાયિક,
 પ્રતિકમણ, ચૈત્યવંદન, ગુરુવંદન,
 કાયોત્સર્ગ અને પ્રત્યાખ્યાન
 આવસીહિ ૩૫૯ નિવૃત્તિમાંથી આવશ્યક
 પ્રવૃત્તિમાં જવા માટે ધર્મધ્યાનમાંથી
 નીકળતી વખતે બોલાતો શબ્દ
 આવિયાં ૯૩ આવડ્યાં
 આશ્રવદ્વાર ૨૧૪ પાપકર્મો પ્રવેશવાનો
 માર્ગ
 આસણ ૩૩૪ આસન
 આસણ-બઈસણ ૩૬૬ આસન-બેઠક
 આસન્ન ૩૭૫ નજીક
 આસન્નકાલ ૨૯૦ મોક્ષે જવાનો
 નજીકનો સમય
 આસન્નસિદ્ધિક ૨૯૦ જેનો મોક્ષે જવાનો
 કાળ નજીકમાં છે તે
 આસન્નસિદ્ધિપથ ૨૯૯ નજીકના
 સમયમાં મોક્ષ મળે એવો માર્ગ
 આસિરી ૧૩૩ આશ્રયી
 આહણઈ ૧૩૪, ૧૬૭ પ્રહાર કરે, મારે
 આહણિઉં ૨૫, ૧૩૯, ૪૪૫ પ્રહાર
 કરાયેલો
 આહણિયા ૧૩૭ માર્યા

આહણી ૪૬૪ મારી નાખી
 આહરિયા ૧૯૯ આરોગ્યા, ખાધા
 આહમહા ૨૬૫ 'આહા-અરે' એવો
 શોકોદ્ગાર
 આંક્ષિ ૪૨૦ આંખ
 આંગમી ૧૦૫ પામીને
 આંતરઉં ૩૧૫ અંતર, તફાવત
 ઈમ્હઈ ૨૧૮ એમ જ, એમ ને એમ
 ઈસિઉં ૧૭-૧૮ આવું, આમ
 ઈર્યાસમિતિ ૨૯૫ (જૈન સાધુનો)
 ચાલવામાં સંયમ-વિવેક
 ઉછઉ / ઉછઉ ૧૩૩, ૪૭૭ ઓછો
 ઉજ્જઈ ૩૭ ત્યજે
 ઉજ્જિત ૧૫૨ શુષ્ક, લૂખું, રસહીન
 ઉજ્જવાલ્યાઈ ૩૫ સળગાવેલા, પ્રગટાવેલા
 ઉડવઈ ૧૫૧ ઝૂંપડીમાં
 ઉત્તરગુણ ૪૩૭, ૪૭૯ સંયમના પાંચ
 સમિતિ આદિ ઉત્તરગુણ
 ઉત્સર્ગ ૪૦૦, ૪૧૮ વિહિત વિધિ,
 નિયમ
 ઉત્સૂત્ર ૩૫૩ સૂત્ર વિરુદ્ધ
 ઉદઈ ૧૫૮ ઉદયથી
 ઉદાલિવઉં ૪૩૧-૪૩૨ પડાવી લેવું
 ઉદીરઈ ૩૧૧ પ્રેરિત થાય
 ઉદીરિત ૨૭૯ પ્રેરિત થયેલી
 ઉદેગ ૪૭૯ ઉદ્દેગ
 ઉદ્દગૃહ ૪૭૭ ઘર ત્યજી દીક્ષિત થતા
 સાધુ
 ઉદ્દીપાઈ ૩૫ પ્રગટાવેલા
 ઉદ્દરાઈ ૪૮૨ ઉદ્ધાર કરાય
 ઉદ્દરી ૫૩૭ ઉપાડીને
 ઉદ્દની ૫૩-૫૪ ઉપદ્રવ કરી, પજવી

ઉપકરણ ૨૮૯ સાધન
 ઉપદેશ ૮૨ ઉપદેશ આપે
 ઉપદેશિ ૧૬ ઉપદેશ્યો
 ઉપરાઈ ૧૩૦ પ્રતિકૂળ, અવળો
 ઉપધિ ૩૬૧, ૩૬૭ જૈન સાધુનાં વસ્ત્ર-
 કંબલ-સંથારો વગેરે ઉપકરણ-સમૂહ
 ઉપશમવઈ ૬૭ ઉપશમ કરતાં,
 શમાવતાં
 ઉપશમિયાં ૫૩૫ ઉપશમ પામેલાં
 ઉપસર્ગ ૪, ૧૧૯, ૧૨૧ વિઘ્ન,
 અંતરાય
 ઉપસ્થા ૭૨ સ્પર્શનેદ્રિય, જનનેદ્રિય
 ઉપાર્જિ ૧૩૪, ૧૬૬ મેળવેલું
 ઉપાર્જિવાનઈ ૫૦ રળવાને, મેળવવાને
 ઉલખઈ ૪૦૦ ઓળખે
 ઉલખિ ૮૫-૮૬-૮૭ ઓળખ્યો
 ઉલ્લવઈ ૩૫ બુઝાવે, હોલવે
 ઉલ્લાણઈ ૧૧૮ હોલવાયો
 ઉષધ/ઉષધ ૪૧, ૮૬, ૪૮૮ ઔષધ,
 દવા
 ઉસન્ન/ઉસન્ના ૯૯, ૩૭૩, ૫૧૭
 જુઓ ઓસન્ન
 ઉકાંટઈ ૮૮ રોમાંચ
 ઉચાટઈ ૩૩૩ નાશ કરે
 ઉઠ્ઠિયાઈ ૩૩૪ ઊઠી ગયે
 ઉદેગ ૩૨૧ જુઓ ઉદેગ
 ઉપનઈ ૧૬ ઉપજ્યો, પેદા થયો
 ઉપરિહિરાં ૩૭૪ ઉપરાંતનાં
 ઉપહરઈ ૩૬૨ -થી આગળ, -થી
 વધારે, ઉપરવટનું
 ઉપહિરઈ ૧૭૮ -થી વધારે, -થી
 અધિક

ઉપાડિયાં ૨૬૧ ઉઘાડ્યાં
 ઉફ્ફરઈ ૩૬૯ ઉપરવટનો, પ્રમાણથી
 વધારે
 ઉભગઈ ૨૦૫, ૨૮૯ અરુચિકર,
 નિર્વેદકારી, ઉદ્વિગ્ન
 ઉરિણ ૨૬૯ ઋણમુક્ત
 ઉવટઈ ૩૨૦ આડા રસ્તે
 ઉસજાડિયા ૫૨૫ ત્યજાયેલા
 ઉસજાડી ૯૩ ત્યજીને
 ઉસરાગણ ૨૬૯ પ્રત્યુપકાર, ઋણમુક્તિ
 ઋદ્ધિગારવ ૨૯૫, ૩૨૩, ૩૨૪ ઋદ્ધિથી
 આવતો અહંકાર
 એકાદશાંગધર ૬૮ અગિયાર અંગોના
 જ્ઞાતા
 એકાંત ૧૭૧, ૩૯૨ સંપૂર્ણ
 એકાંતિ/એકાંતિઈ ૪૧૧ સંપૂર્ણપણે,
 હંમેશાં
 એષણાદોષ ૨૯૮ ભિક્ષાયર્યા સંબંધી
 જૈન સાધુના ૪૨ દોષ
 એષણાસમિતિ ૨૯૮ જૈન સાધુનો
 ભિક્ષાયર્યા વિષયક વિવેક
 ઓડવઈ ૨૪૨ વારે, અટકાવે
 ઓડી ૧૦૫ હોડમાં મૂકી
 ઓલંભિ ૨૬૫ ઠપકો, ટોણો
 ઓસન્ન ૩૫૦, ૩૫૨, ૩૫૩, ૩૮૨,
 ૩૮૭ શિથિલાચારી, બ્રષ્ટ
 ચારિત્રવાળા
 કઉતિગઈ ૩૧૬ કૌતુક
 કઉતિગામણી ૪૮૫ કૌતુક પમાડનારી
 કઉતિગિઈ ૧૦૨-૧૦૩ કૌતુકથી
 કઉલ ૫૩-૫૪ કોળિયો
 કટક ૪૯ દળ, સૈન્ય, લશ્કર

કટક કરી ૧૫૦ સેના લઈ
 કડૂં ૧૨૮ કડવું
 કડૂયા ૩૬ કડવા
 કડેવર ૩૨૧ કલેવર, મડદું, શબ
 કદર્થના ૫૨, ૫૯-૬૦-૬૧, ૧૪૯,
 ૨૮૦ સતામણી
 કદર્થાવિઉ ૧૩૭ સતાવ્યો
 કદર્થિવઉ ૧૪૬ સતામણી કરવી
 કદાગ્રહ ૧૭૦ હઠાગ્રહ
 કન્હઈ ૬, ૪૮, ૧૦૬ પાસે
 કરડકા મોડઈ ૧૩૪ ?
 કરણ ૨૨૮, ૫૩૦ ક્રિયાકાંડ, સંયમના
 પાંચ સમિતિ આદિ ઉત્તરગુણ
 કરસણી ૪૯૫, ૪૯૬ કૃષિકાર, ખેડૂત
 કરાઈ ૩૬ કરાય
 કરિવઈ ૭૭ કરતાં
 કરિસિઉ ૧૭-૧૮ કરીશ, કરશો
 કરિસિઉ ૫૬ કરીશું
 કર્ણવારઈ ૧૩૯ દરકાર
 કર્માદાન ૨૩૫ કર્મબંધની વૃત્તિ
 કલકલતા ૨૮૦ ઊકળતા, ખદખદતા
 કલભલ ૧૬૮ હાથીનું બચ્ચું
 કલિ ૧૧૧ કલહ, ઝઘડો
 કલિકલહ ૩૦૧ કળિયુગના કલહ
 કલિમલ ૩૨ (કર્મરૂપી, પાપરૂપી) કચરો
 કલ્પઈ ૨૩૯, ૩૬૩ યોગ્ય હોય
 કશાન્તાજણ ૨૮૧ દોરી-ચાબુક
 કષાય ૩૪, ૨૯૫ જીવના શુદ્ધ સ્વરૂપને
 કલુષિત કરનારો ભાવ, જીવને
 સંસારમાં ખેંચી લાવનાર દુર્ભાવ,
 ચિત્તવિકાર, દુર્વૃત્તિ
 કસઉટઈ ૧૯૧ કસોટી, પરીક્ષા, પરખ

કસઉટઈ ૪૭૩ કસોટી પથ્થર
 કસકસાટ ૧૬૮ કોલસા પગ તળે
 કચડાવાથી થતો અવાજ
 કહવરાઈ ૯૯ કહેવાય
 કહિ ૧૦-૧૧ કોઈ
 કહિનઈ ૫૦૫ કોના
 કહિવરાઈ/ઈ ૩૦, ૨૨૭ જુઓ કહવરાઈ
 કહિસિ/કહિસિઈ ૨૧, ૧૫૫ કહેશે
 કંદલ ૯૩ ઝઘડો
 કાઉસગ/કાઉસ્સગ ૨૦, ૧૨૧ જુઓ
 કાયોત્સર્ગ
 કાગિણી ૧૮૮ કોડી (એક મૂલ્ય)
 કાછવા ૪૮૪ કાયબો
 કાજગરું ૪૭૩ કામમાં આવે એવું
 કાદમ ૧૫૪, ૧૭૦ કાદવ
 કાયોત્સર્ગ ૩૪૪ કાયાનો ઉત્સર્ગ
 (ત્યાગ) કરવો, શરીર દ્વારા થતી કોઈ
 પણ પ્રવૃત્તિ છોડવી, જૈનોની છ
 આવશ્યક ધર્મક્રિયાઓ પૈકીની એક.
 કારિમા ૧૪૯ કૃત્રિમ, બનાવટી
 કાલદુર્ભિક્ષ ૨૯૩ દુષ્કાળ
 કાલમુહા ૨૮ કાળમુખા
 કાસગ ૧૧૩ જુઓ કાયોત્સર્ગ
 કિમ્હઈ ૪૮૩ કાંઈ
 કિલ્મિષીયા ૭૦, ૨૫૯ ચાંડાળના
 પ્રકારનાં હલકાં કાર્યો કરનાર એક
 દેવજાતિ
 કિસલ ૨૩૪ કૂંપળ
 કિસિઉ ૨ કેવા
 કિસિઉ ૯૧ શું, કેવું
 કિસ્યા ૧ કેવા
 કીજતી ૬૮ કરાતી

કુઆરિ ૨૩૪ કુંવાર, કુંવારપાઠું
 કુટકઈં ૪૫૯ કટકાથી, ટુકડાથી
 કુંડંગ ૩૦૬-૩૦૭ ગહન, જટિલ, દુર્ગમ
 કુણ્ડિઈં/ઈં ૧૩૯, ૨૫૨ કોઈંએ
 કુપિઉં/કુપિયા ૪૨, ૫૭-૫૮, ૧૨૨
 ગુસ્સે થયો/થયા
 કુર ૮૫-૮૬-૮૭ કુંવર
 કુરડી ૧૪૯ કરડી
 કુલગલઈં ૨૬૫ કોગળા વડે
 કુલિંગી ૪૬૨ સાધુવેશનો દુરુપયોગ
 કરનાર (સાધુ)
 કુસીલ ૨૨૫ ખરાબ ચારિત્રવાળા
 કુહિયા ૩૨૫ સડેલા, કોહેલા
 કુહી ૧૪૯ સડી, કોહી
 કુંભીપાક ૧૦૫ એક પ્રકારના નરકનો
 પ્રદેશ
 કૂઉં ૨૭૫ કૂવો
 કૂટિવઉં ૫૨, ૪૩૧-૪૩૨ મારવું, કૂટવું
 કૃષ્ણલેશ્યા ૪૪૫ છ લેશ્યાઓ પૈકી એક
 નિમ્નતમ અશુભ પ્રકાર (મનના
 વ્યાપાર પર આધારિત આત્માનો
 પરિણામ તે લેશ્યા)
 ક્લીકિલ ૩૧૬ રમતમાં અન્યને
 અસંબદ્ધ વચનો કહેવાં, કીડાથી
 અન્યને ભોંઠા પાડવા
 કોઈંલ ૧૪૫ કોયલ
 કોડાકોડિ ૧૭૮ એક સંખ્યા - કરોડ
 ગુણ્યા કરોડ, અસંખ્ય
 કોમલબિલિઆ ૨૩૪ એક વનસ્પતિ
 કોરી ૪૪૪ કોળી (એક જાતિ)
 કોહો ૩૨૨ કોધ
 ક્લીવ ૩૫૬ નપુંસક

કલેસિઉં ૧૭૯ કલેશ આપ્યો, કષ્ટ આપ્યું
 ક્ષપવઈં ૬૭ ક્ષય કરતાં
 ક્ષપિવા ૪૮૩ નાશ કરવા
 ક્ષિપઈં ૩૮૯, ૩૯૦ નાશ કરે
 ક્ષિપિઉં ૧૭૯ નાશ કર્યો, ડ્રાસ કર્યો
 ક્ષુભઈં ૨૩૪ ચળે, ડગે
 ક્ષુભિઉં ૨૮, ૫૯-૬૦-૬૧ ક્ષુબ્ધ થયા,
 ખળભળ્યા, આકળવિકળ થયા
 ક્ષુરથ ૩૫૬ છરો, અસ્ત્રો
 ક્ષેત્રજવેદની ૨૭૯ નરકની
 વેદનાઓમાંની સ્થાનથી ઉત્પન્ન
 થતી એક વેદના
 ક્ષોદીઈં ૩૧૨ કચડાય, ચગદાય, ચૂરો
 થાય
 ક્ષોભવી ૫ ક્ષુબ્ધ કરી, ડગમગાવી,
 ચળાવી
 ખઈર ૧૨૦ ખેર
 ખડુગિઉં ૧૩૬ ખડુગથી
 ખણાવી ૧૪૫ ખોદાવી
 ખપ ૨૫૬-૨૫૭ ઈચ્છા, ઉપયોગ
 ખપ ૨૮૫, ૩૮૪ ઉદામ, યત્ન
 ખમઈં ૪૩, ૩૪૩ સહન કરે, ક્ષમ્ય ગણે
 ખમાવઈં ૪૪, ૫૩-૫૪, ૨૪૭ ક્ષમા-
 યાયના કરે
 ખમાવઈં ૪૪ ક્ષમાયાચના કરો
 ખરઉં ૨૪૯ ખરો, કઠોર
 ખરડિયા ૫૨૯ ખરડાયેલા
 ખરિંસુઆ ૨૩૪ વનસ્પતિ-વિશેષ
 ખલીઈં ૨૩૪ સ્ખલિત થાય, ચળે, ચૂકે
 ખસખંટીઆ ૩૧૬ મજાકભરી ચેષ્ટા,
 ચાળા
 ખંડોહાલઉં ૨૧૨ ખંજવાળતો

ખંડોહાલવા/ખંડૂઆલિવા ૧૫૪, ૪૬૦
 ખંજવાળવા
 ખાજઈ ૩૧૪ ખાય
 ખાજતઉ ૩૮ ખવાતો
 ખાણિ ૪૫૪ ખાણ, ભંડાર
 ખાપરઉ ૧૭૩ ભીખનું શકોરું, ઠીબું
 ખામણઉ ૨૪૭ ક્ષમાપનાની ક્રિયા
 ખાર ૩૦૨-૩૦૩ ઈર્ષ્યા
 ખાલ ૫૯-૬૦-૬૧, ૧૯૧ ખાળ
 ખાંડઉ ૩૮ ખડ્ગ
 ખિલ્લુહંબો ૨૩૪ કંદવિશેષ [ખિલ્લુહંબો
 (દે.)]
 ખિંસઈ ૩૩૧ આઘા જાય
 ખીજિઉ ૯૯ ખિજાયેલો
 ખુભિઉ ૮૮, ૧૨૧ ચલિત થયું,
 ડહોળાયું
 ખુરિ ૪૪૦ (ઘોડાના) પગની ખરીથી
 ખેડઉ ૧૩૮ ઢાલ
 ખોભવિઉ ૧૨૧ ડગમગાવ્યો, ક્ષુબ્ધ કર્યો
 ખોભવી ૫ જુઓ ક્ષોભવી
 ખોલઈ ૧૪૯ ખોળામાં
 ગજજર ૨૩૪ ગાજર
 ગણધર ૧ તીર્થકરના પ્રધાન શિષ્ય
 ગણી ૪૮૧ કહી, વિચારી
 ગમઈ ૭૨ ગુમાવે
 ગમા ૫૯-૬૦-૬૧ બાજુએ
 ગરુઆપણું ૧૯૨ ગરવાપણું
 ગલઈ ૧૦૮, ૪૪૬ ગળામાં
 ગલોઈઅ ૨૩૪ ગળો
 ગહલઉ ૩૦૬-૩૦૭ ઉન્મત્તપણું
 ગહિલઉ ૫૧૦ ઘેલો, ગાંડો
 ગહિલપણઉ ૨૧૦ ગાંડપણ

ગહિલા ૫૧૦ ઘેલા
 ગાઈ ૨૦૬ ગાય
 ગારવ ૨૯૫, ૩૨૩, ૪૨૨ અહંકાર,
 અભિમાન, મોટાઈ
 ગાહ ૫૭-૫૮ ગાથા
 ગિન્હઈ ૩૭૩ ગ્રહણ કરે
 ગીતાર્થ ૧૮૨, ૨૪૮, ૩૩૩ જ્ઞાની
 ગુણતી ૯૩ અભ્યાસ કરતી
 ગુણમત્સરી ૬૫ ગુણની ઈર્ષ્યા કરનાર
 ગુણાકર ૧૨૩ ગુણોનો ભંડાર
 ગુણિઉ ૬૪ ગણેલું
 ગુપ્તિ ૨૯૫ મન-વચન-કાયાની અશુભ
 પ્રવૃત્તિ ટાળવી તે
 ગુરુઆ ૧૫૨ ગરવા
 ગુરુયાઈ ૭૮ મહાન, ગરવા
 ગૂંચ્છલ ૩૦૬-૩૦૭ ગહન, જટિલ,
 દુર્ગમ
 ગોતિહર ૨૮૩, ૨૮૯, ૩૨૯ કારાગાર,
 કેદખાનું
 ગોહ ૩૧૪ ઘો
 ગલાન ૯૯, ૧૦૬, ૩૬૩, ૩૭૮ માંદા
 ગલાનત્વ ૫૨૩ માંદગી
 ગલાનપણઈ ૧૧૦ માંદગીને લીધે
 ઘંચના ઘોલના ન્યાયઈ ૨૯૨ ઘાંચી (કે
 ઘાણી)નો બળદ ઘણું ફરવા છતાં
 ત્યાંને ત્યાં રહે છે તે ન્યાયે.
 ઘાઈઓ ૧૫૦ માર્યો
 ઘાતઈ ૧૪૯ ઘાલી
 ઘાતઈ ૪૫૯, ૫૧૮ ઘાલે, નાખે
 ઘાતિવઉ ૨૮૩ ઘાલે, નાખે
 ઘાતી ૫૫, ૯૪, ૧૪૯ ઘાલી, નાખી
 ઘાતીઈ ૩૨૯ ઘલાય, નંખાય

ઘાતીં ૨૪૯ ઘાલતાં, ભેળવતાં
 ઘાત્યા ૫૯-૬૦-૬૧ ઘાલેલા
 ઘાય ૧૩૭ ઘા
 ઘાંઈસિઉં ૩૪, ૧૧૩, ૧૫૨, ૧૬૮,
 ૫૨૮ એકદમ, ઉતાવળે
 ઘાંટડી ૪૪૬ ઘંટડી
 ઘોલવડાં ૨૩૪ ટીંડોરાં ?
 ઘોષાવિઉં ૨૬૮ વગડાવ્યો, જાહેર
 કરાવ્યો
 ઘોષીનઈ ૪૭૩ જાહેર કરીને
 ચઉમ્માસીપર્વ ૩૭૦ ચાતુર્માસિક પર્વ
 (પ્રત્યેક ઋતુનું)
 ચઉહડી ૨૬૫ ચોડી
 ચતુર્વિધાહાર ૩ ચાર પ્રકારના આહાર
 ચતુષ્પદ ૪૪૬ ચોપગું પ્રાણી
 ચપલ ૧૦-૧૧ ઉત્સુક, ચંચળ
 ચપેટા ૪૬૪ થાપટ
 ચરણ ૨૧૮, ૨૨૮, ૫૩૦ ચારિત્ર, મૂળ
 આચાર, સંયમના પાંચ મહાવ્રત
 આદિ મૂળ ગુણ
 ચલોટઉં / ચલોટો ૩૭૪, ૩૭૭ જુઓ
 ચોલપટ્ટ
 ચંપાઈ ૧૬૮ દબાવાય
 ચાપડી ૯૯ ચપટી
 ચારક ૨૮૯ (૧) ભ્રમણ (૨) કેદખાનું
 ચાલિણી ૧૭૪ ચાળણી
 ચાલી ૨૩૨ ચળાવી
 ચાંપિઉં ૪૮૭ દબાયો, ચંપાયો
 ચિત્રામપટી ૧૧૩ ચિત્રપટ્ટ
 ચિત્રામિ ૧૨૦ ચિત્રમાં
 ચિહ્નિ ૫૫ ચિતા, ચેહ
 ચિહ્નુ ૮૧ ચારેય

ચિહ્નુગતિ ૨૧૫ દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને
 નારકી એ ચાર ગતિ - લોક
 ચિંતવીઈ ૨૦૪ ચિંતવીએ, વિચારીએ
 ચીકણઉં (કર્મ) ૨૨૧ વ્રજ જેમ ચોંટી જાય
 એવાં (કર્મ)
 ચોંતવિવઉં ૯૫ વિચારવું
 ચૂણિયા ૯૧ ચણ્યા (પંખીનું ચણવું)
 ચૂણિ ૪૧૫ ગ્રંથ-ટીકાનો એક પ્રકાર
 ચેત વલિઉં ૨૪૭ ભાનમાં આવ્યો
 ચોઅણા ૧૫૫ શિખામણ આપી પ્રેરવું તે
 (પ્રા.)
 ચોઈયા ૧૦૧ પ્રેરિત
 ચોખઉં ૨૧ ચોખ્ખો, નિર્મળ, શુદ્ધ
 ચોખલાવિયા ૧૦૫ સ્વચ્છ કરાવ્યા
 ચોપડઈ ૩૨૫ ચોપડેલાં
 ચોલપટ્ટ ૩૫૬ જૈન સાધુનું કટિવસ્ત્ર
 ચ્યવન ૨૯ જીવનું દેવમાંથી મનુષ્ય કે
 તિર્યંક અવતારમાં જવું, નીચલા
 અવતારમાં પડવું.
 ચ્યવિઉં ૩૩૩ દેવલોકમાંથી મનુષ્ય કે
 તિર્યંક અવતારમાં પડ્યો
 ચ્યવી ૬૮ મનુષ્ય કે તિર્યંક અવતારમાં
 પડીને
 ચ્યારિ ૨૯૬ ચાર
 છઈ ૧૯ છે
 છગલઉં ૪૬૪ બોકડો
 છટ્ટ ૫૩-૫૪, ૮૧ સળંગ બે ઉપવાસ
 છદ્મસ્થકાલ ૩ કેવળજ્ઞાન વિનાનો,
 મન:પર્યાય સુધીનો પર્યાય
 છપ્પઈ ૩૫૬ છપગવાળા જીવ, જૂ વગેરે
 છાવઉં ૮૪ બાળક
 છાંડઈ ૩૭, ૮૯ ત્યજે

છાંડિઉં ૧૦૫ ત્યજ્યું
 છુરખ ૨૬૭ છરો, અસ્ત્રો
 છેદિવઉં ૭૮ છેદવું, નાશ કરવો
 છેહઉં ૩૮૨, ૩૮૫ છેદ, હાનિ, નુકસાન
 છેહડઇં ૪૨, ૫૩-૫૪, ૪૬૮ છેડે,
 છેલ્લે, અંતે
 છેહડઉં ૩૩૨ છેડો, અંત, પાર
 છેહલિઇં ૧૭૧ છેલ્લે
 છેહુ ૩૮૨ જુઓ છેહઉં
 જઇં ૪૮૩ જે
 જઘન્ય ૨૬૨ નીચું, હીન
 જઘન્યતઇં ૨૪૬ ઓછામાં ઓછું
 જણાવિવઇં ૨૦ જણાવવાથી
 જમારાનઉં ૧૩૪ જન્મારાનું, ભવનું
 જયણા ૮૧, ૨૮૪, ૨૮૫, ૩૪૫,
 ૩૬૮, ૪૪૭ જીવરક્ષા, જીવહિંસા ન
 થાય તેની કાળજી
 જવરાઇં ૪૪૦ જવાય
 જાઇં ૩૩૮ પેદા કરે
 જાઇં ૧૪૬ જન્મી
 જાઇંઉં ૧૭૦ જન્મ્યું
 જાએસિ ૧૦૫ જઈશ
 જાણ ૩, ૧૦-૧૧, ૩૦૮-૩૦૯, ૩૨૩,
 ૩૩૯, ૩૭૬, ૩૮૫, ૪૩૭, ૪૭૫
 જ્ઞાની, જ્ઞાતા
 જાણઉં ૨૬૨ જવું તે
 જાણહાર ૨૬૩, ૨૬૪, ૨૯૦ જનારો
 જાણિવઉં ૫૩-૫૪ જાણવું
 જાણીઇં ૪૦, ૨૦૪ જાણીએ
 જાતિમદિઇં ૪૪ કુળના - જાતિના મદથી
 જાતિમાત્ર ૯૩ જન્મતાં જ
 જાયઉં ૧૪૯, ૧૫૧ જન્મ્યો

જાવજીવ ૨૬૮, ૨૮૨ જીવ છે ત્યાં
 સુધી, આજીવન
 જિનકલ્પ ૧૫૨ નિઃસંગપણે વિહરવું તે
 જિનકલ્પી ૧૪૧, ૧૫૨, ૩૨૦
 સ્થવિરકલ્પી સાધુથી વિશિષ્ટ
 આચાર પાળનાર સાધુનો એક
 પ્રકાર, ગચ્છની નિશ્ચા મૂકી
 અનિશ્ચિતપણે વિહરનાર સાધુ
 જિમસિઇં ૧૫૧ જમશે
 જીણઇં ૨૪ જે, જેણે
 જીણઇં ૧૦-૧૧ જેને
 જૂઆરી ૪૪૧, ૪૪૪ જુગારી
 જૂઆં ૩૪૩ જુદાં
 જૂઉં ૩૪૩ જુદો
 જેતીયવારઇં ૪૬૭ જ્યારે
 જેતીવારઇં ૫૩૫ જ્યારે
 જોઅવઉં ૩૩૪ જોવું
 જોઈઇં ૧૪ જોઈએ
 જોતઉં ૫૯-૬૦-૬૧ જોતો, દેખતો
 જ્ઞાનાવરણીય (કર્મ) = કર્મોના આઠ
 પ્રકારો પૈકીનું એક
 ઝામલઉં ૧૧૮ ઝાંખો, નિસ્તેજ
 ઝૂઝ ૭૦ યુદ્ધ
 ટકવચ્છૂલો ૨૩૪ એક વનસ્પતિ
 ટાઢિ ૨૫ શીતળ, ઠંડું
 ઠાકુરાઇં ૨૮૮ સ્વામીત્વ
 ઠાણવાસિ ૩૮૭ એક જ સ્થાનકે
 નિત્યવાસીપણે રહે તે સાધુ
 ઠાલઉં ૨૭૫ ઠાલો, ખાલી
 ડસિવા ૧૩૯ ડસવા, ખાવા
 ડહુલઉં ૨૪૯ ડહોળું
 ડાભ ૮૮, ૨૦૮ દર્ભ, ઘાસનો એક

પ્રકાર

ડાવી ૪૧૬ ડાબી બાજુ

ડાહઈ ૨૭૬ ડાહ્યાએ

ડાંસ-મસાદિ ૩૬૭ ડાંસ-મચ્છર આદિ

ડાંબઉ ૪૬૯ ડૂમો

ડેડક ૪૪૦ દેડકો

ડોકર ૧૬૨ વૃદ્ધ

ડોહલઉ ૧૪૯, ૧૫૪, ૨૬૬ દોહદ,

ગર્ભવતીની ઈચ્છા

ઢિગ ૧૯૯ ઢગલો, ટેકરો

ઢૂકડઉ ૩૪ નજીક

ઢૂંકડઈ ૯૩ નજીકના

તઈ ૯૯ તેં

તઉઈ ૮, ૧૩ તોપણ

તઉઊ ૨૦, ૫૩-૫૪, ૫૯-૬૦-૬૧

તોપણ

તઉંકાર ૩૭૭ 'તું'કારો

તજાઈ ૧૨૪ ત્યજાય

તડિ ૧૨૩ તટે, કિનારે

તડૂઆ ૨૮૦ કલાઈ, ઈન

તર્જન ૪ તિરસ્કાર, ધમકી, બીક

તલિઆં ૩૬૮ જોડા

તાજિવઈ ૧૩૬ તિરસ્કાર કરવો, ઠપકો

આપવો

તાડન ૪ મારપીટ

તાડવઈ ૧૩૬ મારવું, ફૂટવું

તાતા ૨૮૦ તીક્ષ્ણ, આકરું, ઉગ્ર

તાં ૧૧૮ ત્યાં સુધી

તિણ્ણિં ૧૦૮ ત્રણેય

તિર્થેય ૫, ૪૫-૪૬-૪૭ મધ્યલોકમાં

વસતા, મનુષ્યથી ઊતરતી કોટિના

જીવો (પશુ-પંખી આદિ)

તિલ ૪૨૮ તલ

તિસિઈ ૧૮૨ તેવામાં

તીણઈ ૨૪ તે, તેણે

તીવારઈ ૨૫ ત્યારે

તુરંગમ ૪૯ ઘોડો

તૂઈ ૨૬૫ તુષ્ટ થયા

તૂસું ૨૬૫ તુષ્ટ થઈએ

તૂહરઈ ૧૫૪ તને

તેરકાઠિઆં ૪૬૬ ધર્મ-આરાધનામાં

પ્રમાદ વગેરે તેર પ્રકારનાં અંતરાય

કરનારાં વિધ્નો.

તેહવંત ૭૮ તેનાથી

તોલિઆં ૪૮૧ મૂલવ્યાં, મહત્ત્વ દર્શાવ્યું

ત્રકમાર ૫૨૭ ?

ત્રસ ૧૧૯, ૪૪૦ તરસ

ત્રસ (જીવ) ૨૩૨, ૩૬૦, ૪૬૨ દ્વીંદ્રિય,

ત્રીંદ્રિય, ચતુર્િંદ્રિય અને પંચેંદ્રિય

જીવો

ત્રાસવઈ ૩૨૦ ત્રાસ પામવું, બીવું

ત્રિણિસાતાં ૮૧ એકવીસ (૩ x ૭ =

૨૧)

ત્રિણિણ ૧૫૪ જુઓ તિણ્ણિં

ત્રિદંડી ૪૬૨ ત્રણ દંડવાળા

ત્રિત્રિ/ત્રિન્નિંઈ ૧, ૧૦૮ ત્રણેય જુઓ

તિણ્ણિં, ત્રિણિણ

ત્રિપુર-બાલી ૧૬૪ મય રાક્ષસે બનાવેલાં

ત્રણ નગર - એમાં રહેનારી સ્ત્રી,

રાક્ષસી

ત્રિસિયા ૧૪૨ તરસ્યા

ત્રિહુ ૩૮, ૫૫, ૫૭-૫૮, ૧૦૮ ત્રણેય

ત્રોડિવઈ ૫૦ તોડવું

થાકઉ ૧૫૪ રથો, અટક્યો

થાપઇ ૨૪૭ સ્થાપે
 થાપિઉ ૧૦૫ સ્થાપ્યો
 થાહરાવીનઇ ૪૭૩ રોકીને
 થેગ ૨૩૪ એક જાતનું અનાજ
 થોહરી ૨૩૪ થુવર, થોર
 દઇડઇ ૩૮૧ દડો
 દર્શની ૧૭૦ દાર્શનિક, તત્ત્વજ્ઞાની
 દલ ૪૦૦ (વસ્તુઓના) સમુદાય
 દહિઉં ૧૦૦ દઝાડ્યા
 દંડિ ૪૪૨ દંડિક, રાજપુરુષ, રાજા
 દાડઇ ૧૬૭ દાંડાથી
 દાણ ૫૨૭ કર
 દાધા ૪૫૭ દાઝ્યા
 દાધી ૩૨૯ બળતી, સળગતી
 દામણઉ ૪૪૬ દોરડું
 દાંત ૩૨૧ ઈન્દ્રિયોનું દમન કરનાર
 દિવારતઇં ૩૯ દેવડાવતા
 દીનાર ૫૨૯ એક પ્રાચીન ચલણી સિક્કો
 દીક્ષિઇં ૫૭-૫૮ દીક્ષિતે
 દીક્ષિઉ ૧૪, ૧૫ દીક્ષિત, દીક્ષા પામેલો
 દીજતીઇં ૭૬ આપતાં
 દીસ ૧૧૮ દિવસ
 દીઠઇં ૧૦-૧૧ જોતાં, દેખતાં
 દુક્કાલિ ૪૯૫ દુકાળમાં
 દુગુંચ્છા ૩૨૧ ઘૃણા, જુગુપ્સા
 દુર્ભિક્ષ ૩૮૪, ૪૦૨, ૪૯૫ દુષ્કાળ
 દુર્વિનીત ૩૪૨, ૫૩૦ વિનય વિનાનો
 દુહવણ ૧૫૪ દુઃખ, પીડા
 દુઃખમા આરાનઉં ૨૯૩ એક દુઃખમય
 યુગનું (જૈન કાળગણના પ્રમાણે)
 દૂહવણ ૫૨૩ જુઓ દુહવણ
 દૂહવિઉ ૧૨૬ દુભાયેલો

દેખિવઓ ૯ જોવો, લેખવો
 દેશવિરત ૪૯૭, ૪૯૮ હિંસા આદિનો
 આંશિક ત્યાગ કરનાર
 દેશવિરતિ ૫૦૩ હિંસા આદિનો આંશિક
 ત્યાગ
 દેસિ ૩૩ સ્થાને
 દેસિઇં ૯૩ આપશે
 દોહિલઉં ૧૪૨ કપડું, મુશકેલ
 દ્રવ્યલિંગિ ૫૨૦ માત્ર દ્રવ્યથી
 સાધુવેશધારી
 દ્વાદશાંગ ૩૪૧ પિસ્તાલીસ આગમો
 પૈકીનાં મુખ્ય ૧૨ અંગશાસ્ત્રો
 ધઉલઉ ૯૫ ધોળો, શેત
 ધઉલહર ૧૪૫ ધવલગૃહ
 ધઉલાં ૧૮૨ ધવલ, શેત, ધોળાં
 ધનઉ ૮૫-૮૬-૮૭ ધન્ના શેઠ
 ધરણમારણ ૭૧ પકડવું અને મારવું
 ધરવઇં ૪૩૬ ધારણ કરવાથી
 ધરસિ ૫૧ ધારણ કરશે
 ધરાણઉ ૪૪૦ પકડાયો
 ધરિવઇં ૫૧ ધારણ કરતાં
 ધરી ૧૧૩ પકડીને, સ્વીકારીને
 ધર્માનુષ્ઠાન ૨૩ ધર્મક્રિયા, ધર્મનું
 આચરણ
 ધાઇ ૧૩૯ ધસે
 ધાતુ ૪૬૫ વીર્ય
 ધાત્રીપિંડ ૯૯, ૨૯૮, ૩૫૪ જૈન મુનિને
 ૪૨ દોષ પૈકીનો ગોચરીનો એક દોષ
 ધાન્યપાક ૪૬૨ રસોઈ, અગ્નિથી
 પકવેલું ધાન્ય
 ધાયુ ૧૪૭ દોડાવું, મોકલવું
 ધુરિ ૧, ૨ આરંભમાં

ધૂંસર ૨૯૬ ધૂંસરીનું પ્રમાણ
 નગરનાયકા ૧૬૪ વેશ્યા
 નટાવઉ/નટાવા ૪૫-૪૬-૪૭, ૪૭૩
 નટવો, નર્તક
 નમસ્કરઈં ૧૩, ૧૫ નમસ્કાર કરે
 નમસ્કરી ૧ નમસ્કાર કરીને
 નરગ ૧૦૨-૧૦૩ નરક
 નવબાહરી ૩૯ નવ દ્વાર-દરવાજાવાળી
 (દ્વારિકા)
 નવીનઉ ૧૯૬ નિર્વેદ પ્રાપ્ત, ખિન્ન થવું
 (નિર્વિણ્ણ)
 નાડી ૧૪૯, ૨૮૧ દોરડું, રજજુ
 નાણાહાર ૭૬ જ્ઞાની
 નાપિત ૨૬૭ નાવી, વાળંદ, હજામ
 નિકાચિત (કર્મ) ૨૫૦, ૩૪૩ વજ જેવાં
 ચોટેલાં ચીકણાં (કર્મો)
 નિટોલ ૫૨, ૯૧, ૧૩૫, ૨૯૩, ૪૭૬
 અવશ્ય, નક્કી
 નિટોલ ૨૭૫ સંપૂર્ણપણે, પૂરેપૂરો
 નિત્યવાસ ૯૯, ૧૯૧ સાધુ એક જ
 સ્થાને સ્થિરવાસ કરે તે
 નિત્યવાસી ૧૧૦ એક જ સ્થાને રહેતા
 સાધુ
 નિધાન ૧૮૧ ભંડાર, નિધિ
 નિધાન ૩૯૭ આશ્રયરૂપ વ્યક્તિ
 નિન્હવ ૨૬૭, ૪૫૯ સત્યનો અપલાપ-
 મિથ્યાવાદ કરવો, સત્યને છુપાવવું
 નિભૂત ૭૯ નિર્ભાન્ત, સંભરહિત,
 નિશ્ચલ, સ્થિર, નિર્વ્યાપાર
 નિમંત્રીતાઈ ૪૯ આમંત્રણ પામેલા
 નિમિત્ત ૧૧૩, ૧૧૫ જ્યોતિષ
 નિમિત્તિક ૧૧૩ જ્યોતિષી

નિયાણા ૩૦ મૃત્યુ પહેલાં તપનું ઈચ્છિત
 ફળ માંગવું
 નિરત ૪૬૨ આસક્ત
 નિરત/નિરતઉ ૪૧૫, ૫૦૨ નિશ્ચિત
 નિરતઉ ૪૭૬ શુદ્ધ, ચોખ્ખો
 નિરતાં ૪૮૧ શુદ્ધ, નિર્મળ
 નિરતિચાર/નિરતીચાર ૨૪૬, ૨૭૨,
 ૪૭૮ દોષ વિનાનું, નિર્મળ, વ્રત-
 નિયમના ભંગનો દોષ ન થવો તે.
 નિરવદ્ય ૨૩૫ નિર્દોષ, વિશુદ્ધ
 નિરવાહી ૩૯ નિભાવી
 નિરંગના ૪૭૭ જેને સ્ત્રી નથી તે
 નિરાબાધતા ૧૬૬ (સાધુની) સુખશાતા
 નિરિતિ ૩૬૮ દોષરહિતપણું
 નિરીહ ૪૯૪ ઈચ્છા વિના, અનાસક્ત
 ભાવે
 નિરુચ્છાહ ૫૩૩ નિરુત્સાહ
 નિરુદ્ધપણઈં ૧૬૨ પૂર્ણપણે
 નિર્ગન્થ ૩૫૭ જેને કોઈ ગ્રંથિ નથી કે
 પરિગ્રહ નથી તે, સાધુ
 નિર્જરા ૫૨૬ જીવથી કર્મોનું છૂટા પડવું
 નિર્ભચ્છિવઉ ૧૩૬ નિર્ભર્ત્સના કરવી,
 તિરસ્કાર કરવો, ઠપકો આપવો
 નિર્ભર્ત્સઈં ૩૦૨-૩૦૩ તિરસ્કાર કરે
 નિર્માય ૩૮૪ નિર્મોહી
 નિર્માયપણઈં ૩૯, ૫૨૬ માયારહિતપણે,
 મમત્વ વિના
 નિર્મલાઈં ૨૭૨ નિર્મળપણા ઉપર
 નિર્ચુક્તિ ૪૧૫ ગ્રંથ-ટીકાનો એક પ્રકાર.
 નિલાડ ૧૬૪ કપાળ, લલાટ
 નિવરઉં ૩૩ નવરું, કામકાજ વગરનું
 નિવર્તઈં ૨૨, ૩૧૫ પાછો ફરે, અટકે

નિવર્તાવિવે ૩૨૧ ફેરવી લેવું
 નિવર્તાવીનઈ ૨૧૭ કરવામાંથી અટકીને
 નિવર્તિઉં ૨૩૪ -માંથી અટકતો
 નિવીના ૨૮૪ વિષાદ પામેલા જુઓ
 નવીનઉં
 નિવૃત્યા ૫૯-૬૦-૬૧ અટક્યા, વિરમ્યા
 નિશ્ચયનય ૫૧૨ કોઈ વસ્તુના સ્વભાવ
 પરત્વે તાત્વિક દષ્ટિબિંદુથી કરાતો
 વિચાર (Absolute Standpoint)
 નિષેધિઉં ૭૧ નિષેધ કરાયેલું
 નિષેધી ૪૨૭ નિષિદ્ધ
 નિસીદ્ધિ ૩૫૯ 'અન્ય વ્યાપારોનો નિષેધ
 થાવ' તેમ ધર્મસ્થાનોમાં પ્રવેશતી
 વખતે બોલાતો શબ્દ
 નિસ્સાવદે ૩૫૨ નિષ્પાપ
 નિઃપ્રકંપ ૪, ૫૦૨ અડગ, અચલાયમાન
 નિઃશ્રીક ૨૦ અલંકાર - શોભાવિહોણી
 નિંદન ૪ નિંદા
 નીઆણઉં ૫૩-૫૪ જુઓ નિયાણા
 નીગમઈ ૧૧૪, ૧૩૪, ૧૮૧, ૪૨૮
 ગુમાવે, દૂર કરે
 નીગમણહાર ૧૨૫ ગુમાવનાર
 નીગમવઉં ૩૨૭ ગુમાવવું
 નીગમિઉં ૧૧૭ ગુમાવ્યા
 નીગમિવા ૪૮૫ પસાર કરવા, વીતાવવા
 નીગમીનઈ ૪૩૩ ગુમાવીને
 નીહુર ૨૮૬ નિષ્કુર, કઠોર
 નીધણિયા ૫૦૫ નધણિયાતું
 નીમ ૪૩૦ નિયમ
 નીલજ ૭૩ નિર્લજજ
 નીલજપણઈ ૪૨૭ નિર્લજજપણે
 નીંગમઅં ૫૯-૬૦-૬૧ જુઓ નીંગમઈ

નીંગમી ૧૩૫ ગુમાવી
 નેલ ૨૮૧ સાંકળ
 પઈકઉં ૯૧ પ્રવેશ્યો
 પઈસઈ ૧૬૪, ૩૧૩, ૩૧૪ પ્રવેશે
 પખેર ૫૯-૬૦-૬૧ બાજુએ
 પગરણિ ૩૩ પ્રસંગે [પ્રકરણ]
 પચિવઉં ૨૮૦ શેકાવું
 પચીતઉં ૧૦૫ શેકાતો
 પડખઈ ૨૮૮ થોભે, વિચારે
 પડવજઈ ૪૮૧ સ્વીકારે
 પડહઉં ૨૬૮ પડો
 પડિકમણઉં ૩૪ પ્રતિકમણ - જૈનોની છ
 આવશ્યક ક્રિયાઓ પૈકીની એક
 પડિક્કમઈ ૩૬૭ પ્રતિકમણ કરે
 પડિક્કમણ ૯૯ જુઓ પડિક્કમણઉં
 પડિક્કમી ૯૯ પ્રતિકમણ કરીને
 પડિગાવિઉં ૨૪૭ ઇલાજ કરાવ્યો
 પડિલેહઈ ૩૬૧, ૩૭૫ સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ
 કરી તપાસે (જૈનોમાં આ એક
 ધર્મક્રિયા)
 પડિલેહણ ૩૪૩, ૩૯૧ સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ
 જુઓ પડિલેહઈ
 પડિવજઈ ૭, ૩૩, ૫૯-૬૦-૬૧, ૧૧૮
 સ્વીકારે
 પડિવજિઉં ૯૩, ૯૯, ૧૩૭, ૧૬૪
 સ્વીકાર કર્યો
 પડિવજિયા ૪૮૦ સ્વીકાર્યા
 પડિવજી/પડિવજીઈ ૩૪, ૧૬૪, ૩૩૩,
 ૩૯૮, ૪૮૨ સ્વીકારી
 પડિવજીઈ ૯૬, ૪૮૦ જુઓ પડવજઈ,
 પડિવજઈ
 પડિસેવઈ ૩૪૯ આચરે

પડીગવઈ ૪૮૮ સારવાર કરે, ઇલાજ
 કરે
 પઢિઉ ૧૬૪ ભણ્યો
 પણ કરી ૧૦૫ હોડમાં મૂકી
 પતાઈ ૪૬૭ પૂરું થાય
 પતિઈ ૧૯૩ પૂરું થયે
 પત્તા ૨૩૪ પાંદડાં
 પથ્ય ૫૨૮ સેવવા યોગ્ય આહાર
 પરઈ ૩૩૫ ઓઠે
 પરઈઈ ૧૯૧, ૫૦૭ નક્કી કરે
 પરઈઈ ૨૫૮, ૪૬૨ પેઠે, —ની જેમ
 પરતીર્થિક ૨૩૭ અન્યધર્મો
 પરનિક્ષેપાપહાર ૩૦૬-૩૦૭ પારકાની
 થાપણને લઈ લેનાર
 પરપ્રત્યયઈ ૩૭ બીજાની પ્રતીતિથી,
 બીજાને અનુસરીને
 પરમાધાર્મિક ૨૭૯ નરકવાસીઓને
 શિક્ષા કરનાર દેવો (પરમ +
 અધાર્મિક)
 પરવાદ ૩૬૪ જુઓ પરિવાદ
 પરહઉ ૩૪, ૫૩-૫૪, ૧૨૨, ૩૨૨
 અળગો, દૂર
 પરહઉ ૩૮, ૧૪૯ આઘું, દૂર
 પરહરઈ ૧૫૬ ત્યજે
 પરહી/પહી ૨૬૫ બાજુએ, અળગી
 પરહુણાઈ ૨૨૭ પરોણાગત, આતિથ્ય
 પરાઉ ૪૦૮ બીજાનું, પરાયું
 પરાભવ ૭૭, ૯૯ અનાદર
 પરાભવઈ ૯૯ અનાદર કરે, તિરસ્કાર
 કરે
 પરાભવતઉ ૯૯ અનાદર કરતો
 પરાભવિઉ ૮ અનાદર-તિરસ્કાર પામેલો

પરાભવિવઉ ૯ જુઓ પરાભવિઉ
 પરાભવીસિઉ ૧૭-૧૮ પરાભવ પામીશ
 પરાવર્તઈ ૪૫-૪૬-૪૭ પરિવર્તન કરે
 પરિઈ ૪૬૪ બીજાથી
 પરિચ્છવી ૫૨૧ પ્રીછે
 પરિચ્છિઉ ૪૧૫ પરખું, પ્રીછ્યું
 પરિક્કવઈ ૩૬૭ નાખે, ફેંકે
 પરિક્કવી ૧૮૨ નાખીને, ફેંકીને
 પરિક્કવઈ ૩૦૦ જુઓ પરિક્કવઈ
 પરિક્કવવા ૩૦૦ નાખવા
 પરિવરિઉ ૧૬૭, ૧૬૮, ૩૨૩
 વીટળાએલો
 પરિવાડી ૯૩ સૂત્રાર્થ-વાચના (પરિપાટિ)
 પરિવાદ ૬૯, ૭૩ નિંદા કરવી, કૂડું
 બોલવું
 પરીચ્છઈ ૪૫૯ સમજે
 પરીચ્છવઈ ૪૫૯ સમજાવે
 પરીચ્છીઈ ૩૦૬-૩૦૭ પારખે, પ્રીછે
 પરીચ્છિઉ ૪૮૩ જાણ્યું, સમજાયું
 પરીષહ ૧૦-૧૧, ૧૧૯, ૨૫૨, ૩૯૦
 કર્મની નિર્જરા અર્થે સ્વેચ્છાથી
 ભોગવવાનાં કષ્ટો.
 પલેવણ ૪૬૯ અગ્નિ
 પલ્યંક ૩૫૮ પલંગ
 પલ્યોપમ ૨૭૪ એક કાળગણના — જૈન
 મત અનુસાર
 પલ્લકો ૨૩૪ (ભાજી) પાલો
 પહુડી ૩૪ પોઢી, સૂઈ
 પહુતઉ ૩૮ પહોંચ્યો
 પંચસઈ ૧૬૮ પાંચસો
 પંચુંબરિ ૨૩૪ વડ, પીપળો, ઉદુંબર,
 પ્લક્ષ અને કાકોદુંબરીનાં ફળ

પાઉધારિયા ૩૩, ૪૮, ૧૦૨-૧૦૩
 પધાર્યા
 પાખઈ ૨૧, ૨૨૨, ૨૩૬, ૨૫૨,
 ૨૯૩, ૩૫૬, ૪૮૪ વિના, સિવાય
 પાખતા ૫૯-૬૦-૬૧ પડખે
 પાખતી ૧૦૫, ૩૩૩ આજુબાજુ, ફરતી
 પાચ્છઉં ૧૪૯ પાછો
 પાચ્છિલ ૮૮ પાછલો
 પાજ ૩૩૩ પાળ
 પાઠિ ૩૫૭ પાટી
 પાડઈ ૨૧૮ મહોલ્લામાં
 પાદપોપગમન (અણસણ) ૮૮ તપનો
 એક પ્રકાર, અનશન-વિશેષ, મરણ-
 વિશેષ
 પાપાનુબંધી ૩૦ પાપના અનુબંધથી
 મળેલું
 પામ ૨૧૨ ખુજલીનો રોગ, ખરજવું
 પામિસિઉં ૫૬ પામીશું
 પાચક ૧૩૭ સૈનિક
 પારિઉં ૧૧૮ પાર્યો, પૂરો કર્યો, સમાપ્ત
 કર્યો
 પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ ૨૯૯, ૩૦૦ જૈન
 સાધુનો અશુદ્ધ વસ્તુ યોગ્ય ભૂમિ
 પર નાખવાનો વિવેક
 પાલટાઈ ૪૫-૪૬-૪૭ પરિવર્તન પામે,
 પલટાય
 પાલટિયા ૮૫-૮૬-૮૭ પલટાયું
 પાલતઉં ૫૩-૫૪ પાળતો
 પાલિ ૩૩, ૩૮ નાનું ગામ, ગામડું
 પાલિ ૫૫, ૧૨૦ પાળ
 પાલિવઉં ૨૯૫ પાળવું
 પાલીઈ ૫૦૪ પાળે

પાવડીઆરા ૪૯૪ પગથિયાં
 પાસ ૧૪૧ પાશ, બંધન
 પાસત્થ/પાસત્થા/પાસત્થો ૨૨૧, ૨૨૨,
 ૨૨૫, ૩૫૨, ૩૭૩, ૩૮૨, ૩૮૭,
 ૪૯૭, ૫૨૦ શિથિલાચારી સાધુ
 (જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની પાસે રહે પણ
 શય્યાતર પિંડ અને રાજપિંડ આદિ
 દોષને ત્યજે નહીં તે.) [પાર્શ્વસ્થ(સં.)]
 પાહઈં ૧૬૪, ૫૧૬ પાસે
 પાહઈં ૨૬૦ વિના
 પાહણ ૪૫૮ પથ્થર, પાષાણ
 પાહણિઉં ૧૩૯ પથ્થરને જ
 પાહિ ૧૧૨ પાસે
 પાહિઈં ૨૦૦, ૨૦૧, ૪૮૨ -ના કરતાં
 પાહિઈં ૧૧૩, ૨૨૯, ૪૨૪ પાસે
 પાહુઈં ૪૩૬ પાસે
 પાંહિ ૩૬૪ -ના કરતાં
 પિરાયાં ૧૨૯ પરાયાં, પારકાં
 પિંડવિશુદ્ધિ ૩૯૭, ૪૧૭, ૪૩૭, ૫૩૦
 આહાર, ઉપાશ્રય, વસ્ત્ર, પાત્ર - એ
 ચાર વસ્તુને સાધુ દોષરહિત બ્રહ્મણ
 કરે તે / ભિક્ષાની નિર્દોષતા
 પિંડાલૂ ૨૩૪ આલૂ (કંદવિશેષ)નો એક
 પ્રકાર
 પીજતઉં ૯૬ પીતાં
 પીલિઉં ૪૨ પીલ્યો
 પીલીતાઈ ૪૨ પીલ્યા
 પુણ ૧૨ પણ
 પુરુષવેદ ૨૯૫ પુરુષની સ્ત્રીભોગની
 અભિલાષા [પુરુસવેદ (પ્રા.)]
 પુષ્પપ્રગર ૧૦૫ પુષ્પસમૂહ
 પુહચાડબ્હાર ૧૨૩ પહોંચાડનાર

પુહચિસિઈ ૨૧૭ પહોંચશે
 પૂર્વ ૬, ૩૩૯ આગમગ્રંથો પૈકીના
 બારમા અંગ 'દષ્ટિવાદ' અંતર્ગત
 ૧૪ પૂર્વો.
 પૂર્વધર ૩૩૯ આગમગ્રંથો પૈકીના અંગ-
 અંતર્ગત પૂર્વોને જાણનાર
 પૂજતઉં ૩૫૯ સાફ કરતો, લૂછતો
 પેસલ ૩૨૫ કોમળ, સુંવાળો
 પોતઈ ૪૬૮ સિલકમાં, ભંડારમાં
 પોતઈ ૭૨, ૪૭૦ સિલક, ભંડાર
 પોપટઈ ૨૦૮ પરપોટો
 પોરિસિ ભણી ૩૪ એક પહોર દિવસ
 ચડે ત્યાં સુધી આહાર આદિના
 ત્યાગનો સંકલ્પ કરી.
 પોલિ ૪૪૦ દરવાજો, પ્રવેશદ્વાર
 પોલીઈ ૪૪૦ દરવાન
 પોસધ ૧૦૨-૧૦૩ શ્રાવક ઉપાશ્રયમાં
 સાધુની જેમ રહે તે પૌષધવ્રત,
 શ્રાવકોનું વ્રતવિશેષ
 પોસહ ૧૨૧, ૨૩૪ જુઓ પોસધ
 પ્રકાસઈ ૭૧, ૩૪૮ પ્રકટ કરે
 પ્રકાસિઉં ૩૩ પ્રગટ કર્યો, બોલ્યો,
 કબૂલ્યો
 પ્રજવલતઈં ૫૫ બળતું
 પ્રજવલિઉં ૧૧૮ સળગ્યો
 પ્રજવાલી ૩૩ પેટાવી, સળગાવી
 પ્રતિપાતી ૧૬૭ નષ્ટ થાય તેવું
 પ્રતિબૂધા ૩૮ પ્રતિબોધ પામેલા
 પ્રતિમા ૩૪૪ (અહીં) કાઉરસગ્ગ, જૈન
 શાસ્ત્રોક્ત નિયમવિશેષ (આવી બાર
 પ્રતિમા શાસ્ત્રમાં કહી છે)
 પ્રત્યનીક ૧૬૫, ૩૨૩ વિરોધીઓ,

પ્રતિકૂળતાઓ
 પ્રત્યાખ્યાન ૩૭૮ નિયમ, સંકલ્પ
 પ્રત્યેકબુદ્ધ ૧૮૦ અનિત્ય આદિ
 ભાવનાની કારણભૂત કોઈ વસ્તુથી
 જેને પરમાર્થનું જ્ઞાન થયું છે એવો
 પુરુષ
 પ્રમાજિનઈં ૨૯૯ શુદ્ધ કરીને
 પ્રમાજજઈં ૩૬૦ શુદ્ધ કરે
 પ્રમાજજના ૩૯૧ શુદ્ધ કરવું તે
 પ્રયુંજઈં ૪૨૧ પ્રયુક્ત થાય, ઉદ્યત થાય,
 પ્રયોજે
 પ્રરૂપઈં ૩૫૩ પ્રવચન કરે
 પ્રરૂપક ૩૪૮ પ્રતિપાદક, વક્તા
 પ્રરૂપતઈં ૧૦૨-૧૦૩ વ્યક્ત કરતા
 પ્રસવઈં ૧૨૭ પેદા કરે
 પ્રસંગ કરઈં ૩૫૭ આસક્તિ કરે
 પ્રાગડ ૪૭૮ પ્રગટ
 પ્રાણાતિપાત ૩૯૬ જીવહિંસા
 પ્રાપઈં ૧૯૪ પ્રાપ્ત કરે
 પ્રાહઈં/પ્રાહિઈં ૧૦૦, ૨૫૪, ૨૯૨,
 ૫૩૨ પ્રાયઃ, ઘણું કરીને
 પ્રેક્ષાદષ્ટિ ૩૬૩ ધ્યાનપૂર્વકની દષ્ટિ
 પ્રેષ્ય ૫૬ દાસ
 પ્રેષ્યપણઈં ૮૫-૮૬-૮૭ દાસપણું
 ફિરતઈં ૫૩-૫૪ ફરતાં
 ફિરસિઈં ૨૧૬ ફરશે
 ફૂફૂતા ૩૧૧ ફૂફૂડા મારતા
 ફૂલિઉં-ફૂલિઉં ૩૯ ફૂલ્યું-ફૂળ્યું
 ફેડઈં ૧૧૪ દૂર કરે, નષ્ટ કરે, ગુમાવે
 ફેડવઈં ૧૨૫ નષ્ટ કરવું, દૂર કરવું
 ફેડિવાનઈં ૨૫૬-૨૫૭ દૂર કરવાને,
 મિટાવવાને

ફેરઠં ૧૨૪ ફેરવે
 ફોડઉં ૪૫૭ ફોડલો, ફોલ્લો
 બઠસણ ૩૩૪ બેઠક
 બઠસારિવઉં ૨૮૦ બેસડાવવું
 બલીવર્દ ૧૮૩ બળદ
 બહિનેવી ૧૫૧ બનેવી
 બહિરખા ૪૫૦ બેરખાં (એક આભૂષણ)
 બહિભૂમિ ૯૩, ૧૯૧ જૈન સાધુને મળ-
 મૂત્ર-ત્યાગ માટેની જગા
 બહુત્તરિ ૫૩-૫૪ બોતેર
 બહુબીઝ ૨૩૪ ઘણાં બીજવાળી
 વનસ્પતિ
 બાલી ૧૬૪ જુઓ ત્રિપુર બાલી
 બાહ ૯૨ બાહુ, હાથ
 બાહ્ય-અભ્યંતર તપ ૨૧૮ જૈન મત
 અનુસાર તપના બે પ્રકાર : ૧.
 ઉપવાસ આદિ બાહ્ય તપ. ૨.
 સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, કાયોત્સર્ગ આદિ
 અભ્યંતર તપ.
 બિલિ ૫૯-૬૦-૬૧ ૬૨
 બીહાવિયાં ૧૧૩ ડસવ્યાં
 બુજ્ઞઈ ૧૭૦ જાણે, સમજે, જ્ઞાન પામે,
 બોધ પામે
 બુજ્ઞવઈ / બૂઞવઈ ૧૦-૧૧, ૨૩૩,
 ૨૪૮, ૨૬૮ બોધ પમાડે, સમજાવે,
 જ્ઞાન કરાવે, જાગ્રત કરે
 બૂજ્ઞીઈ ૩૪ જાણે, સમજે, જ્ઞાન પામે.
 બૂઞઈ ૨૭, ૨૮, ૩૧, ૩૭, ૨૦૮ જુઓ
 બુજ્ઞઈ
 બૂધઉં ૩૭ બોધ પામ્યો
 બેડી ૫૦૯ હોડી
 બોધિ ૨૯૨, ૩૫૦ આત્મજ્ઞાન, સમ્યગ્

દર્શન
 બોધિબીજ ૩૫૦ સમ્યક્ત્વ, શુદ્ધ
 ધર્મપ્રકાશનું બીજરૂપ તત્ત્વ
 બોધિલાભ ૪૯૩ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ
 બોલ ૧૧૪ બાબત
 બોલઈ ૧૭૦ બોળે, ડુબાડે
 બોલાઈં ૩૩ બોલાય
 બોલિસુ ૧ કહીશું
 ભઈં ૪૭૮ ભયથી
 ભઈંસા ૪૪૫ ભેંસો
 ભક્ત ૨૯૮ આહાર
 ભક્તપાન ૩૦૦, ૩૨૫ ભાતપાણી
 આદિ, જૈન સાધુના આહારપાણી
 ભક્તામર ૨૩૦ એ વર્ણોથી શરૂ થતું,
 શ્રી માનતુંગસૂરિરચિત એક સંસ્કૃત
 જૈન સ્તોત્ર
 ભણિઉં ૫૭-૫૮ કહ્યું
 ભર્તાર ૪૨, ૩૩૫ પતિ
 ભદ્રક ૪૦૨ ભલું, કલ્યાણ કરનારું,
 ઉપકારક
 ભમુહિ કરી ૧૩૬ ભવાં
 ભર ૪૭૦ જથ્થો, ભાર
 ભરડ ૫૨૦ તાપસ, શિવનો પૂજારી
 ભાજન ૧૦-૧૧, ૧૦૧, ૧૩૬, ૧૫૯,
 ૪૫૯ પાત્ર, વાસણ
 ભાતપાણી ૬૮ જૈન સાધુનાં
 આહારપાણી જુઓ ભક્તપાન
 ભારીકર્મા/ભારેકર્મા ૧૭૦, ૪૭૩, ૫૩૩
 ગાઢ કર્મો જેણે બાંધ્યાં છે
 ભાલડી ૨૫૦ બાણ, તીર
 ભાવિઈં ૯૫ ભાવથી
 ભાષાસમિતિ ૨૯૭ જૈન સાધુનો બોલવા

વિષયક વિવેક

ભાંગા ૩૮૮ વિભાગ, પ્રકાર
ભાંજિવાનઉ ૫૯-૬૦-૬૧ ભાંગવાનો
ભિંઈસિ ૨૦૬ ભેંસ
ભિક્ષ ૧૨૨ ભિક્ષા
ભિલિઉ ૩૫૩ ભળેલો
ભીતિ ૩૩૫ ભીત
ભુઈ ૨૬૭ ભોંયે, જમીન પર
ભુંડ ૨૫૫ ભુંડું, ખરાબ
ભૂઈ ૪૨ જુઓ ભુઈ
ભૂઈહરઈ ૧૫૧ ભોંયરામાં
ભોગલ ૧૩૬ ભોગળ, આગળી
મ ૧૭-૧૮ ન, ના
મઈલઉ ૪૩૫ મેલો
મઈ ૨૦, ૧૧૩, ૪૭૮ મેં
મઉડ ૪૫૦ મુગટ
મઉડઈ/મઉડઈ ૧૧૭, ૧૮૬, ૪૧૩
મોડે
મઉડઉં ૫૨૮ મોડું
મચ્છર ૧૪૯ ઈર્ષ્યા, મત્સર
મત્સર ૩૪૮ ઈર્ષ્યા
મથેણઉં ૩૭૭ મસ્તકથી
મધ્યસ્થપણઉં ૫૦૯ તટસ્થભાવ
મનિઈ ૪૮ મનમાં
મમીકાર ૩૦૮-૩૦૯ મમત્વ, મારાપણું
મરીચ ૩૨૫ મરચું
મરીસિઈ ૨૦૫ મૃત્યુ પમાશે, મરણ
આવશે
મલ પરીષહ ૧૦૬ બાવીસ પ્રકારના
પરીષહો પૈકીનો એક, શરીર મલિન
થાય તે સહી લેવું.
મવિ ૯૪ માપ લે

મવીનઈ ૪૨૮ માપીને
મસવાડા ૯૩, ૪૭૯ મહિનો
મહંતા ૪૪૨ રાજ્યમંત્રી
મહાવ્રત ૨૨૮ જૈન સાધુએ પાળવાનાં
પાંચ મહાવ્રતો : ૧. પ્રાણાતિપાત
વિરમણ ૨. મૃષાવાદ વિરમણ ૩.
અદત્તાદાન વિરમણ ૪. મૈથુન
વિરમણ ૫. પરિગ્રહ વિરમણ
મહુતઉ ૧૦૫, ૧૪૫ મંત્રી, મહેતા
માઈ ૧૧૫ માતૃકા
માઈઉંગોઈઉં ૧૦૬ આડુંઅવળું,
છળકપટભર્યું
માઈ ૮૫-૮૬-૮૭, ૯૩ માતાએ
માઉલા ૫૩-૫૪, ૧૦૫ મામા
માચઈ ૩૩૩ ગર્વ ધરે
માછા ૩૧૪, ૪૭૪ માછલાં
માછી ૪૪૪ માછીમાર
માણો ૩૨૨ માન
માતઉ ૩૩૦ ઉન્મત્ત
માતપણ ૪૦૦, ૪૦૪ મદીલાપણું
માત્રઉં ૧૬૮ લઘુનીતિ, મૂત્રત્યાગ
માથઈ કીધઉ વહીઈ ૪૫૫ માથે ચડે છે
માનિ ૩૬ પ્રમાણમાં
માયુંગોયું ૩૯૩ જુઓ માઈઉંગોઈઉં
મારણકુટ્ટન ૩૬ મારકૂટ
મારાવઈ ૧૪૯ મરાવે
મારિવઉં ૫૨ મારવું
મારિસિઈ ૧૪૯ મારશે
મારીતઈ ૩૮૬ મરાતાં, મારવામાં
આવતાં
માવા ૮૫-૮૬-૮૭ માતા
માસકલ્પ ૩૭૦, ૪૧૭ જૈન સાધુની એક

માસની સ્થિરતાનો આંતરો
 [માસકપ્ય (પ્રા.)]
 માસક્ષપણ ૪૧૪ એક માસના
 ઉપવાસનું તપ
 માંડલિ ઉપપ મંડળ, સમૂહ
 માંદ ૩૦૮-૩૦૯ મંદતા
 મિસ ૩૮૫ બહાનું, નિમિત્ત
 મિસિઈં ૫૨, ૧૦૨-૧૦૩, ૨૨૦ મિષે,
 નિમિત્તે
 મુખરાગ ૭૭ મોનો રંગ
 મુખવસ્ત્રિકા ૨૧ જૈન સાધુએ મોઢા
 પાસે ધરવાનું વસ્ત્ર, મુહપત્તી
 મુસઈં ૫૨, ૩૮૬ ચોરી કરે
 મુહડઈં ૮૪, ૪૭૨ મોઢામાં
 મુહડઈં/મુહડઈં ૧૮૧, ૩૧૬, ૩૭૩,
 ૫૦૪ મોઢામાંથી, મુખથી
 મુહતા ૪૪૫ જુઓ મહુતઉં
 મુહપત્તી ૩૭૪ જુઓ મુખવસ્ત્રિકા
 મુહડઈં ૧૪૫ મુખ્ય પ્રવેશસ્થાને
 મુહિ ૧૦૫ મુખમાં
 મુહિયા/મુહિયાઈં ૧૩૦, ૧૪૦ વ્યર્થ,
 નિરર્થક
 મુહીયાં ૭૧ વ્યર્થ, નિરર્થક
 મુહુડઈં ૧૪૯ મોઢામાંથી
 મુહુતઉં ૧૦૨-૧૦૩, ૧૪૯, ૨૪૭
 જુઓ મહુતઉં
 મૂલગઉં ૩૩, ૫૦૪ મુખ્ય
 મૂલગુણ ૪૩૭, ૪૭૯ ચારિત્રના પાંચ
 મહાવ્રત આદિ મૂળગુણ
 મૂલગે ૩૪ મૂળ, અસલ
 મૂલા ૨૩૪ મૂળો
 મૂહરઈં ૧૫૧ મારું

મૂહરઈં ૩૮૬ મને
 મૂહુડઈં ૪૭૮ મને
 મૂહુઈં ૧૪૦ મને
 મૂંઈં ૩૧૯ મરી
 મૃષાવાદ ૨૨૧, ૩૮૬ અસત્ય બોલવું
 મેલ ૮૦ મેળ, સંબંધ
 મેલઈં ૩૩૭, ૪૪૬ મેળવે, ભેગાં કરે
 મેલણહાર ૧૨૦ મેળવી આપનાર
 મેલાવઈં ૬૨ મેળાપમાં
 મેલિ ૫૦૯ મેળ
 મેલિઆ ૪૪ એકઠા થયા
 મેલિવે ૩૮૭ મેળવતાં
 મેલી ૩૩, ૩૬૯ એકઠી કરી, મેળવી,
 ભેળવી
 મેલ્હી ૧૫૪ મૂકી, ત્યજી
 મોડવઉં ૩૨૧ ફેરવી લેવું
 મોરંગી ૪૪૬ મોરપિચ્છનો બનાવેલો
 પટ્ટો
 યજિયા ૧૦૫ યજ્ઞ કર્યાં
 યત્ન ૩૮૯ જતન, સાચવણી, જાળવણી,
 યમકનઉં પાડિવઉં ૩૧૬ ઝડઝમક
 યોજવા, શબ્દરમત કરવી
 યાગયજવા ૪૪ યજ્ઞયાગ
 યુગપ્રમાણ ૩૬૦ સાધુએ વિહારમાં ચાર
 હાથ જમીન સુધી દષ્ટિ રાખવાનું
 અંતર
 યુગલિયાં ૨૭૫ જોડિયાં
 રજોહરણ ૨૧, ૨૯૯, ૩૫૯, ૩૬૯ જૈન
 સાધુનું ૨૪ દૂર કરવા માટેનું
 ઉપકરણ
 રજવાત્મક લોક ૨, ૩૩૯ ચૌદ
 રાજલોકનો પ્રદેશ

રચણીભોયણ ૨૩૪ અભક્ષ્યનો પ્રકાર
રસગારવ ૩૨૫, ૪૨૨ રસ-સ્વાદનું
અભિમાન

રહિતઉં ૨૩ રહેતો
રહિવઈ ૭૫ રહેતાં
રહિવઈ ૩૪ રહેવું
રહિસિઈ ૧૧૮ રહેશે
રંજવઈ ૪૭૪ આનંદ પમાડે
રંજિવવઈ ૫૧૧ રંજન કરાવે
રાઈ ૪૩૧-૪૩૨ રાજા
રાખઈ ૨૨ સંભાળે, રક્ષણ કરે
રાખિવા ૪૮૩ અટકાવવા
રાખે ૨૨, ૮૩ રખેને, કદાચને
રાજપિંડ ૩૫૩ રાજાના ઘરની ભિક્ષા
રાતઉડિ ૨૦૮ લાલિમા, રક્તિમા
રામતિઈ ૩૧૬ રમત કરતાં
રાસભ ૪૨૬ ગધેડો
રિદ્ધિગારવ ૪૨૨ રિદ્ધિનું અભિમાન
રીસાવિતઉં ૧૩૧ રિસાતો
રુલવઉંઈ ૨૮૧ આથડવાનું, ભટકવાનું,
રગદોળાવાનું
રુલઈ/રુલઈ ૨૨૧, ૪૮૮, ૫૦૦ ભટકે,
આથડે
રુલિવઉં ૫૦૬ ભટકવું, આથડવું
રુક્ષ ૩૨૫ શુષ્ક
રોવાંલાપ ૩૩૫ રુદન-આલાપ
રોહઉં ૫૨૩ ઘેરો, રોધ
રૌદ્રજીવ ૩૮ કૂરકર્મા જીવ
રૌદ્રધ્યાન ૨૦, ૨૫૨ ધ્યાનના ચાર
પ્રકારો પૈકીનું એક કુધ્યાન જેનાથી
કૂર-કઠોર પરિણામ ઉદ્ભવે
લઉંડા ૧૩૪ લાકડું

લકુટ ૧૩૧, ૪૩૧-૪૩૨ લાકડી
લાખણકુત્તીઈ ૨૩૪ એક વનસ્પતિ
લાખાવિઉં ૧૪૮ નંખાવ્યો
લઘુનીતિ ૧૫૮, ૩૦૦ લઘુશંકા,
મૂત્રત્યાગ
લજાવિવઉં ૭૭ લજવાવું
લબ્ધિઈ ૨૪૮ સિદ્ધિથી
લવ ૨૮ સાત સ્તોક (સાત
શ્વાસોસ્થવાસનો એક સ્તોક)
લવસપ્તમ દેવ ૨૮ પાછલે ભવે સાત
લવ જેટલું આયખું ઓછું થઈને જે
અનુત્તર વિમાનમાં પેદા થયા છે તેવા
દેવ
લસૂણ ૨૩૪ લસણ
લહઈ ૬૫ પામે
લહડઉં ૫૧૫ નાના
લાહિવઉં ૧૫૭ મેળવવું, પ્રાપ્ત કરવું
લહીઈનઈ ૧૨૪ પામીને
લહુડઉં ૮, ૧૪૫ નાનો, લઘુવયસ્ક
લહુડા ૧૪, ૨૫, ૬૮, ૨૫૨, ૫૧૬
જુઓ લહુડઉં
લહુડીનીતિ ૩૬૭ જુઓ લઘુનીતિ
લાંખાવિયાં ૧૬૮ નંખાવ્યાં
લાખહરિ ૧૪૫ લાખના ઘરમાં
લાગઉં ૩૩ લાગ્યો, અડક્યો
લાજઈ ૨૦૮ શરમ અનુભવાય
લાધાઈ ૪૬૬ પ્રાપ્ત થયે, મળતાં
લાધી ૨૮૨ લબ્ધિ
લાલઉંપાલઉં ૫૫ લાલનપાલન કરું
લાલવઉં ૨૫૬-૨૫૭ લાલન કરવું, લાડ
કરવાં
લાંખઈ ૧૫૮, ૩૦૦ નાખે

લાંબજાહાર ૧૩૯ નાખનાર, ફેંકનાર
 લાંબિઉં ૧૦૫, ૪૫૯ નાખ્યું, ફેંક્યું
 લાંબિયા ૧૭૦ નાખ્યા
 લાંબી ૨૬૫ નાખી
 લાંબ્યા ૩૩ નાખ્યા, ફેંક્યા
 લિખી ૧૧૩, ૧૨૦ આલેખી
 લિહાલાં ૧૬૮ કોલસા
 લિંગ ૫૨૦ ચિહ્ન
 લિંગજીવી ૫૦૬ માત્ર વેશધારી સાધુ
 લિંગધારી ૩૪૮ વેષધારી સાધુ
 લિંગવેષ ૪૩૫ સાધુવેષ
 લીંબ ૩૬ લીમડાનું ઝાડ
 લૂઅ ૨૫ લૂ
 લેખઉં ૪૮૦ હિસાબ
 લેસાલીઆ ૩૬૫ નિશાળિયા
 લેસિઇ ૪૨ લેશે
 લેસિઉં ૪૪૫ લઈશું
 લોકાપવાદ ૩૩ લોકનિદા
 લોચ ૧૬૭ જૈન સાધુ સ્વહસ્તે માથાના
 વાળ ચૂંટી લે તે
 લોઢા ૨૩૪ ઔષધિવિશેષ, પત્તિનીકંઠ
 લોહડડઉં ૨૪૯ લોહું
 વઇરાણુ ૧૪૯ વૈરભાવવાળા
 વખાણઇ ઉલટ વણવે, વિસ્તારથી કહે,
 વિવરણ કરે
 વજજ ૨૩૪ એક વનસ્પતિ
 વટેવાહૂ ૪૧૬ વટેમાર્ગુ
 વડપણિ ૯૯ ઘડપણમાં
 વડપીપલ ૨૩૪ એક વનસ્પતિ
 વડીનીતિ ૧૫૯, ૩૦૦, ૩૬૭ ગુરુશંકા,
 મળત્યાગ
 વઢવડિ ૭૦, ૩૩૩ વઢવાડ, ઝઘડો

વહમાણ ૫ વર્ધમાન, મહાવીર સ્વામી
 વમતા ૪૪ ઓકતા
 વમિઉં ૫૧ ત્યજ્યું
 વયરી ૩૧, ૩૬ વેરી, શત્રુ
 વયંગણ ૨૩૪ વેંગણ, રીંગણ
 વરડાનઇ ૩૫૭ ?
 વરસાલઇ ૫૯-૬૦-૬૧ વર્ષાઋતુમાં,
 વરસાદમાં
 વરસાલા ૩૫૭ વર્ષાકાળ
 વરાઇ ૩૪૦ વારવામાં આવે
 વરાક ૨૬૧ બાપડો, બિચારો
 વરાંસઇ ૧૧૩, ૨૪૮ ભૂલ કરી,
 બાંતિમાં પડ્યો
 વરાંસિઇ ૩૨૨ બાંતિમાં રહે
 વર્જઇ ૩૩૪ ત્યજે
 વર્જિઉં ૫૧ ત્યજ્યું
 વર્જિત ૭૧ ત્યાજ્ય
 વર્જિર્જવઇ ૨૨૭ ત્યજીને, ટાળીને
 વર્જિર્જવઉં ૨૯૫ ત્યજવું
 વર્ત્તીવિવઉં ૩૭૯ પ્રવર્ત્તીવવું
 વર્ષાકલ્પ, ૪૧૭ જૈન સાધુની એક વર્ષની
 સ્થિરતાનો આંતરો
 વલગવઉં ૪૦૪ વળગવું
 વલ્લચણક ૨૧૮ વાલ-ચણા
 વસિ ૭૨, ૧૦૫, ૧૬૪, ૧૯૫, ૨૮૮,
 ૨૯૫, ૫૨૮ વશમાં
 વહઇં ૧૩૮, ૫૨૬ ધારણ કરે, ધરાવે
 વહતાં ૬૨ નિભાવતાં
 વહસિ ૫૧ ધરાવશે, વહન કરશે
 વહાવઇ ૪૨૬ ખેંચાવે, વહન કરાવે
 વહિયા ૯૩ વહન કર્યા
 વહુરઇ ૩૯૨ ખરીદે

વંચઈ ૩૮૬ છેતરે, ઠગે
 વંચણા ૪૫૭ ઠગાઈ, છેતરપિંડી
 વંચિઈ ૧૭૦ વંચિત રહે, ચૂકે
 વંચિવઈ ૪૫૭ ઠગવું, છેતરવું
 વંદાવતઈ ૨૨૯ વંદન કરાવતો
 વંદાવિવા ૧૪ વંદન કરવા
 વંસકરિલ્લા ૨૩૪ વાંસનો અંકુર

[વંસગરિલ્લ (પ્રા.)]

વાઉલઉ ૨૨૪ ઉન્મત્ત
 વાકલાં ૬૩ વલ્કલ
 વાગુરી ૪૪૪ વાઘરી (પ્રાણીઓને
 પકડવાનું કામ કરનાર એક
 વનવાસી જાતિ)

વાજઈ ૧૫૪ વાગે
 વાઘઈ ૯૩ ઊછરે, મોટો થાય
 વામિ ૯૧ ચામડાની ઘેરી
 વાબડાનઉ ૩૮૧ વાવડાનો, વાયુ ભરેલો
 વાય ૪૬૫ વાયુ
 વારણહાર ૧૫૬ રોકનાર, અટકાવનાર
 વારણા ૧૫૫ (જે નિષિદ્ધ છે તેને)
 અટકાવવું તે, રોકવું તે
 વારિઉં ૫૯-૬૦-૬૧, ૧૫૫, ૧૬૪
 અટકાવ્યો, રોક્યો

વારીતઉ ૧૧૬ રોકવામાં આવતો
 વાવરઈ ૪૧, ૨૩૯, ૩૩૪, ૩૭૭ વાપરે
 વાવરતઉ ૨૩૮ વાપરતો
 વાવરિવઈ ૩૨૬ વાપરવું
 વાવરીઈ ૩૭૭ વપરાય
 વાસ ૩૦ ગર્ભવાસ
 વાહતઉ ૧૬૮ ખેંચાવતો
 વાહર ૩૮ કુમક, મદદ
 વાહવતઉ ૪૭૨ બૂમો પાડતો,

બોલાવતો

વાહવતાં ૧૩૬ બૂમો પાડતાં
 વાહિ ૨૯૨ તણાયેલો
 વાહિઈ ૨૪૮, ૫૨૮ ખેંચાઈને, તણાઈને
 વાહિઉ ૧૨૮, ૧૪૭, ૧૬૪, ૧૯૫,
 ૨૦૩, ૩૨૬ ખેંચાયેલો, તણાયેલો
 વાહિઉં ૩૯૨ આકર્ષાયેલો
 વાહિયઈ ૨૯૦ ખેંચાય, તણાય
 વાહિયા ૧૫૩, ૧૭૦ ખેંચાયેલા,
 તણાયેલા

વાહીઈ ૧૬૪ ખેંચાય, તણાય, આકર્ષાય
 વાહીઈ ૪૫-૪૬-૪૭ છેતરાય
 વાહીયત ૪૫૯ તણાત
 વાંચાઈ ૩૮૬ ઠગાય, છેતરાય
 વાંદઈ ૫૭-૫૮ વંદન કરે
 વિકત્થઈ ૭૧ વિક્થા કરે
 વિક્થા ૧૦-૧૧ રાજકથા-દેશકથા-
 ભક્તકથા-સ્ત્રીકથા એ જૈન સાધુ
 માટે વર્જ્ય.

વિકાસિઈ ૩૧૬ પહોળું કરીને
 વિકુવિઈ ૧૬૪ દિવ્ય સામર્થ્યથી ઉત્પન્ન
 કરીને

વિકુવિઉં ૯૯, ૨૮૦, ૩૩૩ દિવ્ય
 સામર્થ્યથી ઉત્પન્ન કર્યું

વિગઈ ૩૫૪ વિકારજનક ધી વગેરે ખાદ્ય
 પદાર્થ

વિગોઆનઉ ૪૧૯ વગોવાવાનું, નિંદ્ય
 થવાનું

વિગોયઈ ૩૦૬-૩૦૭ વગોવે, દુઃખી કરે
 વિગૃહ ૪૭૭ જેને ઘર નથી તે (દીક્ષિત
 સાધુ)

વિઘટાવઈ ૩૬૧ તોડાવે, છૂટા પડાવે

વિઘટિવઉં ૫૦ છૂટા પડવું, સંબંધ તોડવો
વિચાલઇ/વિચાલિ ૨૪, ૧૭૦, ૨૫૪,

૩૮૬, ૪૭૨, ૪૮૫ વચ્ચે

વિચિલઇ ૫૯-૬૦-૬૧ વચલી, વચ્ચેની

વિછિત્તિઇ ૧૫૨ વિચ્છેદ

વિડંબક ૩૪૯ વગોવણી કરનાર

વિડંબના ૫૨ કૂર મશ્કરી, ઉપહાસ

વિઢઇ ૪૬૯ વીટળાય ? [વિઢિઅ (પ્રા.)

=વેષિત]

વિણચ્છઉઇ ૫૧૨ નાશ પામ્યે

વિણજઇ ૩૩૩ વેપાર કરે

વિણઠઉ ૨૪૯ બગડે

વિણસઇ ૨૮, ૧૧૪, ૩૧૩ નાશ પામે

વિણસતી ૧૭-૧૮ વિનાશ પામતી

વિણાસઇ ૧૪૫ નાશ કરે

વિણાસિઉ ૧૫૧ નાશ કર્યો

વિણાસિયા ૧૩૬, ૧૬૮ માર્યા

વિદારિવઉં ૫૦ નાશ કરવો

વિનઇ ૫ વિનયથી

વિનડઇ ૩૦૬-૩૦૭ વ્યાકુળ કરે, હેરાન

કરે, દુઃખ આપે

વિપાક ૧૩૬, ૪૬૪ પરિણામ, ફળ

વિમાસઇ ૭૭ વિચારે

વિમાસતઇ ૩૯૫ વિચાર કરતાં

વિમાસતઉ ૩૮ વિચારતો

વિમાસીતઉ ૧૪૨ વિચારતાં

વિચારિઉ ૨૫૬-૨૫૭ ઠગાયો

વિરાધઇ ૧૦૭, ૧૧૯ ભંગ કરે

વિરાલી ૨૩૪ વસ્તી-વિશેષ

વિરુહા ૨૩૪ અંકુરિત દ્વિદલ-ધાન્ય

[વિરૂહ (પ્રા.)

વિરૂઆ ૧૪૩ વરવા

વિરૂઇ ૩૮, ૮૪, ૫૦૯ વરવી, બૂરી,
ખરાબ

વિરૂઉ/વિરૂઉં ૨૦, ૩૬ વિરૂપ, ખરાબ

વિરૂયા ૬૭ ખરાબ

વિલખાથ્યા ૧૬૭ વ્યાકુળ થતા

વિલાઇ ૨૫૨ વળગાડીને

વિલેપઇ ૯૨ વિલેપન કરે

વિવર્જિત ૭૯ -થી રહિત, ત્યજાયેલું

વિવારિવઉં ૩૬૮ ઉપયોગ કરે, વાપરે

વિશૂચિકા ૨૧૩, ૨૫૨ કોલેરા

વિશોધિ ૬૫ વિશુદ્ધિ

વિશ્રામણાં ૫૧૬ અંગમર્દન આદિ

ભક્તિ, વૈયાવૃત્ત્ય [વિસ્ત્રામણ (પ્રા.)]

વિષઇઆં ૪૩ વિષયક

વિષાપહાર ૨૧ વિષ કાઢવાની કળા (જે

ગારુડી પાસે હોય છે)

વિસ ૨૧, ૧૦૨-૧૦૩, ૩૧૧ વિષ, ઝેર

વિસંસ્થુલ ૨૦૫ અસ્થિર

વિસાહણઉ ૨૯૨ વસાણું (ગાંધીને

ત્યાંથી મળતી વસ્તુઓ)

વિસાહતઉ ૪૨૮ સાહે, મેળવે

વિસૂચિકા ૧૫૯, ૪૬૯ જુઓ વિશૂચિકા

વિસુજ્યા ૪૪૨ વિશુદ્ધ

વિહરઇ ૩૫૭, ૩૭૨ વહોરે

વિહરતઉ ૨૯૮ વહોરતો

વિહરવા ૫૩-૫૪, ૯૯, ૧૫૨ વહોરવા

વિહરાઇ ૩૬૩ વહોરાવાય

વિહરાવિયા ૩૯, ૯૯ વહોરાવ્યા

વિહરાવી ૨૩૮ વહોરાવી

વિહરી ૯૯ વહોરીને

વિહંચી ૪૪૫ વહંચીને

વિહાણઇ ૧૫૪, ૨૩૦ વહાણામાં,

સવારમાં
 વિહાણી ૧૫૪ પસાર થઈ, વીતી
 વીઆરિવઉ/વીયારિવઉ ૭૮, ૩૯૪
 ઠગવું, છળકપટ કરવું
 વીટઈ ૪૬૦ વીટળાય, બંધાય
 વીસામણ ૬૮ જુઓ વિશ્રામણાં
 વીસાસ ૧૬૪, ૧૮૨ વિશ્વાસ
 વીટિ ૯૩ સાધુનાં વસ્ત્રરૂપ ઉપકરણોનો
 વીંતો
 વુહરઈ ૩૩૩ ખરીદ કરે, વહોરે
 વૃત્તિ ૪૧૫ ટીકા, વિવરણ, સમજૂતી
 વૃદ્ધાવાસ ૯૯ ઘડપણમાં વિહાર અશક્ય
 બનતાં સાધુનું એક જ ક્ષેત્રે રહેવું તે
 વેઆવચ્ચ/વેયાવચ્ચ ૫૩-૫૪, ૩૫૨
 જુઓ વૈયાવૃત્ત્ય
 વેડિ ૩૧૨ વગડો
 વેલાંઈ ૩૪ યોગ્ય વેળાએ
 વેષવિડંબક ૨૯૮ વેષની વિડંબના
 કરનાર
 વેસાસ ૫૧૮ જુઓ વીસાસ
 વૈભાષ્ય ૯૨, ૪૫૭ બૂરું બોલવું તે
 વૈયાવચ્ચ ૬૮, ૧૫૭ જુઓ વૈયાવૃત્ત્ય
 વૈયાવૃત્ત્ય ૫૩-૫૪, ૩૪૭, ૩૪૮, ૩૭૮
 (સાધુની) સેવાશુશ્રૂષા
 વ્યવહારનય ૫૧૨ કોઈ વસ્તુના
 સ્વભાવ પરત્વે વ્યાવહારિક
 દષ્ટિબિંદુથી થતો વિચાર (Practical
 Standpoint)
 વ્યવહારિયો/વ્યવહારીયા ૧૬૭, ૩૩૩,
 ૪૪૧ વેપારી
 વ્યાક્ષેપીઈ ૨૯૬ ખેંચાય, આકર્ષિત થાય
 શત્રૂકાર ૧૫૧ સદાવ્રત, અન્નદાનશાલા

શબલચારિત્ર ૨૫૪ (કાબરચીતરા)
 દૂષિત ચારિત્રવાલા
 શબિકા ૩૩૩ પાલખી
 શય્યાતરપિંડ ૩૫૩, ૩૫૪ ઉપાશ્રયના
 માલિકનો આહાર આદિ વહોરવાનો
 દોષ
 શશલઉ ૧૫૪ સસલો
 શંકાતઉ ૨૨૬ શંકાશીલ
 શંકિતદોષ ૨૯૮ જૈન સાધુના ૪૨ દોષ
 પૈકીનો આહાર કલ્પે એવો છે કે નહીં
 એની શંકાવાળો દોષ
 શુક્લધ્યાન ૩૧૮, ૩૩૮ ધ્યાનનો એક
 શુભ પ્રકાર
 શુભધ્યાન ૨૫૨ ધ્યાનના ચાર પ્રકારો
 પૈકીનું એક શુક્લધ્યાન તે શુભધ્યાન.
 શુલ્ક ૫૨૭ કર
 શૈક્ષવિધિ ૪૧૭ શિક્ષણની વિધિ
 [સેહવિહિ (પ્રા.)]
 શોચઈ ૫૯-૬૦-૬૧, ૩૮૬, ૪૬૬
 શોક કરે, પસ્તાય, ખેદ પામે
 શોચઉં ૧૯૩ શોક કરવો
 શોચીઈ ૨૬૦ શોક કરે, દુઃખ કરે
 શ્રવઈ ૧૦-૧૧ જણાવે
 શ્લેષ્મા ૩૦૦, ૩૬૭, ૪૬૫ કફ,
 સળેખમ
 ષટ્કાય ૨૨૦ છ પ્રકારના જીવો -
 પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેજસકાય,
 વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને
 ત્રસકાય
 સઈ/સઈં ૫૧, ૩૦૧ સર્વે, બધા [સય
 (પ્રા.)]
 સઈર ૨૮, ૪૧, ૪૪, ૫૦, ૫૩-૫૪,

૫૯-૬૦-૬૧ શરીર
 સંઈરું ૧૦૫ જુઓ સંઈર
 સંઈ ૧૫ સો
 સંઈણું ૧૯૦ સ્વખું
 સકીઈ ૫ શકે
 સખાઈઈ ૧૦૬ સાથી
 સગાસણીજા ૧૧૧ સગાંવહાલાં
 સચિત્ત/સચ્ચિત્ત ૩૪૯, ૪૦૦ સજીવ
 સજીવ ૩૪, ૩૩૮, ૩૪૦ સ્વાધ્યાય
 સજીઈ ૩૪૨ સિદ્ધ થાય
 સત્તાવિઆં ૪૨ સંતાડ્યાં
 સત્કારિઈ ૧૮૭ સત્કાર પામેલો
 સત્તાવરી ૨૩૪ શતાવરી
 સત્તસત્તરિ (બોલ) ૪૧૭ સિત્યોતેર
 (૭૭) (બોલ)
 સદ્દહઈં ૮૩, ૨૧૯ શ્રદ્ધા રાખે
 સદ્દહિઈં ૯૩ શ્રદ્ધાથી સ્વીકાર્યું
 સદ્દહિયા ૪૬૬ શ્રદ્ધા રાખીને
 સદ્દહિવઈં ૯૩, ૯૫, ૪૬૬, ૫૧૨
 શ્રદ્ધાથી સ્વીકારવું
 સદ્દહી ૧૨૧ શ્રદ્ધા રાખી
 સધાઈં ૩૯૩ સધાય
 સન્નદ્ધબદ્ધ ૧૬૪ બખ્તરધારી
 સમઈ ૨૪ સમયે
 સમાચરઈં ૩, ૫૧, ૫૯-૬૦-૬૧
 આચરણ કરે
 સમાચરિવઈં ૧૧૨, ૨૨૦, સમારકામ,
 સમું કરવું
 સમિઈ/સમિતિ ૨૧૮, ૨૯૫, ૩૨૨
 ઉપયોગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી, સમ્યક્
 પ્રવૃત્તિ. જૈન સાધુ પાંચ સમિતિનું
 પાલન કરે. ૧. ચાલવામાં ૨.

બોલવામાં ૩. આહારમાં ૪. વસ્ત્રાદિ
 લેવા-રાખવામાં અને ૫. મલ-મૂત્ર
 આદિ પરઠવવામાં સાવધાની રાખે.
 સમોપિઈ ૯૩ સોંખું
 સમોપી ૧૫૨ સોંપી
 સમ્યગ્ ૪૧૬ સાચો
 સયગુણઈં ૧૭૮ સોગણું
 સયનપાટિ ૨૪૦ સૂવા માટેની પાટ
 સચર ૧૬૪ જુઓ સંઈર
 સરિસઈં ૪૭૮ સરશે
 સર્પદષ્ટ ૫૩૪ સર્પદંશ
 સર્વવિરતિ ૫૦૩ હિંસા આદિ પાપકર્મનો
 સંપૂર્ણપણે ત્યાગ, શુદ્ધ સાધુની
 ભૂમિકા જેમાં સર્વાંશે ચારિત્ર -
 સદ્વર્તન છે.
 સવિટંક (સ્ત્રી) ૧૬૩ શુભ
 અધ્યવસાયથી પાડનારી (સ્ત્રી)
 સવિહઈ/સવિહઓ ૪૫-૪૬-૪૭, ૫૭-
 ૫૮, ૫૯-૬૦-૬૧, ૨૪૭, ૩૨૯,
 ૪૫૪, ૪૬૩, ૫૩૨ સર્વ
 સવિહું ૩૯૨ સર્વ
 સસૂગ ૫૨૨ સૂગવાળો
 સંકાતઈ ૨૩૫ બીતો, ભય પામતો
 સંકમિઆ ૨૮ પ્રવેશ્યા, એક સ્થાનેથી
 બીજે સ્થાને મુકાયા.
 સંઘયણ ૯૦, ૨૯૦, ૨૯૩, ૨૯૪,
 ૩૪૪, ૩૮૪ શરીરનું સંગઠન
 (હાડકાંના સાંધાઓનો મેળ એ
 નિર્ણીત કરતું નામકર્મ)
 સંઘાડઈ ૯૭ સમૂહમાં, સમુદાયમાં
 સંઘાડઈ ૩૬૧ સમુદાય
 સંઘાડીએ ૩૮૭ સમુદાયથી

સંઘાડે ૫૫ સમુદાયમાં
 સંઘારઉં ૧૫૪, ૩૭૭ સાધુની શૈયા
 સંઘારવાની ૧૫૪ સાધુની શૈયા કરવાની
 સંઘારો ૩૪, ૨૮૦, ૩૫૮ જુઓ
 સંઘારઉં
 સંભલિવઉં ૭ સાંભળવું
 સંયોજનાદોષ ૨૯૮ વહોરેલી ખાદ-
 રીજોને સ્વાદ માટે અંદર-અંદર
 મેળવવી તે દોષ.
 સંવત્સર ૩૭૦ સંવત્સરી, પર્યુષણા પર્વ
 સંવર ૩૮ કર્મને આવતાં રોકવાં તે, નવ
 તત્ત્વોમાંનું એક તત્ત્વ
 સંવરીનઇં ૩૩૬ સંકોરીને, સંકેલીને
 સંવિગ્ન ૪૯૧ જુઓ સંવેગી
 સંવિગ્ન-પાક્ષીકપણઉં ૫૨૨ મોક્ષા-
 ભિલાષી સુસાધુ વર્ગનો પક્ષ કરવો
 તે.
 સંવેગ ૧૬૭ વૈરાગ્ય, મોક્ષની
 અભિલાષા
 સંવેગિઆ ૩૪૭ જુઓ સંવેગી
 સંવેગી ૧૬૧, ૩૭૬ મોક્ષની
 અભિલાષાવાળા મુમુક્ષુ, વૈરાગી
 સંસક્ત ૩૫૪, ૩૮૨ સંસર્ગયુક્ત
 સંહરઇં ૩૩૭ પાછી વાળે
 સાગરોપમ ૨૭૪ એક કાળવિભાગ
 (દસ કોટાકોટી પલ્યોપમ)
 સાચિઉં ૧૬૬ સંચિત - એકઠું કરેલું
 સાજીવ ૪૪ સાજી
 સાતગારવ ૩૨૬, ૪૨૨ સુખનું
 અભિમાન
 સાતિઆં ૪૨ સંતાડ્યાં
 સાધાન ૧૫૧ સગર્ભા

સાયાગુરુ ૩૭૨ છાયાગુરુ
 સાર ૨૫૨ સારવાર
 સારણ ૧૫૫ (વિસ્મૃત કર્તવ્યોનું) સ્મરણ
 થવું
 સાવધ ૨૨૧, ૩૪૫, ૪૧૮, ૫૦૭,
 ૫૦૮, ૫૧૯ પાપકર્મથી યુક્ત
 સાસ-ઉસાસ ૧૫૫ શ્વાસોચ્છ્વાસ
 સાસહઇં ૪૬૪ સાંખે
 સાસૂસાસ ૨૯ જુઓ સાસ-ઉસાસ
 સાહિઉં ૩૮૬ પકડાયો
 સાંચરી ૯૩ સંચરી
 સાંચિઉં ૩૯૦ જુઓ સાચિઉં
 સાંસહઇં ૬૮, ૮૩ સાંખે, વેઠે
 સાંસહઉં ૧૪૫ સાંખું
 સાંસહિઉં ૬૬ સાંખ્યું
 સાંસહી ૩૩ સાંખી, સહન કરી
 સિઉં ૧૯, ૨૩ શો, શું
 સિલા ૧૨૨ શિલા, પથ્થર
 સીઝઇં ૪૩૬, ૪૭૯ સિદ્ધ થાય
 સીઝત ૧૦૯ સિદ્ધ થાત
 સીઝતી ૧૬૪ સિદ્ધ કરેલી
 સીઝિજે ૧૬૪ સિદ્ધ કરજે
 સીદાઇં ૨૨૨, ૨૪૭ પીડાય
 સીદાઉં ૪૬૫ પીડાઓ
 સીદાતા ૪૨૨ પીડાતા
 સીસો ૭૬ શિષ્ય
 સીંગી ૨૧૩ એક પ્રકારનું ઝેર
 સુઇં ૨૪ સોયથી
 સુઉણાઉં / સુઉણું ૧૬૮, ૧૭૦ સ્વપ્નું
 જુઓ સઉણું
 સુજઝઇં ૨૫૧ શુદ્ધ થાય, પવિત્ર બને
 સુભિક્ષકાલ ૪૦૨ સુકાળ

સુવિહિત ૨૨૮, ૨૨૯ સદાચારી -
 સારા આચારોવાળા (સાધુ)
 સુસ્તઉં ૨૨૭ સ્વસ્થ
 સૂઅર ૧૬૮ સૂવર, જંગલી ડુક્કર
 સૂકડિ ૪૨૬ સુખડ
 સૂજઝઠ/સૂઝઠ ૨૫૩, ૫૧૩ શુદ્ધ થાય,
 પવિત્ર બને. જુઓ સુજઝઠ
 સૂજઝઠવી ૪૧૩ શુદ્ધ કરી
 સૂજઝઠડી ૩૩૩ શુદ્ધ કરી
 સૂઝતઉં ૫૩-૫૪, ૧૭૦ શુદ્ધ
 સૂઝતા / સૂઝતી ૩૯, ૩૬૮ શુદ્ધ
 સૂધઉં ૪૪, ૪૭૬ શુદ્ધ
 સૂયઠ ૩૮૦ સૂએ
 સૂયડા ૨૨૭ સૂડો, પોપટ
 સૂયરવલ્લો ૨૩૪ અનંતકાય વનસ્પતિ
 વિશેષ
 સૂરપણઉં ૫૫ શૌર્ય, પરાક્રમ
 સૂલ ૪૬૯ શૂળની પીડા
 સેધના પર સજા, શિક્ષા, કદર્યના
 [સેહણા (પ્રા.)]
 સોનાર ૩૩૩ સોની, સુવર્ણકાર
 સોષવિઉં ૮૫-૮૬-૮૭ સોષી નાખ્યું,
 કરમાવ્યું
 સ્ખલિવઉં ૧૬૩ સ્ખલન થયું
 સ્થવિર ૧૬૨ વૃદ્ધ
 સ્થવિરકલ્પ ૪૧૭ ગચ્છવાસિતા
 (સાધુના આચારનો એક પ્રકાર)
 સ્થવિરકલ્પી ૧૬૧, ૩૨૦ ગચ્છવાસી
 સાધુ
 સ્થંડિલ ૩૭૫ શુદ્ધ ભૂમિ, મળમૂત્ર ત્યાગ
 માટેની ભૂમિ
 સ્થાપનાકુલ ૩૬૩ ખાસ પ્રયોજને

આહારાદિ માટે સ્થાપી રાખેલાં
 (ભક્તનાં) ઘર
 સ્થાવર (જીવ) ૨૨૨ પૃથ્વીકાય,
 અપકાય, વાઉકાય, તેજસ્કાય અને
 વનસ્પતિકાય - એ એકેન્દ્રિય જીવો
 સ્નિગ્ધ ૩૨૫ તેલવાળાં
 સ્વયંપાકી ૪૬૨ જાતે રસોઈ કરનાર
 હઉં ૧૯૧ હું
 હડિ ૨૮૩ પગે બાંધવામાં આવતી
 લાકડાની બેડી
 હનન ૪ હણવું તે
 હનિ ૩૧૧ વધ
 હરિણેગમેષી (દેવ) ૫૫ ઈંદ્રોના પદાતિ
 સૈન્યમાં એક અધિપતિ (દેવ)
 હલિદ્વા ૨૩૪ હળદર
 હલૂઉં ૩૨૩ હલકું
 હલૂકર્મા ૧૭૦, ૩૩૩ જેમનાં અલ્પ કર્મો
 અવશિષ્ટ રહ્યાં હોય તે, શીઘ્ર
 મુક્તિગામી
 હલૂકર્માપણઉં ૪૪ અલ્પ કર્મ અવશિષ્ટ
 રહ્યાં હોય એવી સ્થિતિ
 હલૂકર્મઉં ૨૭ જુઓ હલૂકર્મા
 હલૂયાઈ ૪૨૭, ૪૭૩ હલકાપણું, લઘુતા
 હસનીઈ ૪૮૦ હસનીય, હાસ્યાસ્પદ
 હસિવઉં ૩૧૬ હસવું
 હાણિ ૨૮, ૨૮૪ હાનિ, ક્ષીણતા
 હાલાહલ ૨૧૩ હળાહળ (વિષ)
 હાસઈ ૧૨૦, ૧૬૭ મજાકમાં, હસવામાં
 હિયઉં ૧૪૩, ૨૮૬ હેયું
 હીઈ ૭૬ હૃદયમાં
 હીલઈ ૩૩૧, ૩૫૧ તિરસ્કાર કરે,
 અનાદર કરે

હીલવઉં ૧૩૬ તિરસ્કાર કરવો, અનાદર
કરવો [હીલ (પ્રા.)]
હીલા ૩૦૪-૩૦૫ અવહેલના, અનાદર,
તિરસ્કાર
હુઇં ૮ હોય, થાય
હુઇંસિઇં ૮૫-૮૬-૮૭ થશે
હુઇંત ૧૨૮ હોત
હુણારઇં ૧૦૧ થનારને

હુલઉં ૩૦૮-૩૦૯ હલકું, કિલષ્ટ
હુસિઇં ૨૮, ૧૧૫, ૧૫૧, ૧૬૭, ૨૮૧
હશે, થશે
હુંતઉં ૧૦૦ થતાં, હોતાં
હૂઉં ૫૩-૫૪ થયા
હૂંતઇં ૫૫ હોવા છતાં, હતું ત્યારે
હેરીનઇં ૩૮૬ છૂપી રીતે જોઈને
હ્રઇં ૨ 'ને' અનુગ

પરિશિષ્ટ-૧

‘ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ’ અંતર્ગત દર્શાવેલ કથાઓ

૧

ક્રમ	કથા	વિષય	ગાથા
૧.	સંવાહન રાજાના ગર્ભસ્થ અંગવીર પુત્રની કથા	લોકમાં પુરુષની મુખ્યતા વિશે.	૧૭-૧૮
૨.	ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી અને પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિની કથા.	આત્મા સાક્ષી આપે એ જ કર્તવ્ય પ્રમાણ છે એ વિશે.	૨૦
૩.	બાહુબલિની કથા.	ક્રોધ-અહંકારાદિ અશુભ ભાવથી સિદ્ધ ન થાય એ વિશે.	૨૫
૪.	સનત્કુમાર ચક્રવર્તીની કથા	હનુકર્મી જીવ થોડામાં પણ બોધ પામે એ વિશે (રૂપના અનિત્યાપણા વિશે.)	૨૮
૫.	બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની તથા ઉદાયી રાજાના મારણહાર દ્રવ્યસાધુની કથા	ભારેકર્મી જીવ કેમેય બોધ પામે નહીં એ વિશે.	૩૧
૬.	ભીલની કથા તથા તે અંતર્ગત વસંતપુરના અનંગસેન સોનીની કથા. (જાસાસાસાની કથા).	પાછલા ભવનાં અને આ ભવનાં કેટલાંયે પાપ એવાં હોય જે બોલી પણ ન શકાય એ વિશે. સ્વદોષ સમ્યક્પણે સ્વીકારવા-ખમાવવા વિશે.	૩૩
૭.	મૃગાવતીની કથા.	કષાયનો હેતુ ભોગેચ્છામાં હોવા વિશે.	૩૪
૮.	જંબૂસ્વામી અને પ્રભવ ચોરની કથા.	કૂરકર્મી જીવ ધર્મપ્રભાવે બોધ પામે એ વિશે.	૩૭
૯.	શિલાતીપુત્રની કથા.	વિવેકી માણસ પોતાની પ્રતિજ્ઞા નિભાવે એ વિશે.	૩૮
૧૦.	ઢંઢણકુમારની કથા.	વિપત્તિ આવ્યે મહાત્મા દૃઢધર્મ બને, ગુસ્સે થાય નહીં એ વિશે.	૩૯
૧૧.	સ્કંદકુમાર અને એમના ૫૦૦ શિષ્યોની કથા.	ધર્મવિચારમાં મોટું કુળ પ્રધાન	૪૨

૧૨. હરિકેશભલ માતંગ ઋષિની કથા.	કારણ નહીં, હલુકર્માપણું જ કારણ એ વિશે. કંચન-કામિની પ્રત્યેની નિર્લોભતા વિશે.	૪૪
૧૩. વયરસ્વામી (વજ્રસ્વામી)ની કથા.	પૂર્વભવમાં કરેલા વૈયાવૃત્ત્યાદિ તપના ફળ વિશે	૪૮
૧૪. નંદિષેણ સાધુની કથા.	તપમાં ક્ષમા મુખ્ય મોક્ષાંગ હોવા વિશે.	૫૩-૫૪
૧૫. ગજસુકુમાલની કથા	ગુરુનું વચન અવગણે તે દોષમાં પડે એ વિશે	૫૫
૧૬. સ્થૂલભદ્ર અને સિંહગુફા- વાસી મુનિની કથા.	ઈર્ષ્યાથી જીવ હીનપણું પામે એ વિશે.	૫૯-૬૦-૬૧
૧૭. પીઠ-મહાપીઠની કથા.	અજ્ઞાન તપના અલ્પફળ વિશે. વિવેકીનું કામ સરવા વિશે.	૬૮
૧૮. તામલિ તાપસીની કથા.		૮૧
૧૯. શાલિભદ્ર તેમજ ધન્નાની કથા.	ધર્મને કારણે કોઈ પ્રાણત્યાગ પણ કરે એ વિશે.	૮૫-૮૬-૮૭
૨૦. અવંતી સુકુમાલની કથા.	ધર્મને કારણે કોઈ દેહત્યાગ કરે એ વિશે.	૮૮
૨૧. મેતાર્ય મુનિની કથા	ગુરુવચનમાં સાચા ભાવથી શ્રદ્ધા રાખવા વિશે.	૯૧
૨૨. વયરસ્વામી અને અન્ય શિષ્યની કથા.	ગુરુનો અનાદર કરતાં શિષ્યને મહાદોષ લાગવા વિશે.	૯૩
૨૩. શિષ્ય દત્તમુનિની કથા.	સુશિષ્યની ગુરુભક્તિ વિશે.	૯૯
૨૪. સુનક્ષત્ર મહાત્માની કથા.	ગુરુ સુખના આપનાર અને દુઃખના ફેડનાર હોવા વિશે.	૧૦૦
૨૫. પ્રદેશી રાજા અને કેશી ગણધરની કથા.	દેહને ભોગે પણ પાપમય વચન ન બોલવા વિશે.	૧૦૨-૧૦૩
૨૬. દત્ત રાજા અને કાલિકાચાર્યની કથા.	ધર્મ વિશે યથાસ્થિત વચન ન કહેતાં (આડુંઅવળું બોલતાં) આવતે ભવે ધર્મપ્રાપ્તિ ન થવા વિશે.	૧૦૫
૨૭. મહાવીરના મરીચિ- ભવની કથા		૧૦૬

૨૮. બલદેવ, રથકાર અને મૃગલાની કથા.	અનુક્રમે તપ-દાન-અનુમોદના કરનાર ત્રણેય સદ્ગતિ પામે એ વિશે.	૧૦૮
૨૯. ચંડપ્રદ્યોત રાજા અને વારત્તક મહાત્માની કથા.	મહાત્માએ ગૃહસ્થનો પ્રસંગ ન પાડવા વિશે.	૧૧૩
૩૦. ચંદ્રાવતંસક રાજાની કથા	દંઢતાથી ધર્માનુષ્ઠાન કરનાર મોક્ષ પામે એ વિશે.	૧૧૮
૩૧. સાગરચંદ્રની કથા.	ગૃહસ્થે ધર્મમાં દંઢતા-નિશ્ચલતા રાખવા વિશે.	૧૨૦
૩૨. કામદેવ શ્રાવકની કથા.	ગૃહસ્થે ધર્મમાં દંઢતા-નિશ્ચલતા રાખવા વિશે	૧૨૫
૩૩. દ્રમક ભિક્ષુકની કથા.	અવિવેકી જીવ કોપ કરતાં દુર્ગતિને પામે એ વિશે.	૧૨૨
૩૪. દંઢપ્રહારી મુનિની કથા.	મહાત્માએ આક્રોશ, તિરસ્કાર, અપમાન, મારપીટ સહન કરી લેવા વિશે.	૧૩૬
૩૫. સહસ્સમલ્લ મહાત્માની કથા.	મહાત્માએ વળતો ઘા કે શાપ ન દેવા વિશે.	૧૩૭
૩૬. સ્કંદકુમારની કથા.	મહાત્મા નિર્મોહી રહે, સગાંવહાલાંના સ્નેહમાં બંધાય નહીં એ વિશે.	૧૪૧
૩૭. ચુલણી માતા અને બ્રહ્મદત્ત પુત્રની કથા.	માતા પુત્રને અનર્થ કરે એ વિશે.	૧૪૫
૩૮. કનકકેતુ પિતા અને કનકધંવજ પુત્રની કથા.	પિતા પુત્રને અનર્થ કરે એ વિશે.	૧૪૬
૩૯. ભરત-બાહુબલિની કથા (જુઓ ક. ૩)	ભાઈ ભાઈને અનર્થ કરે એ વિશે. (કથા માટે જુઓ ગાથા ક. ૨૫)	૧૪૭
૪૦. પ્રદેશી રાજા અને સૂર્યકાન્તા પત્નીની કથા (જુઓ ક. ૨૫)	પત્ની પતિને અનર્થ કરે એ વિશે. (કથા માટે જુઓ ગાથા ક. ૧૦૨-૧૦૩)	૧૪૮
૪૧. શ્રેણિક રાજા અને પુત્ર	પુત્ર પિતાને અનર્થ કરે એ વિશે.	૧૪૯

કુણિકની કથા.		
૪૨. ચાણક્ય અને મિત્ર પર્વતક રાજાની કથા.	મિત્ર મિત્રને અનર્થ કરે એ વિશે.	૧૫૦
૪૩. પરશુરામ અને સુભૂમિની કથા.	સગા સગાને અનર્થ કરે એ વિશે.	૧૫૧
૪૪. આર્ય મહાગિરિની કથા.	મુનિ કોઈનું આલંબન ન લે, અનિશ્ચિતપણે વિહરે એ વિશે.	૧૫૨
૪૫. મેઘકુમારની કથા.	મોટા રાજકુળમાંથી દીક્ષિત થયેલા મુનિઓએ પણ પરીષદ કર્યો છે એ વિશે.	૧૫૪
૧૬. સત્યકિ વિદ્યાધરની કથા.	સમ્યગ્દષ્ટિવાળા જ્ઞાતા પણ વિષયરાગને લઈને સંસાર-સંકટમાં પ્રવેશે છે એ વિશે.	૧૬૪
૪૭. દશાર્ણ્ય કૃષ્ણ મહારાજાની કથા.	સાધુની અવિરત ભક્તિ આગલાં કર્મોને શિથિલ કરે એ વિશે.	૧૬૫
૪૮. ચંડરુદ્ર ગુરુ અને એના સુશિષ્યની કથા.	કોઈ સુશિષ્ય એવો સુશીલ - ધર્મવંત હોય કે ગુરુજનને વૈરાગ્ય ઉપજાવે એ વિશે.	૧૬૭
૪૯. અંગારમર્દકની કથા.	ક્યારેક ગુરુ અભવ્ય હોતાં શિષ્ય એમને ત્યજે એ વિશે.	૧૬૮
૫૦. પુષ્કયૂલા રાણીની કથા.	ભારેકર્મી જીવો વિષયસુખને રૂઠું માને, જ્યારે હળુકર્મી જીવો સ્વપ્નમાંયે જ્ઞાન પામે એ વિશે.	૧૭૦
૫૧. સુકુમાલિકા મહાસતીની કથા.	રાગાદિકનો વિશ્વાસ ન કરતાં, એ સામે મરણપર્યંત સાવધ રહેવા વિશે.	૧૮૨
૫૨. મંગુ આચાર્યની કથા.	સાધુએ જીભનો સ્વાદ ન કરવા વિશે.	૧૮૧
૫૩. ગિરિશુક અને પુષ્પશુક એ બે પોપટની કથા.	કુસંગના દોષ વિશે.	૨૨૭
૫૪. સેલગસૂરિ (શૈલકાચાર્ય)	ક્યારેક પ્રમાદી ગુરુને શિષ્ય	૨૪૭

અને શિષ્ય પંથકની કથા.	બોધ પમાડે એ વિશે.	
૫૫. નંદિષેણ મહાત્માની કથા.	કર્મવિશેષે કરીને જીવ જ્ઞાની છતાં પડે એ વિશે.	૨૪૮
૫૬. પુંડરીક-કંડરીકની કથા.	કેટલાક મહાત્મા થોડાક સમયમાં કર્મક્ષય કરી સિદ્ધિ મેળવે એ વિશે.	૨૫૨
૫૭. શશિ-સૂરપ્રભ એ બે ભાઈઓની કથા	આ ભવમાં ધર્મનો ઉદ્યમ કરતાં આધાર મળે; દુર્ગતિ પામ્યા પછી કાંઈ જ ન થાય એ વિશે.	૨૫૬-૨૫૭
૫૮. પુલિંદની ભક્તિની કથા.	જે જ્ઞાન આપે છે તેને કશું અટકે નથી; તે પોતાનો જીવ પણ આપે એ વિશે.	૨૬૫
૫૯. માતંગની કથા.	વિદ્યા દેનાર પ્રત્યે વિનય કરવા વિશે.	૨૬૬
૬૦. નાપિત અને ત્રિદંડીની કથા.	ગુરુને ન ઓળખવા વિશે.	૨૬૭
૬૧- મેતાર્ય ઋષિ અને	જાતિ-કુલનો ગર્વ કરતાં	૩૩૩
૬૨. હરિકેશ મહાત્માની કથાઓ.	નીચકુળ મળે એ વિશે.	
૬૩. ધૂર્ત બ્રાહ્મણની કથા.	માયાવી જીવને લાગતા દોષ વિશે.	૩૮૬
૬૪. દુર્દરાંક દેવની કથા.	કેટલાક જીવોને પરલોક સુખાવહ, કેટલાકને ઇંહલોક સુખાવહ, કેટલાક જીવોને ઇંહલોક-પરલોક બંને સુખાવહ અને કેટલાક જીવોને ઇંહલોક-પરલોક બંને દુઃખાવહ હોવા વિશે.	૪૩૯-૪૪૦
૬૫. કાલસુરિયા ખાટકીના પુત્ર સુલસની કથા.	વિવેકી જીવ મન-વચન-કાયાએ કરી જીવદયા રાખે, જીવહિંસા ન કરે એ વિશે.	૪૪૫
૬૬. જમાલિની કથા.	ઉન્માર્ગગામી જીવનું પતન થવા	૪૫૯

૬૭. માસાહસ પક્ષીની કથા.	વિશે. કેટલાક બીજાને ધર્મ ઉપદેશે પણ પોતે ન કરે એ વિશે.	૪૭૨
૬૮. રાજા અને ચાર પ્રકારના ખેડૂતોની રૂપકકથા.	અસંયત, દેશવિરત, સુસાધુ અને પાસત્યા એ ચાર પ્રકારના જીવો ધર્મબીજનું શું કરે એ વિશે.	૪૮૫થી ૪૮૯

૨

જેમની નાની કે મોટી અલગ કથા અપાઈ નથી, પણ બાલાવબોધમાં કોઈ વિષય સંદર્ભે કેટલાક વ્યક્તિવિશેષોનાં સંક્ષિપ્ત દષ્ટાંતો ટાંકવામાં આવ્યાં છે તેમની યાદી

દષ્ટાંત	વિષય	ગાથા
૧. ઋષભદેવ	મહિમાદર્શન અને એમની તપશ્ચર્યા વિશે.	૨-૩
૨. મહાવીર સ્વામી	મહિમાદર્શન, એમનું સિદ્ધાંતકથન અને ઘોર ઉપસર્ગો છતાં ક્ષમાસહિતની એમની તપશ્ચર્યા વિશે.	૨થી ૫
૩. ગૌતમસ્વામી (પ્રથમ ગણધર)	વિનય વિશે.	૬
૪. ચંદનબાળા	બૃહદ્ લોકસમુદાય તરફથી મળતા આદર છતાં કશાં માન- ગર્વ ન ધરવા વિશે તેમજ નવદીક્ષિત સાધુ પ્રત્યેના વિનય વિશે	૧૩-૧૪
૫. વસુદેવ (નંદિષેણ મહાત્માની કથાઅંતર્ગત)	વૈયાવૃત્ત્યાદિ તપના ફળ વિશે.	૫૩
૬. પૂરણ શ્રેષ્ઠી	અતિ દુષ્કર તપ વિશે.	૧૦૯
૭. સંગમસૂરિ	અશક્ત સાધુ એમના નિત્યવાસ છતાં આરાધક બને એ વિશે.	૧૧૦
૮. ગોશાલો	ગર્વ કરનારનું તપ નિષ્ફળ બનવા વિશે.	૧૩૦

૧૮૪

ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (પૂર્વાર્ધ)

૯. જંબૂસ્વામી	યૌવન, રૂપ, કામિની કે લક્ષ્મીએ કરી વૈરાગ્યવંત સાધુ કેમેય લોભાતા નથી એ વિશે.	૧૫૩
૧૦. અર્ષિકાપુત્ર	જીવરક્ષા અને તપસંયમ છેલ્લે મરણને સમયે કરવા છતાં થોડા કાળમાં મહાત્મા મોક્ષ સાધે એ વિશે.	૧૭૧
૧૧. મરુદેવી	મરુદેવી તપસંયમના શરીરકષ્ટ વિના સીધાં જ મોક્ષે ગયાં એવી આશ્ચર્યભૂત ઘટનાનું આલંબન ન લેવા વિશે.	૧૭૯
૧૨. કરકંડુ	કર્મના ક્ષયોપશમે કરી કરકંડુ પ્રત્યેકબુદ્ધ થયા એનું આલંબન લઈ તપસંયમમાં પ્રમાદ કરનારા જીવો સંસારમાં પડે છે એ વિશે.	૧૮૦
૧૩. યદુનંદન કૃષ્ણ	ચીકણાં કર્મોના પ્રભાવ વિશે.	૨૫૦
૧૪. અભયકુમાર (દર્દુરાંક દેવની કથા અંતર્ગત)	કેટલાક જીવને ઇહલોક-પરલોક બન્ને સુખાવહ હોવા વિશે.	૪૪૦
૧૫. કાલસૂરિયો ખાટકી (દર્દુરાંક દેવની કથા અંતર્ગત)	કેટલાક જીવોને ઇહલોક-પરલોક બન્ને દુઃખાવહ હોવા વિશે.	૪૪૦

પરિશિષ્ટ-૨

‘ઉપદેશમાલા-બાલાવબોધ’ અંતર્ગત સંસ્કૃત-પ્રાકૃત સુભાષિતો

[અહીં જે ગાથા ક્રમાંકો દર્શાવવામાં આવ્યા છે તે ક્રમાંકોવાળી ગાથા નીચેના બાલાવબોધ (ગદાખંડ) અંતર્ગત આ પદ્ય-સુભાષિતો આવે છે.]

૧. ‘દેહદુર્ગમુદગ્રાણિ..... નિરર્ગલ: (સંસ્કૃત, ગાથા ૩)
૨. ‘સાલીભરેણ તોએણ..... વિ ભએણ’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૫૭-૫૮)
૩. ‘ન હુ સુજઝઈ..... ધૂઅ કિલેસો’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૬૫)
૪. ‘વિણએ સીસ પરિકખા..... દુક્કાલે’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૮૩)
૫. ‘વિના ગુરુભ્યો..... નાન્ધકારે’ (સંસ્કૃત, ગાથા ૧૦૩)
૬. ‘સત્યં બ્રૂયાત્..... ધર્મ સનાતન:’ (સંસ્કૃત, ગાથા ૧૦૪)
૭. ‘અન્નાણા કમ્મખઓ..... સારિચ્છો’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૧૦૯)
૮. ‘યત્ કોધયુક્તો જપતિ..... કુંભાદિ વોદકં.’ (સંસ્કૃત, ગાથા ૧૩૪)
૯. ‘અક્કો સહણણ મારણ.... અભાવંમિ’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૧૩૭)
૧૦. ‘કરકંડુ કલિંગેસુ..... નગ્ગઈ’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૧૮૦)
૧૧. ‘વસભે અઈદ કેઉ..... રન્નોયા’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૧૮૦)
૧૨. ‘તણ કક્રે..... કામભોગેહિં’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૨૦૨)
૧૩. ‘આઉકરે વિણુઓ..... સરિયં’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૨૦૭)
૧૪. ‘અમેધ્ય પૂર્ણે..... પંડિતા:’ (સંસ્કૃત, ગાથા ૨૦૯)
૧૫. ‘માતાપ્યેકા પિતાપ્યેકા..... શનૈ:’ (સંસ્કૃત, ગાથા ૨૨૭)
૧૬. ‘ગવાશનાનાં..... સંસર્ગજ દોષ-ગુણ ભવંતિ’ (સંસ્કૃત, ગાથા ૨૨૭)
૧૭. ‘મજ્જે મહુંમિ..... તત્થ જંતુણો’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૨૩૪)
૧૮. ‘અરિહંત દેવો..... જરાગુરુણો’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૨૬૯)
૧૯. ‘દુ:પ્રતિકારૌ’..... પ્રતીકારૌ’ (સંસ્કૃત, ગાથા ૨૬૯/ શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાયકેન શ્રી સિદ્ધાંત-વચન)
૨૦. ‘સમ્મદ્ધિકી જીવો..... ઉપુવં’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૨૭૦)
૨૧. ‘અંતો મુહુત્તરં..... ચેવ સંસારો’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૨૭૧)
૨૨. ‘મૂલં, દારં, પઈઠાણં..... પરિકિત્તિયમ્’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૨૭૧)
૨૩. ‘દો કોડિ સહસ..... સહસાઓ’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૨૭૪)
૨૪. ‘સત્તસયાઈ.....દિવિ સાગરં જસ્સ’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૨૭૪)
૨૫. ‘અત્થિ નમીલનમિત્તં પિ.....નિસંપચ્ચમાણાણં’ (પ્રાકૃત, ગાથા ૨૮૦)
૨૬. ‘સમસંખ્યાવયવ:..... તાન્યેવ’ (સંસ્કૃત, ગાથા ૨૮૮)

૨૭. 'વિકલયતિ વિ કલા..... એષ તત્કાલં' (સંસ્કૃત, ગાથા ૩૨૭)
૨૮. 'સક્તઃ શબ્દે..... તુ વિનષ્ટ' (સંસ્કૃત, ગાથા ૩૨૭)
૨૯. 'પંચ સુસક્તાઃ..... ભસ્માત્મતાં મૂઢઃ' (સંસ્કૃત, ગાથા ૩૨૭)
૩૦. 'કુરંગ માતંગ..... પંચભિરેવ પંચ' (સંસ્કૃત, ગાથા ૩૨૭)
૩૧. 'વ્યસનો જયો..... દૂષીકાન્યત્ર કારણં' (સંસ્કૃત, ગાથા ૩૨૭)
૩૨. 'ન શક્ય..... પરિવજર્જયેત્' (સંસ્કૃત, ગાથા ૩૨૯)
૩૩. 'જહાદવગ્ની..... હિઆય કરસર્ઈ' (પ્રાકૃત, ગાથા ૩૩૫ / શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રે)
૩૪. 'રસાપગામં..... સાદુક્કલં ચ પખી' (પ્રાકૃત, ગાથા ૩૩૫)
૩૫. 'વિભૂષાવત્તિયં..... પડઈ દુરુત્તરે' (પ્રાકૃત, ગાથા ૩૩૬/શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રે)
૩૬. 'પરિહર સુતઓ..... વિજ્ઞાસંતિ' (પ્રાકૃત, ગાથા ૩૩૭)
૩૭. 'બારસ વિહંમિ..... તવો કમ્મં' (પ્રાકૃત, ગાથા ૩૩૯) (સિદ્ધાંત માહિ)
૩૮. 'જં અન્નાણી કમ્મં..... મિત્તેણ' (પ્રાકૃત, ગાથા ૩૩૯) (સિદ્ધાંત માહિ)
૩૯. 'પડિસેવા વિહુ..... સુકજ્જેસુ' (પ્રાકૃત, ગાથા ૩૪૫)
૪૦. 'જઈ વિણ..... નિદ્વયા' (પ્રાકૃત, ગાથા ૩૪૫)
૪૧. 'એગ મિત્ત..... આલંબણા જેણ' (પ્રાકૃત, ગાથા ૩૯૧)
૪૨. 'ઉત્પદ્યેતે હિ..... તુ વર્જયેત્' (સંસ્કૃત, ગાથા ૩૯૨)
૪૩. 'સુતસ્સ મગ્ગણ..... જહ આણવેઈ' (પ્રાકૃત, ગાથા ૪૧૫ / દશવૈકલિક સૂત્રે)
૪૪. 'ન હિ ભવતિ..... નૃત્યં મયૂરસ્ય' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૧૯)
૪૫. 'શાસ્ત્રાણ્યધીત્યાપિ..... કરોત્યરોગં' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૨૧)
૪૬. 'પરલોક વિરુદ્ધા..... સ્યાત્ કથં હિતઃ' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૩૪)
૪૭. 'રાજપુત્ર ચિરંજીવ..... મા જીવ મા મર' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૪૧)
૪૮. 'ગતાયે પૂજ્યત્વં..... સમુત્સાહમતુલં' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૫૫)
૪૯. 'ન સાધૂનાં..... સાધુર્ભજતતાનૂ' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૫૫)
૫૦. 'ઉપભોગોપાય..... નિજચ્છાયાં' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૬૧)
૫૧. 'પ્રાપ્તમિહ માનુષત્વં..... સે પ્રકટં.' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૬૫)
૫૨. 'લોહાય નાવં..... નયતીદિયાર્થે.' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૬૮)
૫૩. 'ઉત્થાયોત્થાય..... રવિરસ્તમયંગતઃ' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૮૦)
૫૪. 'વરકૃત..... શ્રેયાન્નાલંકારશ્ચુતોપલઃ' (સંસ્કૃત, ગાથા ૪૮૨)
૫૫. 'યદ્દૂરં યદ્દુરાધ્યં..... દુરિતકમઃ' (સંસ્કૃત, ગાથા ૫૦૮)
૫૬. 'સર્વસ્યાત્મા ગુણવાનૂ..... કશ્ચિત્' (સંસ્કૃત, ગાથા ૫૨૪)
૫૭. 'સુયબજ્જયરણયા..... નાવ ગચ્છંતિ' (પ્રાકૃત, ગાથા ૫૨૫)

આમ કુલ ૫૭ સુભાષિતો છે. ૨૮ સંસ્કૃત ભાષામાં અને ૨૮ પ્રાકૃત ભાષામાં. 'યત્ ઉક્તમ્' કે 'ઉક્તં ચ' કહીને કવિ સુભાષિત ટાંકે છે. કવચિત્ સુભાષિત-શ્લોકના સંદર્ભો આપ્યા છે; જેવા કે 'ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર' કે 'દશવૈકલિકસૂત્ર' કે ઉમાસ્વાતિના સિદ્ધાંતમાંથી લીધેલાં. કવિ જે વિષય નિરૂપે છે તેની સાથે સંબદ્ધ આ સુભાષિત હોય છે. ક્રમાંક ૨૩-૨૪વાળા શ્લોકો સુખ-દુઃખનાં પલ્યોપમના અંકદર્શી છે (ગાથા ૨૭૪). ક્રમાંક ૧૫-૧૬વાળા શ્લોકો કથા-અંતર્ગત રાજાને પોપટની ઉક્તિરૂપે આવે છે. એનાં અંતિમ ચરણ સુભાષિત રૂપે છે જે આગલાં ચરણોમાં આવતા સંદર્ભમાં નિરૂપાયું છે અને અર્થાન્તરન્યાસનું સુંદર ઉદાહરણ બને છે.

બાકીના સુભાષિતોના સંદર્ભો આપ્યા નથી, પણ એ સ્વરચિત ન હોતાં અન્યત્રથી લઈને અહીં ટાંક્યા હોવાનો સંભવ વિશેષ જણાય છે.

મહત્ત્વની સંદર્ભસૂચિ

૧. ઉપદેશમાલા (અવધિજ્ઞાની મહર્ષિ શ્રી ધર્મદાસગણિ વિરચિતા), અનુ. આ. શ્રી વિજયભુવનભાનુ સૂરીશ્વરજી, સંપા. પૂ. પં. શ્રી પદ્મસેનવિજયજી, પ્રકા. દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટ, ધોળકા, બી.આ., સં. ૨૦૫૧.
૨. ઉપદેશમાલા, (શ્રીમાન ધર્મદાસ ગણિવર નિર્મિતા) સં. સ્વ. આચાર્યશ્રી ભદ્રસૂરીશ્વરશિષ્ય મુનિશ્રી જિનચન્દ્રવિજયશિષ્ય મુનિશ્રી મુનિચન્દ્રવિજય, પ્રકા. શ્રી જિનશાનસ આરાધના ટ્રસ્ટ, મુંબઈ-૨, ઈ.સ. ૧૯૯૧.
૩. ગુજરાતી સાહિત્ય ખંડ-૫, પ્રયોજક સાહિત્ય-સંસદ, પ્રકા. સાહિત્ય પ્રકાશક કં. લિ. મુંબઈ, ૧૯૨૯
૪. ગુજરાતી સાહિત્ય (ભાગ પહેલો) (મધ્યકાલીન), લે. અનંતરાય રાવળ, પ્રકા. મેકમિલન અને કંપની લિ., મુંબઈ, ૧૯૫૪
૫. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ૨૧મું સંમેલન - હેવાલ, પ્રકા. મંત્રી, સ્વાગત સમિતિ ૨૧મું સંમેલન, ગુ.સા. પરિષદ, કલકત્તા-૨૦, ૧૯૬૨
૬. ગુજરાતી સાહિત્યકોશ ખંડ-૧, મુખ્ય સં. જયંત કોઠારી, જયંત ગાડીત, પ્રકા. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદ, પ્ર. આ., ૧૯૮૯
૭. જૈન ગૂર્જર કવિઓ ભા. ૧થી ૭, સંગ્રાહક અને સંપ્રયોજક મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ, સંશોધિત-સંવર્ધિત બીજી આવૃત્તિના સંપાદક જયંત કોઠારી, પ્રકા. શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય, મુંબઈ, બી. આ. (અનુક્રમે) ૧૯૮૬, ૧૯૮૭, ૧૯૮૭, ૧૯૮૮, ૧૯૮૯, ૧૯૯૧.
૮. જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ, લે. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ, પ્રકા. શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સ, મુંબઈ, પ્ર.આ., ૧૯૩૩
૯. મધ્યકાલીન ગુજરાતી જૈન સાહિત્ય, સં. જયંત કોઠારી, કાન્તિભાઈ બી. શાહ, પ્રકા. શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય, મુંબઈ, પ્ર.આ., ૧૯૯૩
૧૦. મધ્યકાલીન ગુજરાતી શબ્દકોશ, સં. જયંત કોઠારી, કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય નવમ જન્મશતાબ્દી સ્મૃતિ સંસ્કાર શિક્ષણ નિધિ, અમદાવાદ, પ્ર. આ., ૧૯૯૫.

**શ્રી સૌરાષ્ટ્રકેસરી પ્રાણગુરુ જૈન ફિલોસોફિકલ
એન્ડ લીટરરી રીસર્ચ સેન્ટર,**

મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૮૬

સેન્ટરની વિવિધ યોજનાઓ માટે નીચે જણાવેલ સંસ્થાઓ તરફથી આર્થિક અનુદાન પ્રાપ્ત થયેલ છે તેમનો આભાર.

- 'માનવ મિત્ર' સાયન (સ્વ. ગંભીરચંદ ઉમેદચંદ શાહ પરિવાર) પ્રેરિત ટ્રસ્ટ.
- શ્રી માટુંગા જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક તપગચ્છ સંઘ એન્ડ ચેરિટીઝ - મુંબઈ-૪૦૦ ૦૧૮.
- શ્રી મુલુંડ શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ એન્ડ ચેરિટીઝ, મુંબઈ-૪૦૦ ૦૮૦.
- શ્રી ઘાટકોપર જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક તપગચ્છ સંઘ, નવરોજી લેન, મુંબઈ-૭૭.
- શ્રી ઋષભદેવજી જૈન ટેમ્પલ એન્ડ સાધારણ ખાતા ટ્રસ્ટ, ચેમ્બુર, મુંબઈ-૪૦૦ ૦૭૧.
- સ્વ. નર્મદાબાઈ ચેરિટીઝ ટ્રસ્ટ ઘાટકોપર
શ્રી ઘાટકોપર એજ્યુકેશન સોસાયટી (સ્વ. વાડીલાલ ચત્રભૂજ ગાંધી પરિવાર પ્રેરિત ટ્રસ્ટ)
- શ્રી માટુંગા (વેસ્ટર્ન રેલવે) જૈન શ્વે. મૂ. પૂ. સંઘ, મુંબઈ
- શ્રી પાર્શ્વનાથ શ્વેતામ્બર મૂ. પૂ. જૈન સંઘ, ઘાટકોપર (વે)
- મુનિશ્રી સંતબાલજી પ્રેરિત - શ્રી વિશ્વવાત્સલ્ય પ્રાયોગિક સંઘ-મુંબઈ-ચીંચણ
- શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ શ્વે. મૂ. પૂ. જૈન સંઘ, ઘાટકોપર (પૂર્વ)
- શ્રી જૈન એસોસીએશન ઇન નોર્થ અમેરિકા
- શ્રી ધર્મશાંતિ જૈન ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, કાંદિવલી (પૂર્વ)

શ્રી પંડિત રત્નચંદ્રજી જૈન કન્યાશાળા ટ્રસ્ટ

પી. એન. દોશી વીમેન્સ કોલેજ ઓફ આર્ટ્સ સંચાલિત

સૌરાષ્ટ્રકેસરી પ્રાણગુરુ જૈન ફિલોસોફિકલ એન્ડ લિટરરી રીસર્ચ સેન્ટર

સૌરાષ્ટ્રકેસરી પૂ. પ્રાણલાલજી મહારાજ સાહેબની શ્રુતપ્રભાવના વિશિષ્ટ હતી. શાસ્ત્રગ્રંથોનું પરિશીલન, તાડપત્રીય ગ્રંથોનો સંગ્રહ અને જાળવણી, શાસ્ત્રભંડારો અને પાઠશાળાની સ્થાપનામાં એમનું અનેરું યોગદાન હતું.

આ સંદર્ભના પરિપ્રેક્ષ્યમાં અધ્યાત્મયોગિની પૂ. લલિતાબાઈ મ. સા.ના વિદ્વાન શિષ્યા પૂ. ડૉ. તરુલતાજીની પ્રેરણાથી 'સૌરાષ્ટ્રકેસરી પૂ. પ્રાણગુરુ જન્મશતાબ્દી સમિતિ' મુંબઈના સહયોગથી ગુરુદેવની સ્મૃતિ ચિરંજીવ રાખવા પૂજ્યશ્રીની જન્મશતાબ્દી પ્રસંગે સંસ્થાએ 'સૌરાષ્ટ્રકેસરી પ્રાણગુરુ જૈન ફિલોસોફિકલ એન્ડ લિટરરી રીસર્ચ સેન્ટર'ની સ્થાપના કરી છે. સેન્ટરના ઉદ્દેશ આ પ્રમાણે છે.

- * જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને સાહિત્યનું અધ્યયન, સંશોધન, સંપાદન અને પ્રકાશન કરવું.
 - * સંસ્કૃતિ, ધર્મ અને અધ્યાત્મના સાહિત્યનું પ્રકાશન કરવું.
 - * જૈન ધર્મનાં તત્ત્વોની વૈજ્ઞાનિક રીતે રજૂઆત કરવી.
 - * પ્રાચીન-મધ્યકાલીન હસ્તલિખિત અને તાડપત્રીય ગ્રંથોનું સંશોધન અને પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિ કરવી.
 - * જૈનધર્મને કેન્દ્રમાં રાખી માનવધર્મની પ્રવૃત્તિનો વિકાસ કરવો.
 - * જૈન સાહિત્યના અધ્યયન અને સંશોધનના અભ્યાસ માટે સ્કોલરશિપ આપવી.
 - * વિદ્વાનો અને સંતોનાં પ્રવચનોનું આયોજન કરવું.
 - * ધર્મ અને સંસ્કારના વિકાસ અને સંવર્ધન થાય તેવી શિબિર અને અન્ય કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવું. સંસ્કારલક્ષી, સત્ત્વશીલ અને શિષ્ટ સાહિત્યનું પ્રકાશન કરવું.
 - * અભ્યાસ, નિબંધવાચન (Paper Reading), લિપિવાચન અને પ્રાચીન જૈન ગ્રંથો (Old Jain Manuscript)નું વાચન.
 - * જૈન ધર્મ પર સંશોધન M.A., Ph.D., M.Phil. કરનારા જિજ્ઞાસુ, શ્રાવક, સંતસતીજીઓને સહયોગ, સુવિધા અને માર્ગદર્શન પૂરાં પાડવાં અને સંશોધિત સાહિત્યનું પ્રકાશન.
 - * જૈન પ્રાચીન ગ્રંથો, ચિત્રો, શિલ્પસ્થાપત્યના ફોટાઓ વગેરેની સી.ડી. તૈયાર કરાવવી.
 - * દેશ-વિદેશમાં જૈન ધર્મ પર પરિસંવાદ, પ્રવચન-આયોજન, ઇન્ટરનેટ પર 'વેબસાઇટ' દ્વારા જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને સાહિત્યવિષયક માહિતીનો પ્રચાર કરવો.
- આપના સહયોગની અપેક્ષા સાથે.

ટ્રસ્ટી :

માનદ્ સંયોજક :

નવનીતબાઈ શેઠ

ગુણવંત ભરવાળિયા

સૌરાષ્ટ્રકેસરી પ્રાણગુરુ જૈન ફિલોસોફિકલ એન્ડ લિટરરી રીસર્ચ સેન્ટર
S.P.R.J. કન્યાશાળા ટ્રસ્ટ, કામા લેન, ઘાટકીપર (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦ ૦૮૬.